Bibl. Jag.

A, jako pierwsza głoska abecadła ś „Od A do Z (zet)" = wszystko, od początku do końca, nic nie wyłączając (od deski do deski) „Nie miał mi mówić, ale w końcu od A do Z wyspowiadał się z całego dnia" J.I. Krasz. 55. 22. „Znam od a do z wszystkie sprawy twoje" ib. 60. 129. „Tego rodzaju wyjątkowo pisana książka nie czyta się od a do z z zajęciem dobrej powieści" Bluszcz 23. 231.

> „Pokazało się, że kłamca tym razem powiedział prawdę, i że całe ogłoszenie dziennika, było od a do z prawdziwem" Bluszcz 23. 325.

Głosownia. W mowie wykształconej wymawianie samogłoski A, z wyjątkiem nosowego ą, jest jednakowo rozwarte, a przynajmniej nie przedstawia takich uderzających różnic, aby czyniło koniecznym dawny zwyczaj kreskowania (á) obecnie zaniechany. W gwarze ludowej zaś posiada następujące cechy charakterystyczne: 1. Najpowszechniejszem jest wymawianie ścieśnione, przechodzące w aŭ, o a nawet w oŭ i u (to ostatnie tylko przed spółgłoskami m i n); napotyka się ono w Krakowskiem, począwszy od Podtatrza, w części Kieleckiego, na Szląsku, w całej Wielkopolsce,

Mazowszu i Kujawach, a zwłaszcza wreszcie w ziemi Chełmińskiej, gdzie daje się słyszeć już tylko przed spółgłoskami m i n, lubo jest tyle wyjątków, że stałe prawidła na to wymawianie są niepodobne. Na północnym obszarze mowy polskiej właściwość ta ustaje. Porów. O. Kolb. 4. 281 i 282, 8. 293, Także, mater. do słow. prow. 1. 4, 8, 11 i 13 Parylak ib 1. 58 J. Hanusz Zbiór wiad. do antrop. 8. 249 A. Warnow. Alb. młodz. 287 (Uwaga. Z prac etnograficznych jakie posiadamy, nie wiele da się wyciągnąć przykładów przydatnych do słownika, a z niektórych nawet dawniejszych nic wcale, w ostatnich bowiem czasach dopiero, zaczęto pilniej zapisywać właściwości głosowni, gdy przedtem zajmowała głównie treść, a na wymowę mało zwracano uwagi) „Jechołem na koniu." O. Kol. 6. 109 „Jeźli mnie nie pojmies sęściu mieć nie będzies" ib. 113 „Mało mowa (mawa t. j. mamy) pola, jeno stajonecko" ib. 19. 170 „Najświętsa Panienko i ty święty Józefie" ib. „Takie dobre zsiadłe mliko jako i maślonka, taka dobra prosta dzioka jako i ślachcionka" ib. 13. 139 „Do roboty to nam każą (każa),

a żarcia nam nie obrausza" O. Kol. 13. 91. „W kościele siedzioł, — a nie opowiedział (sic!) Pan Jezus się rozśmioł" Tenże Maz. 1. 104 „Sum se rod (sam sobie rad) starsy drużba, — sum se rod, mojo się kole swachnów — kiedy dziod" ib. 252 „Niesiem miskę pełną jogły żeby się druchny najodły" ib. 263 „Siadaj, siadaj, Marysiu kochanie" Antrop. 8: 270. „Szukoł jeden parobek służby i nie mógł nigdzie noleźć" O. Kolb. 3. 145 „Tam mieszkoł król i mioł córkę wydawoć za mąż" ib. 146. Na Podtatrzu (pow. N. Sandec.) oprócz zwykłego ścieśnienia brzmiącego jak o. przed spółgłoskami m i n zamienia się a na e. „Wpád do jakieś jaskinie i uźrál tęm (tam) żołnierza, wtóry na warcie stál" Przegl. liter. 1885. 9. 7 „Znalaz kwaśne źródło i od tego czasu, jeżdżą tęm państwowie się lecyć" ib. 9. 8 „Raz wypadła wojna z Turkęmi" ib. „Tęm zawse śpiywają jęnieli (anieli) a świgi tęjcują." ib. 2. Niekiedy a przechodzi w e „Dziewki kancelije oddejta kobiotkę" O. Kol. 19. 178 „Zaczon się gu prosić: oddej mi, oddej. A on mu powieda.." Antrop. 8. 307 „Będę czesał i rozpletoł

warkoc twój" O. Kol. Maz. 1. 231. „Dej się na wolę
kochanko, dej się na wolę" Twór. 13. 152 „Ty się
Kasiu zdredy nie bój.." ib. 1. 244.; we wschod. Ma-
zowszu i Lubelskiem przechodzi w miękkie ie
„Cygiéńska woda, znawy głębokie i ogromne
piaski" Antrop. 8. 255 „Wygieniać (wyganiać)
rgózkiemi (rózgami) O. Kol. 17. 210 „Maś co po-
wiedzieć – powiedz, – nie – niech to cygiéństwo nie
zawodzi" ib. 218; zaś w półn. Pomorzu i w Po-
mezanji przechodzi w e zawsze przed spółgł. ł
np. „kocheli, mawieli" zam. kochali, mawiali.
Krasnow. Alb. młodz. 287. To przechodzenie a w
e napotyka się i w klasie oświeconej, gdy mo-
wa cedzona przybiera cechy afektacji „Po
czemu łokieć? – Peni raczy zauważyć, że.. mate-
rja z Lyonu pochodzi.. nie możemy oddać taniej
jak po czlery ruble.. – Ah! jakże drogo.. – Arthur! po
czemu nam przywiedł ten objekt? – Po 3 i 80 se-
trych. – Widzi peni dobrodzika, że prawie bez
zysku" Prz. Tyg. 9. 96. 3. Wreszcie w gwarze ludo-
wej a wymawia się na początku wyrazów
niekiedy z przydechem jak ha, a częściej jeszcze
zmiękczone jak ja „Siedziałem w karczie" O. Kolb.

8. 110. „Karczmę wziął w harendę" ib. 191. „Oj dolina dolina da przy dolinie hangryst" ib. 19 87 „Jest-ci tam panienka kieby h-aniołeczek" ib. 157 „A wychodzi harendarz: wróć się Maćku do mnie!" ib. 2. 159 „Był tu Mosiek na harędzie" ib 13. 172. „Jak w karczmie zagrają, leci jaże dydy" ib. 6. 117 „Żeby było sześć koni w karecie, żeby byli studzy w jaksamicie" ib. 18. 72 „Gdzieżeś się podział Jantoś niebożę?" ib. 2. 105 „Na Mazowszu: jadwint v. jagwint (adwent), jakuratnie, janioł (anioł) japtycarz (aptekarz)" Antrop. 8. 251 „Tamże: jagryst (agrest)" ib. 257 „W Kujawach mówią: (jucho (ucho), judo (udo)), jagwint (adwent) jangryst (agrest)" Bl. rkp i O. Kol. 3. 114 i 4. 271. „Śpiewają jśnieli (anieli)" Pr. lit. 1885. 9. 8 § Nosowe ą na Mazowszu przechodzi często w um lub un „Przeleciał siwy gołumbek-bez dumbek, zwóbże starszy drużbo kole stoła-porzundek" O. Kol. Maz. 1. 251. „Usiundź-że naso panno młoda na dzizy" ib. 245 „Jakże ich (koniki) zaprzęgać, kiedy się pluntają?" ib. 250 „Trzebać i dość na niecułkę, będzie miała kumpać córkę" ib. 262 „Panie młody nie bundź taki" ib. 263;

zaś w Prusach na końcu wyrazów przechodzi w u. „Mówią więc: idu, twoju, su, zamiast idą, twoją, są" Krasnow. Alb. utol. 288.

~~„Ale bo ja panicza nie chcę, a szlachetki" J.I. Kras. J3. 116~~ 1.

A, sp. ~~zam.~~ znaczy to samo, co: lecz, tylko, ale, jeno „Nie porządek dziś panuje, a korupcji moc szatańska" Szczut. 1881. 40.1. „Ale bo ja panicza nie chcę, a szlachetki." J.I. Kras. J3. 116 „W małżeństwie nie jakichś tam delicyj, które się łatwo przejadają, a uczciwej spółki dla wychowania dzieci i dźwigania ciężaru żywota szukano." Jd, Dies. lit. 6. 68. „Nie rezonuj a słuchaj" D. Dol. Hybr. 23 „Komedja o której mówimy, nietendencyjna, nie oparta na charakterach, a właściwie na typach" St. Rzgt. Dies. lit. 3. 342. „Gęś nie z pieca a z rożna" Kur. Święt. 1871. 66. 2. „Dajcie im, dajcie! bo to nie litość, a obowiązek względem talentu i zasługi" Wł. Malecz. Dies. lit. 3. 399. „Młodości nie przespał, a wymianczył surmą a lirą" ib. 4. 2 „Pan Teodor nie piórem kancelaryjnem a pługiem orkę prowadzi." ib. 7. 146 „Pokazało się, że nie była to łódź nasza, a angielska" J.I. Jeż. ib. 8. 404. „Dyrektor przywrócił urzędnika na dawne miejsce, przyznając, że

„Co na djabeł tam hałasuje? – Nie djabeł profesorze, a student medycyny" Rolle J. Lwow. 1886. 279. 1 (X)
„Tak wypowiadane, że dzieje się, że to wtóry nie prawdziwie a wątpliwie" A. Wilcz. Wolty rozb. 134

na końcu

nie on, a dyrekcya zawiniła" Bibl. lit. 8. 267
„Tysiące głów i rąk tysiące nie wytwarza-
ni, a konsumuję; jakimże sposobem kraj
zamożnym być może" J. Krasz. ib 9. 181.
„Istotę swą poznała. Był to nie pokwoi ża-
den, a pan Zenon" T. T. Jeż. ib. 9. 196 „To nie
ja jestem owym bałamutem – a mój kolega,
dla tego cierpi i smutny jest bardzo" Rolle Gaw.
lwow. 1885. 125. 2. „Serce narodu rzadko nie-
dy się myli, bo ono sądzi nie ze słów a z
czynów" Wiek 1885. 227. 2. § objaśniając, dla
uzupełnienia obrazu, to samo, co: notabene,
powiedzmy nadto, dodajmy, warto wiedzieć,
trzeba wiedzieć, co więcej, a właśnie niekiedy: tymczasem.
„W tem dano wieczerzę. Zgadałem się setnie,
więc wziąłem się szczerze, a dalej, pamiętam
jak gdyby dziś, grzybki, migdałki wyborne,
konfekciki i rybki" W. Pol 3. 27. „Leciał syn
boju w rodzinne zagrody – a leciał szybko
z wieściami w zawody.." S. Gosz. 2. 119 „Go-
spodarz domu w letnim surducie, z piórkiem
w zębach. A piórko było paciorkami u-

(A. sp.) ciwane" J.I. Kracz. 29.5. „Stynęły po
morzu okręty wielkie wojenne i statek jeden
mały rybacki. A był czas burzliwy, jesienny."
Ad. Mick. 4.16. „Wszystkie te wyrazy nastę-
pywały szybko, jeden po drugim, a był w nich
jakiś dziwny urok dla wszystkich obecnych"
J. Zachar. Mar. Por. 10 „Nie dbał o nie, nie
pytał się o nie, na nie nie odpowiadał. A
śpieszył się z robotą, jakby kto stał nad nim
i napędzał" T.T. Jeż 1.143. [kwestia 4] 5 kilkakrotnie
powtórzone pomiędzy wyrazami określają-
cemi przymioty czyjeś lub wady, albo czyjeś
działanie, czyni określenie dosadniejszem
„A matka już witać z radością synalka, już
chwalić... a dziecię kochane, a miłe, a moje!
a jakie to dworne, a usłużne, a grzeczne, a
jakie to strojne, a jakie stateczne" W. Pol 3.26.
„Wystaw sobie figurę w szaraczkowych wy-
tartych sukniach bladą zwiędłą, a kłaniającą
się do kolan prawie, a pokorną aż do szyderstwa
prawie, a pochlebiającą do impertynencji!" J.I.
Kracz. 13.30. „A jakaż przyszłość w gniazdecz-
ku ze mchów i pyłów kwiatowych usłanem

„Aż raz... a było to już w trzecim roku
tego mojego pielgrzymstwa – powracając z odpustu." J. Kraszk. 2.378

roiła się obojgu, a jakie śpiewały jej pieśni a-
nielskie." Tł. Warsz. 58. 29. (1)§ w takiem samem zna-
czeniu, z dodatkiem: to, „A to" oznacza nadto wy-
szukiwanie zarzutów przeciwko komu lub czemu,
umożenie trudności, i t.p. „Kara w charakterze
parlamentarza ciągle niepokoiła młodzież z
drugiego piętra. A to panie proszą, żeby panowie
nie tupali, nie śpiewali, nie rzucali po sieni pa-
pierosów. A to znów, żeby późno do domu nie
wracali i t.d." Harap 1878. 2. Dod. „Dziedzic za-
czął wywodzić różne na mnie rzeczy: A toś
z dawności dług winien, - a to: nie masz nija-
kiej przychylności, - a to: robić ci się nie chce"
O. Kolb. 2. 272. (x)§ „A to" w znacz. dla tego, z tej
przyczyny, albo też dodaje się przed temiż i
podobnemi wyrazami, dla usprawiedliwienia,
wytłomaczenia powodu. „Zakończył oświadcze-
niem, że on i jego stronnictwo będzie głoso-
wało w myśl jego wniosku, a to ze względów
etycznych." Kur. lwow. 1886. 155. 1. (§3) ob. Ta, ta, to § „A nie" z wy-
rzutnią jeżeli = a jeżeli nie. „Chcę kochać, ale ko-
chać raz na zawsze, całą duszą, całem ser-
cem, życiem całem - a wzajemnie chcę duszy,

(1) „Nie chciałbym być wtedy w skórze Murzyna, skórzy pani Wawrzyniowej, ani w skórze samego pana Wawrzyńca, których wrzeszczała po całem mieście. A leć to tu, a biegnij żywo, a przynieś, a przynieś, a sprzątnij, a zamieć, i t.p." A. Wilcz. Wiek 1880. 138. ob. ort. §82

(A sp.) serca i życia... chcę poświęcenia bez granic. A nie, to nie będę wcale kochać." J. Krasz. 15. 6. § w piosnkach lud. często, a zwłaszcza na początku, dodaje się A nie mające żadnego znaczenia i nie służące do uwydatnienia czego bądź, tak samo jak: ej, oj, da „A pytał się ojciec syna kaj będziemy stawiać młyn? ku Rytwianom na górce, tam będzie nam dobrze z nim" O. Kolb. 2. 194. „A są kwiatki na polu da różnego koloru, oj ko chaj mnie Jasieniu dla swojego honoru" ib. 203 „Kaj to jedzies parobecku? Orać za wodę, za wodę, pójdź ze mi tej pojarmać, a bo ja sam nie mogę" ib. 229. „A w niedzielę rano grabił dudek siano" Zeg. Pauli 79. § 2. przypomnienie, nadmienie pamięci, zapytanie „I porato od jednej do drugiej żałości: od wspomnień do wspomnień, od żalów w czułości: – „A żona! a dzieci! a straty! a zdrady! gdzie czego tam pytać? gdzie szukać już rady? gdzieś jedno po świecie? a drugie już w grobie" W. Pol 7. 203. § 3. „Zwykle trzeźwy i nad kie-

„Starsi z tych synów dobrze pokończyli: bo jeden z nich a to najstarszy, był zbarbnikiem gostyńskim" Z. Kaczk. 1. 59

liszek wódki przed obiadem i wieczorną nie piję, a to zawsze do kogoś choćby do starego Marcina swego sługi" J.J. Kraszr. 100. 26.

§ przed wyrazem będącym odpowiedzią na pytanie, a = tak, nie inaczej „I pani była tam zapewne? – A była. – Widziałeś? – A widziałem" A. Kr. Fr. Dzieła 7. 133.

(X) „Nie chciałbym być wtedy w skórze Marysi, służącej pani Wawrzyńcowej, ani też w skórze samego pana Wawrzyńca, którego szukała po całem mieście. A leć no tu, a biegnij żywo, a przynieś, a pożycz, a sprzątnij, a zamieć i t.p." A. Wilcz. Wiek 1880. 138. ob. str. 4.

(X) „Wedle niego, w żadnym obozie niema ani serca, ani rozumu, a tylko namiętność" Wł. Spas. Wiec. Podtr. jako pocz. 60

§ na pocz. zdania, zam. czy, czy też, może być że... „A chce pani wiedzieć, co ja z tego wszystkiego wnoszę?" J. Korzen. 1. 55.

§ chociaż, nawet „Jeden ~~jest~~ tylko rachunek pewny, ce i za ten nie ręczę czyby się na księżycu ob. 4

7/4

(A, spój.) § chociaż, chociaż nawet „Jeden jest tylko rachunek pewny, a i za ten nie ręczę, czyby się na księżycu okazał równie prawdziwym jak u nas... że dwa a dwa czynią cztery..." J. I. Kraszewski. 60. 139.

§ „to a to" ob. ten, ta, to.

(K. 4) „Niedostatek ten dotkliwie czuć się nam dał pierwszy zaraz nocy po wypłynięciu z portu. A była to noc przykra bardzo" T. T. Jeż Dies. lit. 8. 373.

„Czego my to nie wymagamy od tych biednych artystów! A to ten źle wytłomaczył myśli autora, a to ów źle zrozumiał, a tamten spaczył charakter, a ten tu oto zaprzepaścił akcyę sztuki przez swoją grę." S. Krzem. Słowo 18. 159.

A, jako pierwsza głoska ~~alfabetu~~ abecadła; „Od a do zet" = wszystko; od początku do końca [nic nie wyłączając]. „Znam od a do z wszystkie sprawy twoje" J.I. Krasz. bo. 129. (X) na końcu

Głosownia. W mowie wykształconej wymawianie samogłoski A, z wyjątkiem nosowego ą, jest jednakowo rozwarte, a przynajmniej nie przedstawia takich uderzających różnic, aby czyniło koniecznem dawny zwyczaj kreskowania (á) obecnie zaniechany. W gwarze ludowej zaś posiada następujące cechy charakterystyczne: 1. Najpowszechniejszem jest wymawianie ścieśnione przechodzące mniej lub więcej w au, o a nawet w ou, a to: w Krakowskiem, Kaliskiem, Poznańskiem, Kujawach i po części w Prusiech.(·) I tak: w Krakowskiem mówią: pon, Jon, dom, dos, mom, mos, mo, dobro, lepso, najlepso (zamiast: pan, Jan, dam, dasz, mam, masz, ma, dobra, lepsza, najlepsza) lubo to brzmienie nie pochyla się do tego stopnia, aby przechodziło zbyt wyraźnie w o,

(·) Lubo jest tyle wyjątków, że stałe prawidła na to wymawianie są niepodobne.

lecz jest pośrednim pomiędzy á i o; zupeł-
nie zaś rozwarto: dadzą, mają, daliśmy, da-
liście, dali, matka, była, miała, siadała (O. Kol.
8. 293) pana, genit. gdy nomin. mówią pon (Tenże,
Materyały do słown. prowinc. 1. 4) W Poznańskiem
pośrednie owo brzmienie jest już bliższem O niż
a (tamże) szczególniej w powiatach zachodnich,
gdzie przechodzi nawet czasami w oŭ np. pa-
rą kwort, wiatrok, mowz v. moŭrz, (marz), gospo-
doŭrz (ib. 8); inniej w południowych, gdzie często
wymawiają aŭ np. groc v. graŭć (grać) graŭ-
wać (grywać) graŭcz (gracz, grajek) daŭcie v.
datcie mi (dacie mi), daŭć v. dałć (dać) maŭcie
v. matcie (macie) kaŭzać v. koŭzać (kazać)
gospodaŭrz, żaŭden (żaden) (ib. 11). Wreszcie
w północ. wschodnich, to ścieśnienie najwyra-
źniej daje słyszeć głoskę O np. szpodel, krom,
żogiew, młodzion v. młodziun (starszy drużba.
Pałuki) (ib. 13) Toż samo w Kujawach, gdzie mó-
wią: mo, mają, do, [dać] dają, dadzą, dbo, [dbać] dbadzą
(dbają), gro, grol, grać, graliśma, gralista,
grali, pon, pana, panowie, ptok, ptaka, ptaki

(A.) i t. d. (O. Kol. 4. 281 i 282). W Prusiech a pochyla się tylko przed m i n, i brzmi prawie jak ó lub nawet u, co może przez wpływ brzmienia nosowego da się wytłomaczyć (ám, án = ąm, ąn) np. nąm v. nóm, wóm, znóm, pón, barón, kochónka (nam, wam, znam, pan, baran, kochanka) (A. Krasnowol. Język lud. pol. w zie. Chełmiń. Album młodzieży poświęc. Kraszew. 287).

2. niekiedy przechodzi w e np. w Krakowskiem: trefunek, potrefić, śniedanie, zdredliwy (zam. trafunek, potrafić, śniadanie, zdradliwy) O. Kol. 8. 293. W Poznańskiem i Kujawach: redło, redlić, jérzmo (jirzmo) ledaco, grabiemi (grabiami) ib. 4. 282. dej, sięgej, siadej, gadej (zam. daj, sięgaj, siadaj, gadaj) ib. śniedanie, frencuzek, frencuzkanie, trefić się, retunek (niem. treffen, Rettung), taterka, taterak, laterka, laternia, nalernia (wyjąt. garbarnia) Mater. do porówn. 1. 4 kemiń, sieno, pen, piena, reno, muzykent, fabrykent (zam. kamień, siano,

pan, piana, rano, muzykant, fabrykant) Mater. do prowinc. I. 14. w Brusiech: sieno, ściena, koleno, powiedać, jedę (i przeciwnie: jadzie) zaper (zapart) pómer (pomarł) naderty, wytarty; w półn. Pomorzu i w Pomezanji, zawsze przed l np. kocheli, mawieli (kochali, mawiali) Alb. młodz. krakz. 287. a w Lubelskiem przechodzi w miękkie e, je np. wygieniać (wyganiać) vzenkiemi (vzenkami) pijeny (pijany) O. Kol. 17. 210. Uwaga. To przechodzenie A w E napotyka się i w klasie wykształconej, gdy mowa cedzona przybiera cechy afektacji.

(A)

... w gwarze ludowej wymawianie ścieśnione, przechodzące w aŭ, o a nawet w oŭ i u (to ostatnie tylko przed spółgłoskami m i n) daje się ~~spostrzegać~~ napotykać w Krakowskim, począwszy od Podtatrza, w części Kieleckiego, na Szląsku, w całej Wielkopolsce, Mazowszu i Kujawach, obejmując wreszcie i ziemię Chełmińską, gdzie ~~odznaczona ta daje się spostrzegać jest wymawiana jest~~ i daje się słyszeć jest tylko ~~tylko~~ przed spółgłoskami m i n, lubo jest tyle wyjątków, że stałe prawidło na to wymawianie się niepodobna. Na pozostałym obszarze mowy polskiej właściwość ta ustaje. Porów. O. Kolb. 4. 281 i 282, 8. 293, Tenże, Mater. do słow. prow. 1. 4, 8, 11 i 13 Parylak ib 1. 58 J. Hanusz Zbiór wiad. do antrop. 8. 249. A. Kramow. Alb. udow. 287. Uwaga. Z prac etnograf. jakie posiadamy, nie wiele da się wyciągnąć przykładów przydatnych do słownika, a z niektórych nawet dawniejszych nic wcale, w ostatnich bowiem czasach dopiero, zaczęto pilniej zapisywać właściwości głosowe, gdy przedtem zapisywano

główne tęże", a na wymowę mało zwracano uwagi (przykłady:) O. Kol. 6. 109, ib. 113, ib.
[Mało uwagi]
19. 170 ib. św. Jurze, ib. 13. 139 ib. 91, O. Kol. Maz.
[ib. 107 i 204]
1. 252 (Antrop. 8. 270 O. Kol. 3. 145 ib. 146. Na Podtatrzu (pow. N. Sandec) o pośród ścieśnionego ścieśnienia bezwzględnego jak o, pośród spółgł. m i n zamienia się a na ą Przgl. 1885. 9 i 10 (Spod do jakieś) „Zrobisz kwaśne ib. Nie było w stodole ib w zelazny bęzni ib ą Niekiedy a przechodzi w e O. Kol. 19. 178, ib., Antrop. 8. 322 O. Kol. Maz. 1. 231, Tl. 13. 152, ib 1. 244. a w wschod. Mazowszu i Lubelskiem przechodzi w miękkie ie Antrop. 8. 255 O. Kol. 17. 210 ib. 218 zaś w półn. Pomorzu i w Pomezanii przechodzi w e zawsze przed spółgł. l np. kocheli, mawieli zam. kochali, mawiali Krasnow. 287 To przechodzenie a w e napotyka się i w bliżej [określenie] gdy mowa codzienna przypisuje cechy afektacji: „to wam.. Grz. Tys. 9. 96 ą wrzenie w gwarze lud. a wymawia się na początku wyrazów niekiedy i.

początkowi jak ha a częściej jeszcze zmięk-
czone jak ja „Siedziałem O. Kol. 8. 110 ib. 191
ib. 19. 87 ib 157 ib. 2. 159 ib. 17. 172, ib 6. 117
ib. 18. 72 ib. 2 105 Antrop. 8. 251 ib. 257
Maz. 1. 206 w Kuj. Jucho, Judo, Jagwint Bl. vbp. i O. Kol
4. 271 ib 3. 114. § Nosowe ą na Mazowszu
przechodzi często w um lub on „Szlekciów
O. Kol. Maz. 1. 251 ib. $\overset{263}{245}$ nie w Prusach
na końcu wyrazów w u „Mówię więc:
idu, twoju, su, zam. idą, twoją, są" Krasnow.
alb. 288

(x) „Tego rodzaju wszystkowo pisana książ-
ka, nie czyta się od a do z z zajęciem do-
brej powieści" Bluw. 23. 231. „Janek się roz-
płakał, nie chciał już nic mówić, ale w
końcu od A. do Z. wyspowiadał się z całego
dnia" J. Kraw. 55. 22

A! jako wykrzyknik, użyty sam, bez dodatku innego wyrazu, albo ~~bez względu na~~ niezależnie od takowego jeśli po nim następuje, bywa oznaką rozmaitych uczuć, których wyraz maluje się przez intonację w każdym poszczególnym razie odmienną. 1) znak zadowolenia: ukontentowania radości: przecież, nareszcie! wyszło na moje, więc mam słuszność, doczekałem się, moja prawda dzięki Bogu! „Matka dla wypróbowania mnie każe sześć lat czekać na Amerykę... będę czekał, a wówczas!" a!... o moim szczęściu nie chcę nawet marzyć." Pl. Krasz. 59.15 2) domysłu, przypomnienie przekonania: aha! już wiem! rozumiem! więc to tak! już mam. 7 „Od kogo to list?- spytał baron.- Od Adolfa.- A!- baron z uśmiechem powiedział to a!" M. Bał. O kaw. zie. 267. 8 „Ale słuchajcie państwo... na czem stanęłam? A!" Pl. Krasz. 29.95 9 „Więcej?... cóż więcej?... A!- zawołał, jakby nagle przypomniał sobie" J. I. Kr. Echo mur. 2.232. „O czemże się mówiło? pan nie pamięta?- Nie pamiętam.- O prawach kobiet do edukacji wyższej.- A!- zawołał przypomniawszy so-

2. „Ot, dotknęła Bóg dał dla mnie... a!... nią ją niegdyś myśli, że takiego człowieka Dorotkę... a...! Dzień ten tyż... co ja jemu za to...? Druzgi byłu Dała." Orzesz. G. Łow. 1885. 179. 2.

10 „Dziadusiu, to ta pani?- Mańcię nie potrzebował już więcej objaśnień, powiedział tylko - A!-" M. Bał. Pan. dz. 141

bie" T. T. Jeż Now. (codz.) 1878. 16. 1 „A! a! a! Teraz rozumiem" A. hr. Fr. 7. 184 (1) „A!.. — krzyknął chłopak, głosem takim, jakim zapewne krzyknąć musiał Archimedes, gdy, w kąpieli się znajdując, rozwiązanie problematu znalazł" T. T. Jeż Tyg. Il. 3. 2. 119 5° oznaka zadziwienia, podziwu, uwielbienia: co słyszę! co widzę! (1) „A... a! — powtórzyła raz jeszcze głosem biernych, bezsilnych istot, które tylko na podziwienie zdobyć się mogą" Ustoja G. lwow. 1885. 149. 1 „No!.. czy poznajesz mnie? — A, a, a!.. (padają sobie w objęcia)" B. Prus To i owo 164. „Zanoszę prośbę do waszej ekscellencji o pozwolenie mi zostania także felczerem... bo wówczas będę pewny, że po ukończeniu kary, wstąpię znowu do uniwersytetu... — A!.. — zakrzyknął z dobrodusznym uśmiechem... pomyślał niechybnie w tej chwili, że go niesłusznie osądzają ludzie o surowość, kiedy właśnie sam winowajca napiera się wymiaru sprawiedliwości" Rolle G. lwow. 1885. 125. 1. „A! A!.. tego nie wiedziałem" A. hr. Fr. Dzien. 7. 287

(1) „Marsbu! — A! a. a! — Nie poznajesz nas? — Julјur! Gustaw." A. hr. Fr. 7. 269

(1) Grabnydał 1. 118 „A! — Kłu? co? — Nic... wykrzyknik zadziwienia, — Kwestia z Ameryki" A. hr. Fr. 6. 136 „Gdy dziateu tą zostało tylko, iż tego czasu ile trzeba było aby z nią wrócić stub — A! a., ib. 6. 181.

(A.' jako wykrz.) § oznaka oburzenia, zgrozy, zgorszenia „Ogłupiał, oczy wytrzeszczył i wielkie - Aaa, wydobyło się ze ściśniętego jego gardła" J.I. Kraszewski 75. 104 § „Zdaje się, że się nie omyliłem, posądzając Zosię o zbytnią sympatję dla tego pana Adolfa. - Jakto, pan przypuszczasz? - spytała zgorszona Irena. - U panienek w tym wieku serce jest niestychanie demokratyczne. - Aaa! - W tym wykrzykniku była duma, niedowierzanie, oburzenie" M. Bał. O kaw. zie. 217. § oznaka (rezygnacji, poddania się wyższej woli: ha! kiedy tak, ha! trudno. przepraszam! „Ja tak chcę! - A, a... proszę mówić" A. zwątpienia
Kr. Iv. 1. 36. § wyraz skargi, ubolewania, „A! nie takie, nie takie marzyliśmy życie.!" J.I. Kraszewski 1. 31. „Ja święty ojciec, dalibóg święty!.. odpokutował ja za wszystkie swoje grzechy, aż do śmierci... a.!" Ortoja S. lwow. 1885. 150. 1. § „Zanim my jednak do ścisłego rachunku z czasem i siłami przyjdziemy - a! wiele lat upłynie może." J.I. Kraszewski Bis. lit. 9. 182. § wykrz.

25

oznacz. zapytanie: co? he?, „Wy musi być trochę wypili... a? idźcie, a to później do

(†) chaty nie traficie" Ostoja G. lwow. 1885. 149. 1.

cf. Ha? (†) § „A..o!" 20 posp. gm. wskazuję, oto ta jest! widzisz? patrz, patrzaj no tu! O. Kolb. 17. 210 21 „Cóż to chcesz? – zapytał. – A..o! – rzekł Maciek, kładąc na stole skrzyneczkę – To niby posyłka?" Wiek 1885. 128. 1. 22 „Czegoż gapisz jakiś stoisz jak kłoc? – Widziałem moją siostrę – Oszalałeś, czy co? gdzież ty masz siostrę? – A...o! i pokazał palcem." M. Szeliga. Now. 1882. 90.

§ „A, a!" głos kołysania dziecka dla uśpienia go

23 „A-a-ki kiana, porwał wilczek barana, a owieczkę psi, psi, a ty Józiu śpij, śpij. A-a-ziu ziana, a z wieczora do rana, jak się wyśpi, to skacze, jak nie dośpi to płacze" O. Kol. 4. 63.

24 § odgłos ziewania „A a a! i zaczął poziewać" Ż. Kaczk. 9. 77.

(x) § przedewszystkiem, głos zachęcenia, nalegania, żądania, rozkazu „A wsiadaj na wóz moje kochanie, da, coż ci nada twoje płakanie" O. Kol. 2. 47

po dp.

(A. wykrz.) „A kaz se grać starsy druzba kaz se grać, bo uźkazy starościny bydło grać. A kasaj ze starsy druzba kasaj-ze, podkuwecka ze podkuwecką krzesaj ze" O. Kol. 2. 65.(1)

~~powt.~~ po sp.

W ogóle znaczy nacisk; np. a tak! a jakże! a uwaj mi stąd! i wtedy jest nie wykrz. ani spój, tylko wprost partykuła, przysłówek 1° jako głos wskazujący ogólnie, ściśle z oznaczeniem miejsca „a o." 2° oznacza nacisk, nalegание, zachętę - następnie znaczenia wynikające z nadanej intonacji są już właściwemi wykrzyknikami.

~~to pod sp.~~

(1) „A wynidź ze panie młody kochanku, wynieś ze nam gorzałecki we dzbanku" O. Kol. 2. 95.

po sp.

3° zapytanie „A gdzieżeś bywał - Franus nieboże?" ib. 105.

4° jako nacisk przechodzący, odwołujący się do poprzednich okoliczności (1). „A wszakże już Djonizyusz z Halikarnasu pisze, jako za jego czasów Rzymianie święcili dzień założenia Rzymu..." O. Kolb. 20. IV przyp. (1). a przecie, a wszakże, a jednak..

to pod sp.

11

3) domyślnie. „Ale na cóżeście ja to stanęłem?... A! otóż..." Z. Kaczk. 1. 253.

1. Radość, zadowolenie, ukontentowanie
2. Podziw, uwielbienie — zadziwienie, niespodziane wrażenie
3. Domyślność, przypomnienie, nagłe przekonanie się
4. Oburzenie, zgorszenie, rzucenie groźby
5. Ustępstwo, rezygnacja, poddanie się cudzej woli
6. Ból, skarga, zwątpienie, narzekanie
7 porp. gm. „A.. o." wskazuje ch.
8 Kołysanie
9. Ziewanie
10. (Jako znak zapytania) również porp. gm. bywa znakiem zapytania: co? he?

(7) „Oj, ty głupia! jeżeli ani razu (syna) nie pożałował, to czemuż najstarszego wnuka Jaśkiem nazwał? A?" El. Orz. W zim. wieczór 241

A, spójnik § zrazu to samo, co: lecz, tylko, ale, jeno „Uległ on karze za winę nie swoją, a swoich krewnych" K. Szajn. Jad. i Jag. 1. 210. „Ale bo ja panicza nie chcę, a szlachetki" J. J. Kraszew. 73. 116. „W małżeństwie nie jakichś tam delicyj, które się łatwo przejadają, a uczciwej spółki dla wychowania dzieci i dźwigania ciężaru żywota szukano" Tarn. Dzies. lit. 6. 68 „Nie rozumny a śliczny." B. Bol. Hybr. 23. „Pokazało się, że nie była to łódź nasza, a angielska" J. J. Jeż Dzies. lit. 8. 404. „Co za djabeł tam hałasuje? - Nie djabeł profesorze, a student medycyny" Ant. J. Rolle G. lwow. 1886. 279. 1. „Tak wypomadowane, iż zdaje się, są to włosy nie prawdziwe a rzeźbione" A. Wilcz. Woły rob. 134. „Nie piórem kancelaryjnem a pługiem orkę prowadzi" Wł. Malesz. Dzies. lit. 7. 146 „Wedle niego, w żadnym obozie niema ani serca, ani rozumu, a tylko namiętność" Wł. Spas. Wincenty Pol jako poeta 60. „Serce narodu rzadko kiedy się myli, bo ono sądzi nie za

słów a z czynów" Wiek 1885. 227. 2. „Dyrektor przywrócił urzędnika na dawne miejsce, przyznając, że nie on, a dyrekcja zawiniła" Dzies. lit. 8. 267 „Nie porządek dziś panuje, a korupcji moc szatańska" Grunt. 1881. 40. 1. „Gęś nie z pieca a z wozna" Kur. Święt. 1871. 66. 2.

§ strony do uzupełnienia obrazu, objaśnienia stanu rzeczy, uwidocznienia, ściślejszego określenia „Płynęły po morzu okręty wielkie wojenne i statek jeden mały rybacki. A był czas burzliwy, jesienny." Ad. Mick. 4. 16 „Leciał syn boju w rodzinne zagrody — a leciał szybko z wieściami w zawody" S. Goszcz. 2. 119. „Drużyna spólników Domaratowych tworzyła tedy stronnictwo przeciwne dawnej wielkopolskiej zmowie. A początek takiej gromadzkiej woli śród Wielkopolan sięga czasów dawniejszych od Domarata" K. Szajn. Jad. i Jag. 2. 77. „Gospodarz domu w letnim surducie, z piórkiem u czapki. A piórko było paciorkami ubrane" J. I. Krasz. 29. 5 „Wtem dano wieczerzę. Zgadałem się setnie, więc wziąłem się szczerze, a dali,

pamiętam jak gdyby dziś, grzybki, migdałki wyborne, konfekcik i rybki" W. Pol 3. 27. „Nie dbał o mnie, nie pytał się o mnie, na mnie nie odpowiadał. A śpieszył się z robotą jakby kto stał nad nim i napędzał" T. T. Jeż 1. 143. „Aż raz... a było to już w trzecim roku tego mojego pielgrzymstwa — powracając z odpustu.." Z. Kaczk. 2. 378. „Wszystkie te wyrazy następowały szybko, jeden po drugim, a był w nich jakiś dziwny urok dla wszystkich obecnych" J. Zachar. Mar. Pow. 10. „Niedostatek ten dotkliwie czuć się nam dał pierwszej zaraz nocy po wypłynięciu z portu. A była to noc przykra bardzo" T. T. Jeż Bies. lit. 8. 373.

§ kilkakrotnie powtórzone pomiędzy wyrazami określającymi przymioty czyjeś lub wady, albo czyjeś działanie, czyni określenie dosadniejszem. „A matka już wita z radością synalka, już chwali... a dziecię kochane, a miłe, a moje. a jakie to strojne, a jakie stateczne" W. Pol 3. 26. „Wystaw sobie figurę w szarawkowych wytartych sukniach bladą, zwiędłą, a kłaniającą się do kolan prawie, a pokorną aż do szyderstwa prawie a pochlebiającą do impertynencji" J. I.

Kraszr. 13. 30 „A jakaż przykrość w gniazdeczku ze mchów i pyłków kwiatowych ustanem rozta się obejźu, a jakie śpiewały jej pieśni a-niełkie" ib. 58. 29. „Nie chciałbym być wtedy w skórze Marysi, służącej pani Wawrzyńcowej, ani też w skórze samego pana Wawrzyńca, których rozsypała po całem mieście. A leć no tu, a biegnij żywo, a przynieś, a sprzątnij, a zamieć i t.p." A. Wilcz. Wiek 1880. 138. t.j. Oznaczenie kolejne uwlegania, przypomnienie, uchwycenie przed oczy, (zapytanie), „I pocztem od jednej do drugiej żałości: od wspomnień do wspomnień, od żalów w czułości: —„A żona! a dzieci! a straty! a zdrady! gdzie czego tam pytać? gdzie szukać już rady? gdzieś jedno po świecie? a drugie już w grobie" W. Pol 7. 203

§ W podobnem znaczeniu, z dodatkiem: to „a to" oznacza nadto wyszukiwanie zarzutów przeciwko komu lub czemu, mnożenie trudności i t.p. „Dziedzic zawsze wywodzi różne na mnie zarzuty: A toś z dawności dług winien, — a to: niemasz nijakiej przychylności, — a to: robić ci się nie chce." O. Kol. 2. 272. „Czego my to nie wymagamy od tych biednych artystów!

A to ten źle wytłómaczył myśl autora, a to ów źle zrozumiał, a tamten spaczył charakter, a ten tu oto — zaprzepaścił akcyę sztuki przez swoją grę" S. Krzem. Dkwr. 18. 159. „Kasia w charakterze parlamentarza ciągle niepokoiła młodzież z drugiego piętra. A to panie proszę, żeby panowie nie tupali, nie śpiewali, nie rzucali po sieni papierosów. A to znów, żeby późno do domu nie wracali i t. d." Harap 1878. 2. Dod.

§. „A to" w znaczeniu: dla tego, z tej przyczyny, albo też dodaje się przed temiż i podobnemi ~~nianowicie~~ wyrazami, dla usprawiedliwienia, wytłómaczenia powodu „Zwykle trzeźwy i nad kieliszek wódki przed obiadem i wieczerzą nie pije, a to zawsze do kogoś chociby do starego Marcina swego sługi" J. I. Krasz. 100. 26 „Starsi z tych synów dobrze pokończyli: bo jeden z nich a to najstarszy, był skarbnikiem gostyńskim" Z. Kaczk. 1. 59 „Zakończył oświadczeniem, że on i jego stronnictwo będzie głosowało w myśl jego wniosku, a to ze względów etycznych" Kur. lwow. 1886. 155. 1 cf. Ten, ta, to.

§ „a nie" z wyrzutnią jeżeli = a jeżeli nie „Chcę kochać, ale kochać raz na zawsze, całą duszą, całem sercem, życiem całem – a wzajemnie chcę duszy, serca i życia… chcę poświęcenia bez granic. A nie, to nie będę wcale kochać" J. I. Kras. 15. 6.

§ znaczy tyle, co: chociaż, chociażby nawet „Jeden jest tylko rachunek pewny, a i za ten nie ręczę czyby się na księżycu okazał równie prawdziwym jak u nas… że dwa a dwa czynią cztery.." J. I. Kras. 60. 139

§ przed wyrazem będącym odpowiedzią na pytanie, a = tak, nie inaczej „I pani była tam zapewne? – A była. – Widziałeś? – A widziałem" A. hr. Fr. Dzieła 7. 133.

§ Na początku zdania używa się zam. czy, czy też, może być że.. „A chce pani wiedzieć, co ja z tego wszystkiego wnoszę?" J. Korzen. 1. 55. (x)

§ Ten a ten, to a to, ob. Ten ta to

§ W pieśniach ludowych często, a zwłaszcza na początku zdania, dodaje się a nie mające żadnego znaczenia i nie służące do wypełnienia

czegobądź, tak samo jak: ej, oj, da „A pytał się ojciec syna kaj będziemy stawiali młyn? ku Rytwianom na górze, tam będzie nam dobrze z nim" O. Kol. 2. 194. „A są kwiatki na polu da różnego koloru, oj kochaj mnie Jasieniu dla swojego honoru" ib. 203 „Kaj to jedzies parobecku? ozai za wodę, za wodę, pójdź ze mi hej poganicu, a bo ja sam nie mogę" ib. 229 „A w niedzielę siano grabał dudak siano" Żeg. Pauli 79.

(X) albo też jako nacisk potwierdzający, odwołujący się do poprzednich okoliczności, a zwłaszcza ~~to samo~~ popraw[...] ~~spójniki tak zwane~~ wyrażenia takie jak: wiemy dlaczego, jeżeli itp. ~~co w~~ przecie, ~~a~~ wszakże, ~~a~~ jednak. ~~A wszakże~~ lub także ich się domyślać „A wszakże już Djonizjusz z Halikarnasu pisze, jako za jego jeszcze czasów Rzymianie święcili dzień założenia Rzymu.." O. Kol. 20. IV przyp.

ξ (ob. wykrz. w samym końcu) wreszcie wyrażając ~~nacisk~~ żądanie, rozkaz, ulegianie, zachętę, ~~żądanie~~, jest a czemś pośrednim pomiędzy spójnikiem a wykrzyknikiem, a raczej tylko partykułą, pozyrostkiem wyrażającym nacisk. Przykłady j. w. „A wsiadaj na wóz...

§ Są ślady w staroż. polszczyźnie że a niekiedy było nie wzór jęz. czes. używane (to znacz. czyste lgrzyczem, tak samo jak i.
„Cześć a święcić nie chce" Kazanie z pocz. XVI w. L. Malin. Sprawozd. kom. jęz. 1. 171. „Wybawia od szkód rozmaitych a hańby (ganyby)" ib. 172 „Świętości kościelne które są: chrzest, potwierdzenie (bierzmowanie), ciało boże, pokuta, małżeństwo, ostatnie pomazanie a święcenie kapłańskie" ib. 266.

1. 20

Abażur-a. m. (franc. abat-jour; zastona na lampę dla przyćmienia zbytecznego jej blasku „że ją światło lampy raziło, zarzuciła na nię ogromny abażur w kwiaty i liście szyzone" M. Gawal. Rom. i pow. 8. 402. „Malenka, różowym abażurem przysłonięta lampka" Akcs. G. lwow. 1885. 177. 2. „Przy lampie z różowym abażurem siedzi kilka osób około stolika" K. Chłęd. Sylw. 176

= ostona, ostonka („W salonie lampa z zieloną ostonką paliła się na stoliku" T. Kwar. 2. 61. 3); Wielka kryształowa lampa, zielonym daszkiem zastonięta, rozświeca słabo pokój" T. J. Choń. Za winy oj. 1.)

wyraz czysto franc. abat-jour, znaczący w tym jęz. okno dające ukośnie światło bez dopuszczania promieni słonecznych, u nas używany niepotrzebnie w znacz. ostony, ostonki, daszka na lampę („W salonie j. w.)

„Abażury do lamp, mające kształt powiewnych tancerek, rozwielmożniły się w ostatnich czasach po sklepach warszawskich" Kur. Codz. 88. 355. 7.

2 21

Abbe-ego lub nieodm. śniarie

Abbuś-sia, Abuś-sia m. z franc. l'abbé, przysp. księżyk, księżyna, kapelan cf Ld. Labe Labus

2 „Sprowadzono abbusia z Francyi i powierzono pełnego nadziei młodzieńca jego opiece" J. Lam. Now. 1878. 78 „Był to abbe emigrant francuski, niby na próbkę przystany w te chłodne strefy" Jad. z Zat. Kł. i Kw. 326.

3 „Podkomorzyna przyjęła do Karolka guwernera Francuza, pana de Lucy, człowieka, co dotąd abusiem nie był posiadał jednak, jak abusie, wiadomości encyklopedyczne i moralność formułkową bez zasad żadnych" J. I. Kr. 2. 29.

dziś ~~nieużywany~~ wyszło z użycia [nieużyw.]

nazwa dawana dawniej księżom lub przez to księżom przybywającym do nas z Francji, szczególniej w charakterze guwernerów

22

* **Abbo** sp. zam. abo, albo. Taką pisownię napotykamy w staroż. polszczyźnie np. „Co jest abbo byłaby wola boża (czsso gest abbo bÿlabÿ vola boza)" Rps. z XV w. wł. Wisł. Sprawozd. kom. jęz. I. 118 „Sz wÿelgÿjeÿ czcnothÿ abbo laskÿ. (z wielkiej cnoty abbo łaski)" ib. 88.

<u>Abecadlnik</u> -a. m. książka z abecadłem dla początkowej nauki czytania, elementarz. „Abecadlnik czyli pierwsza nauka czytania polskiego i poznawania liczby dla metody wiejskiej” Estr. Bibliogr. 1. 2. „Abecadlnik gimnastyczny czyli nowy sposób nauczenia czytać dzieci, oświecający je i bawiący wyobrażeniem rozmaitych gier i ćwiczeń ciała, które lubią pospolicie” ib. „Uczujemy wielki niedostatek książek dziecinnych, abecadlników, katechizmów..” List z Ołomuńca Dzien. lit. 10. 67. „Niepotrzebujemy wyrazu <u>Elementarz</u> zrobionego z mowy łacińskiej, w której <u>elementa</u> początki znaczą. Dobrze się u nas mówi <u>Abecadlnik</u> lub jak go Grzegorz Piramowicz zowie: <u>książka początkowa</u>” Przybyl. o sztuce pis. Czasop. Ossol. 1828. 1. 110.

albo ABC
Abecadło - a. n. 3 fig. wzór, norma, reguła w
elementarne, zasady jakiej nauki
postępowaniu. „Na czele tych nauczycieli
dziennikarzy swoją współpracownicy ustawio-
nego „Figara", - to monstrualne połączenie
cynizmu i talentu daje cechę paryskiej
prasie, jest abecadłem sądów krytycznych
dla tłumu i dla inteligencyi, co się pozora-
mi nauki i sztuki zadawalnia" Bibl. lit.
9. 306. „Hr. Herbert edukacyę swoją dyplo-
matyczną rozpoczął od abecadła i zanim
doszedł do dzisiejszego stanowiska, prze-
szedł wszystkie stopnie karyery.." Wiek
1887. 166. 4. „Nie było aktorów gotowych,
więc z miasta i ze szkół rekrutował swo-
ją trupę, wiodąc ich od ABC sztuki aż do
tak świetnych pozycyj, które potem zajmo-
wali." Miecz. Kamiń. kwiaty 1. 3. „Trudności,
jakie podobnemu przypuszczeniu nastręczy,
potrafi lada żak znający abecadło filo-
zofji" Lud. Gumplicki Tyg. powsz. 1881. 135.

„Żadne nabytki terytorjalne nic nie znaczą, dopóki żywa siła nieprzyjaciela — jego armja — nie jest rozgromiona. Jest to abecadło sztuki wojennej" Dz. pol. 1888. 58. 1

Abecadłowy-a-e

3 25

Abcug – u. m. gi mn. z niem. posp. odciągnięcie, pociągnięcie np. kart w grze, ~~piórem po papierze itp.~~ tempo, ruch miarowy ~~poruszenie, gest~~ „karta była ciemna – ciągnę nie wiedząc o jaką idzie... po pięciu abcugach patrzę, ręka konwulsyjnie mu leciuchno drgnęła" J.I. Kr. 2.33.191. B. Bol. Pam. Pam. 229 „Dama pikowa w drugim abcugu przyniosła mi przyzwoitą sumkę" ib. „Dalej bank ciągnie... za drugim abcugiem karta wygrywa" L. Pot. Uryw. ze wspom. 99 „Powaga postawy, chód majestatycznie kroczący, słowa rzucane, jakby odgłosy bliskiego grzmotu, w krótkich, lecz gwałtownych abcugach." J.H. Lew. Kłosy 12.220.

3 przysłówkowo: „w krótkich abcugach" = w krótkim czasie, prędko, naprędce, nie czekając, nie zwlekając „Nie masz czasu do stracenia. Raz, dwa, trzy i żeńcie się w krótkich abcugach" J.I. Kras. 2.38.127 „Poczu

się napijesz? – No, tak, w krótkich abcugach... szklaneczkę." B. Bol. Tet. 3. 245 „W duchu rad był temu, że dzieci ze sobą pogadały... pewnym był niemal weseliska w krótkich – jak się wyrażał – abcugach" T. T. Jeż Now. 1878. 15 „Przegrał w krótkich abcugach 120 rubli." Kur. Świąt. 1867. 18. 3. „W bardzo krótkich abcugach na szacherce z węglem zarobił przeszło 40,000" ib. 1880. 1.

Aberracja - ji. ż. łac. błądzenie, obłęd „Ten pewniejszym był nienawiści i pogardy Magdaleny, tem więcej w skutek jakiejś niepojętej a często jednak trafiającej się aberracyi umysłu i zmysłów, – kochał ją, pragnął jej, pożądał." Tyg. rom. i pow. 3. 451. „Z tych marzeń snują się najrozmaitsze aberacje, z tego powodu potępienia godne, że zarażają społeczeństwo, sprowadzają je z drogi pracy realnej, organicznej" Tydzień 4. 161.

Błądzenie umysłu, zboczenie sądu, inteligencyi, obłęd

Abisynja-ji. ż. kraj w wschodniej Afryce „Król Abisynji postanowił wysłać poselstwo do Petersburga" G. nar. 1885. 136. 3. „Ma się udać do Abisynii poselstwo rosyjskie z podarunkami dla króla" G. lwow. 1885. 133. 3.

Abisyńczyk-a-m. czycy mn. mieszkaniec Abisynii Abisynka-i. ż. kobieta z Abisynii

Abisyński-a-ie tyczący się Abisynii, pochodzący stamtąd „W ciągu lata spodziewanem jest w Petersburgu poselstwo abisyńskie" G. lwow. 1885. 133. 3. „Pieski pokojowe bardzo maleńkie rasy abisyńskiej, bez sierci" Wiek 88. 133. 3.

Abiturjent - a. m. l. m. enci - tów. z łac. od „abiturus" mający odejść, w szkołach, uczeń najwyższej klasy mający składać egzamin dojrzałości „Znaczne ulgi dla abiturjentów szkół realnych w razie przyjęcia na uniwersytet, przyznało ministerstwo oświecenia w nowo wydanem rozporządzeniu" G. nar. 1885. 125. 3. „Abiturjenci, którzy po wielkich feryach mają z jednego przedmiotu zdawać egzamin poprawczy, dopuszczeni być mogą do egzaminu dojrzałości dopiero po złożeniu egzaminu poprawczego" ib. 128. 2. „Jednego abiturjenta reprobowano na rok, dziewięciu pozwolono powtórzyć po feryach egzamin z jednego przedmiotu" G. lwow. 1885. 135. 3.

Ablegat -a. m., z łac. zastępca legata, „Ablegat papieski [papieskiego] otrzymał misję zawiezienia nowo mianowanemu kardynałowi kapelusza" G. Lwow. 1884. 269. 2.

z łac. ab-legatus, legat od stolicy apostolskiej drugiego rzędu; ~~to, co w urzędach świeckich~~ ~~dawniej w dyplomacji zwanych~~ ~~nadzwyczajny~~ ~~to, co dziś poseł lub minister pełnomocny.~~ to, co w dyplomacji świeckiej poseł nadzwyczajny lub minister pełnomocny. „Czasem jako ablegat przyjechał z Rzymu, ale miał on zawsze jakąś misję specjalną i tylko czasową" Z. Kaczk. Te. Niew. 197.

4 30

odkład, gałąź krzaka lub łodyga rośliny przy-
gięta i obsypana ziemią, końcem swego x

Ablegierek - rka ob. n.

<u>Ableger</u> -gra m. niem. ogrod. gałąź krzaka lub łodyga rośliny, przygięta i zako-
pana w ziemię w tym celu, aby zapuściła korzenie — „Jeżeli
ableger puścił korzenie, dobywszy z ziemi, oderz-
nij i przesadź gdzie się podoba" Strum. Ogr. półn. 1. 26.
osobnik, ~~nowa latorośl~~ wydany przez jakikolwiek ~~pewien~~ organizm
§ fig. żart. potomek, syn „moje ablegry" moja dzia-
twa (1) <u>Ablegrować</u> cz. ndk. ogrod. odkładać, robić
ablegry „Przez odkładanie czyli ablegrowanie
rozmnażają się wszystkie drzewa i wszystkie
krzewy" ib.

(1) „Najstarszy organ panslawistyczny w monar-
chii austro-węgierskiej, pierwszy ableger ko-
mitetu panslawistycznego ambasady" G. nar.
1885. 209. 3. „Na tym naszym padole płaczu,
rodzi się pewien gatunek dzieci, z charaktery-
stycznemi narośłami na głowie, z pięciu zmy-
słami, skłonnością do marzeń i wstrętem do
wszelkich matematycznych kombinacyj. Dzie-
ci te są ablegrami na literatów" Prz. Tyg.
1. 358.

(1) <u>Ablegierek</u> - rka m. rki-ów mn. zdrb. „O tym
ablegierku demokratycznym w konserwatywnym

x zakorzeniwszy się, wydaje nową samoistną roślinę

obecnie warto wspomnieć, bo to indywiduum
ciekawe w swoim rodzaju" Djab. 1879. 5. Dod.
Definicja w zmarz. fig. ob. próbki dla kary Mian.

30a

abnegatio

Abnegacja -cji - ż. łac. zaparcie się, zrzeczenie wyrzeczenie się czegoś „Młodzieńcza namiętność z poświęceniem wszystkiego, z abnegacją jutra i przyszłości, podszepnęła mu tę radę" T. T. Kr. 17.18. „Aby się wyrwać z objęć występnej miłości, na to potrzeba chrześcijańskiego bohaterstwa, abnegacji, poświęcenia, które tylko daje życie i wychowanie chrześcijańskie" ib. 111. „Kolumna ruszyła do ataku, i z tą abnegacją właściwą Moskalom, pomimo celnych strzałów, które ich raziły, doszli aż do murów" Bodz. Opow. hist. 215 „Wprawdzie stary był gderliwy, ale jakież to było przywiązanie do miejsca, do domu, do spraw jego i pomyślności, jaka nie pozłacana uczciwość i dobrowolna abnegacja!" T. T. Kr. 46.41. „To jasne przeświadczenie, że raz umrzeć trzeba, ta rozumna abnegacja życia i jego rozkoszy, jest potężną siłą anglo-saksońskiego szczepu" W. Makow. Tyg. Ill. s. 2 t. 16. str. 102. „Wiara i idąca za tem abnegacja i za-

panie się siebie, silnemi są dziś jeszcze u nas uni-
żeni uczniowie" J. Znat. G. Krak. i Ref. 1882. 207. 3. Felj.
„Armja ta odznacza się świetnemi przymiotami
osobistemi, siłą i abnegacyą, poświęceniem na śmierć".
Wiek 1885. 127. 2. „A nawet — o abnegacyo, bezprzy-
kładna dotąd na warszawskiej scenie! artystka za-
niedbała posługiwać się tą urocza kokieteryą
kobiecą, do której autor otworzył sposobność"
Wiek 1885. 1885. 157. 3.

Abo; Albo spój. 1) powsz. w mowie ludu: który używa wyłącznie formy „abo", w klasie oświeconej: „albo" cf. lebo. ~~2)~~ 2) Wyraża [illegible] pytanie ~~[illegible]~~ch np. albo co? albo ja wiem? albo ja chcę? albo ja głupi? i t.p. często z opuszczeniem powtarzającego „a" zamienia się na „bo." ~~[illegible]~~ np. bo co? bo ja wiem? i t.d. ob. Bo. Przestarz. Alibo pozostało w użyciu w niektór. okolicach u ludu np. w W. polsce.

*Abociem, sp. *bociem, boć, bowiem, albowiem

„I tej pannie dał duch święty klucze do skarbów bóstwa swego i ona była z wieczności wybrana podskarbim boskich darów, abociem (aboczyjem) przez jej ręce idą wszelkiemu żądającemu dary ducha świętego..." ~~Kaz.~~ ~~z~~ L. Mal. Sprawozd. kom. jęz. I. 219. „O, wzięłaś tam ta miła panna wieczną czystość w bóstwie, abociem ona z wieczności boskiej poczęta najczystsza najniewinniejsza panna, abociem w bodze (w Bogu) wszechmocnym żadnej makuły niechędogości niemasz, ale czystość i świętość" ib. 187. „Abociem syn boży w czystości i niewinności się kocha, jako pirze Damascenus..." ib. 196.

33

obrzydliwość
~~wstręt~~
odraza-

Abominacya-cyi-ż. Łac. wstręt, obrzydzenie,

1 „Scyencya o bałwanach w piśmie świętem wspomnionych, nie dla adoracyi, lecz dla abominacyi" B. Chm. Nowe Ateny. 1. 35. [2] „Nienawidzę tak owego Bohuna, że bez abominacyi wspomnieć jego djabelskiego narwiska nie mogę." H. Sienk. Og. i miecz. 2. 351 [6] „Postawili mnie w takim brudzie i smrodzie, że — abominacya!" J. I. Krasz. Złoto i Błoto. 2. 116. [5] „Kiedy się w Przenajświętszym sakramencie Bóg uniża ~~tak~~ do najbliższego wszelkiej abominacyi pełnego barłogu". Hil. Woj. serd. af. 68. [3] „Zmięłszy ćwiartkę mokrą i ukrywszy ją w kieszonce kamizelki, z abominacyą przerzucać zacząłem paginy foljantu" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1.

4 „Trzymanie ryb w wannach poprzednio do kąpieli używanych, nie tylko abominacyę wzbudzić może, ale połączonem jest z niebezpieczeństwem" Kur. lwow. 1883. 266. 2.

5

przedpłata, ~~prawo~~ używania z czegobądź przez czas umówiony, za umówioną również opłatą 34 miesięcy

Abonament -u - z franc. opłata za wynajmowanie książek do czytania, za prenumeratę pism, za bilety na widowiska, do kąpieli, do galeryj sztuk pięknych, do na wystawy i t.p. (·) Abonować (Zaabonować) - st. cz. korzystać z czegoś za pomocą abonamentu „Nic abonuję nic, nie czytam" Bol. Pam. Pam. 33. (+)

(·) Abonent -a -m. ~~ab~~ korzystający z czegoś sposobem abonamentu, abonujący „Liczba abonentów na ogłoszenia w kioskach powiększyła się w ostatnich czasach" Wiek 1878. 188 § prenumerator, przedpłaciciel,

(+) „W teatrze nie siaduje w abonowanej loży" N. Zwierc. Kł. i Ko. 35 „Zamyśliłem się nad osobliwszym smakiem czytelników, którzy pismo takie abonować i czytać chcieli." Echo 1877. 268. 4.

posp. ambonować „Dla miłego i pożytecznego przepędzania czasu ambonujcie książki" Kur. Św. 1867. 19. 3.

Abonamentowy -a -e - od abonamentu „Dochód z książeczek abonamentowych z biletami wejścia" Wiek 1885. 104. 3.

„Chciałbym zwrócić uwagę czytelników, noszących się może z myślą zaabonowania jakiego tutejszego dziennika mód, na wydawnictwo w tym rodzaju bardzo starannie" Ś. Ws. 1888 115. 4.

„Zgłaszający się otrzymali obietnicę, że za każdego abonenta, jakiego następnie redakcji, odbiorą gratyfikację w wysokości 8 szylingów" Wiek 1885. 105. 3. „Główny zarząd poczt celem dostarczenia możliwych udogodnień abonentom na Telefony, postanowił zaprowadzić służbę telefonograficzną dla wymiany depesz" Wiek 1885. 106. 4. „Redaktor zamierza zebrać fundusz do wprowadzenia w czyn projektu swojego za pomocą abonentów, z których każdy wnoszący zapłatę z góry, zostaje współzałożycielem przedsiębiorstwa" S. lw. 1885. 147. 3. (1) „Prosiłem aby przyjął pozostałe mi bilety za abonament na obiad, jako niepotrzebne mi teraz." Julian Mikł. Bis. lit. 9. 14. „Fantyją się, zapożyczają, krzywdzą dzieci własne, aby tylko mieć za co kupić abonament na operę włoską" Wł. Malesz. ib. 195

(1) „Abonenci trzymają dzienniki dla znalezienia w nich tego, co ich wewnętrznemu przekonaniu odpowiada i wyjaśnia je." J. J. Krasz. Bis. lit. 9. 278. „Wygodę tę zawdzięczam Paryż stosownemu urządzeniu centralnej fabryki zegarów pneumatycznych, zkąd odbywa się bezustanne rozsyłanie godziny abonentom" Bis. lit. 10. 64

6 [35]

Abram -a. m. zdrb. Abramek -mka m. Abramko -a. m. imię wszelkie żydowskie, Abraham „Był to Abramko który arendował młyny i stawy" J. Korzen. 1. 16. „Abramko był żyd, i religią jego był pieniądz" ib. 60.

Ab. Zaim. odkn. Tac.
Absentować się – nieobecnym być, wydalać się. „Księżę sam każdemu chciał w oczy zajrzeć, aby mores znali, i żeby się na jutro nikt absentować nie śmiał" J. I. Kr. Szta war. 2. 201 „~~Radbym żeby i Gucio był... a nie wiem,~~ wieczorami się często absentuje." Bol. Hybr. 291. (1)

Absencja – ji. ż. Łac. nieobecność, wydalanie się, niezdrajdowanie się kogoś w miejscu w którym być powinien „O tych absencjach jego wieczornych, ponieważ był nie żonaty, chodziły wieści różne" J. I. Kracz. Słowo 1882. 274. 1. (2)

Absenteizm – u. m. nieobecność ~~umyślna~~ rozmyślna w swoim kraju, w celu uchylenia się od obowiązków obywatelskich „Do rzeczy nader szkodliwych dla kraju należy absenteizm obywateli, czyli przemieszkiwanie ludzi możniejszych za granicą i w miastach, z dala od swych majątków" Z. Glog. G. rol. 1880. 611. (1)

(1) „Pan Łukasz absentował się dziwnie po całych tygodniach, nie wiedzieć dokąd wyjeżdżawszy" J. I. Kracz. Złoto i Błoto 1. 96. (3)

(1) „Absenteizm nie znaczy nic innego jak nieobecność. Jestto każenie języka ze swawoli, niestety! coraz to częstsze" Fr. Skob. O skaż. jęz. 2.1.

(2) „Uczniów, którzy w ciągu roku mieli wiele absencyj, nie klasyfikowano wcale" G. lw. 1885. 151.3.

(3) „Rad nie rad na dni kilka absentować się musiał... ale poczta chodziła regularnie co dzień z listami tam i nazad" J.I. Kras. Tyg. powsz. 1882. 83.

„Radzi jej zażądać, na mocy przeszło dziesiątek lat absencji matrymonialnej, rozwiązania węzła małżeńskiego" T.T. Jeż Dies. lit. 10. 20 „Mówiąc z francuskim satyrykiem: Je ne puis rien nommer si ce n'est par son nom — ja zatem spodnie nazywać będę spodnie... Ach! fi! nieprzyzwoitość" krzykną... ależ moje Panie chciejcie się zastanowić, że tam gdzie absencja jest nieprzyzwoitością, tam obecność musi być przyzwoitością i nazwać ją hańbą być nie może" A. hr. F. Dz. 11.145

8 1. 37

Absolutny-a-e. adj. Absolutnie adv. nieokreślenie nieograniczenie władający — ś stanowczy. bezwzględny [bezwarunkowy] „Wypierać się absolutnie małżeństwa, o którem już wszyscy mówili głośno" Bol. Nad mor. Dum. 231. [1] „Jak nigdzie na świecie, tak i tu równości absolutnej i jednej dla wszystkich niema reguły." J. J. Kr. 30. 118 [4] „Dla czegoż skoro tak postępujecie sądy ludzkie, zawyrokowaliście absolutnie, że ten przez was swatany, ma bardziej od innego pannę uszczęśliwić?" J. J. Dyp. Ost. Sejm. 1. 87. [2] „Paradoks, ale nie bez pewnej podpory… może znowu pan go bierzesz za zbyt absolutną prawdę, gdy w nim jest tylko cząstka jakaś.." J. J. Kr. Na Cm. na wałk. 55. [3] „Wyroki krytyki absolutnemi nie są wcale; i krytyka krytykowaci się da.." J. J. Jer. Now. 1878. 94. [5] „Daruj pan, ale absolutnie zrozumieć nie mogę, do czego to wszystko zmierza?" K. Zal. Art. 264. 31.

[4] „Pojęcie szczęścia samo przez się nie jest i nie może być absolutnem złudzeniem. Jestto jedno z wielu kłamstw nowoczesnego pesymizmu" G. Lwow. 1887. 130. 1. Żyt.

Absolutyzm-u-m. Samowolność, narzucanie innym swojej woli, trzymanie w zależności od siebie siłą przewagi moralnej, a częściej materjalnej. „Pełen owej typowej arogancji i niczem nieuzasadniony absolutyzm jednego z finansistów zajmujących krzesło prezydjalne, nie dozwolił mówcy rozwinąć krytyki działań towarzystwa" Rola. 3. 227.

5 „Polecono zniesienie kwarantan i kordonów sanitarnych, ponieważ się okazało, że absolutne odcięcie jest zgoła niemożliwem" G. nar. 1885. 119. 3.

„Dla ukrainofilów niema absolutnie żadnej innej rady, jak przytulić się do Polaków albo święto-jurców" G. nar. 1885. 139. 1. „Absolutnie sprężystego ciała w naturze niema; każde ciało jest sprężystem w pewnych granicach" Wszś. 3. 3. 184.

Absolutyczny-a-e-cznie przym. działający na podstawie [z pomocą] absolutyzmu. „Wobec obcego obywatela ustaje samowładztwo nawet państwa absolutycznie rządzonego" G. nar. 1885. 202. 2.

Absolutystyczny-a-e „Były to najostrzejsze narzędzia w ręku absolutystyczno-centralistycznych rządów" Dzien. pol. 1886. 197. 1.

38

9 2.

(Absolutnie) „Pod pokładem przestrzeń dosyć długa i szeroka, tak jednak niska, że wyprostowanie się w niej należało do rzeczy absolutnie niemożliwych" T.T. Jeż Bibl. lit. 8. 373

„Z postępem wieku dziecka, zmieniać się powinien sam język wychowania: od absolutnego zakazu przejdzie on zwolna do przyjacielskiej przestrogi" Bibl. lit. 10. 7.

„Szuka jakiejś prawdy absolutnej, którą bardzo wątpię, żeby mógł znaleźć kiedy" J.I. Kraszewski 45. 53.

Absolutorjum. n. nieodm. w l.p. w l.m. absolutorja-ów. Zwolnienie jakiejś osobistości lub komitetu od składania rachunków(.) z powierzonych im przez jakieś zbiorowe ciało czynności i funduszów, będące dowodem zaufania i uznania. „Ze spraw administracyjnych uchwalono na posiedzeniu udzielić wydziałowi Towarzystwa (naftowego) absolutorjum za rachunki z r. z." G. lwow. 1885. 16. 2.

(.) zaakceptowanie rachunków.

„Zgromadzenie uchwaliło udzielić dyrekcji absolutorjum" G. nar. 1885. 66. 2. „Porządek dzienny walnego zgromadzenia towarzystwa szpitalika dla ubogich dzieci: I. Sprawozdanie z czynności komitetu II Udzielenie absolutorjum komitetowi z przedłożonych rachunków..." G. lwow. 1885. 113. 3. „Prezes udzielił mu absolutorjum z zarządu kasy (za rok 1884)." G. nar. 1885. 140. 3.

§ „Absolutorjum słuchacza filozofji" G. lw. 1885. 150. 3

„Odczytano protokół z poprzedniego walnego

Zgromadzenia i uchwalono absolutorjum kasowe" G. nar. 1885. lrg. 2.

Absolucja - j. z. „Zbawienie funduje się na spowiedzi, absolucji, żalu serdecznym i pokucie prawdziwej" Hil. woj. serd. ap. 213 „Judaszowie Takowi, co to bardziej dbacie o solucyę, niżeli o absolucyę, kajcie się - a mówcie szczerze, żałośnie, serdecznie, peccavi (zgrzeszyłem)" ib.

* Absolwować cz. ndk. Lac. rozgrzeszać „Jakże miał być zbawiony Judasz, kiedy Najwyższego kapłana przedał, który go od tak strasznego kryminału absolwować nie miał (sic)" Hil. woj. serd. ap. 213.

1/40

Por. absorbcja | Zabsorbować - dkn.

Absorbować cz. ndk. chem. wciągać w siebie, pochłaniać - fig. (zajmować wyłącznie) „Gdyby większej części umysłowych pragnień nie absorbowały płody zagraniczne, możeby wreszcie literatura się podniosła, stała w istocie potrzebą, jak jest gdzieindziej" T. T. kw. 33. 54. „Wszystkie myśli i czyny jego są absorbowane na rzecz spraw publicznych" Wiek. Wiek 1882. 262. 1. Zaabsorbować cz. dkn. „Zaczęto obawiać się, aby młodzież, z uszczerbkiem dla poważnych prac w nauce, nie zaabsorbowała się walką dziennikarską" G. nar. 1883. 18. 1. „Łatwo zrozumieć, iż uwagę publiczną w Przedlitawji absorbuje jedynie i wyłącznie sprawa wyborów do Rady państwa" G. lw. 1885. 126. 1. „Od wielu lat społeczeństwo nasze zaabsorbowane kwestjami bytu materjalnego, nie popiera sztuki, która dla nas stała się poniekąd rzeczą zbytkową" Bln. 20. 170. „Wystawa, wyścigi i inne zabawy, stanowiące t. z. „karnawał letni" Warszawy, zaabsorbo-

wały wszystkich tak, że na co innego nie było już chęci i czasu" G. lw. 1885. 147. 1.
„Francuska izba deputowanych absorbowana całą sprawą książąt, nie miała ochoty (do) zajęcia się czemkolwiek poważnie" Czas 1886. 182. 1.
„Żona zobaczywszy, że znowu jakiś pilny interes gotów zabsorbować męża, wybiegła, aby tego postanowienia zatrzymać" A. wilcz. Wody rob. 115.
„Te plany absorbowały go całego: układał je, przerabiał i to zajęcie wybijało mu z głowy matrimonialne zamiary." M. Bał. Bibl. lit. 8. 326.
„Mówią, że Ameryka absorbuje ludzi, że wszystkich prędzej czy później równa stoczy duchem kosmopolityzmu." W. Malcz. ib. 386. „Gdyby sprawa koronacyjna nie absorbowała gromiejących od przeszło roku sił Polski, jużby krzyżaków nie było na świecie" A. Groch. Ost. lata Witolda 305

Abstencja -ji. ż. łac. ~~fr. abstention~~, zrzeczenie się jakiegoś prawa, udziału w spadku, wyłączenie się dobrowolne sędziego od sądzenia jakiejś sprawy. „Abstencja, Pewien dziennik krajowy (miał przez ten wyraz wypowiedzieć umyślną nieobecność delegatów sejmowych w parlamencie wiedeńskim... Czyż nie można było napisać, że posłowie postanowili nie przybyć do parlamentu albo że wyrzekli się udziału w pracach ustawodawczych? Atoli nie wiem, co pisarzowie tego dziennika rozumieli przez abstencję, piszą: „Abstencja delegacji (obydwu połów monarchii) ma być karą za secesję z rady państwa" Zaiste piękna próbka czystości i jasności mowy" Skob. O skaż. jęz. 2.2.

131.
42

pomijać, nie dbać o co

Abstrahować. cz. cont. Łac. uważać rzeczy oderwanie, abstrakcyjnie „Jeśli abstrahujemy wszelkie sztuczne podziały na epoki, zastanowimy się nad całością faktów, widzimy najzupełniej rzeczy jednostajność" Dwutyg. nauk. (Krak. 1878) 1. 523 „Tych kilka reguł, które z owych studjów abstrahowano, to ogólniki takie, że wymyszywszy się ich na pamięć, dzieł tworzyć jeszcze nie można" Gaz. rol. 1880. 613. (*)

Abstrakcya-ji. ż. Łac. oderwanie, wyłączenie, jako czynność umysłowa, pojmowanie niezależnie od wrażeń zmysłowych drogą kombinacyi.

Abstrakcyjny-a-e, od abstrakcyi (1)

„Nigdy nie miał około siebie ludzi, których by był mógł nazwać swoimi. Matkę stracił w dzień swoich urodzin; rodzina istniała dla niego tylko w abstrakcyi" H. Stv. Tyg. Il. 3. 6. 350.

(*) „Aczkolwiek jestto słowo łacińskie, to jednak erudycya naszych dziennikarzów nie sięga aż do łaciny. Abstrahowanie mają z drugiej ręki t. j. od Niemców, którzy mówią i piszą abstra-

hiren (zam. absehen von etwas)... Znalazłem w pewnym dzienniku następujące wyrazy: „abstrahować od państwa sąsiedniego". ma to znaczyć: nie zważać, albo nie oglądać się na państwo sąsiednie, – albo: nie dbać o państwo sąsiednie, nie uznawać. Później obdarzył nas ten sam dziennik takim frazesem: „Abstrahujące kwestje religijne i następstwa dziejowe" t.j. pomijające sprawy (lub rzeczy religijne) i t.d. Pytam się jakiż cel w tworzeniu takich dziwolągów językowych" Skob. o skaż. jęz. 1.113.

(1) „Pracuje nad udoskonaleniem woli i charakteru, podobny w tem do owych braminów indyjskich, którzy dziesiątkami lat stoją nieruchomi, powtarzając jeden mistyczny wyraz i „doskonaląc się" wewnętrznie w abstrakcyjnej świątobliwości, aby popełnić grzech lub głupstwo w pierwszej godzinie, gdy opuszczą swój posterunek kontemplacyjny" Bł. Zaw. Echo teatr. 2.138. „Upadłej w życiowej praktyce moralności niepodobna jakąś szkolną, racjonalno-teoretyczną, abstrakcyjną etyką zastąpić." Tyg. pow. 1882. 228.

43

14 2.

(Abstrakcja) „Strzeżmy się nauki jako abstrakcji, usiłujmy się całemi siłami wplatać ją w życie i w żywe warstwy społeczeństwa" Prz. Tyg. 7. 138.

(Abstrakcyjny) „Kobieta brana w ogóle, niechętnie oddaje się myśleniu abstrakcyjnemu, uważa pewne zawody, wymagające takiego skierowania umysłu, za mniej właściwe dla niej" M. Kn. Bluwr 23. 317.

Abstraho-is-axi-actum, odejmować, wydzierać, odłączyć, uprowadzić się przen. Odciągnąć, być uprowadzonym. Abstrahi a consvetudine. Cic. Być odprowadzonym od nałogu.

Abstynencja - cyi - ż. łac. powściągliwość, powstrzymywanie się od czegoś. „Niedługo rząd zdołał wytrwać w tej polityce abstynencji" Przegl. pol. (Krak.) 1867. kwiec. 114 „Czyliż ciało delikatne umartwiła momentem abstynencji?" Lit. woj. serd. ap. 152 „Tymczasem ludzie nie chodzili do teatrów... wobec chwilowego zobojętnienia a raczej abstynencji publiczności, może się zakraść w cięższe jeszcze zniechęcenie pomiędzy artystów" Tyg. powsz. 1882. 39. Wł. Bog. „Niemcy czescy wobec teraźniejszych stosunków, wśród których żywioł niemiecki jest usunięty na drugi plan i do abstynencji z sejmu czeskiego „zmuszony" - udziału w wystawie (krajowej w Pradze) nie wezmą." N. Ref. 88. 287. 3.

Absurd-u m. lm. absurda, albo też wprost łac. Absurdum n. w l.p. nieodm. niedorzeczność, głupstwo wierutne, bezsens „Że uznanie wyrośle z niczego byłoby absurdem, wyrzekniją przeto dla malarstwa polskiego kolebki, ci u siebie, owi u siebie" J. I. Kr. Now. 1878. 94 „Potargać prawa społeczne i wygłaszać cyniczne absurda – to ich niezależność umysłu" Cz. Lam. Now. 1878. 167. „Ruszył ramionami: absurda! ot baśnie sobie potworzyli!" J. I. Kr. 31. 105. „Znać w tej sztuce talent niemały, zbaczający, jedynie przez to że chce dowieść za dużo, na bezdroża i maleńkie absurda" Słowo 1883. 1. 3. „O wszystkiem decydował jak wyrocznia, każdy zarzut nazywał absurdem, zarzucającego zaś głupcem" J. Dzierzk. 5. 165. „Im więcej czciciele rubli semickich puszczą w świat takich naciąganych absurdów, tem rychlej nastąpi reakcya pojęć." Rola 3. 262. (1)

Absurdyczny -a -e, niedorzeczny, pełen absurdów. „Mamy ten artykuł przed sobą, a nie wiemy tylko, w czyim interesie był on napisany. Znajdujemy tam tylko absurdyczne twierdzenie, jakoby..." Kur. lwow. 1886. 155. 1.

(1) „Czyż dla tego że kiedyś, w legendowych już wiekach dane narody jeden szczep stanowiły, to dziś mają się wyrzec swojej narodowej odrębności. Jest to absurd i w teoryi i w praktyce" G. Krak. 1881. 15. 1. „Rozmaitym prądom w poszukiwaniu prawdy, nawet najskrajniejszym, ani się dziwić, ani nad niemi ubolewać się godzi. Fałszywe kierunki doprowadzają do absurdum i do zwrotu... ale póki się coś robi, póki się idzie, dopóty o dojściu do celu wątpić byłoby grzechem" J. I. Kras. Bies. lit. 9. 343.

17 46

<u>Absynt</u>-u. m. fr. wódka piołunkowa francuzka „czy który z przedsiębierców nie wyrabia jakiej wódeczki zdrowia, któraby miała gorycz absyntu" Kur. Św. 1867-27-2. „Absynt jest napojem przyrządzonym ze spirytusu i roślin gorzkich, przeważnie zaś z piołunu, z domieszką dzięgla ogrodowego, nasienia badjanu i majeranu" Bus lit. 7. 352. „Spojrzenie amatora absyntu jest mętne, ponure, skórę ma żółtą, cerę bladawo ołowianą" ib. „Gdy inne trucizny działają na krew, żołądek i organa trawienia, absynt zatruwa nerwy.." ib.

<u>Absyntowy</u>-a-e. od absyntu „Wyrabia likier absyntowy, czyli tak zwany poprostu absynt" ib. „Likier absyntowy w dobrym gatunku powinien mieć kolor jasno-szmaragdowy" ib.

18 47

Abszmak -u m. niesmak, wstręt „Kawalerja dostaje abszmaku do stanu małżeńskiego"
F. Świd. Echo 1877. 218

19 48

<u>Absztyfikować</u> się – ~~po~~ recipr. ndk. posp. trywi. zalecać się komu, przypochlebiać, wdzięczyć się, obskakiwać. „Dla czegoż to on tak się absztyfikuje, inszych gotów zgadywać, przecie nie z czułości" J Bliz. Rozb. 35. „Jakoś wczoraj Olesiu, bardzo się absztyfikowałeś do królowej balu" Kur. Świąt. 1883. 7. 3.

Abucht - a. m. y -ów mn. § na Podolu (z ormiań.) roślina wędrowna A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 182.

Abutilon - a. m. roślina oranżeryjna „Abutilon zanieś pod oranżerję – a tu postaw różę."
M. Bał. O kaw. zie. 63.

<u>Aby</u>, sp. — § „Aby aby" = troszeczkę, nieco, choć trochę, ledwo tyle co koniecznie potrzeba. „Idzie to tak powoli, jakby aby aby zadosyć uczynić rozporządzeniom" Wiek 1884. 137. 1.

§ Ino aby. lud.

Abis

X Abis, f. Abyss.

52 23

cf. asan i wacan

Acan - a - skróc. z wacpan „Znowu acana dróg był w szkodzie." J. I. Kr. Hot. Wiek 1878. 5 „Cóż to jest? gdzie acan głowę podział?" ib. 39 „Daj mi acan pokój!" B. Prus To i owo 24. (x) Acani, Acanna - wacpani, wacpanna (x) „Acanna swem postępowaniem zuchwałem zamiast ojcu pomódz, pogarszasz jego położenie" J. I. Kr. Hot. Wiek 1878. 54.

Acaństwo - wacpaństwo „Z czyjejże to łaski acaństwo i tę chatę macie?" J. I. Kr. Hot. Wiek 1878. 54. „Dziś acaństwu do stołu służyć nie będę" ib. 55. (x) „Trochę cierpliwości - inaczej się Acan dobrodziej o niczem nie dowiesz." J. I. Kr. 46. 22. (x) „A co mości dobrodziejko, jakże tam zdrowie acani dobrodziejki" J. I. Kr. 31. 69 „Acani dobrodziejce wiele to szkodzić może" Fr. Skar. Pan Star. 15. cf. S.J. Łoś. Wory 13. 333; 338

Ach! Ah! interj. Ld. — 's subst. nij. „Każde „ach" i „niestety" już mi trzy wycisła" Al. Szwed. 1. 22 „Ciche-ach! dało się słyszeć" J. I. Kr. Hof. Wiel. 1878. 14. W l. poj. nieodm. w l. mn. Achy-ów. „Myśmy się z sobą rozstali bez wszelkich ach! i och!" Kur. Święt. 1872. 56. „Znowu wpadasz w te deklamacye bez określenia ściślejszego, bez znaczenia, oklepanki, ogólniki, achy..." Bol. Nad mod. Dun. 77. „Więc mu rzekę, że te achy, to na wróble tylko straszy" Djab. 1883. 1. 3. „Mógł się przed nikim wylać ze swoją miłością, czytał mu pełne achów poezje" J. I. Kr. 58. 103

Achates - u Ld. objaśn. pod wyrazem „Gagatek" — przyjaciel domu, poufały „Poplecznicy, rębacze... Achatesy wyprawione na wysokie drogi" W. Pol 3. Sen. zg. 43. „Jeden z nich dziedziczył, a drugi los jego jako Achates miał dzielić." J. I. Kr. 46. 56. „Tym niedobitkom arystokracji rzeczywiście się marzy, że wytworzą stronnictwo, złożone z magnatów i ich achatesów" Z. Kaczk. Te. Niecr. 66.

27 55

Achil-a, Achiles-a m. imię włas. grecki bohater Iljady Homera – Achilesowy-a-e od Achilesa – fig. „Achilesowa pięta" słaba strona czyjaś „Nie na Bałkańskim półwyspie szukać należy moskiewskiej pięty Achilesowej – piętą Achilesa dla Moskwy jest kwestja polska" G. narod. 1878. 263. „Dla wydobycia się z tych kłopotów potrzeba było wielkiej sprężystości i rozumu. Na nieszczęście te przymioty są Achillesową piętą Brytyjskich mężów stanu" Węd. ser. 3 t. 6 p. 12. „A dusza twoja ciężkim bólem zdjęta, płacze nad stwarzaną, bezprzykładną drogością, bo kieszeń twoja to Achilla pięta, w którą uderza cała ta drogość." Echo 1877. 271. 5 „Ten rycerz twój od stóp do głowy w pancerz żelazny zakuty, ma jednak Achillesową piętę jakąś, w którą trafić można, aby go powalić na ziemię" El. Ozrerz. Tyg. Il. s. 2 t. 15 p. 39. „Brak uzdolnionych robotników jest u nas istotnie piętą Achillesową wszyst-

kich przedsiębiorstw kopalnianych" G. Lwow. 1885.
16. 2. „Poznawszy raz piętę achilesową w charakterze księcia, umiał on podrażnić jego ambicyę do tego stopnia, że książę zawsze oględny traci przezorność.." A. Proch. Ost. lata Witolda 61.

28 56

Achimenes-u. m. lp. -ów mn. bot. ogniotoni, roślina ozdobna z rodziny trędownikowatych, podzwrotnikowa. „W wielkiem oknie umyślnie dla nich urządzonem, kwitnęły kamelje, rododendrony, pelargonje i achimenesy." J. I. Kraszewski 60. 164.

… achny prow. lud. Kuj. przyrostek dodawany przymiotnikom dla ich wzmocnienia np. wielgachny, szerokachny, głębokachny, wysokachny, dużachny, to jest: bardzo wielki (wielgi), szeroki, głęboki, wysoki; duży

30 58

Achtel -tla

Achtelek -łka, Achtylik -a. m. — ś prow. Kuj. „statek dębowy do przechowywania masła, u dołu szerszy z dwoma małemi uszami i dopasowanem denkiem okrągłem" O. Kolb. 3. 86. Ś prow. wymawiają Jachtel „Wystaw pani piwko. nie ma go ta wiela ino dwa jachtela" Z. Pauli 18. „Ósma część beczki z niemieckiego: Achtel. Objętość miary tej dała powód do przysłowia: żaden jachtelem nie pije" ib.

59

* (aczkolwiek, chociaż, lubo.)

Aczkolwie sp. (Taką formę wraz z *aczkoli napotykamy w staroż. polszczyźnie „Gdy dusza jest w łasce bożej grzechu niema, aczkolwie (aczkolwije) przeto każdy syn adamów powinien jest mieć pierworodną sprawiedliwość a dla przestępu adamowego jej niema przeto każdy...” kaz. z pocz. XVI w. L. Mat. Sprawozd. kom. jęz. 1. 175 „Aczkolwie poślubiła była Bogu czystość chować, zakonowi dosyć czyniąc a rządzeniu bożemu się polecając, ku towarzystwu (małżeńskiemu) przyzwoliła” ib. 268.

Adagio - a. n. gia - ów mn. wymawia się adażio, muz. wyraz włoski znaczący: zwolna, powoli, ustęp muzyczny o powolnem tempie „Usłyszałem przeciągłe a śpiewne tony wiolonczeli. Było to jakieś rzewne i melancholiczne adagio" Morz. 1. 337.

31 61

Adalbert-a. m. Albert-a. m. imię męskie, Wojciech „Ten Wojciech albo ten Wojciech... — Nazwij go Adalbertem... Wojciech to wszystko jedno. — Masz racyę, Adalbert porządniej po ludzku brzmi..." A. Wilcz. Fot. 2. 93. „Kochany panie Albercie, czy panu źle u nas!" J. I. Krasz. 7. 2. 38

*<u>Adament</u> -u. m. *adamantyn, djament „Jakoby gwiazda morska która jest mocna jasna niezachodząca, żelazo i adament przyciągająca..” Kaz. z pocz. XVI w. L. Malin. Sprawozd. Kom. jęz. I. 254.

63

32

Adamina – imię żeń. zdrobn. Adzia „Utrzymywał swoim kosztem Adzię baletniczkę." T. T. Kr. 72. 121.

~~Adamkowe [illegible]~~

Adamowa – cj. ż. żona Adama „Pani Adamowa, to najzacniejsza, najpoczciwsza niedołęga na świecie" St. Grudz. Echo 1878. 247

Adasisko – ce. m. lub n. zgrub. Adam, Adaś „Dobre i poczciwe Adasisko" A. Wilcz. Woły rob. 153

33 64

Adaptacja. ~~Adaptowa...~~

Adaptować cz. ndkn. Łac. ~~przystosować~~ przyswoić „Angielskie powieści tłómaczą się najczęściej z przekładów już francuskich adaptowanych" J. Krak. Lwów 1886. 21. złożyć co z czem

Adaptacja – ji. ż. przyswojenie „Posiedzenie Rady miejskiej Lwowskiej. Na porządku dziennym: adaptacja folwarku Zamarstynowa na koszary wojskowe" G. lwow. 1885. 108. 3.

Adap... przyprawiać co do czego (Adaptie ...)

— Słowo łacińskie adaptare i powstałe z niego francuskie adapter, znaczy przystosowywać, złożyć co z czem,) przyprawiać co do czego, (Z tego jest francuski rzeczownik adaptation, przy którym w słownikach tego języka ~~jest~~ robiony bywa uwaga: mało używany. ~~Dowód tego~~ kto wie czy, nie to było ~~aby~~ zachętą ~~kogoś do popisania się z czemś~~. ~~się~~ do porobienia ~~tego~~ wyrazu na polskie kto... ~~było~~ dla tego też czytamy: „Posiedzenie Rady miejskiej Lwowskiej. Na porządku dziennym: adaptacja folwarku Zamarstynowa na koszary

wojskowe." Gaz. lwow. 1885. 108. 3. Ma to znaczyć: przerabianie, [przekształcenie] ~~zajęcie~~ folwarku na koszary. ~~Również niefortunnie użył śp. Urazowski słowa adaptować w następującem zdaniu: „Angielskie powieści składają się najczęściej z przekładów już francuskich adaptowanych" Bluszcz t. 22. 10. 21~~

34 65

Addytament - u. m. z łac. dodatek, przydatek. „Nie mówi się tu o cielętach, baranach, zwierzynie, które paść miały ofiarą wesela, ani o tysiącznych innych addytamentach, kondymentach i zdaleka sprowadzonym kucharzu" J. I. Kras. 31. 204.

35 — 66

z franc. z niem.
Adela, Adelajda - imię żeń. „Widocznie chce się żenić, przyjechał zobaczyć Adelajdę." J. I. kr. 16. 70 „Adelajda ukradkiem wierzyła oczyma Stasia" ib. 74. „Panna Adela mogła myślą sięgać bardzo wysoko" Bol. Hybr. 294 zdrobn. Adelcia, Adelka „Na żądanie papy, Adelka deklamowała jakąś rzecz z Atali" Bol. Hybr. 298 „Adelcia, twa imienniczka napierała się pierniczka" St. Jach. Bajki. cf Delcia „Pani Adela ma postawę majestatyczną" A. Wilcz. Wały rob. 211

36 67

Adept-a. m. łac. alchemik, złototwórca – § ogólnie wtajemniczony w jakąś sztukę, zkąd pop. lub. żart. uczący się, oddający się pewnej sztuce

Adeptka-i. ż. „Jakkolwiek cztery role komedji odegrane były znakomicie, całość ucierpiała, bo rolę Ludwiki powierzono początkującej dopiero adeptce sztuki" Echo Krak. 1878. 34. „Jakkolwiek niezdrowa u debiutantów trema ~~…~~ psuła poniekąd wrażenie, młody adept sztuki okazał całe bogactwo warunków, jakiemi go obdarzyła natura" Gaz. narod. 1878. 228. „Wśród tysiąca anegdot z życia adeptów medycyny, powlókł mnie z sobą za miasto" A. Urb. G. lw. 1885. 122. 1. „Jako praktyk i jako nauczyciel, niósł przez czwierć wieku światło młodym adeptom eskulapowej sztuki" Poz. Tyg. 20. 336. „Posłuszny obowiązkom adepta nauki, musi dość często wydalać się z ojczyzny w świat szeroki" Wiek 1885. 138. 3. „Każda

nowa reforma znajdowała w nim żarliwego adepta" Pf.Kraw. 58. 47. „O Amorze!... oto pod sztandarem twoim staje niestrudzony twój adept" Tyg. Il. 2. 15. 403

Zbliżający się do pewnego kółka, towarzystwa, stowarzyszenia „Narada była długa, i ograniczyła się do małego kółka adeptów..." Pf.Kraw. Wien. 2. 865 „Cech kucharski naprawdę się organizuje. W piątek odbyło się nowe posiedzenie adeptów tego kunsztu..." Wiek 1887. 53. 4.

„Za pogańskich czasów pojedynczy nauczyciele wiedli za sobą tłumy adeptów i akademje inny miały charakter" Pf.Kraw. 58. 75.

Adest-u. m. ob. Atest.

[illegible]

[illegible]

Adherent-a - z łac. stronnik, zwolennik, trzymający się jakiejś sprawy lub czyjejś partji. „Stolnik zerwał z ministrem i jego adherentami, stając w opozycji przeciw dworowi." J. I. Kr. Z 7 let. woj. 2. 192. „Nie dostrzegłem w ogóle czytelników, aby klasyczność nowych pozyskała adherentów" J. I. Kr. 33. 51. „Wojewoda rósł z dopięcia swojego, gdyż w tych ważnych czasach, potężnego adherenta odzyskiwał" J. I. Dzp. Ost. Sejm. 1. 64. „Owym gościem wcale nie spodziewanym na tym dworze był cześnik Czerwonogrodzki, zagorzały adherent Czartoryjskich domu" ib. 1. 79. „Przecież to ważność adherent Czartoryjskich. Hm! możni panowie, możni... niech radzą" ib. 2. 51 „Całe życie trawił na robieniu sobie partji i adherentów" J. I. Krasz. 90. 43.

Ad hoc ~~ta~~ wyrazy łac. używ. w znaczeniu: do tego, w tym celu, umyślnie. „Ustępstw skoncesyonowanych na bank pod egidą komitetu ad hoc sfabrykowanego był i jest żaden" G. nar. 1885. 141. 1.
„Wnioski, będące programem liberalnej frakcyi stronnictwa opozycyjnego oddane zostały do wybranego ad hoc komitetu" ib. 142. 1.
„Postawił wniosek, ~~aby~~ ażeby delegaci ad hoc wybrani objechali gorzelnie krajowe, celem wyjaśnienia właścicielom doniosłości spółki" Wiek 1885. 133. 3 „Kierownictwem sceny powinno się zająć samo grono akcyonaryuszów przez wysadzenie ad hoc komitetu" ib. 153. 2.

3871

Adieu, z franc. bądź zdrów. Przez złe wymawianie pospolicie: Adie, Adiu „Adju, panie Janie" J. Korz. ~~Podróżom. a. 1 sc. 1.~~ 11. 42. Przysłowiowo: „Adju, Fruziu!" = przepadło! stało się! cf. Bądź zdrów kolenderski śledziu! „Jak zwąchają co się święci, to adiu Fruziu!" Kolce 1877. 340 „Gdy się prawnicy pokłócą z sobą na słowa, pierwsze lepsze świadomie ich pogodzi, lecz gdy się pokłócą na piśmie, wtenczas adiu Fruziu!" Kur. Świąt. 1875. 13. 3. „W parokonnym powozie jak jeden padnie, to drugi się dowiezie – a w jednokonnym to już adieu Fruziu" ib. 1867 37. 4 „Adiu Tatuniu, adiu Mamuniu" A. Kr. Fr. Dzieła 9. 117.

39 72

Adjutant-a-m. u Ld. – § transl. żartobl. „Ledwie ukazały się przy wejściu, zaraz przy Julji znalazło się dwóch adjutantów." Wł. Sab. Strzecha 1873. 109. (·) Towarzysz panien, asystujący im, nadskakujący. Adjutantować – pełnić obowiązki, służbę adjutanta „Adjutantując przy głównym sztabie, znany i ceniony był powszechnie." Z. Kaczk. 5. 103. „Pan Madejski przy mnie będzie adjutantować" M. Czaj. Wern. 1. 103 – żartobl. „Pan pułkownik został pułkownikiem z łaski kochanek jenerałskich, którym walecznie adjutantował" J. Dzierzk. 1. 15.

Adjutantura-y-ż. służba albo godność adjutancka „Stawisz uwolnił się od swojej tymczasowej adjutantury u generała" Z. Kaczk. 5. 87.

(·) „Powiedzcie mi panowie – ozwał się znowu inny także adjutant, nie tyle pana Erazma, ile pani Erazmowej" J. Dzierzk. 5. 62. „Stary

w kawowych frakach, poczęli srebrne roznosić półmiski. — Panowie, wniósł Teofil — gdybyśmy czasu nie tracąc, odprawiwszy tych niepotrzebnych adjutantów, dalej nasze ciągnęli opowiadania?" JI. kraś. 60. 95.

Adjutantostwo — a. n. ranga i obowiązki adjutanta „Nie chciałem wrócić do pułku, gdzie mnie czekało Adjutantostwo" A. hr. Fr. Dz. 11. 89. „Unikając adjutantostwa pułkowego, wpadłem do Sztabu Głównego, jak z deszczu pod rynnę" ib. 91.

Adjutor-a. m. łac. doradzca, pomocnik. „Zrażony tem, że zewsząd napierali mu się obrońcy, którzy go darli i niesłychanie kortowali, unikał ludzi, bronił swojej kieszeni i z nieufnością poglądał na nowych adjutorów" J.I.Kr. 102.113

Adjutum [illegible] od adjuvo-are pomagać, wspierać, ratować

41

Adjutum n. nieodm. ~~Łacin.~~ wyraz łaciński przekręcony, bo w tym jęz. jest rodzaju m. Adjutus-us, wsparcie, zapomoga, w Galicji tak nazywają szczególny rodzaj zapłaty, przyznawany najczęściej urzędnikom „~~[illegible]~~ Adjutum jest to szczupła płaca, wyznaczana urzędnikom początkującym, warunkowo przyjętym. Wyraz zresztą całkiem niepotrzebny, kiedy rzeczownik polski „zapomoga" oddaje jak najdokładniej jego znaczenie" Skob. o skaż. jęz. 2. 3. f. Remuneracja „Pobierałem naonczas 500 złotych rocznego adjutum" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1.

75

Ad libitum, wyrazy łacińskie, znaczące: dowolnie, według upodobania; termin głównie muzyczny, używany niekiedy w mowie potocznej; „Żydzi wybornie radzą sobie z obecnemi „ścisłemi represyjnemi" ustawami (w Rosji) i tak łatwo przychodzi im korzystać z rozmaitych ulg i wyjątków, że mieszkają sobie ad libitum w Moskwie i w ogóle gdzie im się podoba" Wiek 88. 130. 2.

Administracja – ji. ż. (1) ʒmetou. administratorowie, będzie sprawujący administrację, zawiadujący czemś „Pojechałem na wieś dla wyzyskania coś z domu, gdzie najniepoczciwsza administracja majątek zniszczyła" J. I. Kras. 60. 102. „Majątek był zniszczony, a administracja, jak pospolicie u nas, wciągnęła go raz w swe szpony, dojadała do reszty" ib. 108 (1) „Nie znałem się ani też na administracji, ani na gospodarstwie" administrowanie, zawiadywanie, rządy

4377

Administracyjny -a -e, tyczący się administracyi, administrowania, (tak jak administratorki, osoby administratora) „Tej pracy energicznej, wraz cały spółżyciem towarzystwa; – prezydent Zyblikiewicz jest człowiekiem niezwykłych zdolności administracyjnych" W. Malcz. Dzies. lit. g. 386.

Administrować cz. ndk.(1) — udzielać, wykonywać co na kim, zadawać. Zaadministrować dk.
„Niestrawność! — przerwał Teofil — dobrze... ale też ani emetyku, ani hipekakuany nie zaadministrujesz?" J.I. Krasz. 58. 119. „Przyjedzie, pomruczy, każe pić wodę z cukrem, zaadministruje krople laurowe, w najgorszym razie postawi pijawki" ib. 59. 94. (2)

(1) „Lubo „Teutania", którą powracałem, do najlepszych okrętów nie należała, przecież, administrowana przez niemców, odznaczała się porządkiem wzorowym i dbałością o wygodę pasażerów" St. Debra Dzien. lit. 9. 23.

(2) „Kościół tak szczupłe ma dochody, iż pleban odpowiednio żyć, sakramentów administrować i pracy nad duszami baczniej rozciągać nie może" ks. Gacki Jedlnia 137

Admiracja -ji. ż. cje -cyj. mn. łac. ≈ wielbienie, unoszenie się nad czem. „Należał do wielbicieli panny Tekli, choć żonatym był i admiracya ta ograniczała się wielbieniem wymówieniem extraordynaryjnej jej piękności" J. I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 20.

79

dziwienie się, zdumienie, podziw.–

Admiracya -cyi - ż. u Ld. – § podziw połączony z uwielbieniem, z upodobaniem, ~~[illegible]~~ z chwaleniem „Dopóki istniało kilka tylko dzienników i pism, nie było bynajmniej towarzystwa wzajemnej admiracyi" Czas 1877. 74. „Widzę żeś w szczególniejszej dla Zosi admiracyi" J. I. Kr. 79. 120 „Małżonek z admiracyą, ale nie bez pewnej trwogi, na to wszystko spoglądał" P. T. Dyk. Ost. Sejm. 1. 102. „Fałszywy wniosek, iż należy poza admiracyę dla wspólnego filologicznego stryjchulca niszczyć drobne narzecza i gwary" Kur. Lwow. 1883. 266. 1. „Na ludziach wszystko wyrobić można pochlebiając ich słabości – śmiejąc się z nich za oczy a sławiąc ich koniki; każdy go przecie ma, nawet ty, Longinie, którego w danym razie wziąłbym jak swego admiracyą twej siły i potęgi" J. I. Kraw. 59. 44.

Admiralicja-cji. ż. Główny zarząd siłami wojennemi morskiemi, flotą. „W Anglii admiralicja ostatecznie postanowiła statki wojenne pancerzyć nie żelazem lecz stalą" Echo 1878. 208. „Admiralicja angielska zarządza pogotowie wszystkich okrętów wojennych w torach najważniejszych portach brytyjskich" Echo 1885. 72.1. „Cesarz kazał sobie przedstawić przez szefa admiralicji, marynarzy, którzy brali udział w bitwie.." ib. 128. 2.

Admirałowa-ej. ż. § „Zaadresował telegram: jaśnie wielmożnej admirałowej." Wiek 1885. 148. 4.

Admirator -a - z łac. wielbiciel, chwalca. „Przypominała sobie dawnego admiratora? - On sam jej się przypominał, chociaż był tylko admiratorem talentu" J. I. Kr. ~~Hot.~~ Wiek 1878. 18

Admirować cz. ndk. Przykład: „Admiruję panienkę zimną krew" J. Korz. 10. 213. - § uwielbiać „Niewiem, dla czego od czasu jakiegoś zaczęłem nie lubić Józi. wprzódy tak admirowałem ją" El. Orz. Kraj. 1882. 25 5. (1)

Admiratorka -i. ż. „Zkądże pan Włodzimierz w cioci zyskał tak nagłą admiratorkę?" K. Zal. Art. 264. 61.

„Stał się admiratorem pana Atamanego, usiłując go wziąć pochlebstwem, potakiwaniem, podnoszeniem jego myśli" J. I. Kraż. 4. 226. „Żal mu się zrobiło tak szczerego i najgorliwszego admiratora jego teoryj gospodarskich, jego wynalazków niebywałych" J. Konw. 1. 98.

(1) „Wszyscy admirowali jéj ubranie, jéj gracyę, jéj dowcip, jéj zgrabność w tańcu" J. Korzen 2. 154.

Admonicja – cji – z łac. nagana, strofowanie
„Surowe admonicje nie pomagały na wszawę." J. I. Kr. 19. 39 „Wyszła z nim na chwilę do drugiego pokoju, aby mu dać admonicję, która poskutkowała. Baron się upamiętał." Bol. Pam. Pan. 72. „W tym tonie swoje gospodarskie admonicje gromowym rozsiewał głosem" J. I. Bzyk. Ost. Sejm. 1. 14 „Przycichli, i w milczeniu z pokorą żaków szkolnych słuchali surowej admonicji" ib. 2. 55. „Konie tak już były przywykły zwalniać biegu jak tylko rozkaz dobył, że regularnie przystawały, ale zaledwie schował w kieszeń tabakę, uprzedzając admonicję kturowai zaczynały znowu" J. I. Kr. 31. 47. „Brwi zmarszczył i półgłosem wymówił: – Głupiec! – wszyscy jednak obecni słyszeli tę admonicję, słyszał ją i ten, na czyje konto wyrzucona była" Rol. G. Lw. 1885 125. 1. „Po admonicji ojcowskiej, po trzebie szanowania lub oszczędzania się, odchodził do drugiego pupilka" W. Gosz. 2. 36. „Byłem przygotowany

na jakie śledztwa, protokoły i admonicje w końcu surowe" W. Gomul. 2.126. „Nie obeszło się bez admonicji po grabieżcie" J.J. Wrzos. 41.27 „Wysłuchawszy admonicji do końca, wyskoczyłem z miejsca, porwałem babunię za głowę, pocałowałem, i wołając: – „bredzisz babunia" – uciekłem" L. Pot. Wyw. ze wsp. 29

46
83

Adolescent -a. m. -ci -tów. mn. łac. adolescens, żart. i poaf. młodzieniec, młokos „Jest zguba! wygląda z za kamizelki adolescenta" A. hr. Fr. Dzieła 9. 151.

47 84

Adonis - a. m. (imię włas. w mitol. kochanek Wenery - stąd
§ fig. [-sy v. -owie -ów m.] młodzieniec urodziwy, cudnej piękności
„Spotykały go tu uśmiechy i skinienia głów,
na które z wdziękiem adonisa odpowiadał z
kolei" T. T. Kw. Szta war. 2. 172. „W tej chwili
dwóch panów, dwóch młodych adonisów szybkim
krokiem na salon wchodziło" ib. 3. 86
„Nie daremnie poeci kochą piękność, po ko-
biecie ułudną. O co za piękne i szlachetne zwie-
rzę! Jestto pan stepu, co krańce jego zbiega.
Jestto jego Adonis!" Spuśc. 170 (1)
§ kochanek, [zalotnik] umizgający się do kobiety. „To jej
adonis - nawet go odsadzi" Spuśc. 241 „Osnuwają
plan przeprzedzenia za góry cudackiego adonisa
do ręki Zygclindy" Br. Zaw. Echo teatr. 2. 139

(1) „Ci mężczyźni - im się każdemu zdaje, że
Adonis" JJ. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 130.
„Chłopczyk spada z ławki i wyciąga rękę...
ale jego bona nie ma czasu podnieść go nawet
i utulić, bo słucha w tej chwili tajemniczego
szeptu jakiegoś ugalonowanego adonisa" Bies.
lit. 10. 34. „wierzcie, aby się na wieki pozbyć

tego adonisa, jak zaśnie, weźmy go po cichutku na ręce i zanieśmy na tamtę stronę do kobiet. W drugiej izbie śpi chorążanka, położymy jej kawalera przy łóżku na ziemi. Jutro, jak się przebudzą, będą wystawieni, że sam tam zalazł i przepadnie na wieki" Z. Kaczk. 1. 238. „Szpakowaci i nieoszpakowaci adonisowie, chodzili pomiędzy owe kobiety, wyśmiewając się, albo po tańcu wyprowadzając kobiety, i koperczaki stroili" ib. 305.

48
85

<u>Adoptować</u>. sł. cz. ndkn. = przyswoić sobie czyją myśl, przekonania, metodę postępowania. „Nie ulega wątpliwości, że stronnictwo to zechce adoptować idee Beaconsfielda, a w takim razie położy główny nacisk na interesa angielskie w Indjach." G. lwow. 1885. 131. 1.

Ad rem wyrażenie łaciń. znaczy „do rzeczy„ Otóż wracając ad rem, depesza o artykule „Norddeutsche Allgemeine Zeitung" nie była kmy-słowna" Wiek 1885. 143.1.

50 1.
87

Adres-u, napis, podpis listowy. — § „Na liście adres był nieczytelny." Bl. — § miejsce zamieszkania „Obrazy odeszlę, dajcie mi panowie swój adres" J. I. Kr. 33. 21. (1) W Galicyi i W. ks. Poznańskiem adresa-y. — ż. Chełmiń, loż A. Krasnowo. alb. młodz. 298
„Zbierał sobie i pokazywał ciekawsze bilety, anonse, adresa" J. I. Kr. 2. 151

Adresant-a. m. ten, kto list zaadresował
Adresat-a. m. ten do kogo list jest adresowany. W potocz. mowie adresant w obu znaczeniach bywa używany „Spojrzał na wystawione za szkłem listy niewręczone adresantom" Jerzy Myśl. Wiek 1883. 10. 1.
„Francuzi zwykli swe listy rozpoczynać od wyrazu „Monsieur", jeżeli adresatowi nie należy się żaden tytuł wyższy" Skob. o skar. jęz. 1. 80
§ fig. „Niechaj wzgląd na interes stowarzyszonych usprawiedliwi moje wystąpienie. Wystąpienie to posyłam zarówno pod adresem delegacyj taksowych, jak i wybieralnych władz Towa-

rzystwa, jak nakoniec samych słowaczyszczonych"
Rola 3. 258 mówić coś, występować z czemś „pod
czyim adresem" = skłaniać do kogoś. (2)
§ pismo podpisane zbiorowo przez pewną liczbę osób i
wystosowane do monarchy, do wysoko położonej lub
znakomitej osobistości i t.p. „Wysłany ma być w
tych dniach adres do Żółkowskiego, z prośbą, aby
znakomity artysta warszawski zaszczycił raczył
występami swemi scenę lwowską. Na adresie
znajdują się podpisy najwybitniejszych osobisto-
ści naszego miasta" G. lw. 1885. 125. 4. (1)
„Podobny sposób frankowania naraża częstokroć
adresatów na koszta, gdyż w pośpiechu bywa
list ekspedjowany jako nieopłacony" G. lwow.
1885. 135. 4
(1) „Skreślił wymownemi słowy zasługi jubi-
lata, doręczając mu równocześnie misternie
wyprawowany adres z podpisami wszystkich
podwładnych urzędników" G. lw. 1885. 137. 4
„Pewna część nienagrodzonych upamiętniła i wy-
stawą i swoje niezadowolenie z jej rezultatów
w postaci adresu podpisanego przez wszystkie
malkontentów, i zakomunikowanego p. ministro-
wi skarbu a opiewającego jako stała im się
krzywda" Wiek 1885. 121. 1.

51 2.
88

Adres (1) „Otrzymując świadectwo, student ma wpisać w odpowiednią księgę dokładny swój adres, i to samo uczynić przy każdej zmianie mieszkania" Wiek 1885. 131.1.

(2) „Korespondent zaczyna od następujących sentymentalnych wyrazów pod adresem Austryi" Wiek 1885. 134.1 (2)

Adresować ndkn. Zaadresować dkn. „Zaadresowawszy telegram: „Jaśnie Wielmożny admirałowi" wysyła go do Paryża" Wiek 1885. 148.4.

„Następowała druga przymówka, zaadresowana do tego, w czyje ręce przyjść miał kieliszek" T. T. Jeż 1.43.

(2) „Jak skoro się przed karczmą pojawiała, wnet i parobcy juszyli, rzucając słówka cięte, lub też przyśpiewując piosnki. Było to na jej intencyę i pod jej adresem" T. T. Jeż Echo liter. 2.455

„Jako reżyser połykał niemało przesyłane pod jego adresem gorzkie pigułki za wybór sztuk" K. Kaczm. Tyg. Il. 2.15.135. „Anegdotkę tę z życia komedyopisarza francuskiego przytoczyliśmy pod adresem naszego teatru warszawskiego. Jak ją przystosować do dyrekcyi pierwszej sceny

polskiej zapytaj się o to codziennej praktyki, jaka się używa dla wprowadzenia sztuki oryginalnej na scenę." W. Małecki. Dzien. lit. 7. 402
(Adresat) „Niestety butle te miały nie zastać jednego z adresatów przy życiu, a miał nim być Witold" A. Proch. Ost. lata Witolda 318.
„Obie Izby zebrały się na posiedzenie, na którem uchwalono wystosować adres do korony (.) G. lw. 88. 149. 3. (.) W jednej i drugiej Izbie poruczono zredagowanie adresu biurom prezydialnym."/. Postanowiono odpowiedzieć na mowę tronową adresami. Wystosowanie adresu Izby deputowanych powierzono prezydentowi Izby. Adres Izby panów ułożyć całe prezydium tejże Izby." ib. 148. 6.

52[89]

Adrjatyk - u. m. morze Adrjatyckie „Z każdym z tych pałaców wiązały się krwawe tragedje sięgające w dzieje rzeczypospolitej, królowej Adrjatyku" J. Zachar. Wiek 1882 - 287. Dod. (1)

Adrjacki - a - ie lic. poet. adrjatycki „Wenecjo moja! tyś na wód kryształe wykwitła lilją z Adrjackiego morza" M. Pawlik. Pam. Pieśn. 5

(1) „Niedaleko granicy Włoch, gdzie spienione fale Adrjatyku obmywają brzeg zieleniejący winnicami i drzewem figowem, leży mała wioska..." Wiek 1887 - 178 - 3. „Ach, bo to Adrjatyk, a nad Adrjatykiem królowa morza, Wenecja la bella" Quis Bluszcz 23. 306

53

90

Adulacja -cji - z łac. cześć bałwochwalcza, niskie pochlebstwo „Zwracał na siebie uwagę wszystkich i był przedmiotem niewolniczej adulacji" Bodz. Opow. hist. 240.

54

91

<u>Adwent</u> - u. m. § na Mazowszu mówią: „jadwint" i „jagwint" Zbiór wiad. do antrop. 8. 251. W Kuj. „jagwint"

55
92

* adversarius

Adwersant -a. m. łac. adwersarz, przeciwnik, nieprzyjaciel „Oto ten swawolnik szpetnie żyje, cóż na to adwersant durny (szatan)? żyje szpetnie, ale się stroi pięknie" Mil. woj. serd. af. 187.

Adwersarz -a. m. „Miło mu było z takim walczyć adwersarzem" J. Ukrain. Tyg. powsz. 1882. 20 „Skonfundowany niespodziewaną swego adwersarza gwałtownością, ba, zgoła wściekłością, ani miał do tego dość czasu, ani się rzeczywiście zastanawiał" Z. Kaczk. 2. 240.

56
93

Adwokacja -cji ż. -cje -cyj lm. daw. wójtostwo, wójtowka, posiadłość nadana wójtowi miejskiemu, który zwał się advocatus „Części gruntów, dawniej do adwokacji dolskiej należących, a tejże odebranych, przekazał sołtysowi czyli wójtowi w Księginkach" akt z 1665 r. ks. Jabczyński Rys hist. Dolska 181. „Role adwokacji dolskiej wcielił do gruntów kościoła" ib. 182

Adwokatura -y - stan adwokata, adwokactwo „Trochę się wahałem z początku między adwokaturą a zawodem publicysty." M. Bał. ~~Prac. prozn. a t sc. 5~~ Ktory 12. 254 (1) Adwokatować - pełnić urząd adwokata ~~[illegible]~~ tj. stawać w czyjej obronie, bronić, upominać się za czyjąś sprawą „Jak żyję jeszcze tak gorąco waćpani adwokatującej nie słyszałem" Bol. Hybr. 300

Adwokacki -a -ie. § tyczący się zawodu adwokata „Chciałbym rozpocząć praktykę adwokacką" Rola 3. 223.

(1) „Odnośny artykuł zawiera reasumację 10-letniej działalności adwokatury" Wiek 1885. 107. 2 „W relacji tej urzędowa statystyka sądowa pociąga adwokaturę do odpowiedzialności prawie kryminalnej, stawia pod pręgierz opinii. Czy słusznie?" ib. „Rzecz dziwna, lecz artykuł, traktujący o adwokaturze przysięgłej, najeżony zarzutami i oskarżeniami, ani słówkiem nie wspomina o t. zw. adwokatach prywatnych, tym noworodku 1876 r." ib. „Na

adwokaturę naszą niepodobna zapatrywać się jako na instytucję powołaną do życia dopiero w r. 1876" ~~G. L.~~ Wiek 1885. 107. 3. „Został wyrokiem Rady adwokatów odsądzony od prawa trudnienia się adwokaturą." G. nar. 1885. 137. 2. (1)

Adwokatka - i. ż. „Liczba adwokatek praktykujących w Stanach zjednoczonych wynosi 48." G. lwow. 1886. 154. 3.

(1) „Adwokatura jest zazwyczaj licznie obsadzoną; obecnie znajduje się ich czterdziestu trzech obrońców" Bluszcz 23. 238. „Warszawa jest przepełniona pokątną adwokaturą" Wiek 1886. 40. 3.

Adwokactwo - a. n. „Zdawało mu się, że mamonowcami znajdzie dalej, porzucając od małego adwokactwa. Większej sprawy też nikt by mu był nie powierzył" Tł. Kwar. 60. 118.

„Szkoda, że nie pilnuje adwokatury... gdyby spraw nie zaniedbywał, mógłby mieć dzisiaj pierwszorzędne stanowisko" M. Gawal. Bluszcz 23. 340.

57 95

A dy! exclam. Kuj. Wpol. = no! co robisz! daj pokój! nie ruszaj! i t. p. (·) czasem z przydechem Hady

toć przecie, toć-że
Chełmin
Ady, A dyć sp. Wpol. Kuj. Krak. Dyc, a wszakże, a przecież. Alb. młodz. A. Krasnow. 298 O. Kolb. 8. 303. „A dyć tu cosik siedzi pod ławą" B. Prus Kur. War. 1878. 245 „Nie gadajże stryjnie o srebrnym talarku. Nie powiesz? – Cóżbym miał gadać, a dyć ta jędza z gardła by ci go wydobyła" Sewer G. Lwow. 1884. 162. 2 (1)

(·) § exclam. agrav. dla dodania siły wezwaniu np. „Ady chodź prędzej!" „Ady nie uciekaj!" „A dy nie gadaj takich rzeczy." „Zrobisz to, czy nie? – ady nie zrobię, powiedziałam raz!"

a przecież
§ a jednak, powinno to „Mięsam nie jadła adym wesół" O. Kolb. 1. 373. pod Warsz. (3) „Podobała mi się, adyć mi jéj nie chcą dać" Sandom. ib. 2. 84

(1) Adyć sie nas karmarecko spodziewać było, w sieni doły, w izbie doły porównać było" ib. 92 (2)

§ żadnym sposobem, w żaden sposób „hady nie mogę, hady sobie rady dać nie mogę" ib. 262.

(2) „Żwi pani prawie... adyć to grzech tak lamentować" Kl. Jun. Wiek 1886. 185. 1. „Gdzie

on się podział? – Adyć stoi przed tobą." Kl. Zm. Rola 4. 555.

(3) „Jadłem kluski, piłem rosół, mięsa m nie jad, adym wesół." O. Kol. 13. 115. „Wybieraś, wybieraś dziewczyno na wybiór, ady se wybierzes bieby na plewy wór" ib. 6. 41. „Adyć kto bierze dobre, to niechże ś niém także i złe przyjmie, boć to już tak na bożym świecie powierzano." ib. 97. „Niby to do ugoru daleko, adyć go prawie każda na swoim nosie czuje" ib. 2. 103. „Adyć się jéj uzatujcie na czepeczek podarujcie" O. Kol. 2. 82. „Adyć kto bierze dobre, to niechże ś niém także i złe przyjmie, boć to już tak na bożym świecie powierzano" także 6. 97.

96

Aerolit - u. m. gwiazda spadająca, meteor
„Zdawała się z innego świata spadłym, brylantowym aerolitem" J. I. Krasz. Tyg. Il. 2. II. 176

Aeronauta-y. m. żeglarz nadpowietrzny, puszczający się w powietrze balonem. „Eugenjusz Godard znany aeronauta zmarł w Paryżu. Pochodził z rodziny zajmującej się od lat dawnych aeronautyką a sam do 3000 razy puszczał się balonem w napowietrzne szlaki" G. nar. 1885. 47. 3.

Aeronautyka-i. ż. sztuka żeglowania balonem „Od czasu do czasu wynajduje ktoś sposób sterowania balonem, albo przyrząd do latania na wzór ptaków; wkrótce jednak wszelka wieść o tym wynalazku głuchnie i aeronautyka pozostaje na tym samym stopniu rozwoju, jaki znany jest od lat kilkudziesięciu" Płam. G. lw. 1885. 113. 1. „Aeronauci odbyli niebawem podróż balonem" Biel. lit. 9. 383. „Nowe a oryginalne wyścigi odbędą się wkrótce w Medjolanie. Pięć wielkich balonów, kierowanych przez najznakomitszych aeronautów włoskich i francuzkich przecinać będzie przestwór na wyścigi" Kur. Krak. 88. 160. 3. „Jak daleko rozwinięta jest we Francji aeronautyka, osądzić można z tąd, że zawsze tam urządzać istotne wyścigi balonów" Wiek 88. 281. 3.

Afekcik-u. m. zdrobn. afekt, miłość, miłowanie „Kiedy mnie niepojęta miłość Boska ciałem karmi, krwią napawa, a odemnie niewdzięcznika y we mnie punkciku szczerego affekciku nieznajduje y nie ma?" Hist. woj. serd. af. 60 „O Jezu bolejący! toś u mnie nie zasłużył punkciku affekciku, abyś był ukonserwowany dla mojej miłości?" ib. 130. „Ah niema affekciku odrobinki, ach niema kompassyonalney Teskni" ib.

Afekt-u. m. § „*nie afekt* niew. „Kiedyby wpłynęły w duszę moję w tej mensurze bolesci, w jakiej mensurze były nie affekty, nie miłości, kontempty, zniewagi, niewagi, w Przenayświętszym Sakramencie Boga mojego" Hist. woj. serd. af. 86, „Płacze o Jezu, nad mnim nieaffektem, y choć więcey siebie niż ciebie kocham, ty się tym cieszysz o Jezu" ib. 73 „Póty bym nad tobą bolejący Jezu bolał, póki bym wszystkich nieaffektów nie odbolał" ib. 131. „Wiedział pan Jezus, że niemiał odbierać od człowieka macierzkiego affekciku, lichej odrobinki - ale tylko nieaffekty, dyshonory, zniewagi" ib. 134.

59 99

Afer nieodm. franc. à faire = do zrobienia. Wyrażenie przy grze w bilard. „Biorę afer" = podejmuję się zrobić bilę.

6 ()

100

Aferzysta -y. m. człowiek trudniący się interesami, spekulacyami, używa się głównie w ujemnem znaczeniu „Chłop stał się materyałem do wyzyskiwania przez różnych miasteczkowych aferzystów, pseudo-adwokatów i pokątnych doradców" Kraj 1883. VI. 8.

Afera -y. ż. z franc. interes, rzecz, sprawa, robota § zajście, rozprawa, potyczka, utarczka. („Uderza w czterech na dwadzieścia jeden, i zabiera wszystkich do niewoli... szlachetnie postąpił sobie z oficerem, który trzos z pieniędzami oddawał, byleby mu nic złego nie robiono. Anaklet tego nie przyjął, tylko broń odebrał.) Ładownica onego oficera wisi do dziś dnia jeszcze u Anakleta, jako pamiątka, że go po tej aferze na oficera awansowanego, zdobiła" Berz. Wsp. 88. (1)

„Włościanin znalazł się w zależności od różnego rodzaju przygodnych aferzystów, jakich typem jest u nas małomiasteczkowy lichwiarz, lub szynkarz wioskowy" Rola 3. 269. „Pan Anastazy liczył się do owych aferzystów, kupujących majątkami ziemskiemi, który umyślnie szukają właścicieli potrzebujących wyrobienia" A. Wilcz. Echo 1878. 115

Aferować ob. w złoż. Zaaferować

(1) „Podobny ruch przesiedleńczy musiałby koniecznie być wywołany z inicjatywy samego rządu, nie zaś jakichś bezimiennych osobistości prywatnych... Czy nie ma tutaj na dnie jakiej sprytnie obmyślanej afery, mającej obejść nowe przepisy..” Wiek 1885. 142. 1.

„Łatwiej uzyskuje kredyt, żydek aferzysta, mogący lada chwila zbankrutować podstępnie i uciec, aniżeli obywatel ziemski, przedstawiający hypoteczną gwarancyę.” Wiek 1886. 141. 3. „Był naturą zimną, wyrachowaną, typ zupełnie nowy: arystokraty w połączeniu z aferzystą, wielkiego pana z dorobkiewiczem” M. Gawal. Ukrw. 23. 277. „Grając szczęśliwie na giełdzie, przedzierzga się w aferzystę i goni za milionami” G. Cz. Wiek 88. 143. 3.

61

101

Afganistan - u. m. kraj Azji środkowej, leżący pomiędzy Indostanem a Persją (·)

Afgan - a. m. mieszkaniec Afganistanu

„przedsięwzięte przeciw Afganom kroki nieprzyjacielskie" G. lwow. 1885. 124. 1.

Afgański - a - ie od Afganów i Afganistanu

„Afgańska kwestja graniczna" G. lw. 1885. 124. 1.

„Pogłoska o śmierci emira Afgańskiego nie przestaje utrzymywać się uporczywie" ib. 134. 3.

(·) „Potwierdzają się doniesienia o niepokojach w Afganistanie" G. lw. 1885. 134. 3.

62 102

affichor, łac. affigere

Afiszować – st. cz. niedok. z franc. okazywać jawnie, z chęcią uwidocznienia. (x) **Afiszować się** – wystawiać się na zarzuty na szwank opinji reputacyi, okazywać się jawnie w pewnym charakterze, bez względu na przyzwoitość i t. p. kompromitując się, zatem w znaczeniu ujemnem „Afiszuje się z nim, i to nawet publicznie" Z. Kaczk. 4. 283. (x) „Trzeba być naiwną, świątą… i afiszować wielkie sentymenta" Bol. Dzien. Senat. 42. (x)

Afiszer-a m. franc. rozlepiający afisze (.)

Zaafiszować st. czyn. dok. – **się** zaim. „Tak nie można, zaafiszowałeś pannę… czy chcesz ją zrobić pośmiewiskiem świata?" T. T. Jeż T. II. t. 12 str. 260

(.) „Panowie afiszerowie są dość niedbali, afisze w szafkach przylepiają bardzo późno" Echo 1877. 176. 4.

(x) „Wyjechała o zmroku konno, sama jedna, z tym trzpiotem niedowarzonym. Czyż można tak się afiszować, i jeszcze dla kogo?" J. Korz. 10. 213. „Mężczyzni afiszowali wolnomyślność, kobiety pozostawały przy starej wierze" J. I. Krasz. Tydz. 5. 713.

Afi-

Afiszysko -a. n. zgrub. pogardl. afisz „Jak człowiek tyle tych afiszysków przeczyta, to tak się zmęczy, że mu odejdzie ochota iść na widowisko" Kur. Świąt. 1876. 63. 3.

(1) „Hrabia polował jakiś czas osobiście na Antosię; ale takiemu dobrze urodzonemu człowiekowi uwłacza jednak afiszowanie się w pogoni za szwaczką." A. Dygas. Ćw. Tyg. 20. 359 „Prędko dała się poznać, afiszując się ze swoją gorliwością religijną i kwestą dla biednych" M. Bał. pans. dziady 20. „Hrabina Aurelja za zbyt wyraźnie afiszowała się ze swoją sympatją dla Adasia" ib. 155

63 103

niektórzy

aforyzo, określam od apo, od […]de i oryzo. zdanie

Aforyzm-u-m. z grec. Zdanie krótkie, oderwane, streszczające w sobie jakąś zasadę, pogląd i t. p. „Nikt tego aforyzmu panny Hijacynty nie uważał" J. I. Kr. 77. 212 (·) Aforystyczny-a-e (+) aforystycznie przysł.

(·) „Ludzie bywają szturmi i fabrycznie... jestto aforyzm wyciągnięty z doświadczenia" Bol. Pan. Pan. 168

(+) „O zaletach Dickensa jako pisarza możnaby tomy pisać. W tej wiązance nie możemy ich rozwijać i chyba w aforystycznej formie postaramy się dać czytelnikowi niektóre" Tyg. Ill. s. 2 v. 5 p. 311. Urywkowy, w formie aforyzmów wypowiedziany „Nie polemizuje, nie walczy, tylko wypowiada zdania aforystycznie" Echo 1877. 23. Sept. 1)

„Tych aforyzmów, tych kawałków dziennikarskich, mamy do pożytku" Bies. Lit. 9. 34. „Dopytują się o numer zbiorowy, ciekawi, na co się też zdobyły wszystkie pracowników pióra i ołówka... Rzucone na papier aforyzmy są przedmiotem licznych uwag..." ib. 10. 2.

(1) „Aforystyczny ten sąd, ma wiele prawdy w sobie" A. Prock. Ost. lata Witolda 21.

<u>Afranszować</u> cz. ndk. w grze wista, oswobodzić kolor wygrawszy najstarsze karty i uczyniwszy młódki fortami „Co pan robisz! ja panu afranszowałem piki; a pan ich wcale nie wygrywasz" kur. Święt. 1871. 23.3.

<u>Agapantus</u> -a -m. roślina i kwiat, lilja afrykańska „Sień zdobiły wazony, w których tylko dla formy schły agapantusy.” T. T. Kr. 16. 56. „W ganku kwiaty: zeschła róża miesięczna, powiędłe dwa agapanthusy...” ib. 29. 88

Agasować cz. cont. franc. drażnić, wyzywać ponętnem obejściem się „Mam do niej słabość – takiego coś ma agasującego, taka dowcipna, taka żywa, taka...” J. I. Krasz. Wiem 2. 763.

106

66

Agatka

Agata -y. ż. imię kobiece; lud powsz. wymawia Jagata, Jagatka „Moja Dziewczyno Jagatko, nie strać ze mnie ojcem, matkę.” O. Kolb. 2. 219

Agaton -a. m. imię męskie

„Chorążyna dawała jakiś rozkaz Agatce” J. Korzen. 1. 7. „Pannę Agatę kazał Franciszkowi wziąć na ręce i zanieść do sanek.” ib. 10

Agencja -ji. ż. Agentura -y. ż. u Ld. agentostwo, czynności i obowiązki agenta. „Browary jego posiadają w Warszawie 52 zakłady do detalicznej sprzedaży piwa, a oprócz tego agencje: w Kijowie, Odesie, Moskwie i Petersburgu" Wiek 1885. 153. 2. „Projekt zorganizowania w Warszawie agentury płodów rolnych.. zmierza do otwarcia szerszego zbytu w Cesarstwie dla ulepszonej hodowli inwentarza... agencja wspomniana utworzy ognisko handlu inwentarzowego. Dziś gdy hodowla w kraju zaczyna wstępować na racjonalne tory, podobna agentura zdaje się mieć zapewnione powodzenie" ib. 151. 2. 3. „Gdyby jaka agentura podjęła się rozlokowania tych ludzi i uwiadomiła ogłoszeniami w gazetach obywateli ziemskich, by się zgłaszali do tej agentury, w celu rozebrania ludzi roboczych" ib. 154. 3.

108
68

Agenda -y. ż. z łac. zbiór modlitw i obrzędków kościelnych.
~~Agenda -y. ż.~~ zdrobn. Agendka -i. ż. ~~[illegible]~~. -
~~[illegible]~~ książeczka kieszonkowa do notowania, notyska „Anglik coś notował w swej agendce podróżnej." J. I. Kr. Na cm. na wul. 64.

Agent-a, Ajent-a-m. nci-tów mn. ż pośrednik, faktor „Lud ten, oszalały pod wpływem agentów obcych, najczęściej niemieckich, za marne pieniądze pozbywa się mienia i dobytku, aby śpieszyć na drugi koniec świata po śmierć głodową" Kur. lit. 10.67.

Tac.

Agitator-a. m. działający w celu podburzenia i poruszenia mas przeciw istniejącemu porządkowi „W Poznaniu aresztowano miejscowego agitatora, majstra kołodziejskiego, w mieszkaniu którego znaleziono znaczną ilość pism i broszur socyalistycznych" G. nar. 1882. 298. 3. (·)

Agitacya-i. ż. — § podburzanie w celach socyalnych lub politycznych „Agitacya nie przybrała większych rozmiarów, warto jednak mieć się na baczności" G. nar. 1882. 298. 3. „Dzienniki Włoch północnych przynoszą szczegóły o agitacyi rozwijającej się pośród włościan. Agitacya ta wykazuje zmianę taktyki ze strony propagandy socyalnej, która zwróciła się z całą siłą ku wsiom i robotnikom rolnym" Prz. Tyg. 20. 288.

(·) „Mnóstwo agitatorów rozwija teraz działalność swą po wsiach, gdzie we Włoszech tkwi właśnie jądro kwestyi socyalnej" Prz. Tyg. 20. 289.

„Wśród agitacji wyborczej, pełne stronnictwo nie waha się używać nawet najdrastyczniejszych środków wpływania na lud wiejski" G. nar. 1885. 116. 1. „Agitacja ze strony tego obozu doszła do ostatnich granic wściekłości. Trybuni kliki uwijają się gorączkowo po ulicach i agitują nawet po szynkach" G. nar. 1885. 118. 2

(·) „Nie stawia on paryzkiej demokracji na równi z umiejszonią anarchicznych agitatorów, którzy zakłócenie porządku publicznego spowodowali" G. nar. 1885. 120. 3. „Niebrak pokątnych agitatorów, którzy rozdmuchują niechęć robotników do właścicieli" M. Bał. O kawzie. 102.

Agitatorstwo - a. n. agitowanie, działanie podburzające. „Tak więc sztandar komitetu centralnego został rozwinięty w całej pełni w obecnej kampanii wyborczej. Przeciw niemu walczą ambicje osobiste, walczą agitatorstwa antispołeczne" G. nar. 1885. 124. 1.

Agitatorski - a - ie od agitowania, agitatorstwa „Uniesiony agitatorskim zapałem, mijał się nieraz z prawdą" G. lw. 1885. 140. 3.

70 111

Agitować cz. ndk. §. działać w celu wywołania, w masach poruszenia w pewnych celach, ~~podburzać~~ wichrzyć, podburzać. „Pałamarze, diaki, a nawet księża ruscy z okolicy agitują tam zawzięcie pomiędzy ludem” G. nar. 1885. 119. 3. „Aczkolwiek chory, to przecież zwlókł się z łóżka i o kiju agituje za sprawą kraju” G. nar. 1885. 118. 2. (1)

Agitacyjny-a-e, od agitacji, agitowania, poruszający masy. „Jako credo polityczne i kulturne, panslawizm przeżył się, i jeżeli ma jeszcze przed sobą co do spełnienia, to może rolę agitacyjną” Wiek 1886. 35. 3.

(1) „Zrywać sejmiki, pić i agitować ze szlachtą... to przepyszna rozrywka!” Z. Kaczk. 2. 268. „Potrzeba było poinformować się, kto i jakiemi sposobami wichrzy i ustawiczny ferwor utrzymuje na rzecz kasztelana, bo dotychczas widziano wszystkich na ten cel agitujących, ale właściwie z bliska nie widziano żadnego” ib. 1. 212.

71 112

Aglomeracja -ji. ż. Aglomerat -u. m. w geologji i mineralogji agglomerat albo konglomerat, masa utworzona z ciał różnorodnych spojonych z sobą skutkiem działania czasu i rozmaitych przyczyn przyrodzonych; w mowie potocz. nagromadzenie, skupienie, klejonka, mozaika „Zastępy te wydają się olbrzymią aglomeracyą wiewiórò, chorągwi i ludzi." G. lwow. 1885. 126. 2.

72 113

Zgon, walka

Agonja -ji. z. grec. konanie „Na rysach starušzka wystąpiło już charakterystyczne owo znamię tak zwane „Hippokratesa", zapowiedź agonii" A. Urb. G. lw. 1885. 122.1 „Znaleziony został w swojem mieszkaniu, w ostatniej już agonii będący..." Wiek 1885. 139.1. „Nieraz ciała ludzi jeszcze w agonii będących, wyciągano hakami na ulicę i zawlekano do wspólnego grobu na osobnych cmentarzach" Dr. Urb. G. krak. 1885. 159. 3. „Ani grosza w kasach nie pozostawało; potem trwała jeszcze czas jakiś żarliwa pogoń za wydobyciem zkądkolwiek grosza, i agonia Towarzystwa, przedłużana przez dyrektorów, aż do chwili skandalicznego upadku" Bies. lit. 8. 5.

73 114

Agrafka – i. ż. ob. Bluszcz 1885 n. 20

74
115

Agrarny-a-e, Agraryjny-a-e. łac.-franc. tyczący się rolnictwa, ludności rolniczej i jej interesów. „Ruch agrarny, który w Irlandji jest stanem chronicznym, zaczyna się rozszerzać na Anglję właściwą i Szkocję: tu wszakże objawia się bez gwałtów i zbrodni, zwykle mitingami czynszowników i robotników wiejskich" Wiek 1885. 42. 3. „Niedaleko Bałty, wybuchły agrarne rozruchy. Chłopi przemocą zabrali i zaorali dworskie grunta." Dzien. pol. 1885. 136. 2. „Jak miecz Damoklesa, wisi ciągle nad głową Italji odrodzonej nierozwiązana sprawa agrarna. Złowrogie przesilenie, jakie przechodzi rolnictwo we Włoszech jest tylko fazą wielkiej kryzys dawniejszej; a jeśli tak strasznie dotyka ono ziemię i rolników drobnych mianowicie, to dla tego, że własność rolna nie była należycie przygotowana do zniesienia ciężarów obecnych" Prz. Tyg. 20. 288. „Rozruchy ostatnie w prowincji Mantuańskiej są jaskrawą illustracją do słów, wygłoszonych przez jednego z posłów tejże prowincji w Sejmie, o sprawie agrarnej. Wykazywał

om, że podczas czterech miesięcy zimowych, zarobki spadły..." Prz. Tyg. 20. 289.
„Dochodzenie skutków irlandzkiej ustawy agraryjnej" G. nar. 1882. 22 wyj 21 (3 Lutego) „Stagnacya ta ruchu karnawałowego, stoi w ścisłym związku z przesileniem agraryjnem, zagrażającem Europie od konkurencji amerykańskiej" G. kocow. 1885. 38. 1. „Rozwiązał jako praktyczny mąż stanu, liczne trudności agraryjne" G. kr. 1885. 136. 1
„Kommissya kolonizacyjna rozprzestrzenia swe nabytki, korzysta z agraryjnego przełomu, aby wykupywać zrujnowanych właścicieli polskich" Bluszcz 23. 135.

Agronom-a – Znawca agronomji, oddający się tej nauce posp. rolnik, biegły gospodarz „Chciano go namówić na jakiegoś tam niemca agronoma" T. T. Kr. 71. 85 „Przy zachwalonym przemyśle zagranicznych agronomów byłbym z torbami z dziedzicznych wiosek wyszedł, gdyby nie propinacya." An. Wi. 1. 144.

Agronomja -mji grec. agros pole nomos prawo z łac. nauka rolnictwa – ogólnie, całego gospodarstwa wiejskiego.

Agronomiczny-a-e. – Tyczący się agronomji „Naczytawszy się przypadkowo dzieł agronomicznych, wziął się do gospodarstwa" W. kraj. 58. 89.

Aha! wykrz. § potwierdzając, potakując, tak jest, tak samo. „Posądzam, że ta Motrunka musi być rumiana i tłuściuchna jak pączek dzieweczka. – Aha! aha! jak pan zgadł, żeby pan ją widział!" J. I. Kraw. 59. 50.

75 118

Ahaswerusowski -a -e - od im. włas. Ahaswerus, żyd wieczny. Tułaczy, ustawiczne wędrówki odbywający. „Nie można się było dorozumieć kiedy myśli w dalszą swą ahaswerusowską ruszyć drogę." T. T. kv. 73. 68

77 119

A ino! wykrz. lud. galic. = a nie co! a nie inaczej, a jakże! „Toś ty jeszcze tu? – A ino." M. Gawal. Obrazy ~~1886~~ 22. 380 „Przecie to twój pan. – A ino." Z. Kaczk. 2. 113

78 120

Aiści jakby zepsute z „a iście", rzadziej Ajuści (ob. u Ld. pod wyrazem „juści") u ludu W. pol. i mazurów przysł. potwierdz. toż samo co: tak! „Idziesz do miasta? – aiści." W klasach wykształconych „ajuści" już nie używane jako nieprzyzwoite „A..o! – rzekł Maciek, kładzie na stole skrzyneczkę. – To niby poszłka? do Warszawy? – Ajuści." Wiek 1885. 128.1 § Ajuści! lud. na okazanie wątpliwości: (zapewne! niby też to! nie wierzę! zaprzeczenie, odmowy:) jeszcze czego! „Kaśka! pocałuj mnie – Ajuści!"

„Rozumiesz więc o co idzie – zagadnął Papruga. – A juściż – rzekł pan Marjan – rzecz zresztą jasna i łatwa do pojęcia.." JI. Krasz. Wien. 2. 865. „Co to jest? – zapytał wojewoda zdziwiony, – jakaś muzyka? – A juści grają, – odezwali się wszyscy." Z. Kaczk. 2. 27. „Dziś ty! to planetnik! – A juści! bo ma trok mokry" wieś Zawada pow. nowosądecki Karol Mátyás G. lw. 88. 145. 2.

76
121

Aj, wykrz. wyraz bólu i podziwienia — § „Aj waj," wykrz. żydowski, substantive: popłoch, trwoga, przerażenie. „Cały ten adres, to wielkie aj waj na myśl o wojnie" Szczutek 1878. 43.

Ajer - u. m. tataran, ~~ziele~~ tatarskie ziele „Wie-ją chustki - chorągiewki przez rogoże i ajery" K. Brzoz. Noc strzel. w anat. 79.

Aj waj wykrz. żydowski zapoż. z niem. O weh! niestety, biada. „Aj waj! — krzyknął Abramko — co mnie z tego za pożytek?" J. Korzen. 1. 83.

§ substantive: „Ajwaj-a m. je-ów lm. żyd. „Chłop oszołomiony, ogłupiały formalnie, osaczony zewsząd przez „ajwajów" sprzedaje towar byle się zbyć kłopotu" Kur. pol. 1889. 88. 1.

124 80

(w W. polsce, Kuj. i Kruw.

... **ak**, jako przyrostek bardzo u ludu ulubiony, oznacza: człowieka lub zwierzę dorastające, np. dziewczak [dzieciak], chłopczak [chłopak], bydlak, cielak, kurczak, świniak, barańczak, gąsiak, jagniak, wołczak, źrebak [i źrebiak], których lud bardzo daleko charciak, bysiak, gapiak, wilczak, wieprzak częściej używa, niż dziewczę [dziecko], chłopczyk [chłopię], bydlę lub bydlątko, cielę, kurczę, podświnek, baranek [wieprzek-prośka], gąsię, jagnię, wołec, źrebię. Dalej: pochodzenie z ojca np. Bartczak, Józwiak, Kubiak, Swobodziak, t.j. syn Bartka, Józwa t.j. Józefa, Kuby, Swobody. Wreszcie z pewną przymieszką pogardy, lekceważenia lub humoru, np. psiak, Niemczak, Reciak. | Napotyka się to samo, mówiąc o rzeczach nieżywot. np. kijak, pręciak, buciak, czółniak, groszak; zam. kijek, pręcik, bucik, czółenko, grosik. cf. A. Krasnowolskiego Język lud. pol. w ziem. chełmiń. Album młodz. Kraszewskiemu. 293.

Dziadak, (Kuj.) pogardliwie zam. dziad, człowiek zdziecinniały, gdy dziadek mówi się z sympatją

81

125

<u>Akademicki</u>-a-ie § stosujący się do sztuk pięknych, w pojęciu estetycznem
wzorowy, czystej surowej piękności, niemal
to samo co klasyczny, bez sztuczności i prze-
sady, w czystym stylu „pozy akademickie"
„Śpiewasz pięknie – gdyby mnie nieba zrobiły
Verdim lub Donizettim, uścisnąłbym wdzięcz-
nie dłoń twoją za <u>poprawne</u> oddanie ich inwen-
cyj w <u>poprawnym</u>, powiedziałbym: <u>akademickim</u>
śpiewie." Echo Leat. 2. 472 „Ani twarz jej, ani
kształty nie przedstawiają tej klassycznej
prawidłowości i tej akademickiej har-
monii która przy coraz rozleglejszem de-
mokratyzowaniu się piękności, staje się
coraz rzadszym wyjątkiem; piękność jej
innej jest natury: tkwi ona w wyrazie,
w ekspressyi, w charakterze.." Wł. Bogusł.
Tyg. powsz. 1882. 74.

126
82 1.

Akcent -u, przygłos w wymawianiu i znamię pisarskie. § nacisk położony ~~przy~~ na jakiej części lub ~~[illegible]~~ wyrażenia, uwydatniający tych części lub słowom ności, charakter ~~szczególny~~ jej nadany ~~z zamiarem uwydatnienia~~ toż uwaga ob. na 2 Kartce intonacja, ton, wyraz "Była to baranina, ale z tą sztuką, z tym akcentem przyprawiona, które tylko Szemo posiadał" T. T. Kr. 76. 19 (.) Akcentować – cz. kontyn. uwydatniać, wyraźnem coś czynić; mówić z akcentem. Zaakcentować dok. "Głowę przykrył czapeczką, przeznaczoną na to jedynie, ażeby minę gęstą akcentowała" T. T. Tez. 2. 5 "Dziwnie jakoś spojrzała na starszą siostrę, akcentując trochę przeciągle ostatni wyraz" N. Żmich. Ut. i kw. 47 "Doktorowa nadziwić nieco" (.) "Ten obiadek spożyty ~~był~~ przez kanonika z akcentem przyjścia się świętości powołania..." ~~[illegible] 1878~~ "Zdziwienie za każdem daniem wyrażał za pomocą brwi, które z wyjątkiem podnosił akcentem" T. T. Tez Now. 1878. 9 "Patrzył na mnie swemi anielskiemi oczyma i mówił z akcentem prośby i skruchy w głosie: Henryku! może by ją kochasz?" H. Sienk. G. pol. 1876. 18

ton, wyraz im nadany.

"Wygląd do rozmowy francuskie wyrazy, często je przekręcając i akcentując niezmiernie dziwacznie" Z. Sarn. Ohr. 23. 134.

Akcentacya – j. z. akcentowanie „śpiewał bardzo poprawnie i wesołe aryjki z doskonałą akcentacyą i mimiką polaka wyjątkowego wyrazania” A. Wilcz. Wiek 1879. 10

„Odezwa komitetu podnosi potrzebę zaakcentowania stanowiska narodowego” G. nar. 1885. 120. 1.

„Grała z tym dramatycznym akcentem, jak się godziło na pierwszą artystkę naszej sceny.” G. nar. 1885. 129. 3.

„Prozodja oparta na określonej liczbie syllab i właściwem ich akcentowaniu” Wł. Bog. Tyg. powsz. 1882. 39 „Dymisja jaką otrzymał powróciwszy z Rosji świadczy, jak dalece rząd serbski chce niedwuznacznie zaakcentować stosunki swoje z rosyjskim” Wiek 1885. 154. 2

„Gdy to wymówił, zimna krew go opuściła. Wyjdź dodał z akcentem gniewu w głosie” T. T. Jeż Tyg. Ill. 2. 1. 216 „Zdziwienie wyrażał za pomocą brwi, które z wyrazistym podnosił akcentem” T. T. Jeż Now. (codz.) 1878. 9. 1 „Niemożliwy do naśladowania akcent prawdy... wydobywał się z jej dykcyi tłumionem łkaniem lub krzykiem rozdzierającym serce” Wł. Bogusł. Tyg. powsz. 1882. 75.

(akcent) „Te wyrazy wymówił zupełnie odmiennym akcentem, nadał im intonacyę, jak gdyby wprost wychodzący z serca" J. Korzen. 1. 7. – „Walka toczona drukowanem słowem nie tak łatwo obałamuci czytelników jak słowo żywe, co akcentem, deklamacyą, sympatycznością głosu daję wagę nawet zdaniom bez prawdziwych dowodów" Wł. Malcz. Bibl. lit. 9. 195.

„W teatrze zaszła zmiana dyrekcji; rzecz to zbyt świeża, by dotąd mogła zaakcentować się nowym kierunkiem.." Bibl. lit. 10. 19

1. podnosić lub zniżać głos na pewnych zgłoskach, nadawać mowie akcent – w pewien sposób wyrażać

2. uwydatniać, wyraźniej coś czynić

„Monarcha odczytał orędzie głosem donośnym. Ustęp, zawierający ślubowanie na konstytucję, wygłosił zwolna, akcentując każde słowo" G. lw. 88. 149. 3

„Ciemne obicie ścian wyraźnie akcentuje zamknięcie nas pomiędzy niemi; jasne prze-

ciwie; uczuwać tego nie daje i sprawia oku złudzenie więcej otwartej przestrzeni"
M. Ilu. Blum 24. 206.

*

Akcepcja -ji. ż. łac. - przyjęcie, branie „Rzuca ziarka takowej akcepcji, żeby było żniwo wielkiej fortuny." Mil. Woj. serd. af. 180

Akcept - u. m. akceptowany weksel wystawiony przez inną osobę.

Akceptant - a. m. anci mn. ten co akceptuje weksel przez kogoś wystawiony „Nie wystawiaj nigdy sola-weksli, bo te niekorzystnie upośledzają. Potrzeba ci pieniędzy, cóż łatwiejszego jak samemu podpisać jakiegoś wystawcę, akceptanta i kilku indosantów" Kur. święt. 1867. 61. 3.

Akceptować cz. ndk. § Zaakceptować dkn. „Izba uchwaliła zaakceptowany przez rząd porządek dzienny" G. lwow. 1885. 136. 5. „Zamianowany posłem przy dworze włoskim, nie został przezeń zaakceptowany" ib. 146. 4 „Obaj przeciwnicy zaakceptowawszy wyrok wspaniałomyślnie, uścisnęli się po staropolsku" A. Wilcz. Fot. 1. 244.

85

129

Akcik – u. m. zdrob. akt „Za jeden affekcik serdeczny, za jeden akcik pokutny, wszystkie darowałbyś był im grzechy miłosierny Jezu" Mil. woj. serd. af. 134.

Akcja - ji. ż. § fig. „jego akcje idą w górę" lub „na dół" = podnosi się i upada w znaczeniu, opinji i t. p. „Josio Knoblauch stał się osobistością, którą zaczął się interesować cały świat nauczycielski. Widząc że jego akcje z każdym dniem idą w górę, gładził brodę, i dalej spekulując uczył się po nocach" Rola 3. 221 § działanie, czynność „W akcji anty-rządowej główną rolę odgrywa stronnictwo republikańskie" Wiek 1886. 39. 1.

Akcjonarjusz – a. m. Spólnik w jakim interesie, posiadający udział akcje przedsiębiorstwa. „Urządzono dom dla wszystkich podróżnych i żebraków... Akcjonarjusze dostarczali kołder swoim gościom." Fr. Ksaw. Mrocrko G. nar. 1885. 30. 2. „Pół miljona prawie rubli dochodu mieli za rok zeszły na czysto akcjonarjusze tramwajów warszawskich" G. lwow. 1885. 127. 4. „Znajdzie się kto taki co wykupiwszy wszystkie akcje, zapragnie zostać czemś więcej aniżeli prostym akcjonarjuszem" Kur. Swiąt. 1875. 1. 2. „Postanowiono budowę teatru przeprowadzić nie drogą składek, ale udziałów, co przedstawia bądź co bądź pewne korzyści w odsetkach dla akcjonarjuszów" Wiek 1885. 153. 2. „Ile wiemy, akcjonarjusze budowy teatru, nie mają zamiaru eksploatować go sami" ~~ib~~ ib. „Prawda że u nas mocno jest rozbudzone niezadowolenie z towarzystw akcyjnych, nadużywających często zaufania społeczeństwa i rządu i nazbyt łakomych

na zyski, ale do poskromienia łakomstwa akcjonarjuszów, istnieje wiele innych dróg prawnych i administracyjnych" G. lwow. 1885. 157. 3. „Po 14 latach gospodarki Towarzystwa.. w którą właściwie nikt bliżej nie wglądał, znalazł się nareszcie, na odbytem przed kilkoma dniami ogólnem posiedzeniu akcjonarjuszów, oponent" Rola 3. 227. „Źródło było wydzierżawione towarzystwu akcjonarjuszów, a ci panowie sprzedawali je na co kto miał i życzył, byle grosz wyciągnąć" 77. Kwart. 60. 82. „Losowanie obrazów jest ważnym przynętą i powinno wpłynąć na zwiększenie się liczby akcjonarjuszów, których w porównaniu z liczbą członków Towarzystwa krakowskiego (zachęty sztuk pięk.) jest bardzo mało" ~~Bis.~~ Bibl. lit. 9. 3. „Głównymi akcjonarjuszami Banku, posiadającymi około 9/10 akcyj, są właśnie ci którzy go prowadzą i jeśliby nawet przyszło kiedyś do likwidacji, straciliby głównie tylko ci którzy go założyli" W. Ann. Bibl. lit. 9. 182 „Jestto pierwsza wielka przędzalnia, w której przyjęli udział polacy, jako akcjonarjusze założyciele, ~~w której żywioł polski~~ W. Mat. Bibl lit. 9. 323.

(Akcjonarjusz) „Spółka udziałowa, mająca na celu kupowanie i sprzedawanie dobrych koni przedstawionych na wystawie, dopięła swego; akcjonarjuszów pięciorublowych zbierało się parę tysięcy" W. Mat. Bies. lit. g. 403 (x) „Sprzedają wszystek nabiał do fabryki, której są akcjonarjuszami" Bies. lit. g. 411 „Te kolosalne produkcje mogą się dokonywać tylko spólnemi siłami; — wszyscy fermerzy okoliczni sprzedają... (x)" j. w.

133

Akatolik-a- nie katolik, innej wiary „Łasicki wyliczając bóstwa żmudzkie, chciał przytem sposobności jako akatolik wycieczkę uczynić przeciwko czci świętych w kościele katolickim" Rocz. Tow. nauk. Krak. 1870. 18. 13.

86
134

Akcydens-u. m. łac. zdrobn. Akcydensik-u. u Ld. tylko in plur. Akcydensa-ów akcydencje-wziątki. Dochód uboczny, wziątek. „Od kart - dziesięć - piękny wziątek. akcydensik zatem jawny" Al. Fred. 5. 219. (1)

*Akcydentalny-a-e. nie powsz. przypadkowy. Za sprawą przypadku. „Lubo nieba i wszystkie luminarze, co do substancyi i istoty swojej, trwać będą po ostatecznym sądzie, przecież akcydentalnie się odmienią, bo jasności świątłości daleko większej nabędą ogniem po całym świecie panującym przepolerowane" Opis. przyj. Antychr. 83. „Jako nieba tak i ziemia lubo akcydentalnie odmieniona, przecież co do istoty trwać będzie" ib. 85.

(1) „Żeby wielkiego krzyku nie było, a samym coś zarobić, bo droga procesowa pozbawiała wszelkiego akcydensu, zawarliśmy z nim dobrowolną umowę" J. I. Krasz. 59. 81.

135

87

<u>Akcyjny</u>-a-e na akcyjach oparty, z akcyj się składający. „Zakłady te fabryczne mają przejść na własność towarzystwa akcyjnego z kapitałem dziesięciu miljonów rubli" G. Lwow. 1885. 127. 4. „Było wyrażone że Bank ten jest akcyjnym. Otóż Bank ten akcyjnym nie jest, lecz polega na wzajemności w szczególnych oddziałach ubezpieczeń" G. Nar. 1885. 141. 3. „Fabryka jest w posiadaniu Towarzystwa akcyjnego, a właścicielami akcyj są przeważnie ziemianie i przemysłowcy krajowi." Wiek 1885. 134. 1. „Towarzystwo akcyjne zajmujące się w Saksonii wyrobami z syenitu, które są nadzwyczaj tanie, wprawdzie nie daje nadzwyczajnej, bajecznej dywidendy spólnikom, ale się utrzymuje, opłaca i przynosi zysk pewny" J. I. Kras. Bies. lit. 9. 134.

88

136

Akcyzny-a-e Akcyzowy-a-e tyczący się akcyzy, tylko więcej in 1° jako podatku, in 2° jako urzędu „Opłata akcyzna od spirytusu zwracaną bywa w całości producentom, w razie wywozu okowity za granicę" Wiek 1885. 121. 3. „Fabrykacyja piwa, ma obecnie doznać nowej klęski, a to w skutek świeżych rozporządzeń akcyznych" ib. 143. 3. „Przemycającą flaszkę wódki, przytrzymaną została na rogatce przez strażnika akcyzowego" G. nar. 1885. 139. 3. „Akcyzowy urząd gubernijalny" Wiek 1885. 149. 1. „Fabrykacyja lakierów, w skutek wygórowanej opłaty akcyznej od spirytusu, używanego do ich wyrobu, nie może rozwinąć się w kraju naszym" ib. 151. 2. „Wdowa po akcyznym urzędniku" A. Wilcz. Woły rob. 129.

Aklimatyzacja -yi - z franc. przyswojenie wszelkich tworów zrodzonych pod innym klimatem „Aklimatyzacyą nazywamy przyswajanie nam zwierząt, ptaków i roślin, których nie mamy..." Kur. Święt. 1872. 61. Aklimatyzacyjny -a -e tyczący się aklimatyzacyi „Ogród aklimatyzacyjny." (1) Aklimatyzować - cz. contin. odkon. aklimatyzować zaaklimatyzować dkn. * fig. „Nie mógł się w tem towarzystwie zaaklimatyzować" J. I. Kr. 77. 173 „Bydło urodzone tutaj łatwiej same byłoby do zaaklimatyzowania w Rosji, aniżeli bydło sprowadzone ze Szwajcaryi lub Holandyi" wiek 1885 136. 3 „Co to znaczy, że Gazeta Handlowa, niektóre ogłoszenia podaje w języku niemieckim? - znaczy, że jeszcze się u nas nie zupełnie zaaklimatyzowała" Kur. Święt. 1871. 27. 4. „W naszem europejskiem społeczeństwie zaczynają się aklimatyzować pojedynki między kobietami" Rola 4. 260. „Mieszkając już przez drugą zimę pod italskiem niebem, aklimatyzuje się tam cesar

bardziej" Tyg. powsz. 1882. 10. „U nas jak nad zwyczaj powoli, z trudnością aklimatyzują się nawet najjawniej korzystne innowacje!" J.I. Krasz. Bib. lit. 9. 342.

(1) „Prawie wszystkie małpy znajdujące się w Ogrodzie aklimatyzacyjnym w Paryżu umierają na suchoty" Bib. lit. 10. 32.

138
90

accompagnamento

<u>Akompanjament</u> - u - z/włos. muz. towarzyszenie, wtórowanie jednego instrumentu drugiemu lub śpiewowi. „~~Śpiew na sopran z akompanjamentem fortepianu i wiolonczeli" Bł.~~ (1) § fig. „Fleming postanowił wystąpić z zabawą, która miała przedstawiać maleńką wojnę, z akompaniamentem huku, pukaniny i krzyków" J. I. Kr. Skrypt Flem. Tyg. Ill. s. 3 t. 5 p. 35 „Począł się modlić przy akompaniamencie chrapania swojego sługi" J. I. Kr. Sta war. 2. 83. <u>Akompanjować</u> - cz. contin. w muz. wtórować „Akompanjowałem jej do śpiewu." Z. Mil. Erch. wian. 12 „Czyżyki krzyczą radośnie, pieśń akompaniuje im wesołem ćwierkaniem" J. A. Minisz. Tyg. Ill. t. 1 p. 87

(1) „Usiadła do pianina, ja zaś wyszukawszy w nutach jakąś piosenkę, którą nieźle śpiewałem, przy jej akompaniamencie zacząłem się produkować" J. Rogow. G. war. 1885. 21. 1.

„Towarzystwo muzyczne ogłasza konkurs na

Verte

kompozycyj chóru głosów mieszanych bez akompaniamentu." Wiek 1885. 147. 3. (2)

Akompanjamentowy-a-e. od akompanjamentu. „Zawinili w duecie tym fagot i waltornia, kiksując uporczywie w wielce charakterystycznej figurze akompaniamentowej" G. lwow. 1885. 236. 4. (2) „Rozbrat biorąc z utartą formą oper włoskich, nie posługuje się arjami, i całą niemal wagę przenosi na akompaniament orkiestrowy" J. Klecz. Tyg. powsz. 1882. 10 „Wystawiony na formalny grad kamieni, przy akompaniamencie brutalnych wykrzyków i złorzeczeń" Bibl. lit. 8. 221. „Skręcił lejcami na lewo, konie nawróciły, lecz wkrótce znów się wzięły na prawo. Marcin skręcił znów na lewo. Powtórzyło się to razy parę, przy akompaniamencie krzyków, smagań batem i złorzeczeń" T. T. Jeż Bibl. lit. 9. 388. „Kichał, jak koń, a zawsze z akompaniamentem kaszlu" A. Kr. Kr. Dz. 11. 179.

Akord-u. m. dź-ów m. fig. „Biedne dziecko! w twojem tylko sercu dźwięczy silnie jedna struna, i pewnie niewątpliwie, gdy postrzeżesz, że dźwięczy samotnie, bez akordu drugiej struny; bo jego pierś niema i głucha, rozbrzmieniu dźwiękom twej duszy nie odpowiada" J. Korzen. 1. 344. „Czuli to, że się przy sobie i dla siebie, że serca ich rozumieją się, że ich głosy, w jedną oktawę związane, choć w najzwyczajniejszej rozmowie, brzmią czarownym akordem miłości i szczęścia" ib. 393.

Akredytować cz. ndkn. franc. uwierzytelnić, nadać urzędownie charakter posła przy obcym dworze „Nie był urzędownie akredytowanym przy Stolicy apostolskiej, odwołanie jego zatem nie pociąga za sobą żadnych konsekwencyj" G. lwow. 1885. 143. 4. „Dwór papieski zamianował trzech chargés d'affaires akredytowanych przy jedenastu rządach" ib. 155. 4. Zaakredytować dkn. „Gabinet nie zgodził się na zaakredytowanie go przy Najw. Dworze w charakterze posła" ib. 146. 4.

Akredytywa -y. ż. wy- tyw mn. poręczenie za
kimś, udzielenie mu kredytu pienięż-
nego „Wszystko to starannie kwatowa-
ło. Przesłała jednak Luciowi jeszcze je-
dną akredytywę, z uprzednim zastrze-
żeniem, że to już ostatnia" M. Zal. Dzis. lit.
9. 52.

142

93

Akridophagi-ów. l. mn. grec. „Ludy, żywiące się owadami, nazwała umiejętność akridophagami" Mar. Dimmel G. lwow. 1885. 136. 3.

owadożercy.

94

Akrobata - y. m. z grec. gimnastyk, siłacz, produkujący się z sztukami karkołomnemi, chodzeniem lub tańcem po linie. [hecarz. linoskok] Akrobatka - i. ż.

Akrobatyczny - a - e od akrobaty „Jarmark już się rozpoczynał... na rynku ustawiono szopę na przedstawienia akrobatyczne" Echo 1878. 208.

Akrobatyka - i. ż. sztuka akrobatyczna, produkcje tejże „Ciekawe widowisko przedstawia od tej chwili polityka i dyplomacja... widowisko akrobatyki, usiłującej pozostać w równowadze wśród najsprzeczniejszych z sobą żywiołów i interesów" K. Jaroch. Przew. nauk. i liter. 13. 194.

95 144

Aksamit-u, z Grec. materja jedwabna (·) ş „na aksamicie" wyrażenie przy kartach = na czysto. „Sędzia przegrał do mnie 34 srebrniki w wista, a lantrat wyszedł na aksamicie, to jest, ani przegrał ani wygrał." Au. Wi. 3. 165 cf. na miękkiem.

Aksamitny-a.-e z aksamitu lub do niego podobny — ş delikatny na kształt aksamitu tak w dotknięciu, jak i fig. „Glazure aksamitną rączką po twarzy" Witk. Fot. 1. 104 „Nie obdarzała go już temi wejrzeniami aksamitnemi, które wprzódy miały upajać go i rozmarzać" J. I. Kr. Kor. Wiek 1878. 19. (·)

Aksamitka-i. ż. wstążeczka z aksamitu — fig. brew „Czoło pogodne dwoma (siu) aksamitkami wyzniosłemi zakończone" N. Żmich. Kr. i Kro. 32.

(·) „Słowa ich były cukrowane, uściski ręki aksamitne" J. I. Kr. 2. 140 cf. atłasowy, jedwabny „Kłęby rozmaitych drzew i krzewów, obsiedzione

girlandami róż i jaśminów, wyrastały z aksamitnych gazonów" J. Korzen. 1. 462.

(1) 5° fig. powierzchnia miękka, gładka „Dziedziniec usłany aksamitem najcudniejszej i najstaranniej utrzymanej murawy." J. Korzen. 2. 58

Akselbant -a. m. niem. sznur pleciony z nici [zwieszony na piersi od ramienia] złotych, srebrnych lub bawełnianych, jako oznaka w wojsku niektórych stopni i rodzajów broni, albo też prosta ozdoba przy liberji i t. p. „Liberja czarna, kamizelki wiśniowe, i kamasze i akselbanty" Bol. Dzien. Sev. 142. „W przedpokoju stał lokaj w liberji z akselbantami, w białych rękawiczkach" J. I. Kr. 2.38.15 „Achselbandy przy szlifach jeneralskich oznaczały adjutantów" A. Kr. Fr. Dzieło 11.23.

Aksjomat - u. m. u Ld. aksjoma-ate, przyswojone przez dodanie ostatniej głoski t i zamienienie rodzaju nijakiego na męzki. „Powtarza on co chwila utworzony przez siebie aksjomat, – że durniom tylko na świecie dobrze" J. I. Kr. Go. 137. „To aksjomat iż do nas kobiet rządy należeć powinny" Bol. Dzien. Sev. 142 „Z dzieł poznajemy działaczów, stare to aksyoma, jakie silnie przemawia za stroną literatów z pierwszych lat dziewiętnastego stulecia" L. Pot. Urywki ze wsp. 304.

96 147

Akt - r. m. z malar. „Aktem nazywa się w Akademjach malarskich nagi model męski lub żeński w całości, pół-aktem zaś głowa z tułowiem i rękami" z Ant. Piotrowski N. Ref. 89. 177. 3.

<u>Aktorat</u> -u m. -ty -ów. mn. z łac. ~~prawn.~~ actor, oskarżyciel albo powód w sprawie, prawn. wniesienie aktu czyli sprawy przed sądy, opracowanie sprawy wniesionej do sądu „bowiem Tekla wszystkim aktoratów mając wątpliwości, wzywała go pierwej na małą konferencyjkę” J.I. Krasz. Tyg. powsz. 1882. 115

149
97

Aktorstwo -a. n. – ξ udawanie, granie na świecie przybranej roli. „Te wszystkie przymioty, którymi chce jaśnieć i żyć, są aktorstwem, nie są jej naturą, nie są nią samą." J. Korzen. 4. 299. (1)

Aktorzyna -y. m. lichy aktor „~~Jeżeli tak~~ „Aktorzyna grywający samych lokai" G. Krak. 1883. 243. 3.

Aktoreczka -i. ż. zdrbn. aktorka. „Ta kreacya stawia młodą aktoreczkę w rzędzie pierwszorzędnych gwiazd tegoczesnych wszystkich scen" Z. Sarn. G. Lwow. 1883. 201. 3. (·)

Aktorski -a -ie ξ na podobieństwo aktora, wymuszony, pozujący. „Ten wyraz sarkazmu piętnował twarz jego niecnie śmiałą, postawę aktorską, ruchy przesadne" J.I. Krasz. 58. 40

(·) „Sprytna aktoreczka, zgrabny amancik mają więcej powodzenia, niż poważny tragik" Bluszcz 1886. 153. „Wymyka się do Paryża w towarzystwie jakiejś aktoreczki wesołej." Wiek 1886. 29. 3.

„Nie było tam rutyny ani aktorstwa, była sama prawda" J. Myc. Wieb 88. 142.1

Aktualność - i. ż. „Takich rzeczy wielkich, potężnych, pełno w listach (Zyg. Krasińskiego), które nie nie utraciły na prawdzie, świeżości, aktualności" G. lwow. 1885. 134. 4.

Aktuarjusz-a. m. sze-ów mn. Łac. daw. urzędnik utrzymujący akta i wydający z nich kopje wiarogodne „Aktuarjuszowi należy się sikorka" A. ks Fr. Dzieła 8. 49. pisarz burmistrza, mandatarjusza (daw. Galic.) to co franc. greffier, ang. clerk i sekretarz, protokulista, urzędnik odpowiadający za zgodność kopii jakich aktów i chowanie onych w całości i porządku" Enc.Org. 1.66. Za rządów ks. Warszawskiego i później przez długi czas w Kongresówce aktuarjuszem ~~lub~~ gminnym zwano pełniącego obowiązki wójta gminy, które z prawa należały do dworu. cf. Gacki Jedlnia 62

98

Aktywa -ów. bez l. poj. z łac. activa stan czynny majątku, to co się ma, czy to w gotowiźnie czy w wierzytelnościach, mienie, dorobek, przeciwstawienie stanu biernego czyli długów (pasywów) „Francja stoi odosobniona z traktatem tsientsińskim w portfelu swoich aktywów zagranicznych" G. nar. 1885. 145. 1. „Bądź co bądź, tegoroczna wystawa, w dziale rolniczym nie przeszła bez śladu, a jakkolwiek rezultaty jej nie są świetne – jednak i te powinniśmy zapisać do aktywów naszego rachunku" Wiek 1885. 138. 1.

Akumulator – a. m. z łac. fiz. zbieracz np. elektryczności. „Pamiętam epokę, w której elektryczność wydobywano z... kota. Pauprowie chwytali ów żywy „akumulator" i tarli nim bez miłosierdzia krążek napełniony żywicą." Wiek 1885. 130. 1.

154
100 1.

Akurat, adv. ściśle, prawie tak, punktualnie, szczelnie. (x) — § wykrz. = to, to, to. jeszcze czego (zobaczony!), „Aha! akurat! nie rychło Maryśkę skaczą po śmierci.." Kur. Świąt. 1873. 3. „Aha! akurat, zaraz, próżny ambaras" Kur. Świąt. 1878. 45. „Ba! ba! akurat, — właśnie też którema przerto przez głowę" ib. 1882. 51. (+)

Akurat, Akuratnie (1) § „Poradzono, żeby się nie myła przez trzy tygodnie: spełniła wolę akuratnie.." Ostoja G. lw. 1885. 143. 1. „Urzędy mu zwolić nie dadzą, nakarmią akuratnie" Id. ib. 144. 2. „Jeśli ujrzy ją wraz z innemi przy studni, lub przed wrotami, zatrzymuje się najakuratniej." ib.

(x) „Musiał szorować podłogę i myć garnki, obierać kartofle, akurat jak kobieta.." Kl. Jun. wiek 1885. 148. 1/2)

Akuratność — i. ż § „Oficer czyniąc zadość królewskiemu rozkazowi, z wojskową akuratnością ukazał się o naznaczonej godzinie u króla" Wiek 1885. 153. 4.

(+) „Tego śpiewa, dajmy mu wszyscy burs! — Także! akurat: burs!" E. Lub. Rom. i pow. 6. 70 „Nie cię lubić przestanie? — Akurat przestanie!" ib. 84.

(2) częściej

~~(1)~~ ~~Akurat~~ samo przez siebie nie ma ~~prawie~~ znaczenia służy bowiem przeważnie do wzmocnienia przymiotnika lub innego przysłówka np. „akurat taki jak tamten" albo „akurat tak samo zrobił" (3)

Akuratnie samo wyraża przymiot akuratności, ścisłości, punktualności, rzetelności ob przykłady powyżej z tem, „akuratnie" w pospolitej mowie i to jako prowincyonalizm, używa się zamiast „akurat". „W głowie mi się pomieścić nie może żeby to było akuratnie prawda" Hajota G. Lwow. 1885. 236. 1.

Akurat = właśnie, jak raz „akurat tak się szczęśliwie zdarzyło, że to była wiosna i jeden z miejscowych kupców wyprawiał drzewo do Gdańska. Dzięki uprzejmości kupca dostał miejsce na tratwie" Kł. Tyg. Wiek 1886. 143. „Akurat sprzedawali w drugim powiecie" (3)

„Zobowiązuję się wnosić akuratnie przypadające raty." Dz. lit. 8. 255.

(2) „Żeby tak choć trochę akuratności w przesyłaniu listów i pism.." Dz. lit. 8. 334 (4)

(3) „Duży majątek zacha- [illegible] pojechał, odszedł.." Kł. Tyg. Wiek 1887. 214.

101 2.
155

Akuwat! akuracik! „Cóż to pan myśli? że taki wózek pchać i pana prowadzić to niby nic? Akuracik!" Haj. G. lwow. 1886. 260. 2.

(3) „On akurat tyle dba o „drogą" Rosyę, ile dba krawiec o skórę swojego sąsiada szewca" Wiek 1887. 135. 2 § właśnie, jak raz, jak na to, „Będę dziś i akurat zastaję nawet znakomitości" Haj. G. lwow. 1887. 163. 1. „Matka akurat wtedy naleśniki smażyła" El. Orz. Roman. 37 § na Mazowszu mówią: „jakuratnie" Zbiór wiad. do antrop. 8. 251

(4) „Znalazca obowiązany jest złożyć przedmiot w prefekturze policyi. Nic ciekawszego nad widok tego kolosalnego magazynu, w którym z największą akuratnością zapisane i opatrzone numerem, złożone są lub rozwieszone znalezione przedmioty" Bus. lit. 9. 191.

Akuratnie „Są dzierżawcami jego gruntów, wypłacają się akuratnie" J. Korzen. 2. 61.

„Choć to mój imiennik i nazywa się Strzembski, akurat tak, jak i ja; ale co mi z tego

za pociecha, kiedy to ~~kunsztot~~ huncwot?"
J. Korzen. 2. 223.

156

102

Akustyka – i. ż. nauka o głosie, dźwiękach i ich rozchodzeniu się § w potocz. mowie: zdolność odbijania dźwięków, akustyczność.
[metom.]

Akustyczność – i. ż. przymiot jaki posiada sala koncertowa lub publicznych zgromadzeń, teatr i t. p. pod względem odbijania głosu. (1)

Akustyczny – a – e. tyczący się akustyki § posiadający przymiot dobrej akustyczności „Cichy, miękki odgłos przeciągłego pocałunku obił się o akustyczne ściany altany" M. Bał. O kaw. życie. 345. (1.)

(1) „Akustyczność sali teatralnej sprawia, że sufler doskonale słyszany jest we wszystkich zakątkach" G. lwow. 1885. 235. 5.

(1) „Rozlegające się uderzenia młotów dolatywały do nas z głębi szybu, jak odgłosy niezliczonych, harmonijnie zlewających się z sobą dzwonów. Akustyczne to złudzenie objaśnić chyba można spotęgowaniem odbijaniem się dźwięków od ścian kruszcowych" Bies. lit. 10. 74.

157

Akuszer-a. m. lekarz ~~trudniący się~~ dający pomoc przy porodach, specjalnie znający się na położnictwie. Akuszerja-ji. ż. sztuka położnictwo pobabienia, nauka przyjmowania dzieci (1) Akuszerka-i. ż. kobieta trudniąca się babieniem, akuszerstwem (·) Akuszerstwo-a n. rzemiosło babienia. Akuszeryjny-a-e. od akuszerji „Ignacowa trudniąca się praktyką akuszeryjną w miasteczku" A. Wilcz. Tyg. Il. 1882. 3. 13. 4.

(·) W kuj. wymawiają „arkuszerka." (2)

(1.) „W obszernym zawodzie lekarza, wybrał sobie za specjalność akuszerję" Przr. Tyg. 20. 336. „został adjunktem przy katedrze akuszerji" ib.

(·) „Dla akuszerek były wykłady oddzielne" ib.

(2) na Mazowszu „arkusierka" Zbiór wiad. do antrop. 8. 250

158

103

Akwarela - i. ż. z włos. malowidło wodnemi farbami na papierze „Akwarela ta, wypracowana z widocznem zamiłowaniem, wysoko jest ceniona przez znawców" Tyg. Ill. 16. 287

„Na wystawie dość liczne są zebrane akwarelle Gustawa Doré, które jakkolwiek bynajmniej się do sławy artystycznej rysownika nie przyczyniają, służą wszakże do poznania innych stron jego talentu" Prz. Tyg. 20. 158.

Akwarelista - y. m. malarz wodnemi farbami czyli akwarelą „Pierwszą tegoroczną wystawą sztuk pięknych, była wystawa akwarelistów" Prz. Tyg. 20. 158. „Po kilkaset osób spieszy codziennie na tę wystawę by się nacieszyć widokiem utworów naszego znakomitego akwarelisty" Wiek 1885. 142. 3.

„Nadesłane na wystawę akwarele Juljusza Kossaka budzą niemałe w publiczności zajęcie" Wiek 1885. 142. 3. „Na ścianach prześliczne akwarele Kossaka, przedstawiające polowanie w Karpatach na niedźwiedzia" G. Lwow. 1887. 148. 2

§ sposób malowania wodnemi farbami „Piękne malowania akwarelą na białej materji..." G. lw. 1885. 160. 3. „Krajobrazy olejne, jakie na wystawie oglądaliśmy, świadczyły o szczególnie wypiervonym guście malarskim autora... Także akwarella nie jest mu obcą..." W. Gers. Bus. lit. 8. 341.

Akwarelka zdr. „Drugi obrazek Matejki, akwarelka, ma powierzchni conajwięcej 20 cali..." Bus. lit. 9. 3. „Matejko dał dwie malutkie ale milutkie akwarelki... Fałat dał akwarelki wielce obiecujące, szczególnie „Lato" ib. 122

Akwarelowy-a-e. akwarelą „Tyrane akwarelowe studjum wystawił p. Fałat — jest to głowa kobiety starej... P. Fałatowi zwójzymy świetną przyszłość jako akwareliście" Bus. lit. 9. 103.

(Akwarelista) „Środki techniczne, jakiemi obecnie artysta rozporządza, bliskie są i pokrewne środkom używanym przez doskonałych akwarellistów angielskich i włoskich" Z. Sarn. G. lwow. 1887, 224. 3

Akwarjum -um. w l. poj. nieodm. w l. mn. akwarja-ów skrzynia, izba, sztuczna grota i t. p. hermetycznie zamknięta, opatrzona szklanemi ścianami, i napełniona wodą, w których dla celów naukowych hodują się ryby i inne stworzenia i rośliny wodne. „We wspaniałem akwarjum Nowo-Yorkskiem znajduje się niedawno przywieziony z północnych wód Spokojnego oceanu, żywy wieloryb." Echo. 1877. 70. Zbiornik wody większych lub mniejszych rozmiarów, w którym mogą być utrzymywane rośliny i zwierzęta wodne.
„W akwarjum królewskiem w Westminster użyto do oświetlenia lamp podwodnych elektrycznych" Tyg. powsz. 1882. 14. „Okręt nasz podskakiwał i przewracał się w tej otchłani... w tę otchłań patrzyłem przez otwór mojej kajuty, jak się patrzy przez szkło do akwarjum" Bibl. lit. 16. 10.

105 160

Akwikultura -y. ż. sztuczna hodowla ryb, raków, ostryg, pijawek, ogólnie wszelkich stworzeń żyjących w wodzie. „Czy możebnem jest uprawiać wody, tak jak uprawiamy dziś ziemię; zarybiać rzeki, stawy, a nawet morza; dobierać gatunki i wspierać rozwój tych, które nam są użyteczne, hamując jednocześnie wzrost szkodliwych — oto zadanie jakie założyła sobie rozwiązać piscykultura, którąby właściwiej należało nazwać akwikulturą. Wody bowiem nie samych tylko ryb dostarczają." Dzieł. lit. 8. 54.
Gospodarne spożytkowywanie wód (perły, korale, gąbki)

Akwilon -u - mitol. wiatr północny - u Ld. wzmianka pod wyrazami: (A. Dziamski i) chwiać. „Dmuchnęły swoje akwilony.. i znowu zamarzł śnieg stopiony, jak zwykł zamarzać w grudniu." Echo 1877. 55

„Tego pana Boga, którego słuchaniu dziwują się morza i słońce, którego bystrych akwilonów unoszą loty, tego pana Boga jawnie obraża!" Hist. woj. serd. a/ 227.

107 162

Akwizycja – ji. ż. Łac. kupno, nabycie jakimkolwiek sposobem [meton. nabytek, anneksja] „Sultan Zanzibaru zaprotestował przeciwko akwizycjom terytorjalnym niemieckim; co więcej, lekceważąc prawomocnie zawarte traktaty, wkroczyć kazał do niemieckiej osady 300 żołnierzom" Wiek 1885 111.1. „Do terytorjów, przez towarzystwo niemieckie zajętych, sułtanowi żadne nie służą prawa. Na podstawie tego faktu, cesarz rozciągnął opiekę nad akwizycjami terytorjalnemi towarzystwa" ib.

108
163

<u>A la</u> wyrazy franc. używane przysłówkowo w znacz. nakształt, na sposób — głównie w kucharstwie „Zrazy à la Nelson." L. Ćw. 365 ob. 76 „Zupa à la Julienne" ib. 6 „Sos cebulowy à la Soubise" ib. 49 „Befsztyk à la maitre d'hotel" ib. 83.

§ w potocznej mowie: „androny, wymyślone przez rozumy polityczne à la „Nowoje Wremia" Wiek 1885. 148. 2.

[illegible]

164

109

Alabaster -tru m. stry -ów. im. § metaf. w plur. „alabastry" = ciało alabastrowej białości, wdzięki kobiece „I jeszcze ręce skrzyżowane kładła na alabastry widne, choć zakryte." Jul. Słowac. 1. 211.

165
110

bez l. mn.
<u>Alagier</u>-a. m. franc. à la guerre. gra w bilard w kilka osób do puli we dwie bile. „Młodzież porządnie się codzień zgrywa w alagiera" Kolce 1877. 286.

166

111

Alagvek - a. m. archit. po pol. węgłownik.
„Szlak zwany pospolicie alagwekiem, ułożony niby ze wstążeczki jednostajnie pod kątami prostemi pozałamywanej" K. Podczasz. Nomenkl. archit. 88.

112 167

<u>Alamuczny</u>-a-e. Świec. dziwak, uparty, kapryśny, niegodziwy. porów. czes. <u>halama</u> urwisz i <u>holomek</u>, nędzarz, niegodziwiec alb. młodz. A. Krasnow. 298.

(prostak, ordynaryjny, pod. Wydry cf. słownik czeski)

„Świecie. Zdaje się wyraz słowiański, porówn. czes. halama = urwisz, holomek = nędzarz, niegodziwiec; stąd niem. Hallunke) dziwak etc. j.w." A. Krasn. j.w.

168

113

<u>Alarmowy</u>-a-e. od alarmu. „Przenocowaliśmy spokojnie, i ranek nie przebudził nas alarmowemi strzałami jak dnia wczorajszego" Ez. Berz. Wspom. podpor. 25. (*)

<u>Alarmować</u>, <u>Zaalarmować</u>. „Ludność stolicy została zaalarmowaną nowemi zbrodniami socjalistów, których agenci zamordowali na ulicy w biały dzień funkcjonarjusza policyjnego" G. lw. 1884. 300. 1. – „Parę gazet zaalarmowało niepotrzebnie publiczność podaniem wiadomości o jakiejś tajemniczej trumnie szybko wiezionej na cmentarz..." wiek 1885. 140. 2. „Przerażona tym widokiem zaalarmowała dzwonkiem stróża" G. lw. 1885. 156. 3.

(*) „Nasi na pierwszy alarmowy dzwon, porzucili gościnną ziemię..." W. Gorzat. 2. 139.

<u>Alarmista</u>-y. m. <u>ści</u>-stów lm. ten co alarmuje, niepotrzebnie obudza trwogę ~~przy~~ pokazując przesadzone o niebezpieczeństwie. „Idzie tu o wpływ, jaki ci alarmiści wywierają na szeroki ogół, o wrażenie jakie czynią, a która może nie szkodzić tylko umysłom wyrobionym" Rola 5. 301.

114 169

Alasz - u. m. likier kminkowy, słodki kimmel „Dystylarnie wyrzyła tam (we Francji) znaczne partje swoich wyrobów - szczególniej też tak zwanego alaszu, który wyrabia ze sprowadzanym aż z Holandji kminkiem" Kw. Codz. 88. 348. 6.

115

170

Albanka - i. ż. ~~gatunek~~ pewien gatunek tabaki.
„Co to jest? zapytał dobywając tabakierki i powoli zażywając albanki" J. I. Kr. 76.
60. „A może panna Zofja pozwoli tabaczki, prawdziwa albanka z austrjacką." Wł. L. Ancz. Obr. dram. 101. „Doskonała tabaczka, prawdziwa albanka, i z różowym olejkiem; pachnie aż miło" J. Dzierz. 5. 38.

Albatros – a. m. inaczej Żaglośnig, łac. Diomedea, ptak mórz południowych, z nadzwyczaj bystrym lotem. fig. „Odkąd przystań w Gdańsku egzystuje, jeszcze tam żaden albatros z tak dalekich wód nie zawitał, aby przynieść wieści od wyczekiwanego wojaka" Przew. nauk. i lit. 14. 65.

116 172

Albeński -a -ie, od Alby, rezydencja ks. Radziwiłła panie Kochanku. „Byłeś ty takim towarzyszem albeńskim, (jak ja), którego cała Alba nosiła na rękach?” Z. Kaczk. 2. 327. „Były to czasy, w których po tamtej okolicy książę Karol Radziwiłł z swoją bandą albańską grasował.” ib. 1. 341

117

173

Albin -a. m. imię męzkie „Cóż cię, panie Albinie, sprowadza tak wcześnie?" Al. Fred. 4. 20. Albina -y ż. imię żeńskie (·) Albinek -nka. m. zdrobn. Albin. „Potrzeba było puścić w świat ukochanego Albinka." J. I. Kr. 58. 26.

(·) „Cały był zatopiony w pięknych oczach panny Albiny" J. I. Kr. 2. 38. 127.

118 174

Albion-u - z łac. dawna u Rzymian nazwa Anglji - Dziś w użyciu w znacz. poet. lub żartobl. „Syn Albionu nie miał z sobą powozu, a nie chciał wziąć pocztowej bryczki i przybył konno" J. I. Kr. 73. 66. „Miał zarost rudawy, przypominający mieszkańców Albionu" J. Zachar. Dzien. lit. 2. 660 „Z miny i czupryny czysty syn Albionu." Wilcz. Fot. 1. 47.

Albioński-a-ie - angielski „Wczoraj grano Makbeta, jedną z najbardziej ocenionych sztuk albiońskiego wieszcza" Now. 1878. 158. „Wpośród tych biegunów kształtami, budową i pięknością, przyn trzymają rumaki albiońskie, zrodzone za kanałem" Z. Sarn. G. lw. 1885. 137. 2.

wyr. łac. dosłownie coś białego. księga z czy-
stemi kartkami do wpisywania się]

Albom -u. n. i m. (podł. franc. wymowy) 175

Album -u -ny. l. mn. albumy - księga pamiątek, imion-
do wpisywania;
nik, sztambuch „Oprawię to w ramki, albo w
album umieszczę, do rysunków zbiorku, które
zewsząd skupiałam" Ad. Mick. 3. 79 „Pani Idalja
bawiła się albumem" J. I. Kr. Hot. Wiek 1878. 18. (·)
„Stolik założony elegancko oprawnemi książ-
kami, rycinami w albumach i bez albumów."
Wilcz. Fot. 1. 3. (·) Książka zbiorowa z urywkowe-
mi utworami i rycinami, mającą na celu głó-
wnie ~~ele~~ stronę zewnętrzną, elegancję „Dla ludzi
pióra, dla malarzy i muzyków nawet, albumy
są prawdziwą plagą" Tyg. Ill. ser. 2. t. 5 p. 309. „Na-
wierzchu leżało piękne album w żółtej okładce.
Był to zbiór rycin, zdjętych z najnowszych obra-
zów znakomitych artystów" J. Zachar. Na kres. 45.
„Lecz nim z pokorą w piersi się uderzę, żem na
tak długo pozbawił albumu, proszę dać wzgląd...
gdyby ten album był u ludzi w ręku, jak mamę
kocham, serce mi powiada, jużby się tutaj wkra-

dły powiastki Kłamstwo i zdrada" W. Syrok. Gaw. 4. 71.

„Nie było nawet handlarza obrazów, któryby zakupił rysunki artysty i ułożył z nich album." J. Lam G. lw. 1885. 137. 1. „Dotkliwie przy zwiedzaniu wystawy, dał się czuć brak katalogu, lecz ten dziś już wyjdzie z druku. Zamierzone jest nadto wykonanie albumu sposobem fotodrukowym, któreby stanowiło interesującą dla publiczności pamiątkę" Wiek 1885. 122. 3. „W skutek podobieństwa zbrodniarza do jednej z fotografij albumu policyjnego, poszukiwała policya" G. lw. 1885. 151. 3

„Na rzecz pogorzelców wydać zamierza zbiorowy album literacko-artystyczny" Wiek 1885. 145. 1. „

„Wierszyk, napisany w albumie pewnej warszawianki" Kur. Świąt. 1871. 30. 3. „Zarazem przerzucał leżące na stoliku albumy" A. Wil. Tyg. pow. 1882. 194. § księga z próżnemi kartkami do włożenia fotografij „Na stole leżą dwa albumy w czerwoną oprawne skórę, w jednym fotografie znajomych, w drugim znakomitości" K. Chłęd. Sylw. 177. „Na stole znajduje się album pamiątkowe, w którem na pierwszej karcie raczył (1)

(1) Najj. Cesarzewicz napisał swoje imię" G. lwow. 1887. 148. 2.

119 Z. 176

(Album) Albumowy -a -e, od albumu, do albumu „Na wystawie szkiców ukazała się kolekcja ołówkowych prac Grottgera, złożona z dwunastu szkiców albumowych" Wiek 1885. 286. 3 t.j. formatu album.

Alchemja - ji. ż. u Ld. alchimia.

Alchemiczny - a - e od alchemji, tyczący się alchemii „Nie zysk był celem jego zbrodni, ale jakieś straszne doświadczenia - może alchemiczne poszukiwanie kamienia filozoficznego." Z. Sarn. G. lw. 1885. 137. 1. (·)

Alchemik - a. m. u Ld. alchimik „Nie alchemik średniowieczny, lecz zwykły polski chłop, odkrył tajemnicę kamienia filozoficznego, i jakkolwiek w środkach Hormikowo niesznacznych, robi jednak ciągle papierowe złoto i chowa je na dnie skrzynki" Wdt. 1885. 136. 2.

(·) „Mieszkanie nie miało ani alchemicznego pieca, ani retort i baní, ani innych przyborów wielkiego dzieła." J. I. Krasz. 41. 107

178

√

Aldebaran-u. m. Jedna z gwiazd w konstellacji
inaczej Oko byka.
Byka. „Jak śród brylantów na szatach nocy
ogniki Aldebaranu!" Ad. Mick. 1. 84. „Odbyło się
na niebie ciekawe zdarzenie, które rozdecydo-
wać miało, czy księżyc posiada atmosferę czy
nie? Zdarzeniem tem było zasłonięcie przez
księżyc Aldebarana (sic) gwiazdy pierwszego
rzędu, znajdującej się w konstellacji Plejad, zwa-
nej przez lud „Kwoczką". J. Lam G. Lwow. 1885. 61. 1.
„Świetlany ten trójkąt (światło Zodjaku) wznosi
się dość wysoko, nachylając się wierzchołkiem
swoim ku grupie gwiazd pomiędzy Plejadami
a Aldebaranem" Bius. lit. 8. 288.

120 179 1.

Ale przysł. — § chwaląc „tak, to ale!" = to mi się podoba! to rozumiem! „Jeść cukierki — to ale! zachwalać... rzecz zdrożna, bo bez drogich słodyczy obchodzić się można" Echo 1877. 197. 5 (·)

§ prow. Galic. jako Conj. używane w środku zdania „O tem wszystkiem ale zapomnieliśmy niebawem" Wł. Zag. Pam. star. par. 23. „Jakież ale są zachcianki naszych modnych pań?" Tydz. (lwow.) 1. 398. „Byłoby barbarzyństwem burzyć takie życie — to też Dr. nie czyni tego. Jakież ale skutki?" ib.

§ „Ale, ale?" = czy tak? Drohob. Tryl. mater. 1. 63. „w odpowiedzi na to mówią: a ja, albo a jakże! (bo znaczy: tak, tak, tak jest)" ib.

(·) „A, co tak, to ale" Fredro 1. 118 „Inna to rzecz z naszym ukochanym R.; to mi to ale!" Kur. Św. 1867. 6. 2.

Jako wykrz. § prow. lud. wyraża potwierdzenie, to samo co: tak, a jakże, zapewne, a nie inaczej, właśnie np. „O co się mnie pytałeś? czy pojadę do miasta? Odp. Ale!" (4)§ wymawiane z akcentem nad drugą zgłoską: aléé! ozna-

-sza wątpliwość, niedowierzanie, (przeczenie) to samo co: czy to podobna! gadaj zdrów! gdzie tam! nie dokażesz tego!" „Jadę sam, załatwię się ze wszystkimi, i wrócę na południe — Ale!" (2) Ol. (1) § (bud.) ale? pytająco, to samo co: e? czy może być? czy podobna? podobne do poprzedz. ale oznacza nie przeczenie, tylko podziwienie; powiedziane w poprzednim przykładzie odmiennym akcentem, zmienia znaczenie odpowiedzi.

(1) „Wieleby z takiego wieprza mogło być na ten przykład scodełków? — Wiele? a jeden wieprz zjedliby na takiej kiermasie przy święcie. — Ale!? — A bo nie? — Eh, nie!" Wieś 1885. 127. 1.

§ ~~wykrz.~~ ale, alež, wykrz. stanowczy nacisk czy to na twierdzenie czy na zaprzeczaniu czego i t. p. „ale tak" „ale nie" „Jakób namawiał i prosił „Alež bo, mospanieńku, wypijcie, wypijcie" T. T. Jer. 1. 43. „Nie mogę mi powiedzieć... dałem słowo. — Nawet mnie? — Ale nikomu a nikomu..." J. T. Kraszewski 85. 123. „Alež żal mi go okrutecznie" Kłos. 1885. 52.

(2) „Ani się spodziewał, że mu takiego figla spłata.. — Ale!.. nie spodziewał się?.. mógł się spodziewać: bo..." T. T. Jež Wrzec. 1. „(3)

§ *Ależ*... na oznaczenie podziwienia, zachwycenia, uwielbienia „Ależ gra!... o toż gra!... bodaj go licho porwało!..." T. T. Jeż Klary 14. 186. § substantive „ale" znaczy także przyczynę, powód domniemany, niewidoczny „Widzę że do karczmy podjeżdża, pomyślałem sobie, trzeba wstąpić, bo to nie bez ale!" J Rog. Wiek 1887. 52.

(3) „U nas szkoda zachodu na takie rzeczy, bo mi się w ogrodzie nie utrzyma. Pan już jest stary i nie dopatrzy. — Ale, stary? — powtarza z nachmurzoną miną ogrodnik — stary... dobrze jaśnie paniczowi tak mówić, kiedy jest sam młody." A. Wilcz. Wiek 1880. 135. „Baj baju... ale, nie mają. Gdzie ci tam nie mają... żebyś ty miał na całe życie tyle co on niejeden z sobą wiezie, tobyś sobie grunt kupił" A. Wilcz. Woły rob. 98.

(4) „~~Ii~~ „Dwie krowy za dziewuchą dają. — I! takie to ta i krowy! Jedny by workiem ~~zabił~~, a druga jeszcze jałówka. — Zawsze ć naszemu swoje bydła — tłumaczył Stach. — Ale! — poparta

go Marcyna. – Latoś jałówka, a na bezrok. kro-
wa" M. Konopnicka Kur. Codz. 89 237.1.

Alegat - u. m. -ta (tai) v. -ty -ów mn. jakiekolwiek pismo dołączone do akt pewnej sprawy, podania i t.p. jako dowód objaśniający, załącznik „Weź więc WMość do siebie one pisma jako najwyborniejsze allegata do listu Pani Stolnikowej" M. Dzied. Pow. z daw. czas. 127

Aleja-i. ż. l. mn. aleje - dziś powszechnie zam. alea, jak u Ld. „Krokiem powolnym uważał aleję" J. I. Krasz. 73. 32. „Ukazała się zrana u kapucynów na mszy, potem wieczorem w Alejach" ib. 164. („Panny idą aleją (a leją)" A. Żółk. Mom. 150 „Przechodzi aleje" „Wjechali w aleję staremi lipami sadzoną" J. I. Krasz. 2. 176. „Piękna i starannie utrzymywana aleja" Wiek 1885. 113. 3. Al. Niew. „Przez bramę widać było szeroką, wspaniałą aleję." M. Bał. O kaw. zie. 50.

Alejka-i. ż. zdrb. „Przez maleńki ogródeczek, prowadzi alejka wysadzona suchotniczemi drzewkami" Dies. lit. 9. 10

Alejowy-a-e np. ulica alejowa, drzewa alejowe.

<u>Aleksandrowa</u>-wej – żona Aleksandra „Nie tyle chodziło o ożenienie pana Aleksandra, co o nawrócenie pani Aleksandrowej" J. I. Kr. 73. 211. lud. prow. <u>Aleksanderka</u>-i W. pol. Kuj.

<u>Aleksandrowski</u>-a-ie. od ~~imienia~~ Aleksandra „Dawniej my uniwersytet warszawski nazywano ku uczczeniu pamięci cesarza Aleksandra I uniwersytetem Aleksandrowskim. Atoli od lat niewielu, niektórzy pisarze polscy przezywają go univers. Aleksandryjskim. Jestto błąd" F. Skob. O Mowie jęz. 1. 91 cf. Aleksandryjski u Ld. § od miasta lub wsi Aleksandrów należący do Aleksandrowa.

<u>Aleksander</u>-dra-m. § u ludu <u>Aleksander</u>, <u>Laksender</u> Kuj.

184

125

×Alembikować ndk. cz. ndk. przepędzać przez alembik fig. pędzić przez gardło, spijać wódkę „powszechna profesja ludzi ciała służących.. z rana alembikować..." Kit. woj. sred. af. 311

Alembik -a. m. § fig. „Przez długie alembiki dostać się zaledwie mogli wyborcy do małego pokoiku, gdzie siedziała komisja" G. nar. 1885. 136. 2. fig. „Lada żyd bogaty co trzy chłopka przez alembik na złoto zamienia, może dogodzić swoim fantazjom zbytkowym i popisywać się z zamożnością" J. I. Kraszewski 58. 78.

185

126

Alepin – u. m. materja z jedwabiu i wełny, podobna do kamlotu

Alepinowy – a – e. z alepinu „żydzi w atłasowych i alepinowych żupanach"

J. I. Krasz. 36. 31.

Alfa-y-ż. pierwsza głoska abecadła greckiego. „alfa i omega” cała treść „Znam cię gdzie ja tam bywam – o ty bałamucie! to alfa i omega dowcipu maskaradowego” Mucha 1871. 5. „Kwiat jest głupią i niepoczesną karykaturą grzyba! niedoskonałym grzybem, któż tego nie wie. – wszystko poczyna się od alfy-grzyba i na omega-grzybie kończy” Tł. Kraw. 45. 39

187

127

Alfabet-u. m. § fig. początki jakiejkolwiek nauki „Gratem jak u nas wszyscy, ledwie się dowiedzą, że co innego uczyć się grać, co innego umyśli... wziąłem się do egzekucji zaprzągniętem teorji i przekonałem się, że wypadło zacząć od alfabetu" J. I. Kr. 60. 150

Alfabetyczny-a-e. porządkiem alfabeta ułożony [czwie post.] „Życiorysy ułożone są alfabetycznie" Tyg. Il. w spisie rzeczy.

Alfabetnik-a. m. ki-ów mn. abecadlnik, wyobrażenie wszystkich liter abecadła „Psy te, pudle, oprócz różnych innych sztuk, wybierały z alfabetnika rzuconego na ziemię zażądane litery." Wędr. 3. 3. 418.

ob. analfabeta

Alfresko -a. n. -ska albo -ski nm. z włos. al-fresco t.j. na świeżo; fresk, malowanie ścienne wodnemi farbami na świeżym pokładzie zaprawy wapna z piaskiem, wraz z którą malowidło wysycha. „Wyjąwszy alfresca w niszach, nie było w sali malowań innych, ale dwanaście tych postaci dosyć ją ożywiało" Tł. Kwarz. 36, 16.

128

189

Alfons -a. m. imię męzkie „Wyszedł do salonu na przywitanie pana Alfonsa” J. Zachar. Bis. lit. 2. 660. zdrobn. Alfonsek, Fonsio. –

Alfonsyna -y. ż. imię kobiece „Wezwano go do zrobienia portretu panny Alfonsyny” F. Kozub. Now. 1878. 52.

Algi -ów. pl. łaciń. nazwa wodorostów (algae)
lic. poet. „Na twarzy Wawa z krwi szybszego
biegu wykwitł rumieniec, jako płaszcz czer-
wony co kwitnie z algów po alpejskim
śniegu." Stark. Jul. Czar. Skała 28

191

Algierka - i - ż - rodzaj zwierzchniej sukni męzkiej. „Pokazała się bryczka, a na bryczce w jasno szafirowej z czarnym szamerunkiem algierce: Grzegorz Dusiniewski" Au. Wi. 1. 244. prow. kij. wymawiają „Angierka" Bł. „Okrywała go granatowa algierka" J. Korzen. 1. 335.

192

Aljantka - i. ż. „Wstrzymajcie się jeszcze, ja będę warzę aljantkę. Może we troje łatwiej ułagodzimy barona" M. Bał. O kaw. zie. 200

<u>Alias</u> – przysł. wyraz łaciń. = inaczej, czyli „Cały swój majątek darował za żywota najukochańszej kumosi, alias Kunegundzie" J. Dzierzk. 1. 7. „Poznałem pewną panienkę alias pannę, bo już na piąty krzyżyk" Kolce 1872. 58 „Lub wystąpisz z komplimentami ubranemi w bogów mowę, alias w rymy" Ad. Kuz. Tyg. Il. 16. 251. „Posunąłem się z dobrą miną do <u>Zborni</u>, alias kawiarni, gdzie co wieczora zbierał się cały szwadron" W. Goszcz. 1. 100. „Dwa pawilony <u>alias</u> oficyny z dwóch stron dziedzińca" T. T. Jeż. 1. 61. „Już nareszcie sił nie staje między temi amantami, alias warjatami" A. hr. Fr. Dzieła 7. 261. „Nasi „przyjaciele ludzkości" <u>alias</u> lichwiarze." Wiek 1887. 103. 3.

130
194

Aljaż - u. m. że - ów uw. franc. alliage, stop, spływ, spław, połączenie rozmaitych kruszców stopionych razem, jak: bronz czyli spiż z miedzi i cyny, mosiądz miedzi i cynku i t. d. „Wszelkie aliaże złota i miedzi, mające zastosowanie w przemyśle i handlu, podlegają kontroli menniczej i ostęplowaniu" Bibl. lit. 7. 383 „Przekonano się że aliaż żelaza i aluminium posiada w zupełności zalety tego ostatniego" ib. 9. 31. „Używane do pobielania naczyń miedzianych aliaże są nieczyste i zawierają w sobie pewną ilość ołowiu" ib. 9. 240

131

195

<u>Alibi</u> rz. nieodm. n. wyraz łac. dosłownie „gdzie indziej," w sądown. karnem znaczy znajdowanie się jednocześnie w innem miejscu, nie tam, gdzie przestępstwo zostało dokonane. „Gdy nadejdzie dzień sądu, rodzina dostarcza świadków, aby udowodnić <u>alibi</u>." G. lw. 1885. 188.4.

(·) szczegól. mąż żonie z którą jest rozłączony lub mężczyzna kobiecie uwiedzionej przez siebie lub jej dziecku

Alimenta -ów. bez l. p. łac. praw. Środki na utrzymanie płacone komu (z obowiązku prawa)(·). „Obawiał się, że będzie zmuszony płacić alimenta na utrzymanie Franciszki i jej dziecka" Śledz. sąd. G. war. 1882. 283. 3. „Proszę pana Wojciecha nie zaczepiać mnie, bo ja pana Wojciecha zapozwę o alimenta" Kur. Św. 1882. 60. „Że jegomość mym synem, a ta jejmość żoną, ten powinien mieć pomoc, ta być opatrzoną; alem wszystko utracił, ni stoła, ni sprzętów, chociażbym rad, nie mam z czego płacić alimentów" J U Niemc. 2. 272. „Sądy zajmowały się w tych dniach procesem kobiety rozwiedzionej z mężem... Pan małżonek płacił bowiem żonie alimenta, z tem jednakże zastrzeżeniem, że specjalne wydatki płacić będzie osobno" G. lw. 88. 145. 4.

Alkohol-u. m. 1e lm. 2° ogólniej wszelkie napoje spirytusowe „Skarłowacenie rasy bije w oczy. Gdzież należy szukać jego przyczyn?... czy w rozpowszechnieniu się alkoholu?" Dies. lit. 7. 367. „Alkohole są wybornym środkiem na utrzymanie cieplika wewnętrznego"... ~~ib.~~ Działanie alkoholu jest zawsze chwilowe" ib. 9. 127.

Alkoholiczny-a-e od alkoholu „Szpitale mające do czynienia z indywiduami alkoholicznemi" ib. 8. 399

Alkoholowany-a-e zaprawiony alkoholem „Lekko alkoholowane napoje" ib. 8. 16.

Alkoholizm-u. m. bez l.mn. zatrucie alkoholem i jego skutki. „Straszliwym nieprzyjacielem robotnika belgijskiego jest alkoholizm". Wiek 1886. 109. 3.

198

134

Alkowa -y. ż. z niem. sypialnia, szczególniej kobieca lub małżeńska „Dla ludzi jest człowiekiem jak się należy, obywatelem porządnym, — w cieniach alkowy małżeńskiej zwierzęciem dzikiem" Ed. Lub. G. lwow. 1885. 159. 1.

199

135

*

<u>Allaborować</u>. cz. ndkn. nieprz. łac. pracować nad sobą, przykładać starania. „Ustawicznie allaborował żeby się w uwadze bolesnego Jezusa serdecznie exercytował, przyszedł potym do wielkich faworów Boskich" Hil. Woj. serd. af. 125

136 200

<u>Allegro</u>-a-ny. - wyraz włoski, dosłownie: wesoły. [żwawy]
Rodzaj tempa prędkiego w kompozycjach muzycznych - meton. kompozycja na toż tempo. „Ah kochana Elwiro, uszy, uszy moje! dawaj im to allegro, dawaj im te trele." A. Fred. 2. 11.
„W sali zapanowało milczenie i po chwili zabrzmiało Allegro moderato, którego słuchano z przyjęciem" J. I. Kr. Szka war. 3. 73. fig. „Chodziło o to, aby w zbyt poważną symfonię polityczną wpleść jakieś wesołe allegro" Chochl. Pism. i żarty. 1.

Allewiacja -ji. ż. łac. allevare, ulga w podatkach, umniejszenie albo odpuszczenie takowych „Nie wiem zkąd wzięto ten wyraz. albowiem chociaż Rzymianie mieli słowo allevo-are, co znaczyło m. in. przynieść komu ulgę albo jednem słowem ulżyć, tudzież rzeczownik allevamentum t. j. rzecz, środek ulżywający, łagodzący cierpienie, to jednak nie mieli rzeczownika allevatio ani alleviatio. Również nie znają go Francuzi" Skob. o skaż. jęz. 2. 3.

*Allewiować cz. ndkn. łac. ulżyć „Kiedy męczennicy cierpieli, że to dla miłości Jezusowej; Pan Jezus te ognie gasił, allewiował te boleści, ratował" Kil. woj. serd. af. 150

(·) w. mowy.

Allokucja, -ji, ż. łac. przemówienie, szczególniej (w celu strofowania lub zwrócenia na (·)) w znaczeniu przemowy mianej publicznie. „W niczem nie mieć swojego zdania i przekonania — to nasz przeklęty charakter, który nam w spuściznie ród przekazał. — Dajże pokój z tą allokucyą!" K. W. Woyc. Spuśc. 11. „Szereg mów zakończyły krótkie allokucye prezesa rady miejskiej i prezesa Conseil général" G. Lwow. 1885. 126. 2. „Musiał zacząć swoją allokucyę, według tradycyjnego zwyczaju, od pochwały nieboszczyka, po którym zajął fotel naczelny" ib. 141. 4 „Ojciec święty wypowie allokucyę na tym konsystorzu" G. nar. 1885. 147. 1

203

137

<u>Allopatja</u> -tji. ż. z grec. metoda leczenia środkami przeciwnemi, w przeciwstawieniu homeopatji - porp. <u>Aleopatja</u> - „ ~~Niech co chcą gadają aleo~~
~~po~~ <u>Aleopata</u> -y. m. zwolennik aleopatji -
„Niech co chcą gadają aleopaci, moja medycyna najlepsza" T. T. Kw. 19. 58 „Dla czego aleopaci tak nieprzychylni homeopatom?" K. Św. 1867. 49. 4. „Gdybym za każdym razem jak on zachorował, aleopatę wzywał, nie wyglądałby tak" T. T. Jez. Now. (wydz.) 1878. 6. 1. „Zaraz wziął się do homeopathji, umiał zawiązać powoli przyjaźnie z aleopathją... i dorobił się majątku" J. T. Kraw. 60. 141.

138 204

Almanach, u. m. Kalendarz, osobliwie z uwagami astrologicznemi. – ş kalendarz w edycji zbytkowej, odznaczający się głównie przepychem formy, rodzaj albumu (·) Almanachowy, a, e. – od almanachu „Nie pojąłby on majestatycznej poezji puszczy i stepu, ale tę maleńką, przyprawną, wyelegantowaną, almanachową... czuł całą duszą zmałałą..." Bol. Hybr. 80.

(·) „Almanach, z arab. z przedimka al i manach dar, od manach darował, Almanach podarek szczególny" Aut. Mucht. Źródłosł. 3.

139
205

Almawiwa -y -ż. nazwisko męż. hiszpańskie z komedyi Beau-marchais'go - stąd: płaszcz hiszpański kolisty. „Za almawiwę złoto bronzowego koloru, podszytą aksamitem szafirowym, zapłacił złp. 800" Au. Wi. 5. 190 „Granatowy płaszcz majora i rozwiana szeroko almaviva lekarza" Kl. Jun. wiek 1886. 142.

206
140

Alojzy-zego-m. imię męzkie „Cóż tam słychać, panie Alojzy?" J. I. Kr. 16. 63.

prow. Kuj. wymawiają Alajzy

<u>Alsztybel</u> - bla. m. chełmin. świec. z niem. Halbstiefel, Dobrowiem. Stibel, trzewik wysoki.
A. Krasnow. (Alb. młodz.) 298 cf sztyblet i u Ld. Stybel

142 208

<u>Alt</u> - u. m. — 3× wysokość, wyniesienie „Niepojęta miłość Boska, która tak się na zbawienie nasze wygórowała, że altu miłości swojej jak go wyniosła, już wyżej wynieść nie mogła" Hist. Woj. ser. af. 1. „Z altu preeminencyi uważając w sobie ludzką nikczemność" ib. 197.

×<u>Alcista</u> - y. m. człowiek wynoszący się „Prezumpcjanci, alcistowie w honorach ziemskich, mówiący: jam pan, to chudy pachołek, cy orlikowie, co to bujno i wysoko latacie, nie postponujcie nikczemnych" Hist. Woj. serd. af. 198

<u>Altowy</u> - a - e od altu „Głos jej należał do rzadkich altowych głosów" M. Bał. O kaw. zie. 120 (1)

<u>Altówka</u> - i. ż. instrument smyczkowy, tej samej budowy co skrzypce lecz większych rozmiarów i niższy o kwintę „Romans i duet rozniemiętniły publiczność, która gotowa już była nawet przebaczyć i altówce z orkiestry, fałszującej podczas owej arji" Wiek 1885. 138. 1.

(1) ob. Kontraltowy

209
143

Alternatywa -y ż. łac. jedna z ostateczności, jedno z dwojga, do wyboru „Mąż stawia żonie alternatywę zezwolenia na małżeństwo, albo odmowę płacenia rachunków" Wiek 1877. 57. „Sprawozdawca musi obrać sobie jedno z dwojga: albo napisać obszerne i wyczerpujące studjum o tym dramacie, albo też zdać tylko sprawę z gry artystów. Obieramy tę drugą alternatywę" Wiek 1885. 105. 3. „Były tylko dwie alternatywy: albo wywłaszczenie - albo zakupno całej drogi żelaznej na rzecz państwa" G. lwow. 1885. 125. 3. „Były dwie alternatywy: albo poprowadzić tak trasę, by przez objazdy zbudować koleję o mniejszych spadach, albo przyjąć możliwie najwyższe spady" Kur. Lwow. 1885. 16. 1. „Naród flamandzki nie ma innej przyszłości, jak tylko alternatywę, czy ma być strawionym przez Francuzów lub Niemców" G. lw. 1885. 132. 2. „Wyższe wykształcenie, które pozbawia żyda przesądów religijnych, dwojaki może wywrzeć

nań skutek: albo nawróci go na chrześcijanina, albo zrobi zeń anarchistę. Pierwsza alternatywa jest rzadka, bo dla żyda nauka nie jest celem lecz środkiem, na drugą atoli żyd skłonny jest dla tego, że pozbywszy się swoich tradycyj, gubi się w kosmopolityzmie" G. lw. 1885. 156. 2.

4 l. „Trzy bataljony piechoty zastąpiły mu drogę, pozostawiając mu jedną alternatywę: albo poddać się, albo też przebić się przez potrójną zaporę." T. T. Jeż. 1. 310. „Gdy przychodziło do bitwy, to te z różną szczęścia alternatywą padały na tę i ową stronę" Z. Kaczk. 1. 98

210

144

Altérować się zaim. niedok. frasować się, martwić się, gryźć się. – § Alterować czyn. niedok. „każde takie zajście alterowało ją niepomału" J. Dzierzk. 1. 9. Zaalterować dok. „Sędzina dobrodziejka wygląda, jakby była zaalterowaną" T. T. Jeż 1. 190.

211
145

Altruizm - u. m. w filoz. obowiązki względem ludzi. „Węzły miłości wzajemnej utkną, odkąd ową chrześcijańską miłość bliźniego nie z katechizmu zalecają - ale raz teoretycznie rozebrawszy i ochrzciwszy rogatem mianem jakiegoś altruizmu, z ksiąg filozoficzno-ekonomicznych uczyć się jej każą." Kł. Kras. Echo 1877. 286 „Altruizm, wyraz wprowadzony do filozofji przez Comte'a, oznacza stan moralny wprost przeciwny egoizmowi" Tyg. Ill. red. s. 2 t. 16 p. 279. „Wszystko djabła warte, co w ludzi nie wszczepia szlachetności i tego co nazywają altruizmem" W. Feldmanp. Żydziak 256.

Alumn - a. m. uczeń kształcący się do stanu duchownego, pozostający na koszcie rządowym lub prywatnym stypendjów „Komitet złożony z alumnów ruskiego seminarjum lwowskiego, w celu wydawnictwa pieśni ruskich, zawiadamia..." G. lw. 1885. 149. 3.

Alumnat - u. m. „Utożył szczegółową instrukcyą odnoszącą się do zarządu i utrzymywania pomienionego spółmieszkania czyli alumnatu żołnierzy (w Tykocinie)." B. Tyszk. O gub. August. 33. „Ta fundacya alumnatu czyli szpitala przez konstytucyą już jest approbowana i dobra dolisto wmie na to spółmieszkanie czyli alumnat żołnierzy są rezygnowane." ib. 39. „Tak zaprowadzony w m. Tykocinie alumnat, czyli szpital żołnierzy szlachty, istniał w sposób przepisany aż do r. 1794" ib. 40.

146
213

<u>Aluminium</u> niezdm. n. wyraz łac. po polsku glin pierwiastek chemiczny metaliczny, odkryty w 1827 r., metal ciągliwy, klepalny, lekki, barwy białej z odcieniem słabo błękitnym „ Metal ten jest dwakroć lepszym przewodnikiem elektryczności od żelaza, daje się ciągnąć na druty jak najcieńsze... Wysoka cena aluminium stała dotychczas na przeszkodzie w zastosowaniu go przy telegrafach." Dzieś. lit. 9. 31. „Piramida z aluminium, ważąca 100 uncyj, ilość, jaka nigdy dotąd w jednej sztuce nie istniała, dostarczoną została do konduktora piorunowego nad pomnikiem Waszyngtona, w stolicy Związku Stanów Zjednoczonych" Kur. lwow. 1885. 16. 4.

Aluzja - ji. ż. zje - zyj mn. „Nie byłoby w tem jeszcze żadnej osobistej alluzji do Filipa, gdyby, gdyby humorysta nie był rysom owej skarykaturowanej postaci nadał pewnego podobieństwa z Morellim" M. Gawal. Kurier 22. 371 „Czuje się najbardziej dotkniętym alluzjami artykułu" Tenże, ib. 23. 355. „Oczywiście żona wpadła na trop jakichś podejrzeń co do panny Izy; alluzya o kawenie i faworytkach była widoczną" J. Myr. Wiek 88. 142. 1.

215
147

Alwa lub Kotarz, narzędzie używane przy spławie wyrobów towarowych w lasach Wołynia; robi się z klub czyli użewek dębowych w kształcie obwarzanka we troje plecionego; przy składaniu gąsek spaja ramiona, które belki w gąskach utrzymują." Enc. Org. nr. 1. 133.

216
148

Alwarowy-a-e, od alwara, na alwarze, z alwara, „Wywiódłbym to waćpanu jaśnie, gdybyś już miał wąsy pod nosem i ukończył choć alwarową naukę" Z. Kaczk. 2. 18.

217
149

Alzacki -a -ie alzacyjski jak u Ld. dziś niezw.
„Utworzył się pochód, przeważnie z członków ligi alzackiej" G. lw. 1885. 160. 3.

Alzateryk -a. m. u Ld. niezw. dziś alsaczyk.

Alzatka -i. ż. u Ld. alsaczanka „Po drodze wznoszone okrzyki na cześć „Alzateryków" G. lw. 1885. 160. 3.

150 218

Amalgama - u. n. w Ld. nieodm. § fig - „To cośmy przywykli zwać społecznością wyższą, jest kosmopolitycznym amalgamem prawie wszędzie i zawsze" Pkw. 5. 10.

Amalgamować „Z wieży Warszawa z Wisłą majestatyczny przedstawia widok. Nawet nadbrzeżne śmieciska amalgamują się tutaj w ogólnej harmonji krajobrazu" Echo 1878. 268.

Zamalgamować dkn. „Pochlebstwo pomieszane z sarkazmem, dobrze się zamalgamowały we wszystkich jego gestach i poruszeniach" Pł. Kras. 36. 19. „Owo zamalgamowanie ludów, do którego zdążano, bardzo rychło o różnice wyznaniowe rozbić się musiało" Wiek 1886. 35. 3.

151 219

Amancik -a. m.

Amant -a. m. § teatr. aktor grywający role kochanków „W jednym dniu stracił trzech amantów, jednego komika i jedną naiwną, to cios, który da się uczuć i pierwszorzędnej scenie" G. nar. 1885. 118. 2. „Dla amantów, zarówno dramatycznych, jak lirycznych — w życiu czy na scenie, najwiękrzym, bo nieubłaganym wrogiem, jest — czas" Wiek 1885. 145. 3.
„Sprytna aktoreczka, zgrabny amancik ma i więcej powodzenia, niż poważny tragik" Bluszcz 1886. 153.

152 220

sekretarz

Amanuens-a. m. łac. podręczny, pomocnik,

„Przy kancelarji hetmana amanuensem był, do pisania listów i rozkazów" J. I. Kr.

Skr. Hem. Tyg. III. s. 3 v p. 340 cf. manualista

153 221

<u>Amarantowieć</u> cz. nij. ndk. stawać się amarantowym, czerwienieć, <u>zamarantowieć</u> dok. „Pana Karola twarz zamarantowiała… Udawił się!… – ktoś zawołał…” T. T. Jeż Syg. III. s. 2 v. 1 p. 202.

222

154

Amarantowy-a-e „Kaski, zwykła ułanka amarantowa z białymi kordonami, odbijały prześlicznie" Berz. Wsp. 109 „Kurtki granatowe z amarantowemi rabatami-makowe pantalony z dwoma lampasami amarantowemi" ib.

Amarant-u. m. § barwa amarantowa „Chorągiewki u lanc mieli białe z żółtem, a my z amarantem" W. Gorzat. 2. 32.

Amarantowieć nij. ndkn. „~~Zaledwie w~~ amarantowym się stawać" „Zaledwie człowiek pokazał nos na dwór (już na nowo siedział gil) — gżyry amarantowiały, a do wgrów przyrastały sople" T. T. Jeż. 1. 146

Zamarantowieć dkn. „Zamarantowiała twarz Szandora od krwi, która mu uderzyła do głowy" T. T. Jeż 1. 286. „Piotr zamarantowiał, zerwał się i całą siłą płuc wrzasnął: Ścierz!" Tenże Prz. Tyg. 1. 341

155 1.

223

Amatorka -i. ż.

Amator -a lubiący rzecz lub przedmiot jakowy -ś absolute. Wykonawca jakiej sztuki bez pretensji do nazwy artysty skończonego, dyletant. „Wprawdzie, mizerny amator - (tu się skłonił), grać musi pierwsze skrzypce - ale piękność kompozycji pokryje wykonania wady." J. I. Kr. Sfta War. 3. 73 (.)

Amatorski -a -ie - tyczący się amatora lub amatorstwa. Amatorstwo -a -nij. zamiłowanie, upodobanie w czem. ob. na 2 karcie

(.) „Wtedy najwięcej między młodzieżą było tylko „amatorów" literatury, którzy się nią zajmowali na przyprzążkę, przy innych, głównych, to jest chlebowych zajęciach" Wł. Malcz. Tyg. Ill. s. 3 n. 6 p. 343

„Gronu amatorskiemu w Tarnopolu składa zarząd Towarzystwa kółek rolniczych podziękowanie za urządzenie przedstawienia teatralnego, z którego dochód wpłynął do kasy towarzystwa" G. Narodowa 1884. 25. 3. „Corocznie zjeżdża tu teatr dramatyczny i każdego roku bankrutuje. Lepiej się działo zeszłej zimy kółku amatorów, którzy

"Dawać spektakle na cele dobroczynne" Wiek 1885. 186. 1.

„W Lipnie odbyć się ma przedstawienie sceniczne amatorskie na rzecz straży ogniowej" Wiek 1885. 111. 3.

„Ciężko osądzić artystę lub amatora, słyszeć go potrzeba gdy fantazyuje" ≠ J.I. Kras. 3. 22.

„Artysta amator, śpiewak, zapoznana wielkość basowa, któremu intryga pewnej koteryi nie pozwala dostać się na deski teatralne" A. Wilcz. Woły rob. 74.

„Były na afiszu imiona dobrze znane z estrady koncertowej i amatorskiej" Wiek 1886. 18. 3.

Z poświęcający/oddający się czemuś z amatorstwa, z amatorstwem. „Zaraz wziął się do homeopatyi, zakasował panie amatorki, woził im marzki" J.I. Kras. 60. 141.

„Gry amatorów nie wypada rozbierać, zwłaszcza gdy otaczają się takiem _incognito_... Powiemy zatem tylko, że panna Iw. grała z wielkim wdziękiem, prawdą i werwą, i że przy pannie Iw. inni amatorzy - niech mi to darują - wyglądali jak... amatorzy" Wiek 1888. 129. 3.

disting. amatorowie i amatorzy in plur.

Amazonka, -i, ż. — § kobieta oddająca się ćwiczeniom właściwym mężczyźnie, śmiało dosiadająca konia, okazująca ducha rycerskiego. „Zwolennikom hippiki i amazonek śmiałych donosimy, że cyrk zjeżdża do Warszawy" Wiek 1885. 70. 3.

156 2
225

<u>Amatorstwo</u> -a n. <u>Ama</u>-torstw lm. zamiłowanie, upodobanie w czem. „Takich prawników namiętnych nie widać już dziś, inne czasy i obyczaje, nikt to amatorstwo pieni, idziemy do sądu zmuszeni, starając się interesa poprzeć wygrać a skrócić ile możności; — on zas przedłużał umyślnie do rozsmakowania się w nim." ~~Tl. Kraw. 60. 125~~ „Dla niego proces był dramatem" Tl. Kraw. 60. 125. „My przecież jadamy kapitalnie, znakomicie, z amatorstwa" Bus. lit. 10. 67.

<u>Amator</u>, <u>Amatorka</u> „Przez ten czas amatorowie i amatorki z pierwszej sztuki zdążyli już rozcharakteryzować się i w balowych ubraniach wychodzili z doraźnych garderób, mieszając się z tłumem komplementujących ich gości" J. Myr. Wiek 88. 142. 1.

157

226

Ambatek, Ambotek-tka. m. Kuj. bant, spojenie krokwi u wierzchołka dachu. O. Kolb. 3.76 i 4.268

158
227

Ambarasowany – inst. zatrudniony, interesami zajęty. – § zmięczany, zakłopotany, pod przymusem zostający, niewiedzący jak się znaleźć, co robić i co mówić. „Na tej wizycie będziemy głodni i do tego ambarasowani" J. I. Kr. 32. 49. „Emilja przyjęła mnie, jakby zaambarasowana" Bol. Pam. Pan. 141. (·)

Ambarasowny – a – e. kłopotliwy, niewygodny, dużo ambarasu przysporzający. „Barbarzyński sposób podskubywania gęsi, ażeby się od straty pierza ochronić, stanowczo został wzbroniony, trzeba więc tę stratę w inny sposób wynagrodzić; jest on może trochę ambarasowniejszy, ale drogi w części tamten zastępuje." F. Szumł. Wiek 1885. 156. Dod.

(·) „Chodził niespokojny, zaambarasowany, to wchodził do pokojów, to wychodził na balkon zkąd go jęki chorej przywoływały znowu do komnat" M. Bał. O kaw. zie. 316.

Ambarasujący – a – e kłopotliwy, w kłopot wpra-

wiążący „O. i owszem – rzekła żywo, może z ukontentowania, że od ambarasującej odpowiedzi na pierwsze zapytanie uwolnioną została" J. Korzen. 1. 27.

<u>Ambicyonować</u> cz. ndkn. franc. mieć do czego pretensję, ubiegać się o co, piąć się do czego „Wyborny komik, ale ambicyonuje do ról charakterystycznych" Bluszcz 1883. 5. (1)

<u>Ambicyjusz</u> -a. m. żart. człowiek trawiony ambicyą, pnący się do znaczenia „Zdecydował się do przyjęcia mandatu i walki z anti-narodowym ambicyjuszem" G. nar. 1885. 120. 2.

<u>Ambicyjka</u> -i ż. -ki nm. zdrb. ambicya, [na małą skalę, o rzecz drobnej] z przekąsem „Ambicyjki, chęć wypierania się małym trudem, wszystko rozprysło się w jednej chwili jak bańka mydlana" Kur. lwow. 1886. 149. 5. „Był to jeden z weteranów literackich z tej starej gwardyi, która jeszcze przysięgała pod sztandarem ideałów i służyła wiernie im, nie swoim interesom osobistym i ambicyjkom pisarskim" Quis Bluszcz 24. 3.

(1) „Ambicyonuję stowarzyszeni cykliści o sławę wzorowych organizatorów zabaw publicznych" Kur. Łódź. 89. 84. 2.

160 229

Amblemat, -u m. ob. emblemat „Cały ogród puławski błysnął w brylantowym ogniu. Ta ogniste fontanny, piramidy, świątynie, a w samej głębi ołtarz cnoty ze wszystkiemi amblematami swojemi" L. Pot. Wryw. ze wsp. 144.

230

161

<u>Ambo</u> -a. n. l.mn. amba. Łac. wyraz pewnej kombinacji loterji liczbowej, gdy wyjdą dwa numera na które postawiono stawkę. „Za czasów loterji liczbowej, kucharki i młodsze nie śniły o niczem innem, jak tylko o ambach, ternach i kwaternach” ~~tu~~ Echo 1878. 222. „Był tym za tem, żeby prócz głównego terna, stawiać coś na ambo” A. Wilcz. Tyg. pow. 1880. 466.

231
162

Ambona-y. Ambonka-i. ż. § „spaść z ambony" mieć ogłoszone swoje zapowiedzi przed ślubem „bo zaręczynach narzeczona odbiera od narzeczonego wianki które roznosi i rozdaje wszystkim dziewczynom we wsi, prosząc do kościoła na swoje zapowiedzi.. śpiewając m. in. One mi też za to nadstawią spódnicki, bym się nie potłukła, gdy-ć z ambonki spadnę" O. Kolb. 6. 14. § meton. nauczanie z ambony, z kazalnicy, kaznodziejstwo, ~~ambo~~ „Przykład ich zniechęci innych do wychodźstwa, to pewna, ale podziała tylko w szczupłem kółku. Konieczne jest, aby wiadomości o zawodach tego rodzaju bywały jaknajszerzej rozpowszechniane. Wybornym do tego środkiem mogłaby być ambona" Dzien. lit. 10. 67.

232

163

Ambra - y. ż. bry mn. ż pachnidło, woda pędzona z ambry „Starało się o nię ośmiu przy dziesięciu na raz; dwóch pisarzów prowentowych i jeden ekonomiczny, który dla niej ogromnie expensował na pomady i ambry" T. T. Jeż I. 115

233
164

Ambrozja -ji. ż. § przen. (napój (pokarm lub) najprzedniejszego (idealny) smaku „E! gdyby tu była wódka! przerwał nagle - spluwając na wspomnienie ambrozji" J. Kr. 59, 77. „Chcę skosztować wszystkiego, spróbować co nieznane, umoczyć usta w ambrozji" ib. 25. „Byle więcej tej ambrozji, jaką dał nam autor swą twórczością, to i tłumy uczęszczające do teatru prędko swój gust utrwalą" W. Malesz. Dzis. lit. 7. 403 „Uśmiech w którym gorycz się żeni z rozkoszą, piołuny i ambrozje" B. Dol. Król i Dud. 133, 134.

Ambulans-u, m. Łac. franc. szpital ruchomy towarzyszący wojsku na pole bitwy „Wszystkie ambulanse i szpitale polowe zapełniły się konającymi" W. Gorzałk. 1.153 „Oprzytomniałem dopiero w ambulansie pułkowym, gdzie tylu naniesli rannych biedaków, że po dwóch i po trzech na jednym tapczanie kładziono" P. J. Byk. G. lw. 1885. 139. 2 „Że w ambulansie miejsca nie było już, więc na wozy, co z pod furażów pozostały w obozie, pokładli nas po trzech na każdy i odwieźli w tył poza linię boju" W. Gorzał. 2.38

235

166

Ambulatoryum. nieodm. n. r/ja-ów mn. miejsce, gdzie chorzy nie miejscowi przychodzą do lekarza lub szpitala po radę. „W szpitalu dla dzieci... w ambulatoryum dla chorych przychodnich udzielono porad lekarskich dzieciom 1,213." Wiek 1885. 264. 3.

236

167

Amelja -lji. ż. imię żeńskie zdrobn. Amelcia, Amelka. „Będą pierogi z wiśniami, sama Amelka je przyrządzała." Wilcz. Fot. I. 146 „Amelia umiała grać rolę kobiety czułej" J. I. Kr. wybór pism Jarek. 266 „Moja Amelcia, nie wypytuj się mnie i nie mówmy już o tem" L. Kun. Tyg. III. 16. 264 „Czy panna Amelja może, czy umie się gniewać?.. Amelko!" Z. Dziewk. 5. 9.

237

168

Ameljoracja -cji. ż. cje -cyj mn. z franc. amélioration, lub Meljoracja z łac. melioratio ulepszenie, postawienie w lepszym stanie „On mi tam wyjeżdża z kółkami rolniczemi, z wzajemnem ubezpieczeniem ziemian, z ameljoracjami rolnemi, to dla mnie nienowina" M. Gawal. Bluszcz 23. 331.

238

169

Amerykan-a. m. Amerykanka-i. ż. rodzaj powozu bez nakrycia, z kozłem dla stangreta umieszczonym z tyłu „Obarczył go ubranego z szykiem rozpościerającego się w amerykance" J. Zachar. Tyg. Il. 2. 2. 187 „Konie zaprzężone do amerykanki rozbiegały się" Wiek 1882. 134. 3.

Amerykanki -nek
Amerykany-ów. plur. u posp. nowe gatunki kartofli sprowadzonych z Ameryki. (1)

„Widząc cię jadącego amerykanem, odezwała się, żeś stworzony na wielkiego pana" E. Lub. Rom. i pow. 6. 68. „Najmodniejszy amerykan stoi ciągle na jego rozkazy" Kur. Świąt. 1871. 30. 4.

„Port-au Prince posiada dorożki wcale przyzwoite - są to leciutkie amerykany, kurs kosztuje franka" Kłos. 23. 238.

Amerycki-a-ie, prow. Galic. lud. amerykański „kartofle amerykie"

(1) „Kartofle prawdopodobnie nie będzie dużo, bo mało ich pod krzakiem, a amerykany już w polu gniją" Wiek 1887. 235. 3. „Kartofle gniją zwłaszcza amerykanki.." G. Lwow. 1887. 231. 4. „W okolicach Wojnitowa liczą do 30 prc. zepsutych amerykanek.." ib.

Ameryc-

Amerykanizować *się* -ał -zuje st. zaim. nabierać cech właściwych amerykanom, przerabiać się na formę amerykańską. „Amerykanizuje się Warszawa coraz więcej, *humbug* i *business* wciskają się gwałtem we wszystko, reklama panoszy się." Quis Bluszcz 25. 43.

239
170

<u>Amfatyczny</u>, <u>Emfatyczny</u> -a -e – pełen amfazy,
mówiący z amfazą. „Po toastach wycią-
gnąwszy ku sobie dłonie, dramatycznie, pa-
tetycznie, amfatycznie - ściskamy je" Bol.
Pam. Pan. 217 <u>Amfaza</u>, <u>Emfaza</u> z grec. Prze-
sada, napuszoność, nienaturalność. „Róbcie
co chcecie - wołał z emfazą, bijąc się w piersi
kułakiem - ale jak mnie tu żywego widzicie,
nie daruję" M. Gawal. Blwr. 23. 348.

<u>Amfibium</u> n. w l. poj. nieodm. l. m. amfibja-ów §3

fig. „Dwoiste poddaństwo powinno być poczytywane przeto u nas za zdradę stanu, tak samo jak szpiegostwo i tak samo być karane... Sprawa to nader ważna, jeśli pomyślimy, że tych amfibjów liczy się do pół miljona w samych tylko naszych guberniach zachodnich" Wiek 1885. 145. 1.

241

Amfilada -y. ż. franc. enfilade, szereg pokoi położonych jeden za drugim w ten sposób, że wnętrza wszystkich przedstawiają się oku jednocześnie, to jest mających drzwi umieszczone na jednej linji. „Lokal wystawy składa się z amfilady saloników” Wiek 1880. 266. 3. „Czuła jakiś niepokój, nie wiedząc, ile pokoi ciągnie się w amfiladzie i gdzie te drzwi tak starannie zamknięte prowadzą.” J. Zachar. Tyg. Il. 2. 2. 210. „Skład lokalu tworzą trzy saloniki w amfiladzie” G. lwow. 1884. 258. 4. „Godne uwagi są piękne kapitele kolumn, tworzących amfiladę podcieni” Wł. Zaw. Bies. lit. 9. 199.

Amfiteatr -u. m. § w teatrze, ławki dla widzów na prost sceny, pomiędzy lożami, wzniesione jedna nad drugą § meton. publiczność zebrana w amfiteatrze „wieść o mojej sukcesji gruchnęła po całym amfiteatrze" A. Urb. G. nar 1885. 142.1.
§ sala dla nauki anatomji „Przedwstępne owe czynności w anatomicznym amfiteatrze, zniechęcające do właściwego babrania w zwłokach nieboszczyków..." A. Urb. G. lw. 1885. 119. 2.

Amfiteatralny -a -e. /nie przysł. kształtem amfiteatru „Gdy spojrzysz na piętrzącą się amfiteatralnie na przeciwnym brzegu Dunaju Budę" G. lw. ~~lll~~.1885. 141.1. „Na drugim brzegu jeziora amfiteatralnie wznoszą się ogrody, domy letnie i restauracje" ib. 142. 2. „Pasmo amfiteatralnie nieco piętrzących się, lecz mimo to nierównie miejscami stromych i krzakami obrosłych gór" W. Goszcz. 2.29

173 243

Amfitryon-a. m. w mitol. król Tirynthu - fig. gospodarz uczty, podejmujący gościnnie i hojnie. „Amfitryonie czcigodny, żołądek się dopomina" T. T. Kr. 72. 156 „Amfitryonem biesiady zdawał się być ten, który tak rzęsisto spłacał" id. 73. 151. „Gdy wniesiono hałaśnie zdrowie Amfitryona kasztelanica, powstał podziękować" id. 77. 235 „Na tych recepcjach amfitryonowie nie tracili, bo umiał je pan w sposób dyplomatyczny z nawiązką wynagrodzić" P. T. Syk. Ost. Sejm. 1. 65.

Amfitryonować cz. ndkn. być amfitryonem uczty, podejmować gościnnie biesiadników „Siedział za stolikiem suto zastawionym i amfitryonował gościom swoim." J. Dzierżk. 8. 238.

„Nigdy nie był tak szczęśliwy i wesół, jak kiedy mógł wystąpić w roli amfitryona: ze wszystkimi się naściskać, kieliszkami natrącać, palnąć jakąś mówkę" Hay. G. Lwow. 1887. 127. „Kolacja! Cymbus! ruszaj po kotlety! za-

wołał nasz amfitryon." J. I. Krasz. 59. 36.

Amonjak-u, m. chem. gaz bezbarwny, woni silnie drażniącej; z własc. płyn amonjakalny (liquor ammonii caustici) w chemii jako odczynnik a w med. środek do cucenia i do użycia zewnętrznie „Miejsce podległe ukąszeniu muchy przemywać amoniakiem, co ma niszczyć jad" Bies. lit. 8. 158.

174 245

Amorczek - czka. m. zdrbn. żart. amorek, amiżgus „Co tryumfować, w sercach bonować, zacny junaczek, amorczek dawny, gryzł w piekle niestrawny bardzo przysmaczek" Hil. woj. serd. af. 100.

*Amorantyczny - a - e. żart. od amorów, romansowy „Kilkanaście lat strawiwszy na amorantycznych konfidencyach, muśli jakimby sposobem mógł przyjść z Bogiem do rekoncyliacyi" ib. 125.

Amory - ów mn. 5° posp. niekiedy Jamory „Z nią miał różne jamory" A. ks. Fr. Dziela 6. 30.

246

175

<u>Amoretki</u> - tek. mn. cielęce ob. Lwów

ciekawiewiorowa

Amortyzacja-ji. ż. z łac. Umarzanie zaciągniętego długu przez opłatę procentu, rozłożone na pewną liczbę lat lub przez losowanie. „W zamian za podlegające amortyzacji bilety kasy państwa czterech seryj z roku 1876, emitowane być mają cztery nowe serye" Wiek 1885. 141. 3.

Amortyzować ~~się~~ ~~zaim~~ -ał- cz. ndkn. umarzać przez amortyzacyę. Zamortyzować się zaim. dkn. (2)

Amortyzacyjny-a-e umarzający przez amortyzacyę. „Odbędzie się ciągnienie amortyzacyjne obligacyj pożyczki kanalizacyjnej" Wiek 1885. 144. 3. (1)

„Kantorowi poruczyć obowiązki banku polskiego w zakresie zawiadywania długami rządowemi królestwa polskiego, wypłatę procentu i amortyzacyę tychże długów" G. Lwow. 1885. 153. 2 toż Wiek t. r. 146. 2.

(1) „Zostawił mi sto tysięcy na wypłatę w sposób amortyzacyjny na lat trzydzieści" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 195

(2) „W tak krótkim czasie wydatek na wzniesienie teatru wyłożony, nie mógłby się zamortyzować" Wiek 1886. 17. 3.

176

248

Ampeł - pła. **Hampeł** - pła. m. Chełmiń. Świec. „z niem. djalekt. Hampfel, Hampel (= handsvoll = garść). - kawał (chleba), glon, pajda" alb. ułomk. A. Krasnow. 298

249

177

*Ampleks-u, *Amplekt-u. m. łac. amplexus, uścisk, uściśnienie, objęcie „Nogi moje innego nie miały progressu, tylko z serdecznym amplexem do nóżek twoich, o bolesny Jezu." Hil. Woj. serd. af. 36. „Idzie Bóg (w komunii) z pełnym niepojętej miłości sercem, idzie do duszy mojej oblubienicy swojej, z serdecznym amplektem" ib. 59. „O! Jezu, z jak serdecznym ręce twoje na ukochanie moje ciągniesz amplektem!" ib. 60.

250

Amplifikacja – ż. z łac. przesadność, przesada w opowiadaniu, powiększanie rzeczy dla odniesienia wrażenia. „Właśnie z umiejętności, egzaltacyę i przyzwoitą w takim razie, a prawie konieczną amplifikacyę, której się kłamstwem nazywać nie może (bo autor sam wierzy w to co mówi), Tyszek malował wzorowy literacki posiedzenie” J. I. Kr. 34. 35. „Cały opis tragicznej sceny utopienia, jest wymyślony dla wzbudzenia oburzenia, które i bez tych amplifikacyi, sam gwałt obudza.” Td. 102. 9.

Amplifikować cz. ndk. łac. powiększać, przesadzać. „Jeżeli w rzeczy samej autor kommentatorik dziadka swego przepisywał, to przepisywał takowy słowami własnemi, poprawiając, uzupełniając i amplifikując” J. I. Jez. Prz. Tyg. 20. 323.

„Jak zaczął obrazać życie zmarłego, zawsze

znalazł coś niezbyt przeciwiającego się prawdzie, z czego mógł sumiennie pochwalić, a z pomocą amplifikacji czynił łatwo z nieboszczyka wielkiego w kraju obywatela" J. I. Kras-
84.33.

178 251

Ampułka -i. ż. zwisająca lampa nocna zwykle z kolorowego szkła, mająca kształt ampułki. „Przez pół otwarte drzwi widać było smugę niebieskiego światła, które rozlewała ampułka u sufitu w sypialni." M. Gaw. Dwór 1886. 381.

252

179

Amputacja - ji. ż. z łac. odjęcie członka za pomocą operacji chirurgicznej. (·)

Amputować cz. dok. dopełnić amputacji. fig. „Droga wysadzana wierzbami amputowanemi niemiłosiernie" Zł. Krasz. 13. 15. „Medycyna każe amputować natychmiast części zarażone gangreną, aby ocalić całość" M. Bał. O kaw. zie. 179. (1)

(·) „W skutek przejechania uległa amputacji nogi." G. lw. 1885. 143. 3.

(1) „Wyjął kawał kości z górnej części amputowanej nogi." G. lw. 1885. 143. 3. „Obie ręce miał amputowane; do prawego kikuta było jakoś przyczepione coś nakształt niezgrabnej maszynki podobnej do drewnianej ręki" Bibl. lit. 8. 206.

Amt - u. m. ty mn. niem. dawniej, w tej części Królestwa polskiego, która była czasowo pod panowaniem pruskiém, ekonomja, klucz w dobrach rządowych; rząd Amtman - a. m. mi m. nadzierżawca takiej ekonomji (*) W Galicji dawniej Krajzamt, urząd obwodowy „Mam tu sprawy w krajzamcie." Z. Kaczk. 1. 354.

(*) Nazwa ta dochowała się w Kongresówce aż do czasów gdy ekonomje rządowe stały się donacjami rosyjskich dygnitarzy.

Amulet-u. m. „Miał amulet, i z nim odbywał szczęśliwie bitwy; razu jednego zapomniał go ubrać i został ciężko rannym" Berz. Wsp. 77. „Amulety noszone przez wojowników afgańskich, pochodzące od derwiszów, a mające własności, nietylko odwracania wszelkiego niebezpieczeństwa od kul, ale nawet od nieprzyjacielskich pałaszów" G. lwow. 1885. 124. 4.

Anachoreta - y. m. l. mn. anachoreci - tów. grec. (grec. anachoreo, z idę wstecz)
ob. pustelnik. Człowiek żyjący skromnie i wstrzemięźliwie, pozbawiający się dobrowolnie wszelkich wygód. „Żyje jak anachoreta, dla siebie niezmiernie mało potrzebujący." J. I. Kr. 71. 81. „Zachciewało się jej życia anachoretów" Id. 72. 184. „Ze smakoszami był gastronomem, z anachoretami gotów był pościć o chlebie i wodzie, gdy mu się to na co przydać mogło" B. Bolesł. Nad mor. Dun. 30. „Żadnej nigdzie pamiątki, nic coby myśl od rzeczywistości oderwać mogło, nic dla przyjemności i rozrywki nie znalazłeś w tej celi anachorety." J. I. Uwarz. 58. 97. „Zdaje się że to morze nawet nie ma gwałtownych ruchów południowych braci, śpi i kołysze się, mówi z powagą starca modlitwę ziemi odpoczywającej... Kraj to zadumanych tęsknic i myśli, co w ciszy szuka Boga. Ulubiłby ten brzeg anachoreta." Id. Kam. w Fl. wyn. 242.

256

181

znowu
ana, wstecz, chronos, czas

Anachronizm - u. m. z grec. Fałsz albo błąd chronologiczny w opowiadaniu dziejów „popełnić anachronizm." - fig. „Nudzi mnie baba ze swoim słodkim uśmiechem pięćdziesięcioletnim... to anachronizm." J. I. Kr. 76. 52.

Fakt przytrafiony w czasie nie przedstawiający nic przestarzałego, nie na czasie. żadnej przyczyny tego faktu. „Na szczęście takie awantury w kraju autora zaczną znowu być poniekąd anachronizmem, bo świeżo przywrócony rozwód małżeński w prawie cywilnem, nie jedno złe usunie i to właśnie złe tej natury, o jakie chodzi w dramacie p. Sardou" G. nar. 1885. 129. 3. „Dodał nadto, że znaczenie twierdzy bobrujskiej mocno podupadło, a więc owo zabronienie wznoszenia w mieście murów stało się po prostu anachronizmem" Wiek 1885. 146. 1.

„Nasza scena popełnia anachronizmy w kostiumach" W. Małecki. Bus. lit. 7. 402.

Anagram -u. m., Anagrama -y. ż. lub Anagramma n. nieodm. grec. ana, wstecz i gramma, głoska, wyraz lub zdanie dające się czytać wstecz; także zabawka polegająca na układaniu z wyrazu lub zdania, przez dowolne przestawienie głosek, innego wyrazu lub zdania. „W muzyce, jest klucz sol i klucz fa, a w nich jest do, re, mi, fa, sol, la, si, z całą anagramą tych głosów" J. Korzen. 1. 353.

Anakreontyk-a m. grec. wiersz lekki, trochę żartobliwy, nazwany od Anakreona poety greckiego „Pisał do panienek anakreontyki, w których jak należało, strzelał Kupido w różne strony" J. I. Kr. 19. 76.

182 259

Analfabetyczny-a-e, nieznający alfabetu, niepiśmienny, nie umiejący czytać i pisać

Analfabeta-y, m. ci-tów lm. człowiek nie umiejący czytać i pisać

183 260

Analiza-y. ż. grec. W fizyce, rozkładanie na części w celu poznania pewnego ciała (chem.)(2) § w matematyce, metoda rozwiązywania zagadnień przez rachunek ogólny § W filozofji, rozbiór pojęcia na części składowe; w ogóle w piśmiennictwie, rozbiór szczegółowy dzieła naukowego lub literackiego „Mówił o literaturze nie jak profesor ale jak poeta: zastępuje krytykę i analizę intuicją poetyczną i nie traktuje zgoła przedmiotu na podstawie naukowej." T. T. Jeż Kr. Tyg. 20. 310. „Autor zadowalnia się pobieżną utworów poety analizą" ib. § w życiu, zastanawianie się, wnikanie w powody i przyczyny wypadków „Zbytek zaufania, brak przezorności i głębszej analizy, sprowadzały przykre złudzenia" Z. Mell. Wroch. wiar. 3.

(2) „Przedsięwzięto sądową obdukcję dla analizy chemicznej." G. Nar. 1885-139. 2- „Analiza wykazała, że w części wnętrzności które badano, znajduje się arszenik" ib. 3- „Piwo to według analizy dokonanej, zawiera najmniejszą ilość alkoholu" Wiek 1885. 153. 3. „Poddane analizie wychodzące z kominów, zostawione fabrycznych sadze, wykazały znaczny procent żelaza" Bies. lit. 9. 271.

„Trudność zespolenia namiętności z refleksyą, serca z rozumem i analizą..” Wiek 1885. 154. 3

Analizować § [tij] „Subtelny zmysł obserwacyjny pozwala mu badać i analizować głąb serc ludzkich” Wiek 1885. 154. 3. (1)

Analizator – a. m. rzy. mu. dokonywający analizy „Jeden z najmizerniejszych lekarzy, słynny analizator” Wiek 1886. 163. 3. (2)

(1) „Analizując serce poety umiał do swej pracy dobrać lancetów delikatnych jak jedwab, pewnych jak ręka przyjaciela” Wł. Malewski Bies. lit. 9. 195. Zanalizować dk. „Zanalizowano grunt i atmosferę, i przekonano się, że zawierają w sobie znaczną ilość cząsteczek miedzianych” ib. 240.

(2) „Pewien niepowołany analizator tutejszy, z kupionej w jakimś szynku sfalszowanej wódki, zawyrokował, że wyroby tych reputowanych zakładów zawierają w sobie jakieś substancye czy przymieszki szkodliwe” Kur. Codz. 88. 348. 6.

261

<u>Analogiczny</u>-a-e „Surdut jest dwurzędowy, zapinany na 6 guzików... paletot analogiczny z surdutem" Wiek 1885. 129. 1 „Co pomyśli każdy z naszych obywateli, znający stosunki krajowe, porównując ten dział wystawy tutejszej z analogicznym działem na wystawach lwowskiej i przemyskiej" G. lwów. 206. 3.

184 262

Ananas-u-m. owoc wyborny, u nas tylko w oranżeryach. – § tż, i Ananasik-a, fig. ad fem. coś smacznego, ślicznistkiego, apetycznego „Niech mnie wszyscy djabli wezmą – Natalcia, to ananas dziewczyna" Kur. Świat. 1867. 4. 1. „Patrz, to ananas ta jejmość przed nami." Kur. Świat. 1879. 55. 2. „Mocno ładna... ananasik, jak sobie dobrze żyje" Bl. p. Dam. 31. – § z przekąsem, drwiąco = lala, ravog, ciekawy egzemplarz „Korespondent gorszy się temi akwarelami uważając je za lichotę. Ananas!" Przegl. lit. i art. 1882. 3. 12.

„Ja sobie upatrzyłem wdówkę – ananas!" Z. Mell. Cn. Tyg. 1883. 78

Ananasowy-a-e – § żartobl. dobry, doskonały „Kopalnie te przedstawiają bardzo dobry interes – „ananasowy" – jak mówi się w Warszawie" B. Prus. G. War. 1882. 118. 3.

Ananasarnia-i ż. cieplarnia, w której się hodują ananasy „Tyle rzeczy pozostawało do widzenia: ogród, kwiaty w oranżerji, ananasarnia i t. d." J. Kras. 4. 151

185
263

działający za pomocą anarchji

Anarchista - y. m. zwolennik anarchji, wywołujący takową. „Nieprawdaż, że małżonek pani jest przywódzcą anarchistów?” G. nar. 1883. 19. 3. „Proces anarchistów w Lugdunie, budzi powszechną uwagę” ib. „Anarchiści z powodu zamachów dynamitowych, wykonanych w Londynie, zajmują znowu powszechną uwagę.” G. nar. 1885. 25. 1.

Anarchistyczny - a - e od anarchji, anarchisty „Uzbroić rękę skrytobójcy przeciw temu nieprzyjacielowi i dzielnemu prześladowcy złowrogiego żywiołu anarchistycznego” Rola 3. 55.

„Projekt ustawy przeciwko socjalistom i anarchistom zostanie przez rząd wniesiony w Radzie państwa” G. nar. 1885. 119. 2. „[Ferry] Umiał przynajmniej utrzymać porządek w Paryżu i nikt nie obawiał się szalonych wybryków anarchistycznych” G. lw. 1885. 122. 4. „Utwierdza najniższe warstwy ludności w przekonaniu, że rząd w istocie przeraził się pogróżek anarchistów” G. lw. 1885. 122. 4.

Anarchia, Anarchiczny. przykłady „Rząd nie pozwoli na dalsze nadużycia z godłami anarchicznemi" G. lw. 1885. 122. 4.

„Anarchiści sami prowokowali władze, rozwijając sztandary czerwone i czarne, których używać zabroniono" G. lw. 1885. 119. 4

„W opozycyą niezadowoloną zawsze się wkradać żywioły anarchiczne, groźne dla biskupa, i zaniepokajające państwo" A. Kroch. Szem. nauk. i lit. 15. 102.

264

186

my um.

Anatema -y. ż. grec. § w potocz. mowie „O stanowisko dla inżyniera nie było co się dobijać — on je już posiada... Więc niepotrzebnie prelegent rzucił anatemę społeczeństwu, bo ono techników szanuje..." Bibl. lit. (Wł. Mal.) 16. 339.

złorzeczenie, klątwa „Nie traci nadziei co ostateczne zwycięztwo prądów dodatnich, nie rzuca anatem, ani też daje się unosić własnego serca goryczy" G. Lwow. 1885. 108. 4.

187 265

Anatomista-y. m. ści-stów anatomik

Anatom-a-mowie m. z grec. traktujący anatomję, biegły w tej nauce(1) § fig. rozbierający co na części; żart. „Powiadam wujaszkowi, była to kobietka pi! pi! co za oczka, jaka minka, nóżka… — mówił młody anatom" J. Zachar. G. lwow. 1885. 87. 1. (1) „Żydzi twierdzą, że organizm człowieka składa się z 248 członków. Czy tak jest, mogą sprawdzić anatomowie" Kl. Junosza Wieś. 1885. 150. 1. (1.)

Anatomja-ji. ż. § znajomość budowy człowieka, nauka tego teoretyczna i praktyczna. „Na dwóch pierwszych kursach słuchaliśmy nauk przyrodniczych, anatomji i fizjologji, dwa ostatnie wypełniały nam kliniki" Dr. A. J. G. lwow. 1885. 123. 1. (2)

Anatomiczny-a-e „Do anatomicznych preparatów w słojach i gablotach po kilku miesiącach przezwyciężyć zdołałem wstręt wrodzony" A. Urb. G. lwow. 1885. 119. 2. (3)

(1) „Na ciele tej nieszczęsnej ojczyzny naszej probowały się rozumy ludzkie, noże anatomistów, rachuby polityków z kredą i

cerklami – a zasłony tej kryjówki nigdy nie zakłóciło życie, nikt nie odkrył" B. Bol. Tut. 1. 97

(2) „Począł chodzić na medycynę, ale zaraz od kilku początkowych lekcyj anatomji upadł na duchu" J. I. Krasz. 58. 91.

(3) „Postać ta (Chrystusa ukrzyżowanego) odznaczająca się wzniosłym wyrazem twarzy, dokładną anatomiczną prawdą, budzi w widzu głębokie religijne uczucie" Bibl. lit. 9. 193. „A to nieoszacowane moralne monstrum, które warto dać pod słój w anatomiczno-psychologicznym gabinecie" J. I. Krasz. 45. 53.

Anatomizować -ał -zuje sł. cz. ndk. rozbierać coś na części w celu badania „Owo sentymentalne uczucie, które anatomizuje każde słowo, każde spojrzenie kobiety." Elpid. Młodzi i Starzy 1. 231.

188 267

Ancychryst ob. antychryst

<u>Andaraczki</u> -ów. pl. jak sing.? „Bardzo tu było wesoło. Z miasta przekupniów mnóstwo pod szałasami szynkowało, sprzedawali żywność, rozmaite przybory, a i podejrzanych anda-raczków snuło się mnóstwo, które podówczas zwano, nie wiem zkąd „francuzmenem ś. Marka" J. I. Krasz. Bkur 1886. 167.

190 269

Andrus. – „Lecz pamiętajcie tam o mnie na świecie, bom ja jak andrus trapił ludzi srogo, to też na świecie niemam tam nikogo." W. Pol. 9. 286. ? Andras mit. celtycki bóg morza, czarownik przybierający różne postaci. St. Org. ß w jęz. złodz. andrus = złodziej. „Przyszło trzech andrusów do kapelni (karczmy) do dnia" od Gostynina O. Kol. 1. 282. „Nasza kapelniczka dobrze sobie żyje, trzech andrusów jest za lipką (oknem) ona z czwartym pije" pod Warsz. O. Kol. 1. 284 „Andrus (w. Warsz. Lw.) oznacza złodzieja, także każdego aresztanta, bez względu na rodzaj występku, to jest: złoczyńcę" K. Est. Rozm. 9. lw. 859. 91 cf. Buchacz, Łabun, Szawron.

nie opublikowany, sekretny

Anekdota z grec. a i ekdotos dosłownie nie wydany,

Anegdota -y. ż. powiastka krótka dowcipna, charakterystyczna i zabawna, zwykle okolicznościowa „Zabawiła nas cały wieczór ta pustota; zrobiła się nazajutrz z tego anegdota, że w sądy o nym pieska wielki Łowczy wdał się." Ad. Mick. 3. 54. „Przynosił im wieści z salonów, anegdoty balowe." J. I. Kr. 58. 44. zdrobn. Anegdotka „Po anegdotkach wyśliznął zwrot na dłuższe opowiadania o dawnych czasach" J. I. Kr. Stracha 1878. 6. „Nie jedna anegdotka złośliwa obiegła koło" ~~[illegible]~~ Bol. Przed burzą 54. — § czcze, puste gadanie, wymyślone dla zamydlenia oczu. „Masz mnie za obrotnego sympliciusza, karmiąc takiemi anegdotkami o skrusze, o poprawie" Bol. Przed burzą 50

„O nim to rozpowiadają anegdotę, że w chwili podpisywania dekretu położył pod rzędu gruby pak papierów mających fizyognomię assygnat, tem jakoś skonwinkował go na swoją stronę, a w kopercie zamiast pieniędzy spodziewanych znalazły się stare gazety..." J. I. Kr. 60. 126

„Najgłupsze historyjki, brudne i nieprawdziwe

anegdoty znajdują przytułek w artykułach i korespondencyach" Prz. Tyg. 20. 337.

„Ślicznę anegdotkę ze świata teatralnego opowiada Maks Ring w dziele „Wspomnienia z mego życia" ~~G~~. Wiek 1885. 152. 3. „Sypał z za rękawa anegdotki o niegodziwości kobiet i przewrotności ich charakteru świadczące" Jż. Uwar. 15. 22.

„Grając w wista z paniami rozpowiadał różne dowcipne anegdotki, czasami nawet tłustawe" A. Wilcz. Woły rob. 215.

Anegdotyczny - a - e, na sposób anegdoty, mający ~~[illegible]~~ cechy prostej gawędy o zdarzeniach i wypadkach, nie troszcząc się o ich przyczyny i skutki. „Bogaty kalejdoskop przedstawia nam zbiór wiadomości poważnych i anegdotycznych o Warszawie. Zamilkły już usta, co tak prawić lubiły o dziejach przeszłości — takiego gawędziarza już nie mamy." Bies. lit. 9. 159.

bezkrwistość

Anemja-ji. ż. grec. brak krwi, niedokrwistość § fig. „Poczciwe Drezno na anemję umiera powoli... arystokracja rodzina pamyga, nie kochająca się w przepychach i świetności, ledwie zimową porą daje urzędowe znaki życia." Bibl. lit. 8. 148 J. I. Kraszewski. (1)

Anemiczny-a-e słaby, niedołężny z powodu braku krwi § fig. „Taki los spotkał i owe anemiczne brednie, odsłaniające całą przepaść lichoty fizycznej i moralnej, które Rousseau nazwał swojemi wyznaniami. Wyszły one z mody." J. Lam G. lw. 1885. 73. 1.

(1) „Ogólny zastój dał się znowu uczuć i stwierdził jednakową anemję: naczyń przemysłowców i ekonomicznych tętnic" Bluszcz (1885) 20. 190 (1)

„W jednym dniu stracić jednego komika i jedną naiwną - to cios, który da się uczuć i pierwszorzędnej scenie, a cóż dopiero tak anemicznej jak nasza!" G. nar. 1885. 118. 2. „Anemiczny organizm Stasi, pod wpływem silnych wrażeń - wśród cudnej przyrody, uśmie-

chającej się blaskami słonecznemi ożywiał się zdrojem krwi świeżej, rozgrzanej, pulsującej w każdem tętnie" Z. Sarn. G. Lwow. 1887. 15.

(1) „Klęska obecnego wieku — anemia — bezkrwistość" — straszliwe czyni postępy! — i jakiej ~~się~~ możemy się spodziewać przyszłej generacyi, jeżeli teraźniejsza przesuwa się około nas senna, blada, posępna" Wiek 1887. 161. 3.

„Oto w ostatniem powstaniu, tym naszym niebożętom na ziemi dużo krwie upuszczono. Za tem idzie anemia, która tak samo przychodzi na narody, jak i na ludzie" Z. Kaczk. Te. Niew. 61.

191 273

<u>Anestezja</u> -ji. ż. grec. med. miejscowa nieczułość skóry na ucisk, gorąco i t. d., paraliż czucia; potocz. brak wrażliwości. „Sensytywizm zaczerpnięty może z powiastek Litwora, obliczonych na hyperestezję nerwów u czytelnika, a wymagających właściwie zupełnej anestezji, ażeby je można napisać lub przeczytać" J. Lam. G. lw. 1885. 134. 1.

274

Anewryzm – u. m. grec. med. choroba serca skutkiem rozszerzenia tętnicy „Straszne rozczarowanie groziło im czas niejaki apopleksją lub anewryzmem" J. Zachar. Wieb. 1885. 136. 1.

Angażować cz. ndk. ~~franc.~~ zaangażować dok. franc.

z teat. werbować, ugadzać, aktorów, śpiewaków do teatru, z salon. ~~prosić~~ zamawiać damę do tańca „Dama którąś zaangażował do kadryla, nie wyprze się ciebie dla jakiegoś eleganta, którego frak zgrabniej skrojony" Wieniec 1. 121. (·)

Angażować się cz. zaim. zobowiązywać się „Francja przystępując do rezolucyj berlińskich, nie zaangażowała się bardziej od Anglii" G. nar. Lwów. (1.)

(·) „Zdolny aktor trupy lwowskiej, znany z występów w Eldorado pan Józef N. zaangażowany został na scenę krakowską" Echo 1878 204

„Dyrektor tego teatru zaangażował podobno wcale dobre siły dramatyczne i liryczne z którymi szukać będzie powodzenia na prowincyi" ib. 217

„Widzę że masz pan talent – angażuję pana. Tylko proszę nie zapominać o gestykulacyi" Kur. Świąt. 1877. 46

„Przetańczył z nią troteczkę i zaangażował do drugiego kadryla" Echo 1877. 30. 1. felj. (3)
(2) „Pana Alfonsa odpadła chęć robienia z tych kosztownych rzeczy prezentu pannie Michalinie. Po co się angażować, gdy pierwsze nie ma koniecznej potrzeby." A. Wil. Swiat. 1882. Dod. 215. „Od niedawna zaangażowała tutejsza policja czterech tajnych ajentów do śledzenia socjalistów" G. nar. 1883. 15. 3. „Członkowie niektórzy teatru francuskiego zaangażowanego do Eldorado, powoli zjeżdżają się." Kur. Św. 1867. 37. 2. „Alež tu idzie nietylko o ciebie, tu idzie o nas. Całej rodziny honor jest zaangażowany w tej sprawie." M. Bał. O kaw. zie. 228.
§ wciągać, plątać, wplątać, zawikłać – zobowiązywać „Przed powzięciem decyzji w sprawie angażującej fundusze gminy na czas dłuższy, należałoby zasięgnąć rady kompetentnego znawcy" G. nar. 1885. 129. 3. (1)
„Zaangażowanie artysty dla sceny naszej, uważamy za wypadek bardzo szczęśliwy" G. lw. 1885. 134. 5
(1) „Zaangażowanie się Rosji w Azji środkowej" G. nar. 1885. 137. 1. „W bankructwie tem i pewna instytucya bankowa jest zaangażowaną" Wiek 1885. 153. 3.

193 276
2.

Angażować (3) „Czy mogę prosić panią do kadryla? – Przepraszam, jestem zaangażowana." T. T. Jeż 1. 359.

„Honor narodowy tak lekkomyślnie angażować – to się nazywa narażać, nie bronić" Gaz. War. 1885. 200. 2.

„Dyrektor opery poznał talent Wandy i po jednej próbie stale ją zaangażował" M. Kamiń. Kwiaty 1. 76.

194 277

Anglez-a. m. § koń anglizowany „~~Kareta za-Anglizowana przężona w cztery gwiazdy angle-zy.~~" „Cztery dzikie anglezy w szorach, silnym kłusem niosły sanie przed ganek." J. Korzen. 1. 26. „Kupił cztery gniade prześliczne anglezy" ib. 87. § taniec „Taniec dziś zarzucony anglaise, był tańcem sentymentalnym, każdy stawał do angleza z panią swego serca" A. Kr. W. Dz. 11. 170

278

Angloman-a. m. ni mn. zwolennik wszystkiego co angielskie „ Filip Friebes, udający anglomana, chociaż nigdy nie był w Anglii" L. Pot. Uryw. ze wsp. 165.

Angora-y. ż. wełna z kozy zwanej od miasta Angory w Frygji, z której wyrabiają najdelikatniejsze kamloty, sukna i kapelusze. § pewne odmiany psów, kotów i królików z długim delikatnym włosem „Króliki tak zwane angora, drugie rasy Bellier, angory i leporydy" Wiek 1885. 129. 2. „Kot angora"

Angorski-a-ie od m. Angory (staroż. Ancyra) „Angorska koza, odznaczająca się włosem delikatnym, długim na 8 do 9 cali, białym lub popielatym" Enc. Org. mn. 1. 206.

196

280

<u>Angrest</u>-u. <u>angryst</u>-u. m. (z nosowem a) powsz. u ludu Wpol. Kuj. Mazow. zamiast agrest. A. Krasnow. 298. O. Kolb. mater. 1.17. „Oj dolina, dolina przy dolinie angryst" O. Kolb. Lud 1. 427. od Grodziska pod Warsz. Rus. w Sanoc. Opryszia-i. ż.

chetmin.

alb. młodz.

281
197

przysłówkowo:

Ani, spój. § „ani rusz, ani weź," w żaden sposób, żadną miarą." „Nadobnej Terpsychorze, słowy już ani weź nie może." Z. Kaczk. 2. 189. „Piłem i piłem jak smok, i pomimo najlepszej chęci mojej ani rusz upić się było" ib. 193. „Nie znałem się ani weź na administracji, ani na gospodarstwie" ib. 257. § „ani dymu, ani popiołu" = ani znaku z tego, co było § „ani prochu ani dymu" prow. Podol. „mówi się o człowieku, który ani tabaki nie zażywa, ani lulki nie pali" A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 182. § „ani słychu ani dychu" o nim, jeżeli ktoś przepadł bez wieści - używa. w Galicyi. Sanoc. Drohob. P. Paryl. Mater. prow. 1. 63. §(.) używa. na Podolu i w Galicyi A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 182. P. Paryl. Materr. prow. 1. 63. „Choćby niewiem jaki smakołyk dawali — apetytu niema. Łyżka sama z rąk wypada i ani weź" Kl. Junwieś 1887. 214. „Zabrałem się do sku-

zjów gramatyki sanskryckiej Boppa. Lecz daremnie ani razu!..." A. Dygas. Kwiaty 1. 2.

282
198

<u>Aniela</u>-i. ż. imię kobiece ~~z Łd.~~ dawniej <u>Angiela</u>. zdrob.
<u>Anielcia</u>, <u>Anielunia</u>. „Panna Aniela wy-
dawała mi się dziś ponętniejszą jeszcze" J. I. Kr.
Hof. Wiel 1878. 17 „Jak cię kocham Anielunio
jesteś dopiero w całym blasku i rozkwicie."
Bol. Nad modr. Dun. 62. „Zgoda, droga Aniel-
ciu!" J. I. Kr. 76. 68 <u>Anielka</u> „Siwy gołąbe-
czek przeleciał Sandomierz, kocham cię Aniel-
ko, choć ty o tem nie wiesz." O. Kolb. 2. 192.
<u>Anielczysko</u>-a. n. zgrub. pouf. „Dobre Aniel-
czysko, kocha mnie na zabój." A. Wilcz. Tyg.
Pow. 1882. 355. „Moja Anielko, nie chciałam
cię zasmucić" A. Kr. Fr. Dzieła 7. 38. <u>Anieleczka</u>
„Moja droga, luba Anielko, Anieleczko" ib. 112
„Co ci jest, Anielciu?" J. Korzen. 1. 466.

283
199
1

Anielica - y - ż. od anioł. Wyraz albo ~~bardzo~~ poetyczny, dozwolony przy bardzo wysokim nastroju, albo trywjalny w żartach. „Dusze z ciałami, nad otchłanią, psują się i ranią bratobójczo wciąż! ach! idea - i zwierzęta - anielice - i tygrysy!" Z. Kras. 2. 288. „U poety, oświetlona wybuchem wulkanu, niekiedy zasypana jego lawą, kobieta olbrzymieje: jest anielicą albo jędzą, Djaną albo Eumenidą." P. Chmiel. Kob. Mick. Słow. i Kras. 7 (·)

Anielizm - u. m.

Anielskość - ści. ż. zbiór ~~z~~ cech czyniących osobę anielską, podobną do anioła „Znaną była z cudnej piękności, którą dłoń anioła wkłada czasami białogłowie na czoło, ażeby sam szatan nawet widząc takie anielskości znamię, ukorzył się przed niem i szanował" Jad. z Zat. Kl. i Kw. 326. (2)

(·) „Otóż masz! niechno u was amor w serce strzeli, bogdanki anielice, gachowie anieli!" J. Chęc. Szlachdziury 35. (wyd. 2gie 1860) „O muzyko! wszak ty jesteś rozmową - którą się aniołowie z anielicami znoszą" Kraw. Św. 48. 3.

Anielstwo -a. n. stan, (usposobienie,) czyniący człowieka podobnym do anioła. „Na to trzebaby może anioła, a ja nie mam pretensji do anielstwa" M. Bał. Tyg. 2. 99. „Wyjeżdżał błędnym rycerzem panny Lanny, gotowym kruszyć kopje o jej anielstwo" St. Grudz. Tyg. pow. 1881. 1. 3. ~~37~~ (ob. str. 2)

(2) „Profani pomawiają ją o anielizm, pobożni o szatanizm" T. T. Jeż. Tyg. Il. 2. 2. 30. (3)

Anielić cz. ndk. Rozanielić, Uanielić cz. dk. czynić podobnym do anioła, nadawać cechy anielstwa. „Nigdy panną tak piękną nie widziałem jak w tej chwili... miłość rozaniela twarze kobiece" J. Narzym. Pozyt. a. 3. sc. 14. „Wdzięk i urok boski twarz jej młodą rozanielił" J. Korz. 10. 394. „To jej latanie po obłokach było nie czem innem, jak stawianiem sobie ideału uanielającego istotę człowieka" T. T. Jeż. Nowiny (Cod.) 1878. 3. 2. „Czci każą nam jak półbogom,(1) „Gdzieindziej napisano jest o Anielicy tej... jak zgrzeszyła, ulitowawszy się nad męką ciemnych Cherubinów i umiłowała jednego z nich" Jul. Słow. 1. 246

(1) rozanielili naszą Polskę, nas chcą przemienić w aniołów, a nam potrzeba ludzi" Ep. Mił. i Sta. 1. 187

200 2
284

Anielsko przysł. po anielsku, jak anioł, na podobieństwo aniołów. „W grubej żałobie wydawała się anielsko piękną” J. I. Kras. 60. 88.

Anielskość ob. w. „Czyż ~~godzi się~~. Jak pani uważa szycie butów przez płeć piękną.. — Jako anielską przywarę — Czyż godzi się kojarzyć pojęcia takie, jak anielskość i przywara..” T. T. Jeż Bies. lit. 10. 4.

(Anielstwo) d. c. „Gdy prędko szła przez salon, koronki, co jej na ramionka spadały, chwiały się jak skrzydełka, zdawało się, że na nich podleci do góry. A lubo ten złudny urok anielstwa miał początek na krawieckim warsztacie, przecież patrząc na nią, zapominało się o tem” Elpidon Młodzi i Starzy. 1. 221.

Łac. ad nihilum

Anihilować cz. ndkn. obezwładniać, niweczyć, niszczyć w znacz. moral. „A jak to cicho, ostrożnie, zręcznie poprowadzili! jak ojca uwikłali... jak starościnę, zacną staruszkę anihilować! jak oni to umieli cichaczem, ślicznie wykonać!" J. I. Kr. win. 2. 973. unieważniać, znosić „Małżeństwo moje zostało anihilowane". A. hr. Fr. Dzieł 7. 148

202 286

Anilina -y. ż. bez l. mn. Chem. przetwór chemiczny niedawno odkryty, wydobywany z benzyny, ważny w fabrykacji farb

Anilinowy -a -e, z aniliny „Jeżeli w kropelkę cieczy, zawierającej w sobie zarodki grzybkowe, wpuścimy kruszynkę farby anilinowej, to zarodki zaczną ją chciwie pochłaniać" Bibl. lit. g. 248.

animadversio

Animadwersja -ji. ż. łac. oburzenie „Gdy się matce oświadczył, stał się taki zamęt, zamieszanie, oburzenie, że gdyby był bratu panny przyłożył rękę do twarzy, nie tyle by to może animadwersji wzbudziło" J. I. Kr. 16. 107
nagana, strofowanie „Aby była po kilkunastu osób nowa straż, przestrzegać tego jak powinni, pp. mieszczanie submittują się. Na co przez Jchmc deputowanych na urzędach zostających prosimy o rewizyą i animadwersyą WW. PP." 1702 r. A. Uchwał. Stan. Uwał. Zabytki 61.

204
288

Animować – cz. niedk. zachęcać, pobudzać, podniecać, zagrzewać – Animować się – zaim. niedk. ożywiać się, zagrzewać się, zapalać się „Jeździ konno doskonale. Uważałem, że pędząc animowała się prawie do szału" B. Dol. Pam. Pan. 115

205 / 289

Anioł-a m. nazwisko duchów niebieskich — § z dodaniem przymiotu jakowego in genit. [klęski, siły przyrodzonej] „~~anioł~~ uosobienie tegoż przymiotu „anioł dobroci, litości, miłosierdzia, przebaczenia, zmartwychwstania, śmierci, zniszczenia [smutku] i t.d. „Staruszka, staruszeczka, anioł dobroci kobieta" J.I. Kr. Strzecha 1878. 7 „To kobieta, jakich niema... anioł piękności, mościanie!" J.I. Kr. 71. 126 „Czasem widnokrąg pęka od końca do końca, i anioł burzy nakształt niezmiernego słońca, rozświeci twarz" Ad. Mick. 3. 246 (1) § „Anioł pański" [nieodm.] modlitwa zaczynająca się od tych wyrazów „Tymczasem lud na klęczkach anioł pański mówi" Ad. Mick. 3. 284 „Musi się Mość anioł pański zmówić za jego duszę" J.I. Kr. 72. 10 — meton. pora wieczorna w której dzwonią na tę modlitwę „Brat Paweł pośpieszył furtkę odemknąć, choć to już było po „anioł pański"" J.I. Kr. 96. 216 — § in plur. Anieli, Aniołowie i Anioły — „Jezus Marja, krzyknąłem, i Pańscy Anieli zesłali mi na pomoc księdza

„Serce moje przepełnione było żółcią, goryczą, i wściekłością... Anioł cichego smutku, anioł rzewności i anioł też uleciały daleko odemnie" Kl. Sienk. 9. pol. 1876. 25 „Anioł śmierci stanął nad łożem umierającej" J. Dzierżk. 5. 26

Bernardyna" Ad. Mick. 3. 113 „I kraj już cały stoi w bieli, rzekłbyś otwartych nieb anieli." T. Len. ks. zbior. Woj. 45 „Generalicji winniśmy posłuszeństwo, ale i tam zasiadają ludzie, nie anieli" Dodz. Opow. lit. 184 „Ależ znowu nie anieli mieszkają w nadwiślańskiej stolicy... niech się pani strzeże łatwych przyjaźni i znajomości" T. T. Kr. 72. 96. „Na kolanach i w bieli jak pokorni anieli, patrzmy złotą powierzchnię" T. D. Żal. 2. 4 (X) „A marnościom tej tu ziemi kto służbę wypowie, zyszcze białą szatę, w jakiej chodzą aniołowie" L. Siem. Pieśni mist. lit. 38 „I śpiewająca ta krajna zaziemskie chóry przypomina, jakby nie naród śpiewał w rynku, lecz aniołowie na spoczynku" T. Len. ks. zbior. Woj. 47 „Niech cię aniołowie stróżowie stróżowie i święci pańscy prowadzą i odprowadzają." T. T. Kr. Szta war. 3. 23 „My, jak anieli... jako jaśnią aniołowie" Z. Kras. 2. 281. „Nie wszyscy i tu aniołowie, ale przynajmniej grzechy jeśli są, kryją się i wstydzą siebie" T. T. Kr. 71. 54. „Mnie,

„A ja, ach nie wiem, co się ze mną stało! Czy mnie anieli do nieba zabiorą." Jul. Słow. 1. 209

206 2.
290

jakem się czasem wymodlił o natchnienie, we śnie aniołowie najpiękniejsze myśli przynosili" J. I. Kr. Hot. wiel. 1878. 32.(x) „Przewstrzni wspomnienia, jak anioły gońce zatracenia!" Z. Kras. 2. 290. „Anioły, widzisz, zawsze są z kamienia, jak się o tem przekonać możesz na Henryku, który robiąc anioły na urząd, jednak woli djabły na codzień... Anioły po większej części niedorosłe dzieciaki lub chude czternastoletnie wyrostki — na co nam to." J. I. Kr. 72. 161. (·) § żartobl. „anioł z pazurkami" djabełek, szatanek, na osobę złą mającą pozory dobrej. (·) „Społeczność wróciła do pogańskiego ubóstwienia sił i siły... Boga nie ma... z Bogiem w niebo uleciały anioły poezji, miłości, ofiara, braterstwo..." Dol. Hyp. 132(?)(x) „Ale bo to nie aniołowie, to kobiety jakieś. — Aniołowie, widzisz że noga od kolana bosa." J. I. Kr. 33. 74. ↑ (√) „W chacie spokój błogi słodka cisza gości, skrzydłem ją osłania anioł pomyślności" St. Grudz. Tyg. powsz. 1878. 463. ↑ „Miłości matczyna, kto nie zaznał ciebie, nad tym chyba płaczą

aniołowie w niebie" M. Gawal. Tyg. pow. 1878. 463

„Ci dwaj aniołowie na obrazie zdawali się nie zjawiskiem nadprzyrodzonem, ale gośćmi codziennemi" T. T. Kr. 1. 12. (L) „Czy anioły czasem ze złocistemi skrzydłami nie bywają przebranemi szatany?" T. T. Kr. Na cm. na wall. 63. „Nie anioły są aniołami, a djabeł skoro przyczepi skrzydła, to je chyba od niedoperza poprzyczepiwszy" ib. (L) „Przed Chlebem Życia klękają Anieli, ciebie go przyjmuje usty pobożnemi" W. Syrok. Gaw. 4. 6. „W górze anieli nieskalani grzechem" Czar. Skab. 17.

„Anna posłannictwo dwu anioła pokoju, pociechy i miłosierdzia przyjęła z zapałem męczennicy" T. T. Kr. 2. 126

Aniołkowaty-a-e. podobny do aniołka, przypominający aniołka

„Myślał o aniołkowatej Paulisi, którą metodą duszą swoją bolejąc nad brzydkim, zepsutym światem" J. Zachar. G. pol. 1872. 71. 1. „W niewyraźnych zarysach widać było jakąś aniołkowatą, jasnowłosą główkę" ib. 74. 3 (1.)

Anieli zbiorowo jako społeczeństwo aniołów
Aniołowie biorąc indywidualnie np. trzej aniołowie
Anioły biorąc przenośnie szczególnie w zastosowaniu do ludzi albo też wyobrażając ich plastycznie, w sztuce.

291
207
3.

(Anioł) z przysłowiowo: „anioł przeleciał" = cisza, wszyscy zamilkli „Cnota były poięspne, cisza jakby anioł przeleciał, towarzyszyła tej chwili" B. Bol. Tul. 1. 87. z ro mowie lud. „aniot" i „anmiot" Na Mazowszu „jamiot" Zbiór wiad. do antrop. 8. 251.

„Był to anioł dobroci, jak anioł wdzięku i prostoty, w tym domu przebywający ciężkie czyściec próby" Tyg. kwar. 59. 112. „Dla mnie to był anioł pociechy, dobroci, spokoju, nie wiem jak z jej nauczyciela stałem się prawie dzieciątkiem" ib. 60. 104. „Czy jaki kataklizm spustoszył te strony? czy anioł śmierci powiał zabójczem tchnieniem i zatarł wszelki ślad życia?" Bus. lit. 9. 283.

(1.) „Przypatrywałam się aniołkowatej twarzy.. Karoliny, tym dziwym, bez głębszego wyrazu oczom.." Haj. 9. kwar. 1885. 255.

<u>Ankier</u>-kra m. wychwyt franc. échappement, pewien mechanizm do regulowania zegarków; w potocz. mowie meton. posp. zegarek z tymże mechanizmem „Srebrny kryty zegarek ankier" G. lw. 1885. 117. 3. „Skradzione trzy srebrne zegarki .. wszystkie trzy ankry, po 15 kamieni" ib. 137. 3.

209 293

Ankieta -y. ż. fr. wyraz używany w Galicji, znaczy dochodzenie, badanie, już w r. 1869 słychać było kiedy niekiedy na sejmie we Lwowie o ankiecie albo wiele o komisji ankietowej. Ale w r. 1870 Jm. panowie posłowie używali go już powszechnie. Snać w ich uszach wyraz francuski enquête brzmi lepiej, może parlamentarniej, aniżeli polskie „badanie" lub „śledztwo" albo „komisja śledcza" Skob. o kaz. jęz. 1. 30.

Ankietowy -a -e. od ankiety „komisja ankietowa" ob. w.

„Odbyta się w gmachu sejmowym zwołana przez wydział krajowy ankieta rybacka... kwestjonarz przedłożony ankiecie obejmuje następne punkta, co do których pozostawia ustawa państwowa decyzję ustawodawstwu krajowemu" G. lwow. 1885. 112. 4. „Zwołana przez wydział krajowy ankieta w sprawie wydania ustawy krajowej regulującej rybactwo na wodach śródlądowych, zakończyła swoje obrady. Skodyfikowaniem uchwał w projekt ustawy krajowej zajmie się sama ankieta, która wybrała w tym

celu z łona swego p.p..." G. lw. 1885. 113. 4.

„Ministerstwo skarbu ma zwołać ankietę cukrowniczą, dla wysłuchania życzeń fabrykantów cukru i zaprosi do niej rzeczoznawców z kół reprezentantów przemysłu cukrowniczego i rolników. Zadaniem ankiety będzie wypracować dla rządu wyczerpujący materjał, potrzeby..." G. lw. 1885. 124. 3. „W myśl ankiety zerstorocznej, uchwalono założyć mleczarnię drogą akcyi" Wiek 1885. 133. 3. „Potrzeba zdaniem jego opracować ankietę, któraby wszechstronnie zbadała przyczyny upadku cukrowni krajowych" ib. 136. 3. „Zebranie wybrało komisję specjalną do opracowania ankiety cukrowniczej" ib. 4.

„Po dyskusji postanowiono decyzję z dnia poprzedniego utrzymać, powierzając jedynie gronu delegacji ankietowej" Wiek 1885. 136. 3

„Ku końcowi posiedzenia poruszono potrzebę zwołania ankiety chmielarzy dla obmyślenia środków korzystniejszego zbytu tego produktu" G. lw. 1885. 154. 2.

294

210

med.

Ankluz – a. m. ob. inkluz.

<u>Anksel</u> – ksła. m. Chełmiń. Świec. „z niem. Hangsel = wierzadło (pętlica) przy sukniach."
alb. włośc.
A. Krasnow. 298

212
296

niekiedy wymawiają Jankur, Jankurka

Ankur - u. m. Ankurka - i. ż. prow. lud. krewkość, ochota, junakierya, skłonność „Idzie z wielkim ankurem do bitwy." Sandom. O. Kol. 2. 262. „Jantek ma jankur do zeniacki" ib. „Ma jakąś ankurkę do Kaśki" Maz. 131.

Ankurność - i; i Jankurność - i. ż. usposobienie skwapliwe Ankurny, Jankurny - a - e - „Jasiek to jankurny chłop, idzie z wielkim ankurem do bitwy" O. Kol. 2. 262.

Uwaga. Kto wie czy nie z franc. coeur, en coeur, przez zepsute wymawianie; mamy kilka przykładów podobnego przyswojenia w języku ludowym. cf.

297
213

Anna, y. ż. imię żeńskie Andzia, Ania, Anka, Anulka, Anuś skróc. od Anusia. „Andzię trzeba wyposażyć i za mąż wydać" J. I. Kr. 73. 117. „Dla innej zaliwy, Ankę zasmucił." Szyman. IX „I ty Anulko, połowico Grzela" Kurdesz. „Anuś nie płocha, cóż czynić miała" Szym. IX (.) cf Handzia, Hanka, Hanna. Anuleńka „Stąpał na palcach około najukochańszej Anuleńki" J. I. Kr. 101. 127 (.) Andzinka. „Ledwom nie oszalał Andzinku za tobą" O. Kolb. Kuj. 2. 227.

Anula (.) „Powiedzże Anulu gdzie cię główka boli" O. Kolb. Lud 1. Pieśni 31. od Radymina

od Łowicza Łęczyca

(.) „Anuś czy śpisz, czy czujesz?" O. Kol. ib. 85

(.) „Nim się rodzina zjechała, Anuleńka na marach leżała: Anuleńku niebogo, nie czynić było tego!" O. Kol. ib. 85 od Łowicza (.)

Anczka tu przył. do Ld. „Dał ukręcić trzydzieści postronków na Anczkę niebogą" O. Kol. ib. 99. Dobrzyń n. D.

(.) „Nim się rodzineczka Anuli zjechała, to już Anuleńka na marach leżała" od Zwolenia Radom ib. 112, (: w tejże pieśni powtarzany Anuleńka) „Anuleńku dzięcię

moje" O. Kolb. Kuj. 4. 43 Annuchna-y. „Córuchno, Annuchna, co w pokoju stuka?" O. Kolb. Kuj. 4. 43

„Matkę straciła Andzia w kolebce" J. I. Krasz. 85. 138. ob. Handzia

Andzin-a-e od Andzi, do Andzi należący

„E! to nic! zwyczajnie Andzine dziecińtwo! nie słuchajcie!" J. I. Krasz. 85. 155

„Ania westchnęła" Haj. G. lw. 1887. 117.

Annusieńka-i. ż. „Miła, tłuścinchna Annusieńka" A. Lw. Tr. Dzieła 9. 222.

Anetka-i. ż. z franc. Annette „Anetka przesiadła się na inne miejsce" J. Korzen. 1. 296.

„Annulka tuliła się do swego ulubionego" J. Korzh. 1. 298

298

Annale-ów. bez l. poj. (u Ld. annały dziś niezwyk.) kroniki „I widziano wtedy rzecz niesłychaną w annalach wojennych" Bodz. Opow. hist. 215

214 299

<u>Anneks</u>-u. m. z łac. dodatek do pisma, szczególniej urzędowego, załącznik. (·)

<u>Anneksja</u>-ji. ż. z łac. przyłączenie, przyswojenie (1) wcielenie, przywłaszczenie sobie kraju

<u>Annektować</u> cz. ndkn. przyłączać, przyswajać „Zaannektowała go od samego początku dla siebie; przysunęła się tak blisko do niego, że był zażenowany" A. Wilcz. Swut. 1882. Dod. 215 (·)

<u>Anneksjonista</u>-y. m. ten co nabywa annektując „Wszyscy anneksjoniści twierdzą, iż nowe nabytki kłopotów im przysparzają, nie pozbywają się ich jednakże" Echo. 1878. 192. 1. Fejl.

(1) „Donoszą o wzburzeniu panującem w Nowej Zelandji z powodu wiadomości, że Niemcy zaanektowały Samoa. Daily Telegraphe dowiaduje się, że aneksja została dokonaną przez podrzędnych urzędników niemieckich, bez upoważnienia rządu cesarstwa" G. Lwow. 1885. 36. 5

<u>Aneksyjny</u>-a-e od aneksji „Aneksyjne pretensje Rosji nad rzeką Kuszk są groźne dla Anglji" G. Lwow. 1885. 39. 5

(·) „Bez rzeczy przepisać rachunki, jeżeli nie brakuje, a ma każdy ekspens się aneksa i dowody" G. Lwow. 38. 66.

(·) „Pewien dziennik upodobał sobie słowo własnego wyrobu „anneksować" zam. przyłączyć, wcielić np. kraj mniejszy do większego." Chcąc już koniecznie kazić nasz język makaronizmami łacińskimi, trzeba było pisać: annektować, annektowany, annektowane, a nie anneksować, annebsjowane" Skob. o skaż. jęz. 1. 117. „Należało ✠ mu się około dwunastu tysięcy rubli, w paczce było ich dziesięć. Z resztą kwitował, ale znalezione zaannektował do kasy" J. I. Kr. 2. 38. 121. „Przedsięwziął zaprowadzić w annektowanych prowincjach normalny i kwitnący byt" G. lw. 1885. 140. 3.

„Kroki przedsięwzięte przez sułtana Zanzibaru przeciwko anneksjom niemieckim w krajach pod jego zwierzchnictwem zostających, grożą wywołaniem zatargów między nim a rządem niemieckim" Wiek 1885. 111. 1.

„Na cześć Vaterlandu urządzają sobie w naszych miastach obchody, i wypowiadają zuchwałe mówki, anektujące wszystko co polskie" Wiek 1886 136. 3.

215

300

Anok, Anoli, Janoli przyst. wiejsk. Krak. Tam (z naciskiem), tam oto. W. Kos. Mater. prow. 1. 38 cf. Majno. „Matka wstaje od kądzieli, szuka córki po pościeli. Ano li jest za stolikiem, pije piwko z parbolikiem" O. Kol. 1. 246. od Bochni. cf atoli

Ano sp. ℥ oznacza zgodę, przystawanie na potwierdzenie co, zam. niech i tak będzie, dobrze, tak i t. p. albo też dodaje się na początku tych wyrazów „Opowiedz nam, noc długa, jeszcze się wyśpimy — Ano, dobrze, kiedy chcecie koniecznie" W. Gorzał. 1. 78. ℥ znaczy to samo, co: otóż tedy, więc, zatem „Ano więc poszed ten ~~ten~~ leśny pod te jodłe i brał se stamtąd pieniądze" Wieś Zawada pow. nowo-sądecki Karol Mátyás G. lw. 88. 145. 2

Anomalja - lji. ż. z grec. nieprawidłowość, zboczenie od pewnego prawidła, nieforemność. „W stosunku partji świętojerskiej katolików do kraju, do starej polskiej ojczyzny - dziwne tu z samej doktryny wynikają anomalje. Oni, nie mogą mieć innej ojczyzny nad niebieską, a na ziemi uznają stolicę" Bol. Hybr. 202. „Jedno i drugie pokolenie zwichnęło kierunek cały, który nie może być nieużyteczną naroślą, musi i powinna być żywym organem społeczności. Tymczasem, staliśmy się anomalją, nieużytkiem.." J. I. Kr. 1. 35. „Tylko święci i męczennicy mogli być sami, bo żyli w Bogu i z Bogiem.. potrzeba człowieka jest w nas natury koniecznością, obchodzenie się bez niego anomalją" J. I. Kr. 1. 105. „Z swobodą dzikiego ludu obracać się w salonie dla którego być anomalją krzyczącą" J. I. Kr. 3. 120 „Kobieta bez serca jest anomalią, a czasem potworem" Z. Kaczk. 9. 79. „Realizm w rzeźbie jest anomalią rażącą.." Wiek 1885. 173. 2. „Nie mogę

zamilczeć, że w wychowaniu naszem dzieją się anomalie; kobiety nasze nie obeznane z Brodzińskim, pochłaniają Słowackiego — z takich skoków nienaturalnych, z takich opuszczeń muszą powstawać dziwolągi" Wł. Malcz. Dzi. lit. 9. 259. „U męża czynu, jakim był Witold, wydają się listy owe, owe legacye, pisma i półśrodki anomalją" A. Proch. Ost. lata Witolda 199.

302

216

Anonim -a -m. bezimienny, bezimiennik (x)

§ gen. anonimu, list bez podpisu, przez anonima napisany „Przyniosła mu anonim że dzisiaj o zmierzchu Filida pana Iksa w mieszkaniu odwiedzi." Mucha 1871. 14. „Z początku nie uwierzył miał spalić anonim, lub pokazać go żonie lub zamilczeć o nim" Mucha. 1871. 14 (1) Anonimowy -a -e. – kryjący się za anonimem, bezimienny, tajemniczy „kaprys sprowadzenia owego anonimowego konkurenta wydał się jej wielką zbrodnią." Wilcz. Fot. 1. 79

(1) „Intryganci posługują się anonimem, który im pisze bezczelny pieczeniarz" Bibl. lit. 9. 263.

(x) „ktoś, jakiś anonym pisał do niego ostrzeżenie, aby nie zezwolił na małżeństwo syna" M. Bał. pam. dziady 228

217 303

Anons - u. m. z franc. I Ogłoszenie, uwiadomienie w piśmach „Przyznacie że mnie ten anons mógł oszukać" J. A. Fred. 1. 169 „Zkąd pan wiedziałeś, że ja właśnie przeczytałam pański anons w gazecie?" Wilcz. Fot. 1. 58. II Meldowanie się przy wejściu do salonu. „Pamiętaj, że ja mam moje osobne pomieszkanie na dole i nie trza tam żadnych anonsów" Z. Kaczk. 4. 275. (+)

Anonsować czyn. niedok. ogłaszać czyje nazwisko przy wejściu, meldować - (.) anonsować się zaim. „Jędrzej tedy przyjechał i jak gdyby każdy inny kazał się anonsować" Z. Kaczk. 4. 218 „~~...~~ „Niebawem też zaczęli anonsować się goście" ib. 5. 20 „Wybacz pani że wchodzę nie anonsowany" J. A. Fred. 1. 234. Zaanonsować czyn. dokon. „W tej chwili wszedł lokaj i zaanonsował Jędrzeja" Z. Kaczk. 4. 219. Anonsowy - a. e od anonsu „Julja widocznie zdziwiona teraz deklamacyą, niż to na anonsowego konkurenta przystało" Wilcz. Fot. 1. 55. (.) „Otwierają się drzwi,

woźny anonsuje interesantów" J. A. Minisz. Tyg. Ill. t. 1. p. 71 (+) ~~„Abonenci na ogłoszenia w kioskach nie mogą się doczekać anonsów kaligrafowanych na szkle, zastępują je zwykłemi drukowanemi" Wiek 1878. 188.~~ ~~[illegible]~~ „Administracja kiosków nie może przygotować wszystkich tablic szklanych z anonsami, zastępowane są one przez anonse drukowane na papierze" Echo 1878. 188

„Zbierać sobie i pokazywać ciekawsze bilety, anonse, adresa" J. I. Kr. 2. 151

§ „Służba wniosła światło, i zaraz potem zjawił się kamerdyner anonsujący, że do stołu podano" J. Rogosz G. War. 1885 - 21. 1. „Lokaj w przedpokoju... chce gwałtem anonsować" A. Kr. Fr. Dzieła 7. 143.

218 1.
304

Anormalny-a-e - nienormalny, nieprawidłowy. „Nie jestto życie miasteczka, nie życie wsi spokojnej, coś anormalnego, dzikiego, okropnego" J. I. Kr. 19. 34. „Sama będąc wyjątkiem anormalnym, uważała się za istotą wzorem stworzoną i potrzebowała się nieustannie popisywać ze skarbami naukowemi" Id. 34. 7. „Nasza scena znajduje się w dziwnie anormalnych warunkach co do personelu kobiecego. Jestże liczny - ale jaki?" Echo 1878 203.

Anormalność - i. ż. nienormalność, nieprawidłowość, stan wyjątkowy, niezwyczajny. „Wnioskując z dzisiejszego stanu sztuki należałoby przypuścić, że wszelkie dodatnie, zdrowe, pełne życia twory i czyny są anormalnym stanem ludzkości; a przecież tego człowiek ze zdrowemi zmysłami przypuścić nie może. Więc należy raczej anormalności przypisać temu, co sztuka idealizuje" M. Bał. O kam. nie. 60.

„Tym sposobem wytworzył się anormalny sto-

sunek, iż ludność—dajmy na to—wsi A. pracuje na polach wsi B. i odwrotnie..." Wiek 1885. 145. 2 „Przez te dwa dni z powodu stanu anormalnego w całem mieście, ni nam jeść ani pić nie doniesiono!" W. Gorzał. 2. 131. „Trudno pojąć, jak podobny stan anormalny, zarówno naprężony i nienaturalny, mógł wytrwać przez pół roku prawie" ib. 143 „Obrońcy, przedstawiwszy fakty każące wnosić o anormalnym stanie umysłu podsądnego, uzyskali wyrok uniewinniający" Now. 1882. 110. 3. „Zazwyczaj śmiały, zbliżając się do saloniku, uczułem jakieś anormalne bicie serca, które mnie już o niebezpieczeństwie ostrzedz było powinno." J.I. Kras. 2. 7. 10. „Zmieniający się stan rzeczy na słońcu, wywołać powinien pewne zmiany na ziemi. Idzie o to tylko, czy słońce rzeczywiście znajduje się obecnie w stanie anormalnym?" Bib. lit. 8. 80 „Chłop mówiący po francusku! Było to coś niesłychanego—anormalnego!" J.I. Kras. 74. 54.

219 2.
305

(anormalność) „Ważniejszą jeszcze sprawą jest zaradzenie pewnej anormalności, która w najlepsze sobie kwitnie; chodzi tu mianowicie o obmyślenie środków na oczyszczenie twierdz w 25-wiorstowym promieniu od szpiegów zagranicznych, którzy zamieszkali tutaj pod różnemi pozorami." Wiek 1887. 235. 2.

„Wieczorem napisał ~~list~~ do brata list, donoszący mu że się otruje i wzywający go na miejsce, na którem dokonał swego zamiaru. Brat ten twierdzi, iż nieboszczyk od kilku dni zdradzał anormalny stan umysłu" Wiek 88. 149. 3.

306

220

Ansambl-u. m, ~~[illegible]~~ z franc. zgodność i harmonija całości, z punktu artystycznego „Do obrazu trzeba punktów widzenia, grupy, ansamblu i nieba..." Ad. Mick. 3. 81. „Cały spektakl odznaczał się wzorowym i rzadkim u amatorów ansamblem" Wiek 1877. 57 (-)

Ansamblowy-a-e tyczący się ansamblu, zbiorowy „Utwór skrzy się dowcipem subtelnym w ansamblowych scenach" Wiek 1885. 140. 3.

(-) „Gra artystów acz poprawna? tworząca ansambl dobry, nie odznaczała się wyższym polotem" Wiek 1885. 110. 2. § zbiorowe (z l. mn.; ble-ów) wykonanie utworów muzycznych „Ansamble wokalne wpływają korzystnie na umuzykalnienie solistów, na przyjemność wykonywania duetów, tercetów, kwartetów i t. p." Wiek 1885 278. 3.

„Z. Kapelusza bandyty" Lecocq'a rozpoczęło w teatrze Małym próby ansamblowe" Kur. Codz. 88. 350. 4.

Anszlag – r. m. niem. kosztorys, wykazanie niezbędnych kosztów przy przedsięwziętej budowie. „Roboty kanalizacyjne objęte anszlagiem na dwa miliony rubli; w rzeczywistości kosztowniejszemi się okazały" Wiek 1885. 124. 3. „Anszlag na dokończenie kościoła zrobił budowniczy K..." ks. Gacki Jedlnia 110

308
221

Antaba -y. ż. – z prow. Kij. klamka u drzwi ślusarską robotą.

Antabka -i. ż. mała antaba „Drzwi oboje zamknięte na antabki i kłódki" J. I. Kras. 32. 54.

anti, przeciw agonizomai, walczę

Antagonista -y. m. lm. ~~an~~ ści. grec. przeciwnik, ~~-ów. mn.~~,
rywal (1) Antagonizm -u. m. przeciwień-
stwo, rywalizacja, nieprzyjazne (sporne) usposobie-
nie, przeciwianie się „My ze średniego sta-
nu, ze szlachtą jesteśmy w antagonizmie,
z panami w przymierzu, jako wzajem so-
bie potrzebni" Bol. Pam. Pan. 29 „Przez odo-
sobnienie rodzi się zgubny dla społeczeństwa
antagonizm" Bol. Hybr. 242. „Ciało nie jest
antagonizmem psychy, ale jej uosobieniem"
J. I. Kr. Na cm. na wulk. 63. „Stolica Św. pokłada
nadzieję, że z obsadzeniem biskupstw zamknie
się smutna epoka rozterek, antagonizmu
i polityczno-narodowych agitacyj, które
zbyt długo w Galicyi pośród kleru unickie-
go panowały" Cz. 1885. 73. 2.

(1) „Ludzi przeciwnika nadzieją[illegible], przyczyniać
się, odgrywać rolę zrozpaczonego i gotowego
do układów, gdy im wcale nie żądać... uciekać
się do zużytych środków aby zbić z drogi anta-

gonisko." Tb.kr. 60. 126. „Do kogo się przyczepił, był pewny że przegrać musi, dostać mu było niepodobna, a jeśli z razu powziął zbyt gorącego antagonistę, to sobie robotę roztorzył i uwodził póki nie zmęczał." ib.

„W programie nowego gabinetu pod Salisburym znajdzie się z góry powzięty antagonizm przeciw Rosyi i dążności zbliżenia się ku Niemcom" G. lw. 1885. 140. 3. „Wszyscy przewidywali, że skoro się zbliżą wybory, to w łonie gabinetu, nad antagonizmami religijnemi, weźmie przewagę roztropność polityczna" G. lw. 1885. 151. 3 „Pomiędzy żydami z południowych guberni, a litewskimi żydami istnieje dziwny antagonizm, od którego zresztą nie są wolni także i żydzi warszawscy" Kl. fun. wiek 1885. 147. 1 „Z różnicy celów i widoków wyrodził się zrazu antagonizm, później zawiść, a nareszcie do dziś dnia trwająca nienawiść Anglików i Francuzów" Prz. nauk. i lit. 14. 171. „W walce tej coraz jaskrawiej zaczął się ujawniać antagonizm dwóch znanych grup finansowych, stojących na czele pomienionych przedsiębiorstw" Wiek. 1886. 278. 3.

(<u>Antagonista</u>) „Być może, że pan nawet przesadza; i zły na siebie, że nie umiejąc grać, przegrał tyle pieniędzy, wystawia swego antagonistę w takich brzydkich kolorach" J. Korzen. 1. 21. „Spodziewał się we mnie antagonisty, z którym mu walczyć przyjdzie." J. I. Krasz. 59. 98.

311
223

Antecedencye-yi

Antecedensa-ów plur. łac. poprzednie wypadki, to co poprzedziło stan, położenie obecne „Przykro jej było że młody człowiek miał nieprzyjaciół i... antecedensa jakieś przeszkadzające skutecznemu poparciu jego interesów" Bol. Hybr. 205 „Nie dopuszczono go i nie dziw. Usunięcie jest logicznem i naturalnem antecedensów następstwem" T. T. Jeż. Prz. Tyg. 20. 310. „Wnosząc z antecedencji, przyszłość zapowiadała się nie bardzo świetnie" Rol. G. lw. 1885. 124. 2 „Prasa rosyjska opiera domysły swoje o programie politycznym lorda Salisburego na znanych jego antecedencyjach i nieprzyjaznem dla Rosji usposobieniu za czasów ministerstwa Beaconsfielda" G. lw. 1885. 140. 3. „O antecedencyjach pana sędziego nie lubiono rozmawiać; o czem nie da się wiele powiedzieć, lepiej ignorować." J. Dzierzk. 2. 15 „Na czele gabinetu znajduje się człowiek, którego antecedencye znane są z okresu walk o zjednoczenie Włoch" G. lwow. ~~177~~. 88. 144. 1.

Antecesor-a. pl. owie. m. łac. przodek, poprzednik.

„Kaplica zawiera tablicę z wyrażeniem imion najbliższych przodków; nazwy antecesorów wypisane są starannie" G. lw. 1885. 141. 4.

313

224

Anti-chrześcjański -a -ie nieprzyjazny chrześcjaństwu „W czasach tak anti-chrześcjańskich jak dzisiejsze we Francji" Z. Sam. G. Lwow. 1885. 149. 4.

225
314

Antidynastyczny-a-e porzeciwny interesom dynastji „Doktryna jego była to dziwaczna mieszanina fantastycznych pojęć, w połączeniu z manią wielkości, z antidynastycznemi aspiracjami" G. Lwow. 1885. 155. 4.

315

226

Antiklerykalny -a -e. występujący przeciwko klerowi, duchowieństwu. „W pochodzie wzięły udział wysłańcy hiszpańskich i francuskich stowarzyszeń antiklerykalnych" G. nar. 1885. 127. 1. „Antiklerykalny kongres odbywał w Rzymie przez trzy dni z rzędu posiedzenia, na których najzawziętsi wrogowie kościoła w sposób namiętny uderzali na instytucje kościelne" G. lw. 1885. 130. 2.

316

227

Antikościelny-a-e. występujący przeciw kościołowi „Mówią o okólniku (papieża) przeciw antikościelnemu kongresowi" G. nar. 1885. 127. 3.

317
228

Antinarodowy-a-e. – przeciwnarodowy „Tę warstwę społeczeństwa rząd uważa za największą zawadę do przeprowadzenia swoich antinarodowych dążności" Dodz. opow. hist. 122. „Protestujemy przeciwko wszelkiej polemice z Tygodnikiem, piszemy tylko o nim dla wykazania jego tendencyj antinarodowych" Mrówka 1869. 299. „Wybory poszły po myśli narodowej, mimo silnej agitacji ze strony antinarodowej" G. nar. 1885. 176. 2.

318
229

Antinous-a. m. imię własne, ulubieniec cesarza Rzymskiego Adryana, po śmierci zaliczony między półbożków. fig. typ piękności męzkiej „Ładny, miał się za Antinousa" J. I. Kr. 58. 42 „Śliczny w dzieciństwie, wypieszczony dla wdzięku, wyrósł na Antinousa z profesyi" id. 72. 119. (·) żartobl. Dowolnie: antinousostwo - ~~żartobl.~~ „Pełen ufności w niezwyciężone swe antinousostwo i apollińskość belwederskie, był pewny że bogata contessa pójdzie za niego." J. I. Kr. 73. 67. (·) „Uwierzyłem w to że byłem Antinousem i na Apollina Belwederskiego poglądałem z pewnem lekceważeniem" J. I. Kr. Na cm. na wal. 96

Antireligijny -a -e przeciwreligijny „~~Xiądz~~ „Obchód pogrzebowy nie przybrał charakter antireligijny" ~~[illegible]~~ G. lwow. 1885. 118. 4 „Rada miejska powzięła uchwałę, aby nie brać urzędowego udziału w procesji Bożego Ciała. Namiestnictwo jednak zasystowało powyższą uchwałę jako antireligijną" ib. 127. 4. „Przeciw antireligijnej namiętności posłów wystąpił biskup i zwracał uwagę na tendencję z góry antireligijną w kierownictwie Ministerstwa wyznań" ib. 149. 4 „Tendencję antireligijną nowatorzy wypisali na sztandarze postępu" Dies. lit. 9. 307.

320

231

Antirepublikański -a -ie przeciwny rzeczpospolitej, pojęciom republikańskim „Znane jego antirepublikańskie intencje nie znajdują sympatji wśród ogółu" G. Lwow. 1885. 160. 3.

321

232

Antirządowy -a -e. przeciwny rządowi. „Rozporządzenie policyjne pozwala karać wszystkich biorących udział w jakiejkolwiek antirządowej demonstracji" G. nar. 1885. 141. 3. toż słowo w słowo… „antyrządowej demonstracji" Dz. pol. 1885. 142. 2 „W akcji anty-rządowej, główną rolę odgrywa stronnictwo republikańskie" Wiek 1886. 39. 1.

322
233

Antisemita -y. m. nieprzyjaciel żydów, występujący przeciw żydowszczyźnie. „W Wiedniu także obawiają się rozruchów. Na Leopoldsztadzie antisemici podnoszą głowę.” Wiek 1885. 108. 2. „Chcąc owa partja stronnictwo dra M-za jakbądź cenę osłabić, głosi sfanatyzowanym masom żydowskim, że dr. M. jest antysemitą i że żydzi nie powinni go popierać” G. nar. 1885. 118. 2. (·) (cf. Antiżydowski

Antisemicki -a -ie. przeciwżydowski)

Antisemityzm -u. m. duch przeciwżydowski „Podnoszący się tu i owdzie antisemityzm, uważa mówca za objaw chorobliwy, za bliskiego krewniaka komunizmu, z którym walczą społeczeństwa.” G. lw. 1885. 124. 2. „Pod bramami rezydencji mianowicie w Wiener Neustadt antisemityzm odniósł walne zwycięstwo nad stronnikami partji narodowo-liberalnej” ib. 125. 4. (1)

(·) „W trzech z tych okręgów zwyciężyli demokraci, w jednym antisemita” G. lw. 1885. 125. 4.

„W okręgu IV (Wieden) głosy partji narodowo-liberalnej równoważyły się niemal z głosami antisemitów" ib.

(1) „Gdyby język wspólny stapiał w jedną całość" różnorodne żywioły, to w Niemczech i we Francji nie mógłby istnieć antysemityzm" Kur. Lwow. 1883. 266. 1.

323

234

Antispołeczny-a-e przeciwny interesom społecznym. „Pewien ton smętnej goryczy w całej odzywa się książce; jest zaznaczony fatalizm stosunków społecznych, niema jadu antispołecznego" G. Lwow. 1886. 223. 1. St. Koź.

324

235

Anti-żydowski -a -ie przeciw żydom występujący „W W... odbyło się przed trzema tygodniami, zaburzenie anti-żydowskie ze zwykłym przebiegiem. Zaczęło się od kłótni trzech robotników z żydami." Wiek 1885. 144. 2.

236
325

Antoni-niego, m. imię męzkie Anteczek, Antolek „Anteczku, coś ty znowu zbroił?" O. Dam. a. 1 sc. 5 „Biedny ty jesteś, mój kochany Antolku" Wilcz. Fot. 1. 103. (1) Antonina-y. ż. imię kobiece Anteczka, Antka, Antochna, Antolka, Antola, Antosia. (Antocha, Antośka, Tola, Tonia (x)) „Czy to panna Antonina śpiewa? – Tak, to Antosia." J. Zachar. Bis. lit. 2. 659. (1) Antoniowa-wej - żona Antoniego „Stryjenkę, panią Antoniową przyszła odwiedzić" J.J. Kr. 76. 120.

Antoniostwo i Antoniowie - Antoni z żoną „Szczęśliwi byli państwo Antoniostwo starzy" J.J. Kr. 76. 99. (1) „Od czasu bytności twojej moja Antochna ożywiła się ogromnie" St. Grudz. Echo 1878 254. „Piękniejszej, poczciwszej, milszej przylepki jak moja Antochna - ze świecą nie znaleźć!" Ib. 255 (1) (1) „Idźże mój Antolku, już nie będę twoja" pod Warsz. O. Kolb. Lud 1 Pieśni 73.

Antoszko-a. m. w Sanoc. antoni, imię męzkie. cf. Jantoś. (2)

(1) „Jeszcze taka lala jak ta Antocha" A. Dyg. Prz. Tyg. 20. 372.

„Antka! zrzuć-że te garnki z komina" Kur. Świąt. 1871. 18. 2.

§ U ludu powsz. Jantoni i t. d. we wszyst. zdrobnieniach i spieszczeniach „Trzeba dać na mszę świętą do św. Jantoniego." Wł. L. Anczyc. Obr. Kom. 140. „Kupiłem obwarzanków dla Jantosia" Kl. Jun. Rola 4. 556. „Gdzieżeś się podział Jantoś nieboże?" O. Kol. 2. 105. „Wygnała Jantoniowa samego (męża) ze wsi." ib. „Jest tu w ogrodzie nadobna Jantosia." ib. 109

(2) „~~Drugi fi~~ „Jeden choruje na homeopatię i leczy wszystkimi mikroskopizmem — drugi fikszat kuruje Morysonem, trzeci propaguje Miniajewa, czwarty jeździ do Antosika — do Stańka — do Maćka." Jl. Kraw. 60. 141.

„Antośka zajmowała się gospodarstwem, kuchnią" M. Bał. pam. chwasty 141

(x) Ciocia Tonia" El. Orz. W kim. wieczór 60.

326

237

Antrakt – u. m. franc. teatr. międzyakt, przeciąg czasu pomiędzy dwoma aktami sztuki. ǀ przen. żart. „w antrakcie” = tymczasem, w przerwie pomiędzy jednem zajęciem a drugiem. (1) „Sztuka szła zawolno, artyści nie umieli ról, a antrakty były nieskończenie długie” St. Krem. Bluszcz 1882. 405. „W antrakcie wlazł do jej garderoby” M. Gawal. Rom. i pow. 8. 386. „Wynaleziono sposób takich wiekowych antraktów, że trzyaktowa komedja wlecze się nieraz do północy!” G. war. 1885. 141. 3. „W antrakcie przy bufecie zapijają dekokt ochrzczony nazwą ponczu” Kur. Świąt. 1871. 19. 2.

(1) „No i dalej nie macie że nam co powiedzieć? spytał Longin – a zatem, Cymbusiu, w antrakcie dawcy wieczerzę” J. I. Kraszewski. 39. 42.

<u>Antr</u>ep<u>rzener</u>-a. m. <u>rzy</u>-rów um. przedsiębiorca, w widoku zysków podejmujący się na swój koszt i ryzyko jakiegoś interesu, przedsiębiorstwa i t. p. „Żyd jest towarzystwa tego (dramatycznego) antreprenerem, dyrektorem finansowym, ojcem i panem wszechwładnym" Wł. Malcz. Bies. lit. 8. 162.

Antrepryza -y. ż. – § meton. osoby podejmujące się antrepryzy, przedsiębiorstwa, zarząd tejże „Bilety którymi antrepryza (teatru) autorów płaci." Kl. Hofm. Pam. 2. 78. „Przeprowadzimy tu (w Paryżu) nie są takiem nieszczęściem jak gdzieindziej, są antrepryzy od tego." ib. 89.

§ „Nabyto plac, wybrano komitet, ustanowiono nadzór techniczny i budowa sposobem antrepryzy została rozpoczęta" Wiek 1885. 153. 2.

238

329

entresol

Antresola - i. ż. franc. piętro niższe na pośledniejsze mieszkania pomiędzy parterem a pierwszem piętrem „W niszach antresoli pod pierwszem piętrem, umieszczone są dwie figury naturalnej wielkości" Echo 1878. 188. „Zamiast na pierwsze piętro, wchodzi do lokalu w antresolach" Wiek 1886. 24. 3.

<u>Antropofag</u> -a. m. -gowie -ów mn. grec. anthropos człowiek, fago, jem, ludożerca

<u>Antropofagizm</u> -u. m. ludożerstwo fig. „Tę żywość umysłu, tę potrzebę nienasyconą wrażeń nowych, ten antropofagizm jeniałny, który ją zmusza pożerać każdego co się zbliży, co wyjdzie z zaczarowanego koła jej życia, zachowała w całej potędze do dziś dnia” J.I. Krasz. 2. 7. 113.

331
240

Antropologja-ji. ż. z Grec. nauka o człowieku. (·)

Antropologiczny-a-e. tyczący się antropologji. „Na półkach stały odlewy czaszek z różnych epok i krajów, stanowiące rodzaj małego anthropologicznego muzeum" Bol. Nad morz. Dun. 201

Antropometryczny-a-e. tyczący się ~~por~~ badania porównawczego ras ludzkich za pomocą pomiarów budowy „Z akademii. Posiedzenie komisji antropologicznej. Przedsięwzięto spostrzeżenia antropometryczne" G. lwow. 1885. 115. 3.

(·) „Zawiązanem zostało w Wiedniu stowarzyszenie antropologiczne, które wzięło sobie za zadanie pracę wspólnemi siłami nad antropologią ścisłą, czyli nauką o rasach ludzkich, etnografią i historyą rozwoju człowieka pierwotnego" G. lwow. 1887. 160. 3. „Szkielety posiadają szczególną cechę: czaszki ich należą do długogłowych, co w naszych wykopaliskach jest osobliwością antropologiczną" W. Malewi. Bús. lit. 9. 387 „Po wyjęciu z

grobu zwłok Beethovena przedsięwzięli wczoraj reprezentanci Towarzystwa antropologicznego różne wymiary czaszki" G. lw. 88. 143. 5

332
241

<u>Antuka</u> n. nieodm. wyraz fr. en tout cas, parasol średniej wielkości mogący służyć do ochrony zarówno od deszczu jak słońca. Fr. Skobel potępiając używanie wyrazu „ankieta", mówi: „Jestto godna siostrzyca już dobrze u nas znanej antuki, t. j. małego deszczochronu, zwanego po francusku en tout cas" Skob. O skaż. jęz. 1. 31.

333
242

=

Antychryst -a. m. grec. przeciwnik Chrystusowy, fałszywy Chrystus § w mowie pospolitej nazywają kobietę złośliwą Antychrystem.

Antychrystka -i. ż. „Nie wierz mi, to antychrystka niegodna zwodnica!" J. I. Kr. 71-141.

§ powsz. lud. Chełmin. Ancychryst. alb. młodz. Akwarnow. 298.

Antychrystowy -a -e tyczący się antychrysta „Około roku Antychrystowego, jako około rzeczy przyszłej i nie bardzo jasno od Pisma świętego opisanej, różne są rozumienia" Opis. Antychr. 1. „W których słowach jaśnie się pokazuje, jaka będzie potęga Antychrystowa, gdy zabijać będzie mógł wedle woli swojej." ib. 7.

§

334

243

<u>Antycypować</u>. st. cz. łac. uprzedzać, robić co wprzód niż z porządku rzeczy wypada. „Nim będzie drukować, wprzód chce rady, chce antycypowanej owacji - poznania się z literatami tutejszymi" J. I. Kr. 33. 90

335

244

Antydatować – cz. niedok. (:) kłaść datę dawniejszą niż rzeczywista, cofać datę – fig. „Julja sypała wejrzeniami, które mogłyby spalić na węgiel nieszczęśliwego, gdyby o lat dwadzieścia mogła je antydatować" J. I. Kr. 77. 211. U Ld. gołosłowna wzmianka pod wyrazem: datować (:) właściwie antedatować.

245 1.
336

~~lub~~ / używanemi

Antykwarjusz-a. m. — ś handlujący staremi książkami lub zabytkami sztuki, „wziął w księgarni na kredyt dzieło kosztujące sześć rubli i sprzedał je bezzwłocznie pewnemu antykwarjuszowi za złotych dziesięć." Kur. Św. 1867. 26. 4.

Antykwarnia-i. ż. księgarnia w której sprzedają i kupują stare i używane książki lub dzieła sztuki. (1)

Antykwarja-ji. ż. starożytności, rzeczy stare, „księgozbiór dostał się w pewnej cząstce w ręce jednego z miłośników antykwarji" Now. 1878. 107.

(1) „Gdzie tylko były do przejrzenia jakiekolwiek na zniszczenie przeznaczone papiery, przeglądał je i niejeden cenny uratował dokument. Chodził w tym celu po antykwarniach, po sklepach korzennych i innych, gdzie tylko jakiekolwiek znajdowały się makulatury" Pis. lit. 9. 246.

Antykwarski-a.-ie, tyczący się antykwarji, antykwarjuszów, handlu staremi książka-

(stawrzyznę

mi lub zabytkami sztuki) „Sprzęty stare, zużyte, jakby z antykwarskich składów pozbierane" M. Bał. Pan. Dz. 1.

Antykwaryczny-a-e toż co antykwarski, mający związek z antykwaryą. „Skład dzieł antykwarycznych księgarni Karola Wilda we Lwowie" katalog z r. 1877.

246 337
2.

Antykwarnia -i. ż. skład i handel starych książek, a niekiedy i dzieł sztuki „Antykwarnie w tym stanie, jak są obecnie, nie dają uczciwego pośrednictwa przy nabywaniu książek używanych, ułatwiają natomiast nieraz młodzieży nieprawny zbyt książek" Przew. bibljogr. 8. 120.

Antykwaryjusz -a Antykwarz -a. m. § handlujący wyłącznie staremi i używanemi książkami lub zabytkami sztuki „Autor mówi tu wyłącznie prawie o antykwarzach kupujących i sprzedających stare książki szkolne, a przedewszystkiem o tego rodzaju antykwarzach warszawskich" Przew. bibljogr. 8. 120.

247 338

Antytłączny-a-e, przeciwny łączeniu się, separatystyczny „Nie mamy w sobie wielkiej wzajemnie przyciągającej się siły – przeciwnie, antytłączne usposobienie jest główną naszą wadą. Każdy chce robić swoją głową – pracuje ... póki sam. Zaledwie jaka zawiąże się assocyacja, już więdnie w zawiązku" A. kr. Tr. Dz. II. 104.

339

248

*Antypapa -y. m. Antypapież -a m. przeciwnik i współzawodnik prawowitego papieża „Pod pewny czas zjawi się Pseudo-Prorok Antypapa, wierny towarzysz Antychrysta" Opis. przyj. Antychr. 45. „Ten Antypapa jako czarnoksiężnik, wiele fałszywych cudów czynić będzie" ib. 46.

Antypatja -ji. z. grec. wstręt, odraza do osoby lub rzeczy. Antypatyczny -a -e wzbudzający antypatję. „Nic dla niego nad miasto i miejskie towarzystwa antypatyczniejszem być nie mogło" J. I. Kr. 33. 61.

Antypka -i -ż. cybuch z czereśni tureckiéj „Ogień podtrzymywszy chybko skłonił się z dwusążniową ku panu antypką" Ad. Mick. 1. 254 „Postać podkomorzego, w obłokach dymu filtrującego się przez antypkę, bursztyn i usta" T. T. Jeż 2. 18 „Pociągał z długiéj antypki, któréj koniec gubił się pod stołem, przezroczysty dymek" J. Zachar. Bies. lit. 2. 658

Antypko -a. m. prow. Drohob. djabeł P. Paryl. prow. mater. 1. 63.

342

250

Antypod-a. m. § fig. przeciwieństwo „Stan każdy jest ~~ta~~ szanowany, ale ubożsy ani marzy, ani się kusi wyrównać bogatszemu; ~~może dla tego polak z Prus~~ a że w ogóle niemal, umysłowe wykształcenie jest tu wysoko rozwinięte, więc może dla tego polak z prusakiem są sobie pod tym względem antipodami." W. Gwiazd. 2.95

343

251

Antyteza -y. ż. grec. przeciwpołożenie. Figura retoryczna (1) ξ coś wprost przeciwnego drugiej rzeczy lub pojęciu „Hrabia, człowiek sztucznie na istotę czczą i zimną wyrobiony - dla Luci przedstawiał antytezę tego co było jej ideałem" J. I. Kr. Hol. wiek 1878. 19

(1) „Dla porównania despotyzmu z rewolucyą używa on antitezy: Nerona lub Kaliguli z Wezuwjuszem i pyta: co lepiej dla miasta, czy aby tyran dopuścił się w niem bezprawia, czy, aby Wezuwjusz go zalał lawą" G. lw. 1885. 134-4. „W sądach swoich nie zna półtonów, przejść i półcieni; u niego wszystko jest ostatecznością, jaskrawem światłem lub ponurą ciemnością, występkiem lub cnotą, chwałą lub hańbą. Z tej to przyczyny, antyteza jest ulubioną formą jego myśli - antyteza namiętna niepohamowana nie tylko w stylu lecz i w samym pomyśle utworów" Ed. Siwin. Prz. Tyg. 20. 327.

344

<u>Anulować</u> ст. cz. ndkn. Tac. znosić, unieważniać, kasować „Nowa ustawa, gdyby została przyjętą, anulowałaby wyrok trybunału" G. lw. 1885. 135. 5. „Delegaci uprosili króla aby anulował dekret" ib. 142. 5.

<u>Anyżówka</u> – i. ż. wódka anyżkowa „Nie zawadzi kieliszek anyżówki" An. Wi. 1. 127 „Wsunął się po cichu adwokat, od którego silnie anyżówki zapach rozszedł się po pokoju" J. I. Kr. 46. 68. „Postawię kieliszek anyżówki" Jerzy Myr. Wiek 1883. 10. 1. „Sprowadził nas na anyżówkę i porzeczkę." W. Gomul. 2. 36.

Anzac – u, m. niem. pouf. i tryw. zapał, przykładanie się do jakiej czynności „Patrz! z jakim anzacem tańczy" Nsp. „od samej młodości dziwny miałem anzac do zbierania napisów, rozkopywania kurhanów.." K. Św. 1867. 52. 2 „Chcę wszechwładnej modzie hołd swój złożyć w damie, w sukni jak materac wzrasta się z anzacem" ib 1877. 32. 4.

<u>Anzelm</u>-a. m. imię męskie „Pan Anzelm był małżonkiem wygodnym" Bol. Nad modr. Dun. 58

<u>Anzelmowa</u>-ej. ż. żona Anzelma „Pani Anzelmowa jeszcze do ciebie przyjść nie mogła" ib. 68.

254

348

Aojdy -ów. m. pl. grec. piewcy, poeci narodowi

„Epicy łączący śpiewy ~~A~~ aojdów w jedną całość” H. Biegel. p. Tad. 3.

349

apanagium śred. łac.

Apanaż - u. m. głów. używane w l. mn. apanaże - ów. franc. dochody wyznaczane przez rząd lub monarchę członkom rodziny panującej; dodatkowe do pensji uposażenie niektórych dygnitarzy „Co się tycze apanażów rozmiar ich zależny od stopnia pokrewieństwa z cesarzem" ch Wiek 1885. 42. 2. „Obejmując urząd posła w Wiedniu, zrezygnował z pensji i zwykłych apanażów" G. lwow. 1885. 143. 2. „Wielka opera paryzka swojemu Taurerowi barytonowi nie mogła dłużej płacić ogromnej pensji i apanażów" Wiek 1886. ~~17~~. 18. 3 „Wanda z hrabią udali się do Wiednia, oboje pozbawieni środków materjalnych, bo i ojciec hrabiego, widząc w nim taki upór przestał mu przesyłać zwykłe apanaże" M. Kamiń. Kwiaty 1. 76.

255

350

Aparacik -u. m. ki -ów mn. zdrb. mały aparat, przyrządzik „Wiadomo, iż niektórzy z głuchych otwierają usta, by lepiej słyszeć. Bardzo dobrym środkiem w tym razie jest tekturowy cylinder, którego jeden otwór obciągnięty jest wyprężoną błoną; wychodząca ze środka jej nitka służy do przeprowadzania dźwięku... Pierwszy ten aparacik lepsze oddaje usługi niż trąbka akustyczna" Kłos. lit. 9. 352.

Aparat -u, m. 5 w znacz. moral. ~~wzg~~ posługiwanie się środkami nadzwyczajnemi dla wzbudzenia podziwu, wrażenia, admiracji, poszanowania „Książę tym razem był o wiele przystępniejszy i porzucił cały aparat który czynił go tak szczególnym" Wiek 88. 133. 1.

Apartament - u. m. z franc. Pokoje, mieszkanie wygodnie i mniej więcej wykwintnie urządzone. „Apartament gościnny dla dostojnego pana był przygotowany, wykadzony, i opatrzony we wszystko" J. I. Kr. Hof. Wieś 1878. 53. „Mieszkanie zakrawało na elegancika miejskiego, apartament, w którym student starannie się ukrywał, jakoby błogiego swego stanu nieco się wstydził" J. I. Kr. 58. 43. „Kasper przeszedłszy bez powitania mimo szwagra, udał się do apartamentu swego" J. I. Szl. 2. 414 „Córki były trzymane z guwernantkami w niedostępnych dla gości apartamentach" Z. Kaczk. 4. 86. Apartamencik - u. m. Mały apartament „Nająłem dla niej śliczny apartamencik niedaleko od mojego" J. I. Kr. 72. 125. „Taki miała mały apartamencik, że jednego pokoiku warszawskiego niebył wart; w tej najwięcej dziesięciołokciowej przestrzeni, mieszkała, sypiała, gotowała i table d'hote trzymała" Kl. Hofm. Pam. 2. 91. „Apartamencik był niewielki, ale

Pewna mniejsza lub większa liczba pokojów stanowiąca czyjeś mieszkanie.

urządzony z elegancją i smakiem" J. I. Kr. 2. 38. 15.

„Dom ma się składać z dziewięciu wielkich ~~apartamentów~~ sal, przytykających do tychże apartamentów... mieszkanie urzędnika dziewiątej rangi (w Chinach) może mieć tylko pięć apartamentów" G. lw. 1885. 141. 4. „Popis szkoły muzycznej wypadł dobrze. publiczność napełniła salę i poboczne apartamenta" ib. 142. 3.

„Zajmowała apartament złożony z 10ciu pokoi" ib. 156. 4. „W zimie cały prawie ich elegancki apartament pozostaje nieopalany" J. Lam G. lwow. 1886. 175. 1.

„Nająłem porządny apartamencik, pożyłem żyć wygodniej" J. I. Kraw. 59. 82.

„Z powierzchowności ten dom nie wygląda, aby krył wewnątrz takie apartamenta" A. Wilcz. Tot 2. 87.

352

257

Apartener – a. m. właściwie partner (cf.) franc. współgrający, towarzysz w grze lub w innem zajęciu „Wincenty powoli przyzwyczaił się do partji wista bez Ignacego, znalazłszy apartenera bardzo uważnego" J. A. Miniw. Tyg. Ill. 1. 95

353

258 1.

Apatja -tji -ż. z grec. najwyższy stopień nieczułości, obojętności i lenistwa tak pod względem fizycznym jak moralnym „Jest to gorzej niż rozpacz, bo zimny sen, zdrętwiałość jakaś, apatja" J. I. Kr. Na cm. na wulk. 7 „Rozmowy z starszkiem księdzem wywiodły go z apatji i wlały siłę nową" J. I. Kr. 73. 133 (·) Apatyczny -a -e - nacechowany apatją „Hrabina była właśnie w tem usposobieniu apatycznem, znużona, tęsknicą prawie do śmierci" J. I. Kr. Z 7 let. woj. 2. 121. „Melancholja pogrążyła jej umysł w apatyczną ociężałość" M. Bał. Biały murz. 217.

(·) „Jak wszystkie z natury słabe i bierne charaktery, założywszy ręce, z fatalistyczną niejako apatją oczekiwał ostatniego gromu lub jakiejś cudownej pomocy" W. Łoz. Czar. Mało. 70 „Pod maską apatji i zupełnej nieczułości dojrzał ślady myśli i uczucia, które wyglądały jakby ostatki lawy zastygłej w wygasłym wulkanie." St. Grudz. Echo 1878. 250 „Niczego jej się nie chce, bo

apatja ją opadła jakaś - spać ~~tylko~~ chciała tylko, albo umrzeć" M. Gawal. Rom. i pow. 8. 388.

„Schodziłem z piętra zimny, apatyczny. Cały świat mało mnie obchodził, a z nim i stwory czy niestwory gniew Mentora" A. Urb. G. lw. 1885. 122. 1. „Od tygodnia ludność naszego miasta zwykle spokojna i apatyczna, jest niezwyczajnie poruszona i rozgorączkowana z powodu prawyborów do Rady państwa." G. nar. 1885. 122. 2. „Nieraz wśród ogólnej wesołości siedziała z oczami utkwionemi w jedno miejsce, bez ruchu i życia, z twarzą bladą i nieozwarzoną, która mroziła wszystkich. Irenę drażniła ta apatja, nazywała ją komedją." M. Bał. O nar. zie. 282. „Zarząd miejski, dzięki apatji obywateli, wpadł w ręce kilku ichmościów, gospodarujących według własnego widzi-mi-się." Wiek 1885. 146. 1

„Jego dawną dzikę gwałtowności zastąpiła nagle jakaś ponura, apatyczna uległość" Wal. Łoz. Cz. Matw. 35

—cznie adv. „Spełniał swoje obowiązki powoli, apatycznie, jak prawdziwy rusin, którego bierność i obojętność na wszystko, są zagadką dla psychologów" J. Rog. Wiek 1886. 243

Apatycznieć -ał -eje st. nij. /zdw./ Zapatycznieć dkn. apatycznym się stać, ulec apatji „Zapatyczniał, odrętwiał, odsunął się zupełnie od świata, który mu już nic dać nie mógł" Kraj. 9. kwiet. 1886. 263.

Apatja ż. ciąg. „Czy go uspokojenie ożywiło, czy przerwała apatja, w jakiej od śmierci żony zostawał, ale nagle rozruszał się." J. I. Kras. 60. 108. „Nędza pomiędzy nimi (emigrantami naszymi w Ameryce) okropna — rozpacz i apatja przerażająca." Bies. lit. 10. 67.

Apatyczny ż. ciąg. „Prawie nagle wtedy z dzielnych, zdolnych, chętnych do pracy i tworzenia, stają się apatycznemi, tracą wszelką ochotę do życia" Dr. J. Markman Bluszcz 23. 335.

Apatyczność -i. ż. bez l. mn. — usposobienie apatyczne. „Z wyrazu twarzy, które najczęściej na obrazach pana Żmurki mają

bezruchność woskowych figur albo apatyczność znużonych modelek, nie byłbym poznał że usnęły pod wpływem narkotyku; mogłyby tak samo spać po mleku, albo po wodzie sodowej" Quis Divus 23. 369.

355

260

Apel – lu. m. z franc. zwoływanie ~~[illegible]~~ żołnierzy (:) meton. znak zwoływania, sygnał. „Wtem ozwały się bębny... na ten appel rozkazał oficer zamknąć ich pod strażą na sali" Ad. Mick. 3. 219. (:) „Szwadron stał sformowany w dwa szeregi do apelu" W. Gorzk. 1. 92. „Na podłodze pomiędzy chorymi ledwie się uwijać było przecisnąć i gdyby nie to, że co moment, któryś stawał do apela, w doł do profosa, niewiadomo gdzieby się żywi podzieli" O. J. Byk. G. lw. 1885. 139. 2. „Krawiectwo stabo jest reprezentowane na wystawie. Oprócz wyrobów szkoły krawieckiej, żadna firma warszawska nie stanęła do apelu" Wiek 1885. 145. 3.

261 356

Apelant - a. m. nci l. mn. ten który apeluje, apelujący „Jeżeli apelant niniejszemu rozporządzeniu poddać się zechce, tedy, po odprawieniu rekolekcyj duchownych, będzie uwolnionym od kar kościelnych" G. Lwow. 1885. 128. 3.

357 262

Apelcyna - i. ż. gatunek pomarańczy „Jedne pomarańcze są kwaśne, drugie słodkie; od. mianą tylko są apelcyny" Kluk Dykc. 1. 135 ob. apelsyna

358

263

Apelzyna -y. ż. niem. nieużyw. pomarańcza „Zaopatrzy się w apelzyny i karmelki; cytryn i araku, ja dostarczyć zobowiązałem się" Ar. Wi. 1. 188. ob. Apelcyna.

359
264

Apetyt -u. m. § lud w W. polsce, kujawiak i prusak zach. wymawia apetyk -u. Al.[A] Kraszew.
alb. ml. 289; (298 § niewczasie. „smacznego apetytu" życzę komuś aby mu jedzenie smakowało.
§ „Fałszywy apetyt" przyp. gdy się komuś żąda rzeczy nieopodobnych, trudnych do urzeczywistnienia. „Póki się nie zraził, początki szły mu wcale nie źle, łudził się tem do niejakiego czasu, a zapalając coraz więcej, mniemał, że już trafił na drogę właściwą, ale to był fałszywy apetyt człowieka, co czuje pragnienie strawy, a jeść nie może" J. I. Krasz. 58. 86.

Aplaudować ń. cz. ndk. aplauz dawać, przyklaskiwać „I tej i drugiej aplauduje stronie, a zdradzi obiedwie" Kil. woj. serd. af. 188. (·)

Aplauz - u. m. „Gdyby nie tremą, ściśle się wiążąca z każdym pierwszym wystąpieniem, byłaby artystka pozyskała bezwzględnie ogólny aplauz" G. nar. 1885. 140. 2. „Gra artysty odznaczająca się siłą dramatyczną powszechny wywołała aplauz" G. lw. 1885. 134. 4.

(·) „Przed rozpoczęciem uczty odczytywał stolnik menu, podczas czego biesiadnicy stosownie do potraw kiwali głowami przychylnie lub nawet applaudowali z zapałem" Mar. Dun. G. lw. 1885. 136. 4. „Że utalentowaną artystkę przyjęto z wielkim aplauzem, to zbyteczna mówić. Aplauz ten, sądzimy, dotrwa do końca jej gościnnych występów" G. nar. 1885. 141. 3.

Feuileton. przyjęcie z uznaniem, z aplauzami. „Śród ogólnego pędu aplauzów dla trupy meiningeńczyków, znalazł się przynajmniej jeden człowiek kompetentny prawdziwie, który

ośmielił się słówko prawdy powiedzieć panom krytykom" Prz. Tyg. 20. 333.

„Zażarty z sobą wiedli spór. Resta głośno kibicowała, to karcąc niefortunne dostawki, to aplaudując zręczne obliczenia zapaśników." A. Urb. Wiek 1885. 240. 2.

„Do samego końca przedstawienia nie szczędzono jej rzęsistych aplauzów" Kur. lwow. 1883. 266. 2 „Popisywał się ze śpiewem i zyskał aplauz ogromny" J. Lwow. 60. 77.

„Ugoda ta, wiążąca na wieczne czasy Konrada, z tym większym została przyjęta aplauzem, ile że przyłączała zaraz do korony księstwo Płockie" Z. Kaczk. G. lwow. 1887. 231. 2.

265

361

Aplikować cz. cont. — § absolute. urzędować bezpłatnie dla obznajomienia się z czynnościami biurowemi „Aplikował w jednej z komissyj rządowych" F. S. Dm. Kłosy 12. 375 „wiele tu jest mecenasów, prokuratorów, patronów, wszystko to aplikowało przy mnie" J. I. Kras. 64. 11.

Zaaplikować cz. dkn. „Zaaplikowałem belladonę i… niby ręką odjął" T. T. Jeż Now. (cdr.) 1878 6. 1. „Dopadł go i zaaplikował mu jeszcze kilka policzków" Kur. lwow. 1886. 148. 4. „Zaaplikował policzek Bednarzowi wobec całego miasta" A. Wilcz. Anan. 1886. 35 (.)

Aplikacja -ji. ż. § pewien rodzaj haftu, w którym figury, arabeski i t. p. wycięte z jednej materji wszywają się w inną „Figury aplikacji wyciąć: liście z oliwkowego, kwiaty zaś z pąsowego „serge" i umocować je na tle cienkiemi ściegami, tego koloru jedwabiem" Bluszcz 1883. Dod. lir. 30. (1.)

(.) „Może Bóg da jaką okazyę, w której da się jeszcze nasz pierwszy plan zaaplikować" Z. Kaczk. 1. 214.

Aplikant -a. m. lm. -ntów mn. § przykładają-

cy się do czego, pilnujący (1) jakiegoś rzemiosła, zajęcia „Nie mało wtłoczyło się ludzi podejrzanych, Cyganów, rozwiozłów i innych podobnych aplikantów" Z. Kaczk. 1. 271.

„Chorobę następcy tronu traktował lekko i nie uwzględniał metody leczenia, aplikowanej przez powagi naukowe" G. Lwow. 1887. 263. 2.

(1) Aplikacja = aplikowanie w biurze, przy adwokacie, rejencie i t. p. obowiązki aplikanta „Przy jednym z najpierwszych adwokatów we Lwowie był młody aplikant, nazwiskiem Antoni Gniewek... Aplikacja zbrzydła mu niesporo, akta go nudziły i ziewał przy pracy." J. Korzen. 2. 174.

cznie przysł.

Apodyktyczny -a -e stanowczy, nieznoszący zaprzeczenia „Wobec postępów medycyny, a zwłaszcza chirurgji, apodyktyczne wyroki lekarzy nie mają już sensu" Wiek 1885. 228. 4. „Zkąd to pochodzi, iż wyrok krytyków apodyktycznych, sędziów nie uznających apelacyj, jakoś tak dziwacznie wypadł?" St. Kozm. G. Lwow. 1886. 172. 2. „W każdym podręczniku powtarza się podejrzenie, rzucone przez współczesnego historyka Długosza, ale już w formie apodyktycznego sądu, że Witold pragnąc zerwać ciężące na nim więzy unii z Polską, stara się o litewską koronę u Zygmunta" A. Proch. Ost. lata Witolda. 1. „Obok produktów swojego przemysłu domowego, mogą obnosić także i inne towary, nawet takie, które ustawa apodyktycznie wyklucza z zakresu zwyczajnego handlu obnośnego" G. Lw. 1888. 7. 3.

Apokalipsa-y. ż. grec. apokalipsis = objawienie. Objawienie św. Jana, ostatnia księga nowego testamentu

Apokaliptyczny-a-e znajdujący się w apokalipsie(!) § fig. w potoczn. mowie: fantazyjny, po-
pełen grozy, straszny
tworny „Owe machiny, co jak apokaliptyczne potwory ujarzmione ręką człowieka pracują dla niego dzień i noc niezmordowanie - mają pewien urok" M. Bał. Okaw. zie. 365. „Przedstawia w jakichś straszliwych, apokaliptycznych ~~barwach~~ formach uczucia nienawiści narodu" G. nar. 1885. 150. 3. (!) „W czasie tych przywidzeń zdawało mu się, że jest prześladowanym przez apokaliptyczne bestje" G. Lwow. 1885. 155. 4. „Ryczą bestje apokaliptyczne na równinach kośćmi usłanych" B. Bol. Tut. 1.6.

Apollo-lina. m. § „Apollo belwederski" = typ piękności męzkiej „Uwierzyłem w to że byłem Antinousem i na Apollina Belwederskiego poglądałem z pewnem lekceważeniem" J.I. Krasz. Na cm. na wal. 96 § „Pełen ufności w niezwyciężone swe apollonistwo belwederskie, był pewny że bogata contessa pójdzie za niego" Id. 73.67. A Feb, Febus

Apolonja-ji. ż. imię żeńskie; zdrob. i pieszcz. Pola, Polusia, Polonka (ob.) „Byłaby się może mała Apolonia sponiewierała, gdyby ładna twarzyczka i łagodność charakteru nie uczyniły ją ulubienicą pani i pana. Nazwano ją śliczną Polą (bo tak ją przez skrócenie zwano" J.I. Krasz. 1. 127.

„Mały, krępy, niezgrabny, brzydki aż do śmieszności lub odrazy, gdy sprawy niewinnego bronił stawał się pięknym, stawał się Apollinem, któremu nawet kobiety biły brawo" Bies. lit. 9. 147.

365

268

Apologeta-y. m. w l. mn. eci. z grec. apologia w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, nazwa pisarzy występujących w obronie wiary „Gdyby żył w wieku XVI-tym, w wieku żywej jeszcze wiary, namiętnych sporów religijnych, byłby został znakomitym kaznodzieją, apologetą..." P. Chmiel. Niwa 16. 181.

Apologetyczny-a-e, od apologety, apologetyki „Rozmowy ze mną obudziły w nim chęć porozumienia się z dziećmi, którym go w przedmiocie religijnym objaśnić mogły... począł czytać Nicolas'a, wziął się do innych ksiąg apologetycznych" J. I. Kracz. 59. 104.

366
269

Apopleksja, ji. gwałtowne ustanie władzy, paraliż... nagła śmierć. zdrobn. Apoplekcyjka. żartem „Śmiertelni jesteśmy, według pijemy, jednego wieczora padnie apoplekcyjka, zadrzeć nogi i kapitał nieboszczki będziesz miał na sumieniu" I. I. Kr. Kłob. wsch. 1878. 49

Apoplektyczny-a-e, od apopleksji np. „atak apoplektyczny" 2° mówiąc o człowieku i jego naturze, mający skłonność do apopleksji „jako stary i mający usposobienie apoplektyczne, dawał gwarancyę, że niedługo będzie im zawadzał" M. Bał. Kaś. Dziady 233

367
270

<u>Aport</u>! interj. franc. wołanie na psa wyżła, ażeby co przyniósł (·) <u>Aportować</u> cz. ndk. z franc. dosłow. przynosić, mówiąc o psie ułożonym do tego „Czemużby nie miał psy(?) z łatwością, jak tańczyć, warować, przez kij skakać, aportować" Wł. Minie. bajka: Służba dwors." „Pomysł oryginalny, ale nie bardzo przyzwoity kazać mi, jak psu, aportować" M. Gawal. Row. i pow. 8. 388 „Rzuciła mu, jak psu do aportowania" ib. 387. (·) „No, hlo prędzej – wołała – Cezar <u>apporte</u>! – nie dajżeż mu się ubiedz!" ib. 388. (1)
„Niby wyżeł, niby kundel, jak miał ochotę, to nawet czasami aportował mi z wody" Łowiec 1886 (Rok IX). 45. (2)

(1) „Bies stoi jak mur... bieguńca... pójdź dalej; pyf!.. prrrr!.. puf! <u>aport</u>!" A. Wr. tr. Dni. 7. 52
(2) „Dostają pieska, wyuczonego służyć na dwóch łapkach, aportować i przez kij skakać" Bibl. lit. 9. 247 „Swawolny, niepostrzany, zawsze

w zadeptanych trzcinikach i podarty

czaple, którą wszyt psy aportował, był

dla guwernera prawdziwą plagą" A. hr. Fr.

Dz. II. 165

Apostoł -a. m. § daw. „Apostoł, spory kielich dwunastu apostołów, przy biesiadach używany, a w mowie potocznej apostołem zwany" W. Pol Pow. 5. 131 „Ja patrzę, a szlachcic ciągnie apostoła" ib. 111.

271 369

Apostrofa -y ż. grec. figura krasomowska, przemówienie do osób nieobecnych lub rzeczy nieżywotnych, dla podniesienia wrażenia (1) Apostrofować cz. ndk. zaapostrofować cz. dok. pop. zagadywać kogoś z naciskiem, zwracając uwagę, wybadywać z rodzajem nagany „Spiknęli się wszyscy na mnie. Gdy Wanda wyszła na chwilę, Starosta mnie zaapostrofował: cóż hrabio robisz? czem się zajmujesz?" Dol. Pam. Pan. 180

(1) ob. u. „Na tę apostrofę odpowiedziały dziś „Nowości" obszernym artykułem wstępnym.." Wiek 1885. 143: 1. „Numer gazety zawiera następującą apostrofę: „Nowości" mają interes w rozpowszechnianiu wszystkich pogłosek, mogących wywołać nieporozumienie między Niemcami a Rosyą... Na tę apostrofę.. j. w. „Słowa te „Pesther Lloyda" „Moskiewskie Wiadomości" wiążą następującą apostrofą: Czy podobna łgać bezwstydniej?.. i t. d." Wiek 1885. 154. 1. „Znowu mamy do zanotowania ostrą apostrofę, z jaką zwraca się organ kanclerski przeciw Gazecie Moskiewskiej." Czas 88. 166. 1.

370
272

Apoteoza - y. ż. z grec. Ubóstwienie „Była w tym obrazie apotheoza Marji, niewiasty, kościoła" T. T. Kr. 73. 175. z metou. Figura, wizerunek uzmysławiająca pojęcie apoteozy „W górze niesiona przez aniołów matka - dziewica w apotheozie" T. T. Kr. 73. 175 z tyczn. wywyższenie, wywyższenie nad zasługi, nad wartość „Apoteoza bydlęcia strąca mnie z piedestału, na którym stałam bliżej aniołów" Bol. Wybr. 31. (1)

Apoteozować - cz. niedok. podnosić do apoteozy. L. Skobel zalicza wyraz apoteozowanie (uwielbienie, ubóstwienie) do usterek zasługujących na potępienie. O skar. jęz. 1. 126. (·)

Uapoteozować cz. dkn. „Mało się już troszczy o świeżo uapoteozowanego, w inną stronę ciągnie opinja publiczna" Z. Sarn. G. lw. 1885. 137. 1.

(·) właściwe w języku naszym wyrazu na dokładne określenie apoteozy: uwielbienie jest za mało, ubóstwienie za dużo.

(1) „Cóż więc mają znaczyć te wzniosłe zachęty, te

oryginalne zachwyty, uwielbienia i apoteozy?" Wiek 1885. 135. 1

„Znajdują się ludzie, którzy chcą apoteozować wiarołomstwo..." G. lw. 1885. 157. 3 „Poeci nasi zadto apoteozują tę przeszłość", stawiają ją w obłokach, podczas gdy ona tylko stąpała po ziemi.." Elpidon Młodzi i Starzy 1. 185.

aprzendować

Aprendować nij. udan. u Ld., jako przestarz. u ludu
W.-polska, Kuj. w użyciu do dziś. „Widzisz go,
żołnierska sztuka, pośle nie chce aprendować"
Ar. Wi. 5. 114. To jest zdaje się dowolnie wzięte przez
Wilkońskiego. Ale w Kuj. lud mówi „aprendo-
wać na co" = nie zważać; albo też absolute
„aprendować" szczególniej z przeczeniem „On
nic nie aprenduje" = nie boi się, na nic nie
zważa.

372
274

<u>Apreter</u>-a. m. franc. apprêteur, robotnik przyrządzający coś, przysposabiający, przyprawiający ~~[illegible]~~ „Zdolni apreterzy, do filcowych i słomkowych kapeluszy, znajdą zaraz stałe zajęcie w fabryce..." Kur. war. 1878. 224 ogłosz. w dod. <u>Appretura</u>-y. ż. ostateczne wykończenie wyrobu w tkalniach. Dykc. umiej. „Fabryka sukienna mieści się w dwóch większych gmachach; w jednym z tych maszyna parowa stojąca, porusza apreturę i folusze; w drugim zaś maszyna parowa leżąca wprawia w bieg przędzalnię i warsztaty; farbiarnia mieści się w trzecim budynku" Tyg. Ill. s. 3. t. 6 p. 261.

<u>Apretownia</u>-i. ż. warsztat, pracownia, w której się dokonywa apretura wyrobów tkackich „Projekt urządzenia fabrycznej apretowni płócien ~~[illegible]~~ w Krośnie" G. lwow. 88. 155. 5.

275
373

Apriorycznу-a-e łac. fil. wynikły z rozumowania myślowego, a priori, nie rzeczowego, ~~~~ a posteriori, nie oparty na faktach „Ludzie bywają sztuczni i fałszywi... jesto aforyzm wyciągnięty z doświadczenia, nie aprioryczny" Bol. Pam. Pan. 168. Fr. Skobel zaleca przymiotnik „aprioryczny" (wymyślony, wyrozumowany) do użytku językowego.

„Przewodził Śniadecki między sceptycyzmem francuskim i racjonalizmem niemieckim, trzymając się metody tych filozofów, którzy apriorycznej dyktatury nie narzucali rozwojowi umiejętności" L. Dębi. Akad. wil. 31.

Aprobata - y. ż. § „Wobec tego stanu rzeczy znalazło ogólną aprobatę doniesienie, iż król uwzględnił radę swoich ministrów" G. lw. 1885. 146. 2. (1)

Aprobować § Zaaprobować dkn. „(Nominacja) potrzebuje potwierdzenia ~~[illegible]~~ ze strony senatu, a mało jest widoków, aby ciało to zaaprobowało tę nominacyę" G. lw. 1885. 146. 4. „Wobec tak wielkiego poszanowania dla katechizmów aprobowanych przez stolicę biskupią, okazały się bezsilnemi wycieczki radykałów" ib. 153. 1. „Rada sanitarna zaaprobowała rozporządzenia wydane w sprawie uroczystości welehradzkich" ib. 4. (2)

(1) „Sułtan ma być nakłaniany przez Anglię i Francyę, ażeby dał aprobatę zamierzonej zmianie w Egipcie." G. lw. 1885 154. 5

(2) „Nie mogę zaaprobować udziału w ruchu wywierającego wpływ szkodliwy" G. lw. 1885. 155. 2 „przekłady modlitw aprobowanych przez władzę duchowną" Wiek 1885. 152. 1. „Towarzystwo literackie (lwowskie) statut dla Macierzy ułożyło - i przesłało go do ostatecznego zaaprobowania J. I. Kraszewskiemu" W. Mat. Roc. lit. 9. 322.

„Nikt nic bez zezwolenia i aprobaty jego zrobić nie śmie" PJ. Urzz. 4. 181.

<u>Apropo</u>. wyraz franc. à propos – sam używany absol. jest wykrzyknikiem i znaczy to samo co: ale! ale! – obok rzeczownika z 2gim przyp. jest przyimkiem „No, moi panowie, gdy mowa o wojnie, apropo napadu i ja coś opowiem.” W. Pol. 9. 107 u Ld. cf pod „Ale.”

376

276

Apsik wyraz naśladujący odgłos kichania cf. u Ld. psik (na kota) „Gdybym ja miał taką córę, wyrzgłbym jéj rózgą... Apsik!... na zdrowie - na zdrowie!” Kur. Świąt. 13. 4

Aptékarz -a. m. rze - y mn. § na Mazowszu w zie. Czers. mówią „japtycárz" Antrop. 8. 251.

378

Apuchtin – a. m. ny. mu. posp. żart. policzek, uderzenie w twarz „policyanta wyrzucił za drzwi po obdarzeniu go tęgim apuchtinem" Kur. Lwow. 1886. 156. 2.

Arabeszk -u. m. -ski -ów lm. franc. arabesques, głów. używ. w l. mn. ozdoby używane w architekturze, malarstwie i rzeźbie polegające na jednostajnej w każdym razie kombinacji linij krzywych, wyobrażających postaci roślinne lub zwierzęce albo też fantastyczne „Marzłem na kwaterze pod Białym Koniem. Smutne tam przebudzenie, gdzie arabeski po szybach, a sople u drzwi" A. Kr. Tr. Dz. II. 158

380

278

Arak - u. m. wódka z ryżu. Zdrobn. Araczek - czku „Chyba z araczkiem zmięszany, bo likier za słaby" Au. Wi. 1. 129. § u ludu powsz. Harak „przysięgał, że gorzałki pić nie będzie... jeno harak z esencyją." W. L. Ancz. Obr. dr. 100

Aranjuez - n. m. miasto i sławny pałac królewski w Hiszpanji, letnia rezydencja dworu. Przysłowiowo: „minęły piękne dni ~~Aranju~~ Aranjuezu," = minęły szczęśliwe czasy, przyjemne, słodkie chwile. „Mróz był zawsze prześladowcą moim, nieraz ścinał mi słodki napój, którym młodość częstowała. Nawet w moich dniach pięknych, nie w Aranjuez ale w Lublinie, mieszkałem na kwaterze pod Białym Koniem" A. hr. Fr. Dz. 11. 158.

382
280

Aranżować (z franc.) cz. ndkn. porządkować, urządzać, ład w czem zaprowadzać „Do pierwszego kadryla stanęło z górą 120 par. Aranżował wstawiony na tem polu strategik..." G. nar. 1883. 19. 2. (1)

Aranżer -a. m. franc. urządzający coś np. obchód uroczysty, widowisko, taniec „Urządzanie różnych obchodów wzięło, że tak powiem, w krew Krakowa. Jest to dzisiaj pierwszy w kraju „aranżer" jubileuszowego polorzeka" Prawda 1883. 484. „Puszczono się w pląsy, które pod niezrównanem kierownictwem rektora naszych aranżerów... przeciągnęły się do późnej godziny." G. lw. 1885. 140. 3 „Aranżerowie zabawy zapewnili muzykę." G. nar. 1885. 148. 3. (2)

(1) „Oprócz ogrodowych muzyk i koncertów aranżujemy wycieczki i rozrywki towarzyskie" G. nar. 1885. 152. 3.

(2) „Młodzieniec z wielkim szykiem, nieporównany „aranżer" tańców i dostawca na wieczory prywatne tancerzy." Kur. lwow. 1886. 22. 4 „Prowadzę

nia tańców podjął się niezrównany nasz aran-
żer.. przygotowawszy na ten bal nowe i orygi-
nalne figury kotylionowe i mazurowe G.
lwow. 1888. 7. 4. „Tłok i ścisk nie do opisania, o
swobodnym tańcu mowy być nie może.. aranżer
traci głowę i w jednej chwili zachrypł.." Dz. pol.
1888. 27. 3.

i powr.

<u>Arbata</u> -y. ż. posp. zeps. herbata „~~Siadłszy za stolikiem, kazał sobie podać szklankę arbaty" JKI. Dziwol. 287~~ „Siedząc przy arbacie rozpowiadałem Zefiryńci o mojej podróży" Wł. Zag. Pam. star. par. 20. „Natęża się częstokroć e albo o ~~[illegible]~~ przed różnemi spółgłoskami na a np. arbata, kapalusz, skarupa" Słow. prowinc. zie. Chełmiń. Alb. Mtbr. 287. 290 i 298 „gardłowe h odrzucają odkrywając samogłoskę np. arbata, arnatel, altybel, ampel" ib. 290 cf arować

nie przyj.

Arbitralny -a -e łac. od arbiter – samowolny, dowolnie według swego widzimisię działający.
„Im dalej to gorzej... po stacjach pocztowych konie coraz gorsze, opłata coraz arbitralniejsza" J. I. Kr. 18.75.

Arbitralność -i. ż. łac. samowolność, rządzenie się własnemi przekonaniami, a nawet kaprysem, przywidzeniem, bez względu na nikogo.
„Nie mogę przypuścić, by Gazeta z tej przyczyny, że jest dziennikiem obywatelskim, a nie dla geszeftu, miała być z woli władz niższych zasadniczo inaczej i to surowiej traktowaną, widzimy w różnem traktowaniu dzienników przez podrzędne organa policyjne jedynie osobistą arbitralność tychże" G. nar. 1885. 119. 1.

~~Arbitral~~ „Pokój zdaje się być zapewniony, i ani Anglja, ani tembardziej Rosja własnowolnie i arbitralnie go nie zakłócą." Wiek 1885. 151. 1

„Wszędzie spotykała mnie duma śmieszna, zarozumiałość o swej ważności, o co mniejsza, ale arbitralność niepojęta." J. I. Kraw. 59. 95.

<u>Arbitraż</u> – n. m. franc. giełd. rachunek w celu objaśnienia interesantów najlepszych używać lub ściągać należytości wekslowe. „Arbitraż bankierski" podręcznik niezbędny dla bankierów i kapitalistów" Kur. lwow. 1885. 294. 7.

Arbuz, Harbuz -a m. ~~[illegible]~~ kawon, roślina z rodzaju dyni – ξ odkosz, odmowa dana starającemu się przez pannę. „W okolicy nie było już panny bogatej, od którejby grzecznego odmówienia miejscowym językiem harbuzem zwanego, nie odebrał" J. I. Kr. 16. 77. „Strapiony teraz harbuzem, lecz z czasem zapomniał o bólu a zatęsknił za świeżym płomieniem" Z. Mil. Erotewian. 4. „Nie wzbroniono panu starać się, jeśli chciał tak bardzo dostać harbuza" Bol. Nad mor. Dom. 88 „Wymęczywszy go dobrze, dała mu w końcu harbuza, mając jakieś świetniejsze widoki" ib. 193 „Patrzę na ten dom, gdzie wziął harbuza, i z nadziei swych na wiek wieków runął, westchnął!" Jul. Słow. 2. 12. „Jakób bardzo go sobie na zięcia życzył, i z tej racji nie gniewał się na córkę za harbuzy, jakiemi obdarzyła surdutowych" J. I. Pow. 1. 173. „Wandzia w chłopcach przebierała i harbuzy rozdawała" Kur. Świąt. 1871. 20. 3. „Arbuz kładzie się

do bryczki kawalera, którego sobie panna nie życzy; zkąd: arbuza, albo częściej: harbuza dać, odmówić ręki w zamęźcie "Podole A, Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 182. „ Przed rokiem starał się był o pannę.. i dostał harbuza" Z. Kaczk. 1. 239.

Archaiczny-a-e mający wszelkie cechy starożytności, szczególniej mówiąc o języku, lub utworach sztuki plastycznej. „Jako rzeźbiarz naprzód oko zwróciłem na kształty dziewczęcia... zdumiałem się ich doskonałością... była w nich przez sam wiek ów nadana niby archaiczna jakaś surowość, ale zarazem czystość linji i prostota niewysłowiona" T.T. Kras. Nad cm. na wul. 74. „Pismo jego, jakby wyrazić miało zamiłowanie samego pisarza w zabytkach i pamiątkach starożytnych, miało cechę i formę archaiczną." G. Lwow. 1887. 41. 1. Feil.

Archaizm-u. m. zmy-ów. mn. przestarzały wyraz albo sposób mówienia, w ogóle wszelka staroświeczczyzna. „Śpiewa tylko pieśni i popularyzuje archaizmy muzyczne przed nowoczesną publicznością; repertoar jej składa się głównie z utworów starych, zapomnianych przed stu laty kompozytorów, których ona wskrzesza swoim prześlicznym głosem słowiczym" Quis Kłosy 23. 370.

Archeolog-a. m. gowie l. mn. grec. Starożytnik, badacz starożytności.

Archeologja-ji. ż. nauka starożytności

Archeologiczny-a-e. tyczący się archeologii, starożytniczy „W łonie wydziału literacko-historycznego (poznań. Towarzystwa przyjaciół nauk) wytworzyła się sekcja archeologiczna, która traktuje sprawy i rzeczy przedhistoryczne" Wiek 1885. 148. 3. „Od czasu do czasu pokaże się jakaś niby to bardzo renomowana śpiewaczka, ale bez głosu, lub z resztkami kwalifikującemi się do muzeum archeologicznego" Tyg. powsz. 1882. 37.

389

283

Archikatedralny -a -e do katedry arcybiskupiej się odnoszący. „Po sumie, w kościele archikatedralnym św. Jana, wyruszyła procesya na Krak. Przedmieście" Wiek 1885. 120. 3.

Archipelag - rz. m. gu-ów mn. - większa liczba wysp leżących w bliskości siebie. Mięso ptaków, ich jaja i puch stanowią zapasy spiżarniane i główny przedmiot handlu; mieszkańcy archipelagu (Feroe) bez tej manny samemi rybami nie wyżywiliby się" Dzien. lit. g. 410.

391
284
1

Architektoński-a-ie. t. j. budowniczy np. kolumny architektońskie. Architektoniczny-a-e. „W kłopocie znalazłby się ten, ktoby o styl i całość architektoniczną całej tej budowy zapytano" P. T. Byk. Ost. Sejm. 9. (1)

Architektonika-i. ż. z grec. wzięta nazwa budownictwa, tak samo jak architektura z łaciń. używa się częściej niż ta ostatnia w znaczeniach przenośnych „Iwencja twórczego humoru francuzów pozwala z konceptów banalnych i płytkich stwarzać całka architektoniki scenicznej" Dr. Zaw. Echo teatr. 2. 139. „Komedja zbudowana jest z pogwałceniem wielu zasad architektoniki scenicznej." wiek 1885. 139. 3. (2)

(1) „Spotkasz tam wszystkie style architektoniczne: gotycki, bizantyński, barokko..." G. lw. 1885. 142. 1. (2)

Architekta-y. m. prow. Galic. architekt „Zewnętrzna strona budynku świadczy pochlebnie o guście artystycznym architekty" G. lwow. 1885. 222. 3. „Sarkofag, według pomysłu architekty.. wykonany będzie z kamienia piaskowskiego." ib. 1887. 84. 3

(2) „~~armatura, ...~~" „Wystawa o trzech oknach miała attyk z bogatą armaturą, umieszczoną widać jako ozdoba architektoniczna, bo na ławaj nie było żadnego herbu" J. Korzen. 1. 73.

Architekta-y-kcie-tę m. prow. zam. architekt. „Gdy postanowiono połączyć dachem kramy sukiennicze, powierzono tę robotę Lindintolde'mu, jako najznakomitszemu, jak się zdaje, podówczas architekcie miejscowemu.." Bis. lit. 9. 170. Wł. Zawadz. „Fantazji twórczej nie brak było młodemu architekcie.." Id. ib. 199.
„Wypadałoby zniesć przydane niepotrzebnie daszki po nad zewnętrznemi schodami, zasłaniające i szpecące widok rysunku architektonicznego" Wł. Zaw. Bis. lit. 9. 199.
„Nowy budynek ma być pod względem stylu architektonicznego ściśle zastosowany do stylu gmachu sejmowego, tak iż tworzyłby niejako poboczny tegoż pawilon" Bis. lit. 9. 263

285 2
392

Architektura - y. ż. § fig. budowa, układ dramatu lub powieści „Logicznego podziału na akty niema tu wcale. Jest obrazów osiem... akcja jednak, jej natężenie, nie wskazuje bynajmniej, dla czego ich jest tyle i gdzie się akty kończą. Architektura niczem usprawiedliwić się nie da. Autor i w pojedyńczych scenach grzeszy przeciwko niej." St. M. Kr. Bies. lit. 9. 202.

Architektonika c. d. „Że ta kobieta ofiarę z siebie zrobiła, to jasno. Nie uzna tego recenzent chyba jaki. Ofiara tego rodzaju wymaga, wedle przepisów architektoniki artystycznej, finału, wyrażonego za pomocą stryczka, trucizny, sztyletu, wystrzału z rewolwera, lub pogrążenia się w nurtach." T. T. Jeż Bies. lit. 10. 53

Archiwum, nieodm. n. ob. Metryka. Plur. Archiwa(·)

Archiwalny-a-e. do archiwum się odnoszący, w archiwach przechowywany „Dzieła w przedmiocie historji tego miasta wydane, nie zbadały ani części archiwalnych źródeł" T.T. kr. 32. 107. Archiwista-y-m. urzędnik zawiadujący archiwum. „Raz z córką naszego archiwisty o mało mu się nie złapał, ale ciotka, dowiedziawszy się że gotów jestem się żenić-wyburczała mię porządnie" Wiktor. kur. war. 1878. 189.

(·) „W archiwach magistratu kamieniczka ta od wielu lat zapisywaną była jako własność Dyrków" El. Orzesz. kur. war. 1878. 255.

„Trzeba było nanowo badać każdy szczegół ze źródeł archiwalnych" Wąt 1885-41.4. „Nie przepuścił żadnego kawałka (makulatury) nie przeczytawszy go i nie przechowawszy dla siebie, co tylko za ważniejsze i godne zachowania uznał. Tym to sposobem rósł jego zbiór archiwalny" Bies. lit. 9. 246 „Ciekawe są wydawane w tej mierze uchwały magistratu, znajdujące się w starych archiwalnych aktach" Tyg. Il. 2. 6. 87

„Do dziś dnia jeszcze w tem niedoczesnionem archiwum krakowskiem przechowała się korespondencja wychowanek pułtawskich z samą opiekunką i innemi osobami" Dziwsz 23. 322

„Główny cel kształcenia dziewcząt, o ile widać z opowiadań gości i domowników, oraz poznanych dotychczas świadectw archiwalnych, upatrywano w tem, aby im dać dobre wychowanie" Dziwsz 23. 321.

„Opis tej uroczystości podaję według współczesnego przepisu ceremoniału, jaki się zachował w archiwum kapituły krakowskiej" Ferd. Bostel Przew. nauk. i lit. 15. 515.

394

287

Arcycudo -a. n. -da -ów nm. wielkie cudo, cudo nad cudami. „Znała wszystko, cały świat, arcydzieła mistrzów, arcycuda natury." J. I. Krasz. Co. 154.

288

395

<u>Arczak</u>-a. m. Chełmiń. Świec. („zeps. zam. artyszok, niem. Artischock, fran. artichaut, albo może = jarczak, jarzyna?") kartofel, ziemniak. A. Krasnow. Alb. młod. 298.

396

289

Arena-y. ż. Łac. (arena-piasek) Środek cyrku wysypany piaskiem, gdzie się potykali gladjatorowie. § Przen. wszelkie pole popisu celem odznaczenia się. „Upadek twój, dla ludzi zabawka, arena do popisów z dowcipem" Z. Mell. Grod. wian. 1. „Przenieść walkę czysto osobistą, na arenę spraw publicznych" Kur. Codz. 1877. 36. „Pola mokotowskie, służące za arenę dla wyścigów konnych" Echo 1878. 205 „Ziemia pokryta napisanemi dołami stała się dla gorączki ludzkiej chciwości najważniejszą areną popisu" Dod. do Gaz. Lwow. 1872. 1. 71. „Hrabia postanowił stanowczo usunąć się z areny życia parlamentarnego i wyboru do Rady państwa z żadnego okręgu nie przyjmie" G. Lwów. 1885. 113. 2 „Arena pusta; ustały harce jeźdźców konnych i konkursa eleganckich chwiparzy.." wieś 1885. 134. 1. „Na dziś, wyścig kłusem pięć razy wokoło areny wystawowej" ib. 141. 3. § ustou. popisy w arenie „Na

jutro: godzina 6-a, arena wystawy. Wyścigi konne i, ktoby się spodziewał… wyścig welocypedystów" Wiek 1885. 144. 3. „Adwokat, profesor, duchowny, może być powołany na arenę polityczną, a jedynie tylko urzędnik państwowy nie może współdziałać w ustawodawstwie.." G. lw. 1885. 138. 1

„Neron zapragnął błyszczenia jako aktor i muzyk; inni, późniejsi cesarze pojawiali się także na arenie" J. Lam G. lw. 1885. 160. 1.

„Zachować równowagę należną władzy a nie zstępować na arenę walk partyjnych czy narodowościowych" Wiek 1886. 33. 3.

397

290

<u>Arenda</u>-y. ż. ξ. „sucha arenda" czynsz dodatkowy od sprzedaży wiktuałów w karczmie „Płacę 400 złp. suchej arendy." Au. Wi. 1. 86.

[illegible]

[illegible]

291 398

Areopag - u. m. z Grec. sąd najwyższy Rzeczypospolitej Ateńskiej - § fig. wszelkie zebranie ~~[illegible]~~ kilku osób w celu decydowania, wyrokowania i t. p. „Cały areopag intrygantek obsiada zamek Drezdeński i wikła około niego sieci." J. I. kr. Tyg. Ill. s. 3 t. 5 p. 6 „Piotr wprowadza znowu obie kobiety niepewne losu, jaki im narzucony areopag przygotował" Wilcz. Fot. 1. 77 „W. Brytanija, ~~[illegible]~~ za czasów Beaconsfielda zajmowała decydujące miejsce areopagu europejskim" G. Lwow. 1885. 106. 1.

Aresztancki-a-ie, tyczący się aresztantów, służący aresztantom „Każdy z nich nosi szarą siermięgę aresztancką z numerem na plecach" J Gord. Kamb. 208 „Pod silną eskortą żandarmów, czerkiesów i linjowych kozaków popędzono nas na dworzec Warsz. wied. wsadzono w aresztanckie wagony tej samej konstrukcji co w Moskwie" Zielon. Ogn. dom. (bez) 4. 188.

Areszt-u. m. § posp. w mowie lud. harest harešt „Pójdźże tu bratku, toś to ty taki... A wsadźcie go tam do harestu, niech on wie, czém to koza pachnie" A. Wilcz. Tyg. powsz. 1882. 308.

Arfiany -a -e. od arfy „Zabrzmiały pieśnią.. jak żeby grały skrzydła z strun arfianych" S. Goszcz. 2. 221.

Arfować cz. ndkn. ob. Harfować

Arfa -y. ż. 3) arfa jako narzędzie do czyszczenia zboża jest właściwie sitem drucianem ustawionem w kierunku pionowym z większem lub mniejszem nachyleniem; w niektórych okolicach przecież jak np. na Żmujdzi, arfą nazywają także młynek do wiania zboża, o ile wiarogodną jest poniższa wzmianka „Młynki ręczne (arfami zwane) do wywiewania, wyczyszczenia i zupełnego odłączenia zboża od plewy, znajdują się wszędzie w obywatelskich folwarkach" M. Gadon Opis pow. Telszew. 102.

Argot-u. m. fran. szwargot złodziejski, umówiony pomiędzy nimi dla porozumiewania się. „Prowadzeni z sądu pensjonarze więzienia przy ulicy Pawiej porozumiewają się ze sobą i z otaczającym ich najczęściej tłumem właściwym im „argotem" lub żargonem" Echo 1877 Nr. 4.

402
295

Argumentować cz. ndk. dowodzić, przekonywać za pomocą argumentów „Starali się najgorliwiej tego dokonać i argumentowali silnie” Wiek 1886. 148. 2. „My argumentujemy faktami, oni wyrazami” Dzien. pol. 1886. 197. 1. 5. (1)

Argument-u. m. ta mn. ž dowód słowny „Starej szkoły prawnik, grzebiący się w sejmowych ustawach, by mieć co postawić przeciw argumentom przeciwnika” J. Kraszew. 39. 65.

(1) „Wolał argumentować słowem retorycznem, niż bronią sieczną lub palną” Z. Sarnecki Bluszcz 23. 134.

„Mój rozum już stary i nie taki obrotny jak twój, kiedy młody - nie jest w stanie co moment nowe wynachodzić argumenta” Z. Kaczk. 2. 338.

„Uczeni rzymscy, popierają teraz argumenta kancelaryi polskiej i twierdzą, że król Rzymski nie ma prawa rozdawać korony, gdyż sam jeszcze nie otrzymał korony cesarskiej od papieża. Inni doktorowie

verte

znowu do tegoż samego przychodzą wniosku za pomocą takiej argumentacji, że aby król Zygmunt mógł kogoś koronować, to powinienby był on sam nie przyjmować od papieża korony" A. Prochaska. Ost. lata Witolda 306.

Argumentator -a. m. rzecz. mn. ten kto argumentuje, dowodzi czego przez argumenta „Stanisławie, ja mam czterdzieści trzeci rok. — A ona ma dwadzieścia trzy. — Jam chłop, Stanisławie. — A ona ma rozum, drogi przyjacielu i serce zdolne ocenić człowieka, a nie jego surdut. — Jam ubogi, Stanisławie. — A ona gospodarna i pracowita, przyjacielu. — Ależ czyż ona mnie zechce? stary argumentatorze!" J. Korzen. 2. 73.

246 403

Argus-a. m. postać w mitol. (opatrzony stróż Jo, stoma ocz, których połowę śpiąc miał otwarte dla czuwania, stąd fig. stróż czujny i niedowierzający. „Jej straża miłość, dobre wychowanie.. za sto Argusów stanie!" Al. Fred. 2.52 „Argus domowy w postaci stróża" Tyg. Ill. ser. 3 t. 5 p. 106. (1)

Argusowy-a-e. — czujny, pilnujący na wzór argusa — „Cichaczem wybiegł oglądając się trwożliwie na cztery strony, czy go nie śledzi argusowy wzrok żony." K. Pieńk. Tyg. Ill. s. 2 t. 6 p. 190. „Spojrzenie Antosi przygniatało go bardziej, niż argusowe oczy całego niegdyś areopagu profesorów" St. Grudz. Echo 1878. 273. „Pomimo tej surowości i oka argusowego nigdy może do spiskowania nie było większej ochoty" Bol. Prudbury 25

Argusować st. cz. nut. ~~Ten~~ być w roli argusa, pilnować „Ten skarb nie wiele go pociesza, bo w dodatku jeszcze argusować nad nim musi, a Rózia nie łatwa do upilnowania" JIKr. 58. 121.

(1) „Szczęśliwie wydostaliśmy się w pole, przez nikogo z argusów inspektora niepostrzeżeni" Rol. G. lw. 124. 1. (2)

„Opanowała nas taka nie do opisania nuda i tęsknota, że wielu mimo argusowej czujności Prusaków, wymykało się nocami" W. Gorał. 2. 69.

(2) „Swatał ją nikomu się i nie zamyto – gazda, iście Argus, strzegł skarbu, matka wydziwiała.." Jul. Chodor. Tyg. powsz. 1882. 71

Arjergarda - y. ż. „W marszu tak nas napierali, że nasza arjergarda wciąż się z ich awangardą prawie stykała i ucierała"
W. Gorzał. 2.47

247
405

Ark - u. m. zam. arkada, łuk w budown. z łac. arcus. „Na wzgórzu leżały rozwaliny jakiejś obszernej budowy, przez której połamane arki i okna świeciły promienie zachodzącego słońca" J. Korzen. 2. 52.

298 406

Arka – i. ż. § żart. stosując do arki Noego, wszelki wehikuł niezgrabny, wielkich rozmiarów „Przebudziliśmy się w puszczy sosnowej, daleko od pocztowej drogi... Ranek był prześliczny... naturalnie, żeśmy opuścili wnętrze arki płóciennej z rozkoszą" Rol. G. lw. 1885. 123. 1.

299 407

Arkadja-ji. ż. imię włas. kraj Grecji - fig. kraj wielkiej szczęśliwości „I mnie w Arkadji pierwszy dzień zabłysnął, i mnie natura radości w życiu zaprzysięgła przy powiciu" Al. Fred. 2. 254. „I mnie jeden dzień w Arkadji się należy" Bol. Wybr. 153.

Arkadyjski-a-ie. od Arkadji - fig. rozkoszny, błogi, szczęśliwy „Rozkoszne, arkadyjskie uniesienia ustępują chłodnej rozwadze" St. M. Przegl. Tyg. III. s. 3 v. 6 p. 334. (·)

„Pąsek po pąsku, kwiat po kwiecie, zniknie wszystko co było rajem, tę arkadję na ziemi, za którą sławny wierszz niemiecki cudowną swą tęskni pieśnią" J. Dzierzk. 5. 18.

(·) „Nie jakieś tam arkadyjskie sielankowania z ludem - ale takt pewny, energia w postępowaniu nawet, ale ścisła (przytem) sprawiedliwość, owoce wydaje" W. Gorzat. 2. 137. (!)

„I ja byłem w Arkadji i wiem jaką się drogą z krainy czarów wychodzi." J. Kraw. 85. 160.

„I ja byłem w Arkadji! i jam był młody... i mnie uśmiechały się usta dziewcząt..." Plwan. 86. 18.

„Drzewa ocieniają tę arkadyjską osadę. Strumyk szemrze po kamykach. Gaiki dają wytchnienie piersiom zmęczonym a sytości spragnionemu sielskich rozkoszy oku" Plwan 23. 314.

408
300

Arkanum n. nieodm. na w l. mn.

Arkan-a. m. tajemnica, sekret „Znał jako nikt nie zna myśliwskie arkana" W. Pol Poezje 4. 186. (·) ∥ „arkan" na Podolu nazwa tańca miejscowego. A. Krem. Rocz. Tow. nauk. 41. 183.

(·) „Zażyte na pokrzepienie rezonu arkanum spirytusowe, buchnęło z całą siłą" Wal. Łoz. Czar. Mato. 338. „Powiadano, że się wdawał w alchemię... że wynalazł wielką tajemnicę, ale tego arkanu nikomu powierzyć, do jego nawet zbadania nikomu przyznać się nie chciał." JI. Kraszewski 41. 29. „Naprawdę teraz dopiero poznał wszystkie najtajniejsze arkana sztuki zdobywania serc" Tyg. Il. 2. 15. 403.

[illegible] [illegible] [illegible]

Armator-a. m. rzadz. ten, ekwipujący i uzbrajający okręt w celach handlowych lub korsarskich, zwykle kupiec. Właściciel okrętu. „Artysta w roli energicznego armatora miał wiele właściwego tej postaci zacięcia" G. Lwow. 1885. 134. 4.

Armatni-ia-ie, od armaty u Ld. armatny „Wpadł w tak głęboką zadumę, że zda się nie słyszałby armatniego strzału" Wal. Łoz. Czar. Mateo. 111.

Armatowy-a-e. prow. lud. a raczej tic. poc. lud. „Wyrała kula armatowa nie przeprosi siostra ani bratowa" Czerniaków. O. Kol. 1. 249.

410

302

Armatura -y. ż. § ~~wz~~ techn. wszelkie przybory do kotłów parowych, lokomobili. „W oddziale odlewów metalowych nie artystycznych... armatury, jak krany, wentyle do wodociągów, cukrowni i gorzelni, krany wodowskazowe, świstawki do kotłów parowych, oliwiarki i t. d. od niedawna dopiero wyrabiane są w kraju. Przed laty kilku, armatury wszystkie sprowadzano z zagranicy" Wiek 1885. 140. 2.

§ w archit. ozdoby otaczające tarczę herbową umieszczaną na frontonie pałacu i t. p. „Wystawa miała na sobie attykę z bogatą armaturą, umieszczoną widać jako ozdoba architektoniczna, nie przez próżność, bo na tarczy nie było żadnego herbu" J. Korzen. 1. 73.

jest u Ld.

Armja - ji. ż. wojsko w pewnej oznaczonej całości np. a. francuzka, włoska, turecka albo a. północna południowa i t. p. u Ld. pod wyrazem „Armata" § 3. „Wojsko morskie, armia, flota." Dziś tylko wojsko lądowe § Przenośn. gromada, kupa „Pan Aleksander przyjechał wlokąc za sobą całą armję strzelców, koni, szczwaczów, psów i furę sieci" J. I. Kr. 73. 37. „Armja szwaczek szyła kostjumy dla baletniczek" Słowo 1882. 239. 3. Rozm.

412

303

Armoryty-ów. l. mn. Pozn. Chełmiń. Święc. „Z niem. „arme Ritter,” pewna potrawa mączna”. Akra-
alb. młod.
snow. 298

413

307

Arnatel – tła. m. Chełmiń. Świec. Kuj. z niem. Haarnadel, szpilka podwójna do włosów. Krasnow. 298. Bl. Harnadla – i. ż. na Szląsku Bib. War. 1849. 3. 347.

305 414

Arnika - i - ż. bot. łac. arnica. ziele, pomornik.

„ I rany płatami białemi obwiła, zmaczawszy w arnice" W. Bol. 7. 199.

Arogancja -ji. ż. łac. pycha, zarozumiałość, przesadne i pretensjonalne przypisywanie sobie słuszności, niedelikatne zarozumienie.

Arogancki -a -ie -cko. pełen arogancji „Mówiła zimno, obojętnie, prawie arogancko traktując archiwistę i jego córkę" Jeży Myśl. Wiek. 1883. 17. 1. (1)

Arogant -a. m. człowiek występujący z arogancją. Arogantka -i. ż. „Jeszcze, żeby arogant zdjął był kapelusz z głowy, ale nie..." M. Gawal. Rom. i pow. 8. 386.

„Nie mogę powiedzieć, żeby ten twój mecenas był przyjemny, na sto kroków bije od niego arogancja, (ale pominąwszy tę słabostkę od której pewno żaden żyd nie jest wolny, trzeba mu oddać sprawiedliwość)" Rola 3. 260. „Nie mniej szkodliwym jest udział dyletantów i ludzi niby to znających się na wszystkiem, sądzących głośno i w ostatniej instancji o wszystkiem, gdyż żywioł ten nie tylko nie wnosi do kompletu sędziów elementu umiejętnego, ale arogancja nieuctwa

Działa rozkładowo i jest najpodatniejszą do wszelkiego rodzaju intryg stronniczych" Prz. Tyg. 20. 368. (2)

(1) „Żebractwo żydowskie, istoty najniechlujniejsze pod słońcem a natarczywe i aroganckie aż do obrzydliwości." G. nar. 1885. 149. 3.

„Wzrok arogancki, czoło wytarte, znać że swój honor stawiał na kartę" Kur. Świąt. 1876. 28. 3.

(2) „Zarozumiałość, próżność, to synonimy arogancyi" Tyg. powsz. 1882. 93.

<u>Arogować-ał-guje</u> st. cz. ndkn. przywłaszczać z fran. s'arroger „Kategorja urzędnych parweniuszów, która wywyższyć się usiłuje ponad wszystkich i arogować sobie wyjątkowe jakieś w państwie i społeczeństwie stanowisko" ~~Kur. Codz.~~ Wł. Olend. Kur. Codz. 88. 241. 1.

Aroma, atu. m. Aromat, atu. zapach, przyjemny i silny „Aż z brzegów naczynia war prysnął, i powietrze od koła zionie aromatem. Bigos już gotów." Ad. Mick. 3. 115 „Z wędlin, gdy wieko podniósł, buchał opar aromatem zaprawny" T. T. Jeż. 2. 11. (·) Aromatyczny-a-e. Pełen aromatu „Zalatywał aromatyczny zapach cebulki przysmażanej na maśle" Wilcz. Fot. 2. 7.

(·) „Taniecznie łąki znaw po aromacie" W. Syrok. Gaw. 4. 24

„Oblewają czoła biesiadników esencjami wonnemi, których aromatyczna woń przenosi uśpiających w objęcia Morfeusza." G. lw. 1885. 136. 4.

417

307.

Arsenał -u. m. § fig. „Występowała do boju z mężem, uzbrojona w cały arsenał niewieścich środków i sposobów wielce skutecznych, a nadzwyczajnie groźnych" A. Dyg. Prz. Tyg. 20. 282. „Mamy cały arsenał wyrazów, ich odcieni, sposobów wyrażania myśli i określenia pojęć" G. lw. 1885. 134. 4.

418

308

Arować -ał -uje st. cz. ndk. prow. Chełmiń. Świec. „zam. harować, może z niem. harren = pracować ciężko i ustawicznie, klepać biedę" A. Krasnow. alb. mlod. 298 Co do odrzucania przydechowego h i utrzymania samogłoski cf. arbata.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

419

309

Arszenica – y. ż. prow. kuj. w okolicy Służewa, Nieszawy, zła baba, złośnica, jędza. Dl.

cf. Stóśnica

420

310

<u>Arte</u> adv. wyraz łaciń. dosłownie: sztuką — znaczy: artystycznie, wybornie, doskonale „Innych kusił ponczykiem, który żona robiła arte" J. I. Kras. ~~Hof. Wieb. 1877. 246~~ 2.39.6. „Do książek czuje wstręt niepospolity, ale gra arte w karty." L. Kun. Tyg. Ill. 1868. I. 147. „Prosię pieczone — pieczone arte — z którego doktór zjadł udko z ogonkiem, kanonik zaś resztę całą" J. I. Kr. Tez. Now. 1878. 9 „Nieumiał <u>arte</u> grać i <u>arte</u> podglądać" J. I. Kras. 70. 99.

421

311

Arterja - ji. ż. żyła prowadząca krew ~~serc~~ z serca po całem ciele - ȝ fig. „Dla czego niektóre z ulic, także nawet które służą do połączenia główniejszych arteryj publicznego ruchu w Warszawie, nie są wcale polewane podczas letnich miesięcy?" Echo 1878. 205. „Bulwarem dochodzimy do szerokiej i długiej ulicy, jednej z głównych arteryj miasta" G. lw. 1885. 142. 1. „Jedna z głównych arteryj naszego miasta, Nowy Świat" Wiek 1886. 242. 3. „Wiadomo, jak niezmiernie ważnemi są dla każdego kraju kommunikacje, drogi, - owe arterje, któremi życie płynie." J.I. Krasz. Szkic. lit. 9. 342.

422

312

Artycha -y. ż. w jęz. złodz. wódka, gorzałka „Jak artychy podkurzemy (wypijemy)" od Gortynina O. Kol. 1, 283. cf. Karaś „Artyka, Artycha (w Krak. i Warsz.) wódka, (po franc. piwoi-eau d'aff)" K. Estr. Rozm. 9. lw. 1859. 91 cf. bryja, kirus.

Artykułowany -a -e z łac. wymówiony ~~wyraz~~ to jest oddany wyrazami „Mową artykułowaną posługuje się tylko człowiek" J. Sterkm. Bluszcz 1886. 390.

424

313 1.

Artykuł -u. m. łac. część główna rzeczy, mowy, pisma, podział. — § rozprawa większej lub mniejszej objętości o pewnej pojedynczej kwestji lub rzeczy, umieszczona w dzienniku, piśmie zbiorowem, kalendarzu i t.p. zdrobn. Artykulik -u. m. w temże znaczeniu. „Tendencyjnemi artykułami służyli kaście, w której on rej wodził." Bodz. opow. hist. 120 „Dziś drukuje się mój artykuł o wieczorze pani Natalji, sam go jej zaniosę." J. I. Kr. 34. 59 „Ten kronikarz

§ przedmiot za modne konfekcje, lub też inne artykuły handlu, pisze szumne artykuły na pochwałę opłacających mu się kupców" Kur. Świąt. 1872. 60 (1) „Przyszło mu na myśl, że najlepiej by się przydał na dziennikarza i artykularza, to jest pisarza artykulików drobnych" J. I. Kr. 33. 31.

Artykularz -a. m. żart. pisarz artykułów cf. powyżej. „Węglem namowom i wzięłem się

do pisania artykułu historycznego" Wł. Malecz. Tyg. Ill. s. 3 v, 6 p. 349 „Kończąc swój artykulik, autor zaklęca większych właścicieli do porozumienia się" Słowo 1882. 224. 2. „W rzeczonem czasopiśmie wydrukowanym został artykuł, hańbiący jego honor i jego stanowisko urzędnicze" Wiek. 1882. 291. 3. (2)

„Napisałem kilka artykulików i chciałem takowe ofiarować do jednej z gazet" Kur. Św. 1867. 47. 2.

(1) „Handlujący wszelkiemi artykułami wyrobu krajowego" Wiek 1885. 127. 1 (1)

(2) „Wystąpił z artykułem gromiącym studentów za uległość z jaką słuchają agitatorów... Artykuł został uznany przez studentów za uwłaczający" Wiek 1885. 129. 1.

(1) „W obecnej epoce utylitaryzmu sprawa Polski i patrjotyzmu przestały być artykułami mody dla bankierskiego świata" G. nar. 1885. 149. 1 (1)

„Dodatek literacki zawiera niektóre udatne artykuliki" G. nar. 1885. 152. 2

(1) „Zalecono zwracać pilną uwagę na utrzymanie w czystości koszar, na gatunek artykułów spożywczych i ich przygotowanie..." G. lw. 1885. 156. 2.

(Artykuł) „Miasto leży pomiędzy lasami, wsie są zbyt oddalone, dla tego też wszystkie artykuły pierwszych potrzeb życia nietylko że są drogie, ale w najlichszym gatunku i niezdatne do użytku" Wiek 1885. 153. 3.

„Spokój i rzeczywista beznamiętność, z jaką artykuł rzeczony został skreślony" Wiek 1886. 35. 3. „W dzisiejszym numerze gazety rozpoczęty został o Łodzi cały szereg artykułów" ib. 38. 2.

„Drogość artykułów potrzebnych do życia wywadza nędzę" Dies. lit. 10. 32. „Ceny artykułów mącznych w ostatnich tygodniach znacznej uległy zniżce" Wiek 1887. 232. 3.

315
2126

Artylerja – ji. ż. § fig. „Celinka strzelała śmiało i odważnie na starego wojaka, całą artylerją zalotnych spojrzeń." J. Dzierzk. 5. 62.

Artyleryjski – a – ie tyczący się artylerji, u Ldniewi. zaś artyleryczny „W akademji artyleryjskiej czyniono próby z wynalezioną przez jednego z oficerów materją wybuchową" G. lw. 1885. 136. 3. Artylerzycki – a – ie. Galic. „mianowany dyrektorem arsenału artylerzyckiego" G. nar. 1885. 142. 3. „
„Został mianowany dyrektorem arsenału artyleryjskiego" G. lw. 1885. 141. 4.

§ fig. żart. „ciężka artylerja" mówiąc o starych kawalerach, ociężałych etc

Artylerzysta – y. m. ści – stów mn. żołnierz lub oficer służący w artylerji, biegły w sztuce artyleryjskiej „Jako artylerzysta zajął się usypaniem baterji na którą trzy działa 10cio funtowe zatoczono" B. J. Dyk. Gruni. nauk. i lit. 15. 461. „Mieli bardzo piękne armaty spiżowe… artylerzyści byli także bardzo

przystojnie ubrani, w białych kabatach, w czerwonych pludrach i w kapeluszach skórzanych w mosiądz oprawnych a ozdobianych piórami pawimi" Z. Kawck. - G. Lwow. 1887. 245.

Artysta -y. m. z łac. franc. człowiek kunszt jakowy czyli sztukę posiadający. plur. artyści -ę. „artysta dramatyczny" aktor teatralny, komedjant. Artystka -i. ż. „wyrazu wcale żadnego nie mamy na wyrażenie kobiety trudniącej się kunsztem jakowym jak np. malarki, aktorki, chyba Artystka" Ld. Dziś już ten wyraz zupełnie ustalony. „Uczyniłeś mi niegdyś ten zaszczyt, gdym jeszcze była niby sławną artystką, żeś mi raczył okazać pewną sympatję" J. I. Kr. Hof. wiek 1878. 15. „Artystka-kapłanka, powinna byćby poszanowaną jak wyższa istota świat w niej widzi jakąś Heterę grecką, jakąś Aspazję" ib. 30 „Ty jesteś artystką we wszystkiem, masz duszę płomienistą" ib. 76. „Cera jej śnieżno-jasna mogła być posądzoną o bielidło, ale bielidło wiedzie róż za sobą, a tu tak było oczywiście na twarzy rumieńca, że albo była wielką artystką, albo białą bez pomocy sztuki" J. I. Kr. 76. 18. „Pod wzglę-

dem strojów przynajś ci gust niepospolity, wiem, że jesteś artystką" Wil. Fot. 1.174. **Artystyczny**-a-e-ie- wykonany przez artystę, ze sztuką, tyczący się artysty, artyzmu. „Wykształcenie artystyczne rozpoczął pielgrzymką do Włoch" J.I.Kr. 73.218 „Hrabia był człowiekiem i sztucznie i artystycznie na istotę czczą i zimną wyrobionym" J.I.Kr. Hot. wiek 1878.19 „Wpadł w atmosferę cygańsko-burszowskiego artystycznego kółka" J.I.Kr. 72.152 **Artyzm**-u m. Sztuka, sztuczność w dokonaniu czego „O! jeżeli to była komedja to ci się przyznam że odegrana z takim artyzmem iż żadna Ristori się z nią mierzyć nie może" J.I.Kr. Hot. wiek 1878.46 „Te różnobarwne kłęby urządzone są z nadzwyczajnym kunsztem, prawie powiedzielibyśmy, z artyzmem" Now. 1878. 71

Artysteczka-i ż. pieszczotl. artystka „Ulubiona artysteczka wyjechała na urlop" Kur. Święt. 1882. 40. 3.

„Wykonanie każdej wierzchniej na oko rzeczy, jest przedewszystkiem trzeźwością, posuniętą do artyzmu" Ś.Kw. 1885.113.3

„Nieboszczka wspaniałość cała uniosła się do zaktu świątyni, w którym natchnienie artyzmu lub szczerej prostoty ustało sposób uważaniem na krzyżu." Kł. Kont. Ś.Kw. 1885.78.1.

Artyzm D. c. „(Życzyłbym, aby młoda artystka nie poprzestała na zdobytej zbyt prędko) rutynie scenicznej, (której) za skończony artyzm brać nie należy" Wł. Bog. Tyg. powsz. 1882. 39 „Artysta tylko artyzm utrzymać może na raz zdobytym poziomie wydoskonalenia lub wznieść jeszcze dalej, ku coraz szlachetniejszym wyżynom" ib. „Wyroby tej firmy jubilerskiej zdradzają pewien stopień artyzmu" Wiek 1885. 139. 3. (1)

Artystka ob. w. „pierwszy ten występ niewątpliwie świadczy o wykształceniu scenicznem i talencie artystki do ról naiwnych" G. Wo. 1885. 138. 3.

(1) „W tanecznych rolach widać studja, artyzm w wykończeniu, lecz niema natchnienia" G. Wo. 1885. 148. 4. „Meble są z wielkim artyzmem rzeźbione" Wiek 1886. 192. 4.

Artysta ob. w. Wyraz ten za Lindego „nie dość był utarty" a dla kobiety, mówi, nie mamy, chybaby artystka. Dziś nie tylko że rzemieślnicy tytułują się artystami, ale i o zręcznym złodzieju mówią: „to artysta."

„Koncerta w Resursie obywatelskiej, stały się prawdziwie artystycznemi, albowiem rozgrzana-

ne bywają prawie poza same artystki" Kur. Święt. 1871. 10. 2 (mowa tu jest z przekąsem o kobietach lekkiego życia, artystkach w swoim zawodzie) „Zachwycał grą swoją mistrzowską cały świat artystyczny, dilettantów i melomanów" Tyg. powsz. 1882. 14. „To jest nasz artystyczny recenzent, z nim trzeba ostrożnie, bo pisze zjadliwie i może osmarować" A. Wilcz. woły rob. 75. „Dyrekcja (teatru) stopniowo pozbywała się lepszych sił z personalu artystycznego, który z każdym sezonem malał ilościowo i jakościowo" G. nar. 1885. 118. 2.

„Malowideł pięknych na szkle w oknach, kościół ten mało posiada. Również obrazy nie odznaczają się artyzmem" J. z Mar. Bibl. lit. 8. 52.

„Oczy kobiety to klawiatura, na której gra po mistrzowsku; gra jej spojrzeń to artyzm, w którego doskonaleniu przez całe życie się ćwiczy" Bibl. lit. 8. 78.

„Talenta artystyczne przyjęły udział w oddaniu hołdu wielkiemu pieśniarzowi; — pod sklepieniami świątyni rozlegały się pieśni żałobne genialnych kompozytorów" Bibl. lit. 9. 162.

429
318 3

Artysta z. – dramatyczny, aktor. „Utalentowany artysta dramatyczny i zabiegliwy reżyser, naprawdę doczekał się przynależnego mu uznania. Cieszy nas, że publiczność zgromadziła się licznie, oceniła talent i pracę." Bies. lit. 9. 158.

„Nieraz już zwrócono uwagę na tę okoliczność, że w utworach scenicznych naszych autorów nietrudno o pomysły, o formę, o dowcip, życie i ruch, ale najtrudniej o poezję. Czem się to dzieje? Czyśmy już tak bardzo wystygli, że pod postacią artystycznego dzieła piszemy traktaty, więcej przemawiające do rozumu i przekonania, aniżeli do uczucia?" St. M. Rz. Bies. lit. 9. 376

„Śród zabawy i wesołości z artystycznych i literackich kierunku wytrząśnięto parę set rubli na otarcie łez niedostatkowi i sieroctwu" Bies. lit. 10. 2. „W ubiegłym tygodniu była majówka artystyczna malarzy" ib.

„Obrazy Matejki i Siemiradzkiego... gdy się

do widzenia, każdy bezzwarunkowo oglądać musi, jeżeli nie z porzucia artystycznego, to z samej ciekawości" Bib. lit. 10. 6.

„Zadziwiającą zdolność assymilowania fikcji i przetwarzania na prawdę w ten sposób, że fikcya staje się życiem artystki, która w zamian użycza niebiedy życie fikcyę podnie-cać" Wł. Bogusł. Tyg. powsz. 1882. 75

„Okrzyki i brawa całej sali zmusiły (jeszcze kilkakrotnie) artystyczną trójkę ukazać się i kłaniać (prawdziwie) porwanym jej grą widzom" J. Myr. Wiek 88. 142. 1.

430
319

Arystarch – a m. nazwisko jednego z najostrzejszych krytyków starożytności; stąd przen. ‑chowie – ów mn. surowy sędzia utworów literatury lub sztuki. „Srogo obstał za mną... i wierszem uciął satyrę przeciwko arystarchom wileńskim" J. I. Krasz. 60. 150. „Zestawiała swoje zdania z recenzjami warszawskich krytyków; cieszyło ją to, gdy następnie u poważniejszych Arystarchów znajdowała takie same zarzuty, lub pochwały dla autora" M. Gawal. Obrazki 23. 315.

431

Arystokracja — ż. 1) zbiorowo: panowie z rodu, najdawniejsze i najświetniejsze rodziny w kraju, magnaci „Arystokracja całego świata jest, była i będzie niby jedną wielką rodziną... mówi jednym, swoim językiem, ma swój obyczaj powszechny... chowuje na jedne słabości; i nie potrzebuje ojczyzny bo ich nosi ile chce w kieszeni... polipatryjotyzm u niej dozwolony." B. Bol. Tut. 3. 11. 2) przen. ambicja będąca skutkiem poczucia swojej wyższości „Była w nim też jakaś arystokracja duszy wyjątkowej, która nie lubi się udzielać łatwo a zwłaszcza mieszać z tłumem, odstawać przed gawiedzią, pospolitować w życiu i stosunkach codziennych." M. Gawal. Bluber 23. 203. 3) zbior. ludzie pewnej sfery towarzyskiej przodującej innym w danem społeczeństwie „Są trzy arystokracje: imienia, pieniężna i osobistej zasługi. Pierwsza

jest obowiązującym wzorem do naśladowania, podniętą, zachętą: druga, że tak powiem, gietdowa, nie zasadza się na tem, com wart, ale co mam w kieszeni; trzecia wszystko czerpie z siebie, wszystko sama sobie winna"
L. Pot. Urywk. ze wsp. 12.

432

320

Arystokraciec-ał-cieje st. nij. ndkn Zarystokracieć dkn. arystokratą się stawać, przesiąkać arystokracją. „Brał udział w rozrywkach i zabawach państwa, i zarystokraciał do tego stopnia, że ledwie raczył spoglądać na mrowisko szlacheckie, które się gdzieś w głębinach na padole mijało zdaleka" JT. Krak. 100. 36.

433
321

Arystokratyzm -u. m. przesiąknięcie duchem arystokracji „Arystokratyzm daje narodom wdzięk, polor, zamiłowanie w estetyce i artyzmie, miłą płochość” Kłosy 43. Dod. z pism i od ludzi 25 Gł. Ovr.

Arystokratyczny -a -e „Piękne były historyczne tradycje, ale tylko jednej karty, zaskorupione w formie arystokratycznej” Wł. Spas. Wim. Pol jako poeta 33.

Arystokratyzować się -ał -zuje, st. zaimnabieranie cech arystokratycznych „Nieraz.. najlepsi i najuczciwsi nieraz przez okno prawie wyrzucają pieniądze, byle się zarystokratyzować” J. Dzierżk. 3. 50.

<u>As</u> -a. m. — ξ przysłowia przy kartach: „as, bank trzart.” „as na warcie, djabeł w karcie” gdy wyświęci się as, a do ręki przyjdą same młódki. ξ transl. „ma zawsze asa i króla w renonsie” = zawsze szczęśliwy, znajduje pomoc, los mu pomaga.

<u>Asik</u> -a. m. zdrb. as.

435
323

cf. acan i waćan

Asan-a. m. skróc. waćpan „Siostrzenica asana dobrodzieja podobno ma iść zamąż" Ł. Kaczk. 4. 151. „Ale co stąd wyniknie, wie asan dobrodziej?" Ad. Mick. 3. 102. „Ja, proszę asana, nie jestem z tej modnej szkoły tegoczesnej" Wilcz. Łot. 1. 122 (·) Asani, Asanna waćpani, waćpanna „Takiej kuminowski nigdzie nie znajdziesz asani" J. I. Kr. 72. 22. „Milczenie! asani potem wypowiesz swoje" Wilcz. Łot. 1. 71. „Co się asanna wieszczasz!" J. I. Jez 1. 184. (·) „Asan bałamut i trzpiot, asan kłamstwa gadał! a gdzie to asan chodził onegdaj wieczorem, czego asan jak wyżeł tropił podedworem?" Ad. Mick. 3. 203 (+) Asaństwo - waćpaństwo „Przypominacie sobie asaństwo com mówił przed kilku dniami" Ł. Kaczk. 5. 93 „Ale poczekajcież asaństwo, jak się dowiemy prawdy, osądzimy tę sprawę." Tamże 4. 90

(+) „Patrzcie asanowie, coście z pięknej zrobili literatury." J. I. Kr. 34. 31.

„Co się asanna mięszasz!.. - krzyknęła jędzina - ach! jakże mnie pan Bóg skarał dziećmi!" T. T. Jeż 1. 184.

„Milcz asan!.. - krzyknął staruszek" T. T. Jeż Syl. II. 2. 1. 216 „Kto asan, to asan, a ja sobie pan jestem za swoje trzy grosze" A. Wilcz. alman. 1886. 36.

„Cóż to asanię tak śmieszy? - asanię? Aj! patrzcie, jaka mi wielka pani!" J. Korzen. 1. 268

*

Ascens – u. m. z łac. wzniesienie się, wywyższenie się
„Ascens pompatyczny, pana Boga oddala,
do domu Zacheusza sam się wprasza Zbawiciel.
Kiedy? wtedy, kiedy ordynans pełni: descende
(zejdź), descens, ascens do łaski Boskiej.” Mil.
woj. serd. af. 195.

437

Asceta -y. m. z grec. człowiek gorącej i przesadnej pobożności (1) Ascetyczny -a -e właściwy ascecie „Powoli wrócił stracony smak do życia, ale czego nigdy nie miał, oszczędziła gorąca i ascetyczna pobożność" J. I. Kr. 73. 135
„Zdawała się skłonną do ascetycznego osamotnienia i życia klasztornego." ib. 213.
(1) „Zaprzątnienie religijne zabiło w nim nawet wszelką chęć do pracy, odjęło ochotę do czynu i uczyniło go ascetą, pustelnikiem, istotą oderwaną od towarzystwa" J. I. Kr. 2. 174. (x)
Ascetyzm -u. m. gorąca pobożność, polegająca na przesadnem trzymaniu się form i umartwieniach ciała „Oczy zagasłe chwilami, chwilami ogniem ascetyzmu gorzały" J. I. Kr. 2. 186. (1)
(x) „Ascetą był tylko życiem umartwień, modlitwy i pracy, ale nie smakował w kontemplacyjnej ekstazie" J. I. Kr. 2. 224. „Nie zostałem

ascetą, ale mogę westchnąć do Boga, pomodlić się i wierzę!! a wiara dała mi nowe życie." J.I.Kr. 60.168. „Wezwano sługę ołtarza – Był nim nie cudzoziemiec, lecz współziomek, blady asceta, męczennik" Z. Sarn. Bluszcz 23.172.

(1) „Pamiętajmy, że to był wiek walk religijnych, sporów, missyj, podsycanego ascetyzmu między bracią zakonną." St.M.Rz. Bis. lit. 9.202.

„Ksiądz Aureli nie zdołał ascetyzmem wyegzorcyzmować z jej serca grzesznej miłości." Elp. Mło. i stary 2.94.

Aśka-i. ż

Aść-ci m. Aśćka-i. ż. waść, waszeć „Widzi aśćka, od czasu jak tu u nas gości Tadeuszek, niemało mam niespokojności." Ad. Mick. 3. 73. „Przepraszam, niech aśćka też siedzi! zapewne chcesz aśćka jutro do spowiedzi" W. Pol 3. 21. „Swojak i pokrewny, ufam że tu u Aśćki znajdę nocleg pewny" Id. 7. 47. „Przeszkadzasz aśćka mówić" J. Dzierzk. 1. 11. „Ojciec Niebieski niedarmo słyszy przysięgi słowa! czyż mi i Aśćka wiary dochowa?" S. Prusz. Zagr. wiej. 24. „Co też aśka, pani siostro, mówisz?" Fr. Skar. Pan Star. 20.

Asekuracja-ji. ż. § wojsk. „asekuracya armat" (·)

Asekuracyjny-a-e. od asekuracji „Pożar zniszczył do tysiąca budynków... Dokładniejszą cyfrę strat ustanowią przybyli przedstawiciele rozmaitych towarzystw asekuracyjnych" G. lwow. 1885. 134. 3. „Składki są minimalne i nie przenoszą 2 na tysiąc asekuracyjnej wartości" Wiek 1885. 151. 3.

(·) „Niemasz przykrzejszej służby, jak asekuracja dział. Inna rzecz, szarża kawalerji, lub atak na bagnety, to wprawia w pewien szał. Ale w asekuracji, to nieczynne w miejscu oczekiwanie śmierci lub kalectwa, jest nad wszelki wyraz nieznośnem i ckliwem" W. Gorzał. 1. 146 „Nasz pułk stanął eszelonami w asekuracji dział" ib. 2. 29

„Zbuntowały się przeciw ludziom żywioły; jedyna obrona przeciw nim w towarzystwach asekuracyjnych od gradobicia, pożarów, wylewów" Quis Bluszcz 23. 155.

440

326

Assanacja-ji

Asenizacja-ji. ż. Lac. fran. poprawienie warunków zdrowotnych danej miejscowości (¹)

Asenizacyjny-a-e tyczący się asenizacji.

„Komisja sanitarna zauważyła, że wywożenie śmieci i odpadków z miasta przez kompanię asenizacyjną, na wskazaną przez magistrat miejscowość na brzegu Wisły, nie powinno by mieć miejsca, ze względu na zdrowotność miasta" G. War. 1885. 125. 3. (1.)

(¹) „Roboty mają na celu assanację miasta, a mianowicie odwodnienie zabagnionych partyj." G. Lwow. 1886. 191. 3.

(1) „Co do tańcucha gór śniegowych (na ulicach) o tych i mówić nie trzeba. Przecież zczasem roztopi je słońce lub spłuczą deszcze. Dla takiej bagateli czyż warto budzić z zimowego letargu tutejszą kompanię asenizacyjną?" Wiek 1886. 32. 4.

Asenterować cz. ndk. czynić pobór wojskowy. Galicya Zaasenterować dk. (·)

Asenterunek -nku m. Gal. z niem. Assentirung. Spis i pobór wojskowy. O. Kolb. 8. 303. „Parobcy brani do wojska i stawać mający do asenterunku piją przez dni parę z próżniactwa" O. Kolb. 6. 9.

Asenterunkowy -a -e od asenterunku „Konie, przedstawiane c. k. remontowym komisjom asenterunkowym, mają być zaopatrzone w przepisane paszporta bydlęce" G. lwow. 1885. 40. 1. „Komisje asenterunkowe remont mają polecenie nabywać konie dla armji ile możności wprost od hodowców" G. nar. 1885. 139. 2.

(·) „Że był chłop silny, dobrze zbudowany – wzięto go od razu.. Kurytko zamierał wręcz, gdy się dowiedział, że Trofym został zaasenterowany" Pel. Turcz. G. lwow. 1887. 42.

328 442

<u>Asfalt</u>-u. m. żywica ziemna, smoła żydowska § mieszanina tejże oraz wapna i piasku używana na chodniki (·)

, <u>Wyasfaltować</u> dkn.

<u>Asfaltować</u> cz. ndkn. „chodniki i podwórza zostały wyasfaltowane, łazienki umieszczone w suterenach, w których podłoga również jest asfaltowa" Echo 1878. 249 (1)

<u>Asfaltowy</u>-a-e. z asfaltu (2)

(·) „Tylko czujemy potrzebę pokrycia asfaltem szerszego czworoboku przed głównym zajazdem do Wielkiego teatru" Echo teatr. 1. 484. § „Piedestały zaimprowizowanych ołtarzy, zatarzają się kołem po eliptycznym asfalcie (x) platformy" G. lw. 1885. 127. 3. (x) metonim. pewna przestrzeń wylana asfaltem.

(1) „Dla czego drogi od bram cmentarza wiodące nie są dotąd wysypane żwirem, lub co lepsza – wyasfaltowane?" Wiek 1885. 131. 3.

„Założył fabrykę asfaltów, ale... widać jakoś nie umiał asfaltować jakby należało swych piwnic i składów..." Dies. lit. 9. 74.

(2) „Obecnie dano w głównej sali (Sukiennic) podłogę asfaltową" Bies. lit. 9. 199 Wł. Zaw.

443
324

Asińdziej,-eja, Asińdzi, Asyndzi-dziego. m. skróc. z Waćpan dobrodziej, toż samo w poufałszym sensie „Całuję nóżki asińdzieja, i wynoś mi się pókiś cały." J. I. Kr. Hot. Wiel. 1878. 5 „No, gdzież to asińdziej bywał?" J. I. Kr. 76. 12 „Dziękuj że asińdziej przyszedł gości" T. Dzierżk. 1. 13. „Wiesz asińdzi, że właśnie myślałem, jakby to dobrze było, gdybyś się teraz pojawił... siadaj sobie asińdzi wygodnie... a palisz asińdzi lulkę?" Z. Kaczk. 4. 238. „Żeby mnie asińdzi nie obełgał, oświadczam, że najmniejsze kłamstwo surowo ukarzę" An. Wi. 1. 96. (1) Asińdzka-i. ż. „Widzisz asińdzka ja na tej kasztelanji poprzestać nie mam ochoty." J. I. Kr. Ruch lit. 1875 n. 8 p. 114 „Dałabyś asińdzka pokój ceremonjom" J. I. Kr. 76. 27 „Pamiętacie asińdzki co powiedziałem?" Z. Kaczk. 5. 93. „Nie płacz asińdzka, kumusiu, Pan Bóg nad nami" J. I. Kr. 31. 38. (1) „Pozwól Asińdziej, że się nie mogli widywać gdzie indziej" Zul. Słow. 2. 4. „Asińdziej nic nie wiesz?" J. I. Kras. 84. 24.

„Zastępują ~~drogę~~ szlachcicowi drogę dwie asińdzki po szlachecku ubrane, jedna z nich jest to klucznica, druga panna służebna jejmości.” Z. Kaczk. 1. 55.

444
330

Asyndzi-iego. m. Asyndziej-ja. m. poufała nazwa odzywającego się do kogoś niższego "Znana była z takiego taktu i pewnego tonu, że mężczyzni, którym nb. inaczej nie mówiła tylko Asyndzi - byli z nią w ambarasie i bali się jej lubić" W. Gorzał. 1. 55.

445
331

<u>Asortyment</u> - rz. m. franc. assortiment, w handlu głów. księgarskim w potocz. znacz. doborowy zbiór książek ~~na [illegible]~~ albo jakichkolwiek przedmiotów jednego rodzaju na sprzedanie. „Antykwaryjusz w Stutgardzie ogłasza licytacyę na ogromny asortyment książek polskich" Kur. Lw. 88. 150. 4.

446

z łac.

Asocjacja-cji. ż. Stowarzyszenie, spółka w interesie przemysłu, handlu i t.p. „Cały rozum żydowskiego handlu zależy na wierze i asocjacji." T. T. Kr. 32. 68. (·)

Asocjacyjny-a-e-od asocjacji, spółkowy-„Projektodawca zamierza wypuścić ak. cje-myśl dobra, ale w praktyce, przy mało rozwiniętym u nas duchu asocjacyjnym, trudną jest do urzeczywistnienia" Now. 1878. 58.

(·) „Jest jednem z zadań pisma ludowego aby wszystko prosty lud idei assocjacji, działania siłami zbiorowemi, bezpośredniego stosunku z większymi nabywcami" Rola 3. 221.

„Jeden z tutejszych finansistów w asocjacji z pewną grupą kapitalistów belgijskich ma zamiar otworzyć kantor bankierski na wielką skalę" Wiek 1885. 138. 4 ‖ w znacz. moral. Tężenie, wiązanie np. pojęć, wyobrażeń „Skoro zobaczymy most, to w tej chwili przyjdzie nam na myśl znajomy, z którym szliśmy przez most; ten

znajomy opowiadał nam jakąś historję o swym psie, pies zwał się Cezar - więc z tem imieniem przypomina się nam historja rzymska, myśliny o prawodawstwie, o polityce i t. d. Mimowolny ten związek wyobrażeń nazywamy asocjacją pojęć" Kur. lwow. Dod. literac. 1. 1886. „Duch asocjacji przedsiębiorczej sprzyja nam jakoś pod koniec roku, oto i spółka mięsna staje na swoich rogach; w tym miesiącu jeszcze ma się odbyć ogólne zebranie akcjonarjuszów" Quis Kurjer 23. 321. „Stara jak świat prawda: że siły połączone przewyższają sumę sił jednostek niepołączonych, popchnęła ludzkość do asocjacji" Dz. pol. 1888. 16. 2. „Zaledwie jaka zawiąże się assosyacya, już więdnie w ~~zarodku~~ zawiązku. Jeden spuszcza się na drugiego, a co więcej, jego zapał stygnie w miarę wzmagającej się gorliwości drugiego." A. kr. Kr. Dz. 11. 104.

<u>Aspan</u>-a. m. waćpan, poufały. „Co bo aspan takie rzeczy mnie gadasz." T.T. kr. 18. 48 „Poczekaj no aspan, zaraz to opowiem" Td. 64. 37 „Bądź aspan zdrów! – rzekł podkomorzy." Z. Ławsk. 4. 293. <u>Aspani</u>, <u>Aspanna</u>. ż. „W konkury do aspanny jedzie" T. Dziewcz. 1. 13. „Tylko aspanna nie strzelaj, żeby ci ammunicji nie zabrakło" Wilcz. Fot. 1. 18. „Niech mama będzie łaskawa pozwolić. – Co się aspanna mięszasz w to, co do ciebie nie należy i czego nie rozumiesz!" T.T. Fer. 1. 130. „Jakżeż to było? powiedz nam aspanna" T.T. Krav. 39. 48.

*Aspekt-u. m. § nieużyw. widok i spojrzenie „Za jedno na ukrzyżowanego Jezusa spojrzenie mieć tak dobre z niepojętemi, bo wiecznemi delicjami widzenie Boga, a przecię y tego żałujemy tak pięknemu zbawieniu małeńkiego aspektu" Mił. woj. serd. af. 110. „Supplika Pana Jezusowa do ludzkiej duszy o żałosny na siebie aspekt, patrz człowiecze com ucierpiał" ib. 148 „Mała rzecz, że Dawid spojrzał na białogłowę bie chowaną... dla małego aspektu, z wielkiego wypadł respektu Boskiego, ale na czas największa z oka ciekawego, okazja do grzechu" ib. 184.

334 1.
449

Aspiracja-ji. ż. łac. (*) pragnienia, żądania, dążności, spodziewania się czego, rachowania na co „Nic niebezpieczniejszego jak te nieokreślone aspiracye, które pod wpływem narodowego szowinizmu nadymają się okropnie a pękają przy lada podmuchu rozsądku lub dziejowej logiki" G. nar. 1883. 19. 1. „Wykolejeni szukali torów nowych, skazując na milczenie szlachetne aspiracye, aż wreszcie aspiracye te marniały, zostawiając w piersi próżnię, w głowie zamęt, w życiu chaos." Zygm. Echo 1878. 225. 4.

(*) dosłownie: wciąganie w siebie powietrza - przydech w wymawianiu np. litery h - westchnienie, wzniesienie duszy do Boga; obecnie w języku dziennikar. używa się w znaczeniu:

Aspirant-a. m. § w Galicyi „aspirant konceptowy hr. W. zamianowany bezpłatnym attaché poselstwa" G. nar. 1885. 123. 2.

„Nie zechce gabinet wchodzić w kompromisa ze stronnictwem bezprogramowem, a tylko własne aspiracye mającem na względzie" G. Lwow. 1885. 129. 1. „Przeszłoby może bez groźniejszych

skutków, gdyby gabinet sam nie był stworzył nowego żywiołu podsycającego aspiracye, które muszą wywołać starcia" G. lwow. 1885. 133. 1. „Reforma wyborcza odwróciła te aspiracye w innym kierunku i popchnęła je w wir namiętności politycznych" ib

Aspirować st. cz. § „Korzystając z pięknego głosu i wokalnego ukształcenia, aspiruje do sławy artystycznej na scenie" Wiek 1885. 141. 3. Al. Niem (-1)

Aspirantka -i. ż. § „Debiuty te, powinny być udzielane takim tylko aspirantkom do sceny, które okazały już zdolności rzeczywiste" Wiek 1885. 143. 3.

„Między aspiracyami współczesnego cywilizowanego człowieka, a tem zadośćuczynieniem, jakie mu dać może stary zakon, jest rozdźwięk wywołany dziewiętnastu wiekami" Kur. lwow. 1883. 266. 1. „Żydówka cokolwiek inteligentniejsza i mająca wyższe aspiracye, czuje, że jej za ciasno w formułkach i dogmatach, utworzonych przez cywilizacyę o 19 wieków młodszą" ib. 2.

335 2.
450

Aspiracja. „Młynarstwo nie stoi zbyt nisko w technice, brakuje mu tylko szerszych aspiracyj do postępu i środków właściwych do udoskonalenia" Przeg. Tyg. 20. 317. (2)

Aspirator - a. m. ten co aspiruje, aspirant „Aspiratorowie do serca panny Karoliny" T. T. Kur. Now. 1878. 6. 1.

(1) „Sądziłam, żeś mu słowo dała. Bo że aspiruje do ręki i że kocha, to przecie cały świat wie i widzi." J. I. Kras. Tyg. pow. 1882 178.

(2) „Jestto czas, gdzie wszystkie cudzoziemskie aspiracye ustępują silnie rozbudzonemu uczuciu narodowemu" Echo muz. teatr. 4. 298 „Była wzorem tego co nazywamy prostotą, szlachetnością i dobrym smakiem. Od upodobań poczciwszy i aspiracyj wyższych aż do toalety codziennej i światowej wierną była tym swoim zasadom, hołdowała im niezmiennie" Wiek 88. 141. 3. Felj: „Sam król Krystyan nie popierał nigdy aspiracyj mogących budzić podejrzenie wojowniczych zamiarów" G. Warsz. 1888. 171. 1

4502

Assafetyda -y. ż. łac. assa-foetida, farm. czarcie łajno, gatunek gummy odrażliwego zapachu. fig. „Przybierać minę artysty, dla którego świat stał się pieprzem i assafetydą" J. I. Kr. Wyb. pism Jareł. 266.

451

Assygnata -y. ż. papier wartościowy, pierwej papierowy. „Położył przed sędzią gruby pak papierów mających fizjognomiję assygnat" Tł. Krasz. 60. 126.

Asygnować cz. ndk. „Ta suma będzie zwrócona z kredytu, asygnowanego na najem lokalu dla gimnazjum, i przez asygnowanie rokrocznie 1000 rsr. ze specjalnych funduszów" Wieb 1885. 141. 3. „Budowa ma kosztować kilka milijonów franków, asygnowanych przez miasto" ib. 151. 3.

Wyasygnować cz. dkn. „Suma ta pokrytą będzie przez wyasygnowanie 10,000 rsr. z kredytu budowlanego ministerstwa" ib. 141. 3.

Asygnata [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] asygnat"

337 452

Assysta-y. ż. assystencja „Nie dla assysty on był nam przydany, jeno dla bezpieczeństwa" H. Sien. Og. i mie. 3. 349. „Czasami idzie za pogrzebem i bractwo ze światłem i w ubraniu brackiem, która to assysta bywa i podczas odprawiania mszy ś." O. Kolb. 6. 8.

Asystent-a m. § na niektórych uniwersytetach to co wolny słuchacz „Słuchacze uniwersytetu genewskiego dzielą się na studentów (étudiants) i asystentów (assistants). Do zapisania się na asystenta nie wymaga się żadnych świadectw ani egzaminów" B. Lim. Prz. Tyg. 20. 312. § w Galicji, ~~inaczej oficjał~~ „Wakują: siedm posad asystentów pocztowych w obrębie c. k. dyrekcji poczt i telegrafów dla Galicji" G. nar. 1885. 120. 3. „Prezydjum krajowej Dyrekcji poczt i telegrafów zamianowało asystenta pocztowego w Krakowie... oficjałem pocztowym w Jarosławiu, a ekspedjenta pocztowego w Krzeszowicach ... asystentem pocztowym w Rzeszowie" G. lwow. 1884. 79. 1. „Z drugiego pokoju warknął chrypliwy barytem Imci pana rewidenta: panie

asystencie, prawną przekonał się w księgach, ray gmina... spłaciła kowala szupasowe" A. Urb. G. nar. 1885. 137. 1.

<u>Asystencina</u> -y, m. z użaleniem, lichy, biedny asystent „Ona była córką pana radcy — ja asystenciną z 500 złotych adjutum" A. Urb. G. nar. 1885 142. 1.

338

453

Aster-astra m. Asterek-rka. m. Łac. botan. u Ld. „Gwiazdeczki, ziele mające kwiat na kształt gwiazdy.” „A na oknach donice z pachnącemi ziółki, geranium, lewkonja, astry i fijołki” Ad. Mick. 3. 6. „Gdzie między jesienne astry i asterki schylały głowy” J. I. Kr. 16. 55.

Astra-y. ż. „Alboż i te kwiatki.. malwa przez nię siana, ruta z której był jej wianek, i astra, świadek twych jesiennych przechadzek..” J. I. Kr. 30. 120.

454
339

<u>Asteroida</u>-y. m. i ż. łac. grec. nazwa dawana ma-
łym planetom, widzialnym tylko ~~zapomocą~~
przez teleskop „Nowego asteroidę dwunastego
z rzędu odkrył astronom wiedeński p. Palissa"
G. lwow. 1885. 136. 3.

340
455

<u>Asterysk</u>-a. m. gwiazdka używana w druku jako odsyłacz(·). „Gdy wyraz jako już obumarły pośród w niepamięć, w takim przypadku oznacza się gwiazdeczką lub asteryskiem" Linde I. IV. „Dwie gwiazdeczki czyli asteryski znamionują że używanie to poetom uchodzi:" ib. wytwarz. skróceń.

(·) lub jakaś szczególna odznaka.

456

341

Astma -y. ż. dychawica pop. w ogóle wszelka duszność „kogo ciężka astma dusi, niech przyjedzie do Zdrojowa” J.A. Fred. 1. 177.

Astmatyczny -a -e. od astmy „Miał nadzieję mnogich sukcesyj na słabych ciotkach, suchotniczych wujach, astmatycznej babce i t. d.” J.I. Krasz. 16. 49.

Astmatyk -a. m. człowiek cierpiący na astmę. „U robotników pracujących w kopalniach ołowiu objawiają się suchoty płucne, astmy.” Dies. lit. 10. 48.

457

342

Astronomiczny -a -e, ξ „czas, godzina astronomiczna" ściśle podług wyrachowania astronomów. „Wielokrotnie podejmowana myśl rozsyłania godziny do mieszkań, została urzeczywistnioną.. Począwszy od 15 marca, Paryżanie za opłatą 5 centymów dziennie, mogą mieć u siebie godzinę astronomiczną, i to w sposób uwalniający raz na zawsze od mozolnego regulowania zegarów" Bies. lit. 10. 64.

343 458

Kuj. Lipn. porywczy

Astryczny-a-e. -cznie. posp. prędki, gorący, zbyt gorąco biorący się do rzeczy „Cóż się stało z orzędnowym Julka? A cóż, za astrycznie wziął się do niej, nic więc dziwnego że w nagłych potrzebach za często zaglądał do swego założonego kapitału" Kur. Świąt. 1875. 52. 3. Hastryczny-a-e, „z niem. hastig = porywczy" Chełmiń. Kvasnow. 303. niecierpliwy „Co raz ostatni pytam się pana Kugelmana czy chce przysięgać? – No, to przysięgnę, kiedy pan pisarz taki astryczny" Kur. Świąt. 1876. 8. 3. U Kurpiów astyczny, skłonny do gniewu. Tak podał Wiktor Czajewski w Tyg. Il. (1881) 3. 12. 163 (No. 298); zdaje się to przecież błędem drukarskim, który powtórzył Kolberg w swojem Mazowszu 3. 72. Chociaż ze względu na przytoczony powyżej źródłosłów niem. hastig, kto wie?

344 1.
459

Asymilacja jj. z łac. wcielenie, przyłączenie za pomocą zrównania „Opór ten i przelew krwi utrudni asymilację nowo zdobytych prowincyj i wyrodzi stosunki nieprzyjazne" Echo 1878. 187. „Zaliczają się do tych warstw społeczeństwa żydowskiego, które się jeszcze nie oswoiły z ideą assymilacji, lecz przeciwnie, są przejęci zasadami panjudaistycznemi" G. war. 1885. 42. 2. „Stawiają opór dążnościom zmierzającym do jaknajwiększej asymilacji prowincyj nadbałtyckich z całem carstwem" G. lwow. 1885. 38. 3. „Niераz wykazywaliśmy, że wszystko co się mówi o assymilacji żydów, jest marzycielskiem pragnieniem" Rola 3. 245 (1)

Asymilacyjny-a-e. od asymilacji „kandydat omówił wszystkie ważniejsze sprawy, a najobszerniej kwestję żydowską, wytwarzając program postępowy i kierunek asymilacyjny; wzywał swoich współwyznawców do szczetnego wykonania obowiązków obywatel-

skich, którą to drogą najskuteczniej i najprędzej do szczerego równouprawnienia społecznego i prawnego dojść muszą." G. nar. 1885. 120. 2.

(1) „Cóż dziwnego, iż rząd chce zabezpieczyć się przed żywiołami obcemi, uległającemi z trudnością asymilacji z ludnością miejscową." G. lw. 1885. 148. 3.

Asymilować się. Zasymilować się. przyswajać „Dlaczego Francya nie potrafiła zasymilować żywiołu arabskiego w Algierze i czy kiedykolwiek to nastąpi?" G. nar. 1885. 149. 1 „Wtedy żydzi zleją się z nami, zasymilują się, stopią się w jedną całość narodową." Kur. lwow. 1883. 266. 1 „Zasypmy przepaść, którą nietolerancya stworzyła, a na polu religijnem zasymilujemy żydów" ib. 2. „Zadziwiająca zdolność asymilowania fikcyi i przetwarzania na prawdę w ten sposób, że fikcya staje się życiem artystki, która w zamian nieraz niekiedy życie fikcyą podniecać" wł. Bogusł. Tyg. powsz. 1882. 75

3452.
460

(Asymilacyjny) „Tak zwana szlachta i tak zwana arystokracja, i u nas i wszędzie, pochłaniała i przyswajała sobie, bogaciła się wszelkiemi żywiołami, które jej dorosły, a można powiedzieć, że póty była żywą, dopóki miała tę siłę assymilacyjną." J. I. Krasz. Dzieś. lit. q. 58.
„Prawda, że widzieliśmy żydów łączących się z nami na pogrzebach i w kościele – ale tym odosobnionym aktom nie możemy przypisać dzielnej assymilacyjnej siły" W. Małecz. Dzieś. lit. q. 371.

346 461

At! exclam. ot! ha! znak przytakiwania, zgodzenia się, zdania się na los, rezygnacyi.(1) „At! co Bóg da, to da!" J. I. Kr. 71. 99 „At! rachujcie ..." J. Korz. ~~Podróżom ... 7~~ 11. 48 „At! dalibyście mi pokój" J. I. Kr. 72. 16 „At! gadajcie wy sobie co chcecie, to kobieta jakich niema" J. I. Kr. 71. 126 „At, stawem się ubrdało coś" J. I. Kr. ~~Kal.~~ Wiek. 1878. 47 „At! mówcie co chcecie, ja tędy nie pojadę" J. Zachar. Utwory t. 15 p. 422 (1) lekceważenia „To to teraźniejsze sprawy! at! fatałaszki mosanie, dziecinne igraszki" J. I. Kr. 17. 21. „Ale córka jak pięknа! jakie ułożenie! z tej to będzie pociecha. — At! boskie stworzenie; Bóg wie jakiego jeszcze nabędzie nałogu" Z. U. Niemc. 2. 130. „Oni pewno nie w złej mówili myśli ... at ... żeby tylko do niewzyj" J. I. Jer. 1. 123. „~~Oni pewno nie w złej mówili myśli ... at ... żeby tylko d~~ „At! marności światowe." J. I. Kraw. 59. 41.

347
462

Atakować cz. ndk. franc. nacierać, uderzać, napierać na nieprzyjaciół. Zaatakować cz. dok. natrzeć, uderzyć „Nieprzyjaciel w osobie oto tego pana, zaatakował z lewego flanku" Wilcz. Fot. 1. 88. Atak-u m. z franc. natarcie, naparcie, uderzenie, szturm, napad. § w chorobie „Ataki sercowe powtarzały się do samego rana" Wilcz. Fot. 1. 165 „Nie obeszło się w nocy bez spazmatycznych ataków" ib. 248. (1)

„Pułkownik mógł być każdej chwili zaatakowany; zamiast więc odpocząć musiał bezustannie czuwać" Berz. Wsp. 39.

Atakirować cz. ndk. prow. Galic. germ. atakować.

„Nasze forposty zaatakowane cofnąć się musiały" W. Gorzał. 2. 47

(1) „Choroba naigrawała się z nauki, pracy, starań. Jedno tylko przedłużenie jej męczarni dawało promyk jakiś nadziei, ale nazajutrz powtórzył się atak i z niego rozwinął tyfus" J.I. Kr. 59. 121.

Ataman -a. m. nowsz. -ów mn. § na Podolu i Ukrainie, „oficjalista wiejski, wybierany przez dwór, który odebrawszy dyspozycyę od ekonoma, zawiadamia włościan, jaką i gdzie mają wykonać robotę. To dawniej było nakazem i nazywało się wydawanie na pańszczyznę; dziś nakazaniem robotnika" A. Krem. Rozr. Tow. nauk. 41, 183.

348 464

Atanazy-ego. m. imię męzkie. „Musisz poznać stryja Atanazego." JI. Kraszewski. 2. 163.

Atawizm - u. m. ukazywanie się pewnych cech lub właściwości familijnych u ludzi, zwierząt i roślin w drugiem lub którem z następnych pokoleń. „Wyszukiwano tym olbrzymom małżonek równie dorodnych i z tak dobranych małżeństw, niekiedy, w skutek atawizmu, o którego prawach król pruski nie wiedział, rodzili się ludzie mali" J. I. Krasz. Z 7 let. woj. 1. 14. „Zkąd ta ochota wykształcenia się instyktowna wzięła się w dziecku opuszczonem, poniewieranem, tegoby nikt pono wytłómaczyć nie potrafił, chyba cudem jakiegoś atawizmu" Ib. Słowo 1885. 5.

Ateistyczny -a -e duchem ateizmu przejęty, natchniony „Ateistyczne demonstracje na pogrzebie Wiktora Hugo, oto pierwszy krok na niebezpiecznej drodze drażnienia uczuć religijnych" G. lw. 1885. 133, 1.

350
Ob. u. attentowani
467

z łac.
Atentować cz. ndk. pilnować czego, być obecnym

„Naraszcie namyśliłeś się przybyć — gdy twój przyjaciel ciągle tu atentuje i pannę ci bałamuci" Bol. Pam. Pan. 160.

„Gawędził z chłopcem u drzwi i z założonemi rękoma attentującym" J. I. Kr. 29. 9

„Obecnie zaniechawszy spraw ważniejszych, pod skromną postacią winiarza, sprawy sejmikowe swojego pana atentował" J. I. Dyk. Ost. Sejm. 2. 10 „Odszukiwał dłużników, przynosił informacje, atentował w drobnych sprawach na ratuszu" J. I. Kr. 46. 39. „W domu pułkownikowej bywał, atentował, usługi ofiarowywał". J. I. Tyg. powsz. 1882. 2

<u>Atentować</u>. Słowo to jako pochodzące z łacińskiego <u>attentare</u> znaczącego nagabać, napastować, zaczepiać (od czego francuskie <u>attentat</u>) miałoby racyę bytu; i w tem też znaczeniu, jakkolwiek mało używana, zapisanem zostało w Słowniku wileńskim. Tymczasem od niedawna, zaczęto nadawać mu coraz inne i coraz niezrozumialsze aż nareszcie zagadkowe znaczenie, a to na podstawie rzeczownika <u>atencya</u> – więc: atentować, ma znaczyć być z atencyą, okazywać atencyę

469
352

ob. w. attentować

Attentować s. cz. nd. z attencją być na czyjeś usługi, słuchać z uszanowaniem, asystować „Gawędził z ekonomem u drzwi i z założonemi rękoma attentującym" J. I. Kr. 29. 9 „Pogrzeb był wspaniały, całe ciało dyplomatyczne attentowało. Tuż za karawanem szli przedstawiciele trzech cesarstw" Wiek 1885. 260. 2.

Attentare – doświadczać, próbować czego
Szukać, napastować, zaczepiać

Na jakie bezdroża może zaprowadzić przyswajanie sobie wyrazów cudzoziemskich, mamy przykład na powyższem słowie, używanem w coraz innem i coraz niezrozumialszem, aż nareszcie w zagadkowem znaczeniu.

Attente pst. aufmerksam
Attentio -onis Aufmerksamkeit, das Achtunggeben
Attento -are 1) j. w. 2) zu erschüttern versuchen 3) poet. i Spät. angreifen, abgreifen
Attentus adj. od attendo
fr. Attenter – napadać, zamach uczynić
Attentat zamach. Attente oczekiwanie

353 470

<u>Atest</u>-u, <u>Atestat</u>-u. m. świadectwo, zaświadczenie „wydali mu atest ubóstwa dla otrzymania wsparcia" §. U ludu w Lwowie znacz. wymawiają <u>adest</u> Słow. prow. Chetm. Święc. A. Krasnow. ~~298~~
alb. młodz. 298

Atlantyk-u-m. ocean atlantycki „Dziś skończył się tydzień poświęcony uroczystościom, które Praga swoim rodakom przybyłym z za Atlantyku urządzała" G. nar. 1885: 145. 1.

„(Anglicy spodziewają się, że) przewóz wojsk. i towarów z Anglii przez północny Atlantyk do Kanady (nie napotka na żadne trudności)" Wiek 1887. 110. 1. „Mało takich ludzi, jak on (Pułaski), miała Polska, a wysłała go zbierać laury za atlantykiem" D. Bol. Pul. 1. 308.

355 1.
472

Atlas-u. m. góra w Afryce § mitol. olbrzym barczysty podpierający świat, ... zdrobn. Atlasik-a § Zbiór map geograficznych lub innych kart z figurami objaśniającemi jakiś wykład „Atlas do historyi powszechnej konia M. hr. Czapskiego, przedstawiający w 75 tablicach typy koni rozmaitych krajów" Ruch lit. 1876. 2. 64

Atleta-y. m. grec. zapaśnik, szermierz, człowiek potykający się, mocujący „Atleci widocznie godni byli siebie - parowanie się trwało dobre pół godziny" Bol. Nad modr. Dun. 91. „Lepiej było pozostać w swych kolegów gronie, sięgać w paszczy niedźwiedzie i ujeżdżać konie, tam mając silniejszego znalazłby atletę, niż starca, Lisiewicza i słabą kobietę" Al. Fred. 1. 52. (1)

Atletyczny-a-e barczysty, tęgi, silny, w najwyższym stopniu „Był to mężczyzna atletycznej postawy, barczysty" J. I. Kr. Czerw. 52. „Słuszny mężczyzna, atletycznej budowy, ani zbyt chudy, ani opasły" J. I. Uwar. 15. 55.

„Byłto olbrzymiego wzrostu, atletycznej budowy góral" Wal. Łoz. Czerw. Matw. 32.

„Wąs nadawał mu marsową fizyognomiję, doskonale kwadrującą z atletyczną postawą" Z. Mil. Grod. wian. 2. „Z budowy niegdyś atletycznej został tylko szkielet olbrzymi, obciągnięty skórą i wyschły" J. I. Kr. Czesn. 19

(!) „Świat w potomkach onych olbrzymów widzi zawsze atletów sławy i silną podporę kraju" P. J. Byk. Ost. Sejm. 1. 19 (X)

Atletka -i ż. „Pani Bakałowiczowa, która podjęła się roli Ireny, to prawdziwa atletka, gotowa na swoje barki wziąć całą sztukę i podnieść ją tak wysoko, że wady znikną w oddaleniu" W. Szyw. Tyg. Ill. 16. 261.

(X) „Czułem całą bezsilność mojej wściekłości. Tak jest byłem bezsilny, jak atleta ze związanemi rękoma, bo i cóż mogłem uczynić?" H. Sienk. G. pol. 1876. 20. zob. siłacz, olbrzym „Atleta budową, niegdyś zuch nad zuchy, sławny z siły i śmiałości" J. Dzierzk. 5. 170. „Rzekłbyś atleta, co drze się z dzikiem zwierzęciem, tak walczył z sobą i miotał się żądzą jakąś" J. I. Kraw. 6. 47

„Silnem pociągnięciem swej atletycznej ręki wyrwał z pod niego krzesło" Kłaj. G. Lwow. 1887. 164. 2.

356 2.
473

(Atleta) fig. „Człowiek ten dumny z swej ułomności(?) gardzący wsparciem publicznem a nawet koleżeńską pomocą, wydał mi się jakimś tytanem woli, olbrzymem o spiżowych muskułach, istnym atletą ducha" M. Bał. Dies. lit. 9. 21. „Był tak silny, że fotel, który ja z trudnością podnieść mogłem, on chwycił w atletyczne swoje ręce jak dziecinną zabawkę i oglądając, obracał na wszystkie strony bez najmniejszego wysilenia" M. Bał. Dies. lit. 10. 68.

Atłasowy-a-e — § fig. gładki, delikatny, miękki „Usiłowała rozgrzać zziębnięte dłonie moje w swoich atłasowych rączkach" Z. Mel. Grach. wian. 14. „Wejrzenia ich były atłasowe, słowa cukrowane" JIKras. 2. 140 cf. aksamitny, jedwabny

Atłas-u. m. § „Szkoda czasu i atłasu" (przysłowie powstałe z powodu ofiarowania Stan. Augustowi przy koronacji nędznych wierszy napisanych na atłasie) „Żal się Boże! szkoda czasu i atłasu!" Wal. Łoz. Czar. Mateo. 238

Atłasek-sku. m. rodzaj haftu wypukłego „haftować atłaskiem" po franc. broder au plumetis.

Atmosfera-y. ż. z Greck. Powietrzokrąg — i fig. „Byli ludźmi tej samej atmosfery i zasad podobnych" J. I. Kr. ~~Hot~~ wieś 1878. 12 „~~[illegible]~~" „Każdy wybuch namiętności uśmierza się i gaśnie, bo go tu nic nie podsyca w tej atmosferze pogodnej, chrześcijańskiej" J. I. Kr. 71. 96 „Wpadł w atmosferę cygańsko-burszowską artystycznego kółka" Tb. 72. 152 „Zrósł, wychował się, zestarzał na dworach i uwiądł zaraz w dusznej atmosferze intryg, ambicyj pożerających, nadziei gorączkowych" J. I. Kr. 27 lat. woj. 1. 40 „Była to figura kobieca... otaczała ją jakaś przyjemna, ciepła atmosfera" J. Zachar. Bies. lit. 5. 5. (1)

Atmosferyczny-a-e tyczący się atmosfery. „Troski atmosferyczne, z jakiemi rolnik najwięcej ma do walczenia, pochyliły mu barki" J. Zachar. Bies. lit. 2. 658. (1)

(·) „Z listu całego zdała się wiać jakaś upajająca atmosfera poezji, a wpływ jej odurzał, olśniewał czytającą Leonię" Wal. Łoz. Grav. Matw. 88. „Wejście Zofji ożywiło trochę ciężką, duszną atmosferę salonu i przerwało nieznośne milczenie" M. Bał. O kaw. zie. 180.

§ w mechan. jednostka przy obliczaniu ciśnienia pary „maszyna powinna przenosić pary 9 1/4 atmosfer, nie mogła wyciągnąć takiego ciężaru" Kur. lwow. 1885. 16.1 ob. na 2 str.

(1) „Kiełkująca roślinka przy sprzyjających warunkach atmosferycznych mogłaby się w pełne rozwinąć kłosy" Tyg. powsz. 1882. 228. (1)

„Aby w otoczeniu atmosferą krajową ułożyli posłowie nasi program akcji przyszłej, nie czekając aż ich otoczy atmosfera wiedeńska, która wiadomie na wielu działa odurzająco." G. nar. 1885. 138. 1.

(1) „Straszliwe kataklizmy atmosferyczne spadły w ostatnich czasach na całą Europę" Wól 1885. 147. 2.

§ Mosfera „Pod ten czas cała ziemia z całą mosferą ognistym pożarem zapalona przepolewuje się." Opis. poezji antychr. 62.

359 2.
476

Atmosfera „Śmieszność jest lekarstwem leczącem złe radykalnie, humor oczyszcza moralną atmosferę z miazmatów trujących" Przeg. Tyg. 20. 316 (x) „Człowiek mimowolnie musi tężć do stopnia otaczającej go atmosfery, co chwila też ostyga, wstydzi się zapału, którego nie nie podziela i przychodzi do uznania go szałem" J. I. Krasz. 60. 17. „Podróż jest może najlepszym środkiem, widok świata ochładza, studzi, uspokaja, gdy samotność egzaltuje człowieka (x) j. w. „Komedji nie grano tak, jakby należało. Ordynarna gra kilku aktorów obniżyła bardzo atmosferę, w jakiej się utwór obraca" Bibl. lit. 10. 51.

„Ściśnione do 4 lub 5 atmosfer powietrze zgromadza się w dwóch olbrzymich rezerwoarach" Bibl. lit. 10. 64.

„Myśl o niej oczyściła brudną atmosferę w której żyłem" Elpidon Młodzi i Starzy 2. 104. „Rozmowa się ożywiła, atmosfera się rozciepliła i nastąpiło poufalsze zbliżenie" M. Bał. pans. dzie. 141

360 477

Atoli sp. — ś — i w skróceniu Toli partyk. Krak. oto, ot! np. „gdzież on jest? — atoli tu!" W. Kos. Mater. prow. I. 38. Krakow. Wendowice, Bochnia cf. anoli

Ato ob. Ten, ta, to.

478

361

Atonja - ji. ż. grec. brak jędrności, sprężystości w tkankach kurczliwych

Atoniczny - a - e. dotknięty atonją. „Stagnacja ta martwa daje się uczuć w całem życiu Niemiec, we wszystkich jego sferach, a przesileniu temu atonicznemu ani widać końca" J. I. Kraszewski Wiek 1877. 146.

362 479

Atrakcyjny-a-e. od atrakcji, przyciągający
„(Lekkomyślne panyczki, unoszone kłusem rasowych koni,) ledwie przelotnym rzutem oka obejmują scenę, która jutro dopiero stanie się dla nich atrakcyjną." G. lw. 1885. 124. 3. „Wyścigi wczorajsze, nie miały w sobie siły atrakcyjnej.. ~~Twiat 1885. 131. 3.~~ nie było w nich nic takiego, coby rozmarzyć, nawet gorących sportsmenów mogło" Świt. 1885. 131. 3.

Atrakcja-ji. ż. yę-cyj nm-ą w. znacz. moral. mimowolne przyciąganie, pociąg, sympatja „Co jest w tem złego, jeżeli my ludzie z pojęciami o komforcie i dobrobycie, żenimy się z posażnemi kobietami? To jest naturalne prawo attrakcyi dwóch sprzeczności.." A. Wilcz. Echo 1878. 106.

363

480

Atramentowy -a -e - z atramentu - ś metom. pisany, pismem wyrażony „Powiadają że nasi literaci mają się obywać bez atramentowych bojek i nienawiści” Mucha 1871. 12 „Wobec faktu, że krew się lała, nie należy się nam załatwiać sprawę, jak to mówią, w rękawiczkach, i nie przerzucajmy się na atramentową drogę.” G. narod. 1878. 268 ob. ekshibit.

Atrybucja -cji. ż. prawo służące komu, na mocy którego może działać, korzystać z czego i t. p. (·)

Atrybut -u. m. Przymiot, własność, godło, rzecz wyłącznie przynależna, służąca komu. „Przemknęła mu się wdzięczna postać niewieścia z ogonem, z szyszakiem, ze wszystkiemi najprzyzwoitszych i najmniej przyzwoitych osób atrybutami" Bol. Dzien. Senat. 9. „Artysta narysował na szyldzie szatki, piętko i o ile mógł i umiał, w różnych mniej więcej wiernych kształtach, atrybuta handlu korzennego, a między niemi głowę cukru" J. I. Kr. 31. 96.

(·) „Do atrybucyj zebrań gminnych należy wydawanie uchwał we wszelkich interesach gospodarczych i innych całej gminy dotyczących" Rola. 3. 257. „Określenie programu atrybucji nowego ustroju bankowego." Wiek 1885. 149. 3. „Dziennik nie jest dobrze poinformowany o atrybucjach Reprezentacji krajowej w sprawach terytorjalnego podziału kraju" G. lw. 1885. 157. 2.

482

367

„*Attaché*", „Aspirant konceptowy hr. W. zamianowany bezpłatnym *attaché* poselstwa" 9. mar. 1885. 123. 2.

483
365

Attyka i. ż.

Attyk-u. m. bud. Upiększenie niezbyt wysokiego piętra, zakończające wyższą część fasady „Budynek ma na galerji górnej attyku 4 figury przedstawiające 4 pory roku" Echo. 1878. 188. (1)

Attycki-a-ie od Attyki prowincji dawnej Grecji (z stolicą w Atenach) np. attycki djalekt, Attycka filozofja, Attycki porządek architektoniczny. „Attycka sól" dowcip gryzący obok wykwintnej formy. „W twoich odpowiedziach jest zawsze sól attycka – zauważyła matka. – Ale na to tylko, aby sroce na ogon posypać!" J. Zachar. J. Lw. 1885. 70. 1 „Całość była wypowiedziana językiem pięknym, z powagą i solą attycką, jaką każdy prelegent powinien posypywać swoje głośne słowa, jeżeli chce mieć powodzenie" Wł. Mal. Bibl. lit. 16. 339. „Gdy chodziło o rozkosz bydlęcą, przyprawioną solą attycką, dowcipkiem, grzeczną – szli do dworek" J. I. Kr. 15. 73.

(1) „Środkowa wystawa o trzech oknach, wysunięta cokolwiek naprzód i ozdobiona czterema pilastrami, miała na sobie odpowiedni ca-

łości attyk z bogatą armaturą" J. Korzen. 1. 73. „Rzućmy okiem na gmach odnowiony. Oto widzimy w górze wspaniałą attykę, ciągnącą się po obu bokach wzdłuż całego budynku. Attykę tę o wszystkich lekkich esach, przerywają w pośrodku z obu stron budynku dwa frontony" Wł. Zawadz. Bies. lit. 9. 199.

484
366

Atu w l. poj. i mn. nieodm. **Atut**-a. ty-ów mn. m. z franc. w kartach kolor święty, bijący, mnie, kozer, siwra „Jak raz ogromna gra, coś dziewięć bez atu" Wilcz. Fot. 1. 218.

Atutowy-a-e- od atuta, święty.

Atutować cz. ndk. grać w kolor święty, w atu, **zaatutować** atutnąć, cz. dok. zagrać w atu. (:)

wyatutować się cz. dok. wygrać wszystkie karty atutowe.

„Skoro w grze w karty jeden partner ma więcej atutów, czy je wyrzuci dla korzyści swego przeciwnika?" J. z S. Dobiecz. Echo 1877. 93. 3. Tel.

(:) § fig. zwrócić się do kogo z żądaniem, akcją i t. p. „Była ztąd awanturka, bo szlachetka za obrazę mu wyrządzoną przez mego sługę, do mnie zaatutował" Z. Kaczk. 1. 347.

„Widziałem go u stolika wywołującego osiem bez atu!" Tt. kwar. 60. 27.

485

Audjencjonalny-a-e „Że byl w galowym mundurze, domyśliliśmy się więc, że nas wprowadzi do sali audjencjonalnej" Dz. A. J. G. Lwow. 1885. 124. 2.

<u>Audyfon</u> – u. m. przyrząd wynaleziony przez Rhodesa z Chicago, ułatwiający rozmowę z głuchymi „Audyfon składa się z gumowego arkusza osadzonego jak zwykły wachlarz palmowy na rączce. Jeżeli osoba głucha oprze koniec takiego wachlarza o górną szczękę, to słyszeć będzie o wiele wyraźniej niż w zwykłych warunkach" Bies. lit. 9. 352.

487
368

Audytorjum. n. l.p. nieodm. rzą l. mn. „Wygwizdany profesor zwyciężył.. i agitatorowie siłą wyparci zostali z audytorjum" Wiek 1885. 129. 1. „Bez przeszkody ciągnął się do audytorjów, aby wzniecać agitacje w kierunku socjalno-politycznym" ib. „Wolni słuchacze mogą być dopuszczeni do słuchania prelekcyj, o ile rozmiary audytorjów na to pozwalają" ib. 131. 1. § 2. bez l. mn. „Audytorjum huczniemi oklaskami i przywoływaniem artystki dawało wyraz zadowolenia" G. lwow. 1885. 138. 3. (1.)

Audytorjat. n. m. urząd audytorski, sądy wojskowe (?) ; niewłaśc. jako audytorjum, słuchacze „Prosi o rękę Djonizy dla Ferdynanda, w obecności całego audytorjatu, to jest głównych aktorów sztuki" Wiek 1885. 141. 2.

Audytorski. -a -ie tyczący się audytora lub jego urzędu.

„Na wykładach panowały w audytorjum pustki" T. T. Jeż Prz. Tyg. 20. 310.

(1) „Wejście Janka do audytoryjatu pułkowego, dało stawcom wysokie o jego rozumie wyobrażenie" T. T. Jez. 1. 228.

(1) „Sala teatralna zapełniona po brzegi, usposobienie całego audytoryjum podniosłe" G. Krow. 1885. 108. 4. „A z jakiej sfery publiczności? — Owa-wie sami studenci. — Studenci? Jestem ocalony, pomyślałem. — Sukces w kieszeni. Młodzież stanowiła dla mnie zawsze najmilsze audytoryjum" wiek 88. 139. 3. Fel.

*

Augmentować cz. ndkn. Łac. niezwyk., powiększać
„Coraz większą augmentować fortunę, potrzebne to rzeczy, ale momentalne" Hil. woj. serd. af. 114.

489

370

Augur – a. m. łac. u rzymian, wieszczbiarz, wróżący z lotu ptaków i t. p. przyrodzonych zjawisk(1); z przeką. o kimś mającym pretensję do decydującego głosu, przypisującym sobie prawo przewodniczenia społeczeństwu. „Ukazują się na wszystkich obiadach bez różnicy przekonań i rodzaju mających się uczcić zasług, byleby tylko posiadały pieczęć uznania augurów naszej opinji" Prz. Tyg. 20. 330.

(1) „Stykaliśmy się często i witali uśmiechem, jak owi augurowie przy kiszkach bydlęcych; żaden z nas drugiemu w drogę nie właził" Ił. Krak. 60 - 118.

„Okres ten jest zniesieniem przywilejów nieomylności i kastowości naukowej na rzecz wszystkich: – augurowie ustępują, tajemnica obliczona dla wszystkich odsłania" Wł. Malcz. Dies. lit. 9 - 292.

490
371

niekiedy Gustaw zdrb. Gucio (ob.)

August-a. m. imię męzkie „Dom pana Augusta urządzony był po modnemu" T. T. Kr. 76. 75 (.)

Augustowa-ej. ż. żona Augusta „Pani Augustowa zawsze trochę rachunkowa kobiecina" T. T. Kr. 76. 80. Augustowie-ów i Augustowstwo-a. August i jego żona, małżeństwo. „Państwo Augustowie mieli troje dzieci" T. T. Kr. 76. 76. „Oba bracia mieszkali niedaleko Augustowstwa" ib.

Augustówka-i. ż. nazwa karabel wyrabianych w Polsce w XVIII w. po Mod(?)gla od cyfry Augustów Sasów i Poniatowskiego, którą wyrzynano na klingach.

Augustowski-a-ie od miasta Augustowa np. „kanał augustowski" i od imienia August „Na tbie konfederatka rzucona ukosem, wąs augustowski.." Ad. Mick. 1. Popas w Upicie.

(.) „Hrabia August, popularny tu pod towarzysko-pieszczotliwem mianem Gucia, Gutka" G. war. 1882. 249. 2. „Zerwał się pan August

jak oparzony" J. Kosior. 1. 92.

Aula – ż. sala uniwersytecka do wykładów, obrad, popisów, aktów uroczystych. „Nareszcie wybiła godzina wyzwolenia.. z bijącym sercem każdy rzucił te sale spokojne, jeszcze drgające żywem echem żywego słowa nauczycieli, wspaniałą aulę" J. I. Krasz. 59. 59. „Chwyciłeś w rękę, wdziałeś wyszarzany mundurek i śpieszysz do auli uniwersyteckiej" Bib. lit. 9. 13. „Odczyty odłożono z tej racji, iż cesarz ma przybyć do miasta, rektorowi więc szło o to, by aulę i kliniki zastał w należytym porządku" Rol. G. lw. 1885. 127. 1. „Przez cały czas swego pobytu na uniwersytecie, był wzorem akademika. Co robił po za aulą uniwersytecką, o tem, nikt w mieście nie wiedział." Rola 3. 232. grec. aule łac. aula § dziedziniec wśród zabudowań mieszkalnych u greków i rzymian § w kościele część, którą zajmował lud, w przeciw. do prezbiterjum. Dziś niemal § sala zebrań w akademji lub uniwersytecie, także sala do słuchania wykładów ob. w. przykł. § niekiedy sala w bibljotece publicznej „Profesor był w pierwszej sali bibljotecznej zatopiony w swych studjach; um-

siano nawet usunąć więc na bok stoliczek, przy którym siedział, gdyż zagradzał przejście do sąsiedniej auli" G. lw. 1885. 115. 3.

492
372

Aul - u. m. wieś czerkieska, zameczek. „Smutno mi, nudno, w pustym aule" J. B. Zal. 1. 124 „Wyraz tatarski w narzeczu dżagatajskiem aul, obóz ludu koczującego, wieś ludów na Kaukazie" Ant. Mucht. Źródłosł. 5

Aureli-ego, Aureljan-a. m. imię męzkie.
Aurelja-ji. ż. imię żeńskie. „A to co? panie bracie?- zapytał Aureli" J.I. Kras. 31. 136. „Ksiądz Aureli" Elp. Mło. i stary. 2. 94.

Aureola -i. ż. z łac. Opromienienie albo krąg świa-
tłości nad głowami świętych umieszczane na obrazach jako
godło świętości. fig. „Dumny swojem heroicz-
nem milczeniem się, stargał zwycięską oko-
czon aureolą" J. I. Kr. 73. 155 „Znalazłem sławną
wirtuozkę niezmiernie zmienioną, odartą ze
świetnej aureoli" J. I. Kr. ~~Hol.~~ wiek 1878. 18 „Od chwi-
li gdy zagrała, wokoło ich białe czoło artystki
otoczyła aureola" ib. 59 „Żydzi nawet przychodzi-
li do niego po błogosławieństwo, takie go ota-
czała aureola zacności, tak wierzono w jego ka-
płańskie słowo" Chłęd. Sylw. 1. „Mama gdzieś ot-
wiek jest, umie się aureolą wdzięku i elegancji
otoczyć" Bol. Dzien. Sewat. 20 „Niebezpiecznem
dla jej rozpalonej wyobraźni musiało być
to nagłe, dziwne pojawienie się młodzieńca
opromienionego pewną aureolą bohaterstwa"
Wal. Łoz. Czar. Mato. 212. „Są to wszystko drobne
skrawki jednego wielkiego obrazu, który trady-
cja we mgle tylko odbiła na naszych sercach

w aureoli wspomnień" Jul. Ochor. Niwa 7. 2.
„Coś heroicznego i poszanowanie obudzającego otaczało ją jak aureola; broniła jej powaga" J. I. Kr. 46. 62. „Naród, który żyje bez bohaterów w aureoli obyć się nie może" Wł. Małcz. Tyg. Ill. s. 3 t. 6 p. 343 „Pierwsze promienie wschodzącego słońca padły na wyniosłą jego postać, otoczyły ją jakby świetlistą aureolą" H. Sienk. G. pol. 1876. 28. „Anna, to anioł, któremu tylko skrzydeł i aureoli brakuje" J. I. Kracz. 2. 143. „Słońce spadało ku zachodowi powoli, majestatycznie, w aureoli blasków, wyzłacających opalowe chmurki" M. Gawal. Bluszcz. 23. 228 „Była alchemia zawsze bojaźnią po ujgliśty krainie scholastycznej djalektyki, dla ogółu osłonionej aureolą jakiejś dziwnej tajemniczości" M. Dim. G. lwow. 1887. 178. 3. „Jakaś aureola świętości opasywała tę skroń wyschłą" J. I. Kracz. 59. 69 „U nas każdy literat może być z góry pewnym całe życie... tureckiej golizny, czasem opromienionej aureolą, najczęściej bez aureoli" Dies. lit. 9. 74.

<u>Aus</u> przysł. posp. czysto niem. – koniec, po wszystkiem, basta „No, teraz wszystko już <u>aus</u> – Madziany Talwiej swoje ucho, jak Snegiedyn zobaczę.." T.T. Jeż 1. 409.

375
496

Anscug - u. w. wyraz czysto niem. - znaczy wyciąg, wypis z rachunku, niegdyś używany w tem znacz. „Dali 16 sztuk dział różnych na przelanie, których spiża ważyła cetn. 80 (podług anscugu ważnika Krak.) ... Reszty zostało spiże cetn. 22, jako o tem też anscug świadczy, którego tenor jest taki: „A. D. 1639 d. 16 Julii ... 10 kamerszetukow ważyły cetnarów $40\frac{1}{8}$, 1 sztuka kamerszetuk wielki cetn. 13, 2 sztuki spadane (pęknięte) cetn. $4\frac{4}{8}$ D. 23 Julii. kamerszetukow 5 sztuk, przytem potłuczonych 5, razem 10, ważyły cetn. 22. Summa cetnarów $79\frac{5}{8}$" A. Grab. Star. Krak. zabytki 97

<u>Auskultacja</u> -cji, ż. z łac. nabywanie przez praktykę znajomości prawa. || med. metoda badania chorób przez wysłuchiwanie szmerów powstających w organizmie ludzkim.

<u>Auskultant</u> -a, m. w Galicyi praktykant sądowy, urzędnik sądowy najniższego stopnia || kandydat na profesora. Enc. Org. ilu. 1. 377

<u>Auskultator</u> -a, m. W Prusach, praktykant sądowy || ogólnie: używający auskultacji do zbadania choroby.

<u>Auskultacyjny</u> -a -e. od auskultacji

<u>Auskultować</u>. cz. ndkn. badać chorego za pomocą auskultacji „Auskultując zbolałe ciało, widzisz części prawdy, ale nie całą" W. Szym. 3. 240.

„Auskultant ~~sądowy~~ M. mianowany został adjunktem sądu powiatowego w K." G. Lwow. 1885. 115. 4. „Wyższy sąd krajowy zamianował praktykanta sądowego P., auskultantem sądowym" ib. 122. 1.

498

377

Austrofilski - a. ie. sprzyjający Austrji. „W Serbji ma się szykować coś stanowczego względem „austrofilskich" władz młodego królestwa" Wiek 1885. 131. 2.

<u>Autentyczny</u> -a -e (z grec. authentes, potężny) wszystkie cechy niewątpliwej wiarogodności posiadający. „Te akta.. dotyczą spraw już przedawnionych i od lat kilkudziesięciu załatwionych, ale pod względem historycznym bywają nieocenionej wartości, jako rzucające autentyczne światło na pobieg wielu spraw, na stosunki krajowe i t.p." Bies. lit. 9. 246.

500

Autobjografja -ji. ż. -fje -fij lm. grec. autos, ja sam, bios, życie i grafo, piszę; własny życiorys, opowiadanie o kolejach swojego własnego życia; „Jak zwykle, mówiła o sobie, bo w opowiadaniach zawsze jakoś ona grała pierwszą rolę, i autobjografja była najmilszą jej pogadanką" J. I. Krasz. 2. 7. 41.

<u>Autochton</u>-a. m. grec. Krajowiec, w kraju zrodzony, pierwotny mieszkaniec, nie przybysz.
„W tym apartamencie, było coś tam mebli dla wygody, nie licząc drobnych stworzeń, autochtonów całego domu, najstalszych jego mieszkańców, którzy ożywiali pustynię" J. I. Kr. 72. 101
„Rzeczpospolita Stanów Zjednoczonych oznajmuje że plemiona Autochtonów wytępić musi, jeżeli lepszą od nas?" B. Bol. Hybr. 131.
„Etnografia autochtonów Australji jest dopiero w kolebce" Wędr. s. 3. t. 6. p. 346
„Autochtonami w Afganistanie są Dżaci, reszta powstała z ludności napływowej" Echo 1878. 225. 4. „Owóż te wszystkie ludy pomorskie, łącznie z polskiemi, są <u>autochtonami</u>, narodem <u>pierwiastkowym</u>, którego siedziby dawniejsze są od świadectw historycznych" D. Szulc O Pomorzu Zaodrz. 51.

502

<u>Autograf</u> -u. m. -fy -ów mn. grec. rzecz skreślona własną ręką autora „W swym zbiórku autografów mamy jego ułana i czerkiesa, piórkiem zrobionych podczas gawędy koleżeńskiej" W. Malcz. Bibl. lit. 9. 257 „Autografy zaostrzają ciekawość. Rzucone na papier aforyzmy są przedmiotem tysiącznych uwag" ib. 10. 2. „Z pomiędzy wybitniejszych pisarzy francuskich brakowało mu tylko jeszcze autografu akademika Juliusza Janin; zwrócił się tedy do niego listownie z prośbą o nadesłanie mu kilku własnoręcznie napisanych wierszy" Wiek 1887. 235. 3. „Ofiarowano mu wieńce, kwiaty, ozdobne album z autografami wszystkich celniejszych literatów i artystów polskich" Quis Bluvus 24. 3.

503
378

Autokrata -y. m. ci mn. Autokratka -i. ż.
grec. samowładzca, samodzierżca (1)
Autokratyczny -a -e samowładny, samodzierżczy, mający władzę nieograniczoną. „Hrabina żyjąc od lat kilkunastu pod autokratycznemi rządami męża, nie umiała wyrobić w sobie samodzielności" J. Rog. wieś 1886. 270 „Car stanął obecnie na rozdrożu, albo, zgodzi się na program panslawistyczny i popchnie Rossyę w wir wojny, albo też będzie musiał poświęcić sporo z swych przywilejów autokratycznych" G. Lwow. 1887. 81. 3.

(1) „Moim pierwszym autokratą umysłowym był Hekel, uważając... nie tęgo wrzył, ale tęgo ciągnął za uszy" A. W. K. Dz. 11. 162.

504
379

Autolatryja — pl. z grec. ubóstwianie siebie „Tylko w historyi ostatnich czasów Rzymu, za cezarów, spotykają się takie jak Augusta mocnego postacie, z tą autolatryją bezmierną, która żądzom nie zna granic, niczem się nie dając pohamować, żadnem prawem powstrzymać” J. I. Kr. Tyg. Ill. 1878 t. 5 p. 7.

Automat -u. m. z grec. figura mechaniczna na podobieństwo stworzenia żyjącego, poruszająca się i działająca za pomocą ukrytych sprężyn ‖ fig. człowiek-machina, nie myślący, nie zastanawiający się. „Gra każda jest tak mechaniczną w swej naturze, że się jej kombinacyi automat nauczyć może." J. I. Kr. 35. 78 (·)

Automatyczny -a -e · -cznie przysł. poruszający się sztucznie albo bezwiednie (ad hom.) „Chód jej był lekki ale automatyczny. Przysięgłbyś, że jakaś ukryta sprężyna porusza nią pomimo jej woli" K. Łun. Echo 1878. 156.

(·) „Był prawie cieniem tego co dawniej. nawet oczy, które dawniej jak dwa rozżarzone węgle paliły mu się pod czapką, teraz jakby przygasły. Był to raczej automat z drewna wyrobiony, nie człowiek" M. Bał. Wiek 1878. 287. „Jakiś przedsiębierca pokazuje automat grający w szachy" Echo 1877. 69·4. „Siedziała jak automat z rękami opuszczonemi na kolana" M. Bał. O kaw. zie. 279.

„Byłam już automatem w ręku silnej i potężnej Rózi." P. J. Dyk. S. lw. 1885. 136. 1. „Nie był jednym z tych sztywnych automatów, co w jasnych rękawiczkach, palec jeden w kamizelkę włożywszy, przechadzają się po salonie" P. J. Kraw. 15. 115. „Zmęczony moralnie troską, fizycznie bezsennością, stał Filip jak automat bez czucia patrząc przed siebie". M. Gawal. Dzwon 1886. 381.

„Zbudował przyrząd, za pomocą którego dzwonek zawiadamia natychmiast kapitana o wszelkiem zboczeniu statku od kierunku drogi. Dzwonek działa automatycznie, sternik więc nie może bez wiedzy kapitana zmienić kierunku" Wis. lit. 9. 47

„Stan senny nie zawsze jednakowo się objawia. Raz paraliżuje ruchy i czucie, drugi raz wolę. Pozbawiona w ten sposób woli osoba, staje się żywym automatem, poruszającym się i odbierającym wrażenie zewnętrzne w sposób żądany przez doświadczającego" Wis. lit. 9. 203.

Automatyczny -a, -e, -cznie przysł. „Młyn posiada najnowsze urządzenia, a w nim wszystkie czynności, nawet nasypywanie mąki do worków, odbywają się automatycznie" Wiek 1887. 192. 3.

„Pozostała sama. Ruchem automatu powróciła do siebie, nie słysząc, nie widząc nic dokoła" J. Myr. Wiek 88. 149. 3.

380

507

<u>Automedon</u>-a. m. imię włas. słynny, woźnica Achilesa, zkąd metonim. każdy zręcznie powożący i w ogóle woźnica. „Kiedyż nareszcie znajdzie się radykalny środek na ukrócenie rozlicznych nadużyć naszych publicznych automedonów?” Echo 1878. 249. „Szanowny Herr, automedon, służący przy koniach półsięgy.” Rol. G. lw. 1885 123. 1.

38/508

w przeciw. do centralizmu

Autonomja -ji. ż. grec. samorząd, ~~wolność~~ wolność rządzenia się u siebie własnemi prawami nadana prowincji. „Autonomja, u nas przez tyle lat istniejąca, nie wydała rezultatu" G. nar. 1885. 24. 1. „W parlamencie austrjackim równouprawnienie narodowości i połączona z nią kwestja autonomii poszczególnych krajów są kwestjami zasadniczemi... walka o centralizm lub autonomję, zawsze pozostanie na pierwszym planie" G. nar. 1885. 120. 1. „Radykalni członkowie ministerstwa w dobrze zrozumianym interesie Anglji, pragną dla Irlandji autonomji administracyjnej w miejsce gwałtu i grozy" G. nar. 1885. ~~nar~~ 120. 1

Autonomiczny -a -e tyczący się należący do autonomji „Czyż mogą być nieprzyjaźnie usposobieni dla gabinetu, który powiada, że jest autonomicznym" G. nar. 1885. 45. 2. „Sejm za zgodą władzy narazie autonomicznej, ma być zwołany dopiero w listopadzie" G. nar. 1885. 120. 1. „Sejm przyszły odbędzie się już w nowym gmachu sejmowym, dokąd z jesienią przeniosą się na stałą siedzibę tutejsze władze autonomiczne" Kur. lit. 10. 5.

w. całe

Autonomista -y. m. stronnik autonomji np. w parlamencie, w ogóle w życiu politycznem.
„Nie jestto prawdą co piszą o rozbiciu autonomistów czyli stronnictwa rządowego" G. nar. 1885. 45. 2. „Czechy, Słowency i Polacy stanowią (w Radzie państwa) zastęp autonomistów" ib.

Autonomistyczny -a -e. od autonomisty
„Partja środka w odezwie swojej do wyborców wyraźnie autonomistyczne stanowisko swoje zaznaczyła" G. nar. 1885. 120. 1.

„Sprawa przemiany Banku Polskiego, ostatniej instytucji przypominającej dawną autonomją królestwa, na filję banku państwa, jest już rozstrzygnięta." G. lwow. 1885. 127. 4.

„Nie powiodło się stronnictwu narodowo-niemieckiemu na Śląsku, gdzie na rzecz autonomistów utraciło jeden z tych mandatów, który przywykło uważać za dziedziczny" Gaz. lwow. 1885. 128. 1.

„Przewódcy autonomistycznych stronnictw wiedzą, że nie tylko posłowie ich popierają, lecz że także ludność za nimi stoi" G. nar. 1885. 148. 1.

382 509

w mowie połocz. rodzaj, gatunek porządek przyjęty

Autorament u. m. zaciąg wojska § ~~trawd.~~ „Godobny był do chowania starego autoramentu, bo dzisiaj w takim stroju nawet by przed robotnika pokazać się nie śmieli" J. I. Kr. 76. 73. „Rodzice pana Erazma ludzie prości, starego autoramentu, poczciwi kupcy" ib. 46. 10. „Major należał do tego autoramentu ludzi, jakich już dzisiaj prawie nie ma." J. Zachar. Kł. 19. 306. (Ponieważ wojsko było dwojakiego autoramentu przeto wyraz ten w połocz. mowie pozostał w znaczeniu: rodzaju, gatunku) „Wszelakiego były te wiersze autoramentu: krotochwilne, rozśmieszające, to znów pełne rozpaczy" Kur. Św. 1867. 52. 2. „Starzy goście porozłazili się po tym świecie i aż na tamten świat, a nowym nie przypadła do smaku garkuchnia starego autoramentu" ~~Do~~ M. Bał. Pis. lit. 7. 388. „Wyśpiewywał sobie przez nos najrozmaitsze piosenki starego autoramentu" M. Bał. Pardw. Dziady 140.

510

Autopsja - ji. ż. psje - yj rm. z grec. autos, sam i opsis, widzenie, otwarcie zwłok przez lekarza i obejrzenie organów ciała. „Lekarz na zwłokach chłopczyka dopełnił sekcji. Autopsja wykazała, iż dziecko zmarło skutkiem otrucia" Wiek 1886. 32

Autorski-a-ie „wrażenia odebrane podówczas, nie pozostały bez wpływu na jego późniejszą działalność autorską" Prz. Tyg. 20. 329.

383

572

prrewaga

z łac.

Autorytet-u. m. powaga, znaczenie i na tem oparta władza osoby czy opinii metou. wpływ moralny tej powagi „Protestantyzm zrodziła chęć wyswobodzenia się z pod autorytetu kościoła" J. I. Kr. Wiek 1877. 146. „Na wszystko są prawidła niezłomne, a w braku ich są ludzie autorytetu, których orzeczenie nieodwołalnym jest wyrokiem" Bol. Łyb. 201 „Wiem że pan dobrodziej jesteś tu u nas najpierwszym win znawcą, autorytetem który i ja uznaję." ib. 281 „Wyraz ten pochodzi wprawdzie z rzeczownika łaciń. auctoritas, (znaczącego wydobycie na jaw czegoś, wynalazek, dowództwo naczelne, przykład, wzór, zdanie, uchwałę, wyrok, rozkaz, namowę, pociechę, powagę, rękojmię i t. d.) atoli teraźniejsi lubownicy cudzoziemszczyzny, jeżeli sobie przyswoją jakiś wyraz grecki, lub ojczysty łaciński, to biorą go zwykle z drugiej ręki t. j. od Francuzów lub Niemców. Tym razem znaleźli u tych ostat-

nich wyraz gotowy: Autorität, używany zamiast polskiej „powagi" Skob. o skaż. jęz. 2. 4.

§ ~~od~~ ~~kom.~~ meton. ~~osoba~~ ludzie mającą powagę, znaczenie, wzięci zbiorowo przeważny głos „Nieszczęśliwe u nas stosunki, wśród których pewnym, oświatym autorytetom zdaje się, że stanowiska publiczne wynajęli w pacht wieczysty." Pr. Tyg. 20. 367 =

„Żołnierze ujęci byli ~~wyprz~~ dobitną wymową wachmistrza, którego znajomość służby była autorytetem w całym pułku" T.T. Jeż. 1. 383 „Pieniądze są wielką, najwyższą potęgą, one są autorytetem nad autorytetami" Kur. Świąt. 1871. 8. 3.

Autoryzować ń. cz. ndk. Łac. upoważnić, ze strony władzy, nadać moc do działania, czynności. „Autoryzowani geometrowie i cywilni złożyli przepisaną przysięgę" G. lwow. 1884. 86. 1. „Mamy wreszcie źródłowe, a ze względu na cenzuralne stosunki rosyjskie, wśród których to tylko z druku na świat wychodzi co dla rządu jest przyjemne — nawet niejako autoryzowane sprawozdanie z demonstracyj panslawistycznych..." G. nar. 1885. 136. 1

Autoryzacja -ji ż. łac. upoważnienie, udzielenie mocy do spełnienia czegoś § *lic. niewłaśc. autorytet, powaga w znacz. osobistem „Cesarze, królowie, Monarchowie, Xiążęta, Senatorye, Państwo Wielmożności, Wielmożności szumne, y wyższych preeminencyj tytułów Authoryzacye, salvete, sed cavete!" Hit. woj. send. af. 195.

514

*

Auxyliarny-a-e łac. nieużyw. posiłkowy, pomocniczy „Lamentacje jako posiłki auxyliarne, na odsiecz zdradliwie zawojowanej od szatana duszy" Hil. Woj. serd. af. 178.

384

515

Ave wyraz łac. znaczący „bądź pozdrowion"
Ave Maria pozdrowienie anielskie. „W
południe na Ave na odgłos dzwoneczka
do kaplicy śpiewają" W. Pol Poezje 4. 187.

385
516

Awans-u. m. franc. — zw l. mn. awanse. moral. robić komuś awanse = obchodzić się z uprzedzającemi względami „Jak może mąż, chociażby chciał cokolwiek swą żonę, żądać od niej, aby się zadawała z taką kobietą, i robiła jej jakieś awanse" J. Korzen. 4. 99. „Sądownictwo w zasadzie jawne, z wszelkiemi awansami prawodawczemi dla kulpata" ~~Zorza~~ G. nar. 1880. 33. 2.

fr. avances au plur. premières démarches auprès de quelqu'un, recherché de sa société

386

517

Awansować *franc.* czyn. ndk. do znaczniejszej rangi wywyższać; ~ się nij. ndk. być wywyższonym, promowowanym. § zaimk. dok. zaawansować się — zapędzić się, postąpić w czem naprzód, posunąć się „Jędrzej tak daleko zaawansował się z wojewodzianką." Z. kaczk. 4. 246. „Ale może to tak sobie tylko żartili... nie wiem, jak daleko się z sobą zaawansowali" Bl. C. Dam. a. 1 sc. 15 „Sami sobie winni, niech się nie zabierają do agitacji niewczesnej, a wielce zgubnej wobec tak dalece zaawansowanej akcji przedwyborczej" G. nar. 1883. 19. 2.

(·) „Wyszli do ogrodu, i tu już z Lirnika na królewicza awansowany kochanek wyznał panience swoją miłość" Ił. Kurs. 60. 79.

Wyawansować st. nij. dkn. „Ze zwykłego oficera wyawansował w ciągu lat na poniekąd pierwszego funkcjonarjusza kancelarji Burgteatru" Dz. pol. 1887. 345. 2.

578
387

Awantura -y. ż. ry -tur. mn. Awanturka -i. ż. rki -rek. mn. ≈ burda, kłótnia, bitka, zajście brudne, skandaliczne. „Rendez-vous zostało odkryte i przyszło do gwałtownej sceny, wśród której przeciwnicy nie wahali się używać najwybredniejszych zwrotów przekupniów. Zdrapnięcie donżuana z pola walki zakończyło tę oburzającą awanturę." G. nar. 128. 2 (prawdop. między 1884 i 1886) „Waligóra, który rad był awanturze, chciał na odjezdnem spalić chałupę." J. I. Krasz. 60. 46. „Pokazało się, że jeden z najbardziej rwących się do awantur podżegaczy, biletu wejściowego nie miał." Wiek 1885. 129. 1. „Uniwersytet podzielił się na dwa stronnictwa: jedno urządzało awantury, nadzierając coraz bardziej z rektorem i władzami, drugie w milczeniu patrzyło na to co się dzieje" ib. „Zaczęło się od kłótni trzech robotników z żydami i

jeden z tych ostatnich zranił kamieniem jednego robotnika w głowę; wtedy dwaj drudzy pobiegli z krzykiem po towarzyszów i niebawem rozpoczęła się awantura" Wiek 1885. 144. 2. „Powiedzieć żonie nie sposób, narobi awantur i krzyku" ~~Kl.~~ Jun. ib. 147. 1. „Powinien pana zaraz przeprosić - jeśli nie - awantura będzie i basta!" Ed. Lub. Rom. i pow. 6. 114. „Porwał tamtego za kark i z konia go zwalił, a sam dojechał... Była stąd awanturka, bo szlachetka za obrazę mu wyrządzoną przez mego sługę, do mnie zaalarmował..." Z. Kaczk. 1. 347.

„Tak się upili że zrobiwszy awanturę z policyą zostali osadzeni w kozie" Wiek 1887. 76 1. Szef. „Pijatyki częste, awantur dużo.." J. I. Krasz. 60. 141. „Przyjść mogło do burdy pomiędzy nami, do awantury, do bitwy nawet" Z. Kaczk. 2. 212 „Kiedy potem wytrzeźwiał i przypomniał sobie, co za awantury wyprawiał, nie śmiał żonie spojrzeć w oczy" M. Bał. Bus. lit. 10. 69

519
388

Awanturnica -y. ż. -ce -nic. mn. ≡ kobieta podejrzanego pochodzenia i obyczajów, żyjąca intrygami lub awanturująca się z mężczyznami

Awanturnik -a. m. -cy. -ków. mn. ≡ kłótnik, zawadjaka, junak, skłonny do wszczynania awantur, burd, zaczepny

520

389

czo przym.

Awanturniczy – a – e awanturujący się, hazardujący, zdający się na przypadek bez względu na następstwa „Francja nie ma interesu podejmować polityki awanturniczej w Egipcie" G. warsz. 1885. 131. 1 „W polityce tej, którą liberałowie w Anglii poczytują za awanturniczą, przybędzie rządowi pożądany czynnik zewnętrzny – sympatja Turcji. ib.

§ cechujący awanturnika, właściwy awanturnikom – złożony z awanturników „Odmówił przyjęcia dowództwa nad jazdą, która się z dwóch pułków zbieraniny awanturniczej składała" D. Bol. Tul. 1. 280.

„Awanturnicy częstokroć rzucają się na rzeczy nowe, nie wypróbowane dostatecznie" 77. Kraz. Dies. lit. 9. 342.

521
390

Awanturować się st. zaim. ndkn. puszczać się awanturniczo na przygody „Takim tylko jak ja wolno się awanturować w takich dalekich imprezach” Z. Kaczk. 5. 52 (1) § decydować się na co bez pewnych widoków powodzenia, korzyści „Ja nie byłem nigdy tak głupi, żebym się awanturował o nitoszki z urzędowem wzdychaniem” J. A. Ministr. Tyg. Il. 1. 87 Naawanturować się st. zaim. częstł. ndkn. przeżyć czas jakiś awanturując się „Cośmy się w tym Wiedniu nie naawanturowali!” M. Bał. Kłosy 12. 215.

Zaawanturować się st. zaim. dkn. zadaleko się posunąć w awanturach lub w jakiem ryzykownem przedsięwzięciu, przygodzie „I cóżby Maurycemu stać się takiego mogło? Może się gdzie zaawanturował za jaką piękną twarzyczką – i cała historja.” M. Bał. O kaw. zie. 359. (2)

Awanturować st. cz. ndkn. wszczynać awan-

tury, kłótnie, hałasować, robić sceny o co.
„Malarz zakochał się w hrabiance. Hrabina jak się dowiedziała, awanturowała, póki się nie położyła." Sewer Kłusów 23. 58.
„Jutro zaniosę odpowiedź, pojutrze przyniosę list — i zrobi się wykradzenie. Co to się hałasu narobi w Krakowie!.. A stara dopiero będzie awanturować.." ib.

(1) „Nie można się w pięciu albo sześciu ludzi awanturować w kraju nieznanym, nie-dzy gęszcze, z których lada chwila może wypaść naspór dzikich nieprzyjaciel" Wiek 1885. 150. 3.

(2) „Boi się, żebyś się z tymi żydami nie za-awanturował" A. Wilcz. Woły rob. 85

522

391

Awizowiec - wca. m. mały parowiec, przewożący depesze i rozkazy między większemi okrętami lub punktami wybrzeża. „Wojennej awizowiec francuski, który odpłynął do Adenu, zginął z całą osadą" G. nar. 1885. 129. 3.

210

prawdopodobnie omyłka drukarska zamiast modelowanie: artykuł pióra Sarabarza, który jest nieobecny dziś w Krakowie. Za powrotem musi się to wyjaśnić.

523

Amrelowanie ~~-e nstka~~ 1 ! 2 „Szkoła dla przemysłu artystycznego... nauki amrelowania udzielał rzeźbiarz p.... Z początku ograniczono się do kopiowania pojedynczych modeli ornamentowych w glinie, po wykończeniu których, uczniowie uczyli się odlewać ich w gipsie. W następnym roku wprowadzonem zostanie amrelowanie podług danego rysunku w glinie, gipsie i wosku." G. lwow. 1885. 145 z Krakowa. 3

1. Wyraz ten, jako część składowa niniejszego słowniczka, ma swoją legendę. Zanotowałem go ~~niezrozumiałe~~ był z tem większem poszanowaniem że był dla mnie niezrozumiałym, co nie obeszło mnie tak dalece, jako nie mającego pretensji do fachowego znawstwa sztuki, do której widocznie się odnosił. Ustęp korespondencji z Krakowa w Gaz. lwow. 1885 n. 145, w którym go znalazłem, brzmiał jak następuje:

2

3. Chodziło tedy o dowiedzenie się znaczenia zagadkowego wyrazu, co do czego nie mogłem mieć żadnej obawy, i pełen najlepszej otuchy przystąpiłem do poszukiwań. Ale wszystko zbliska przedstawia się inaczej ~~zbliska~~, niż ~~się wydawało~~ zdaleka. Przewertowałem wszystkie słowniki: łaciny tak klasycznej jak średniowiecznej, francuskie, niemieckie, włoskie: w żadnym z nich nie znalazłem najmniejszego śladu, któryby mi wskazał źródłosłów i znaczenie wyrazu; w wielkim Dykcyonarzu XIX wieku Larousse'a, w słownikach specjalnych Podczaszyńskiego i Żebrawskiego toż samo. W żadnej Encyklopedji ani wzmianki. Zaczęło mnie to dziwić.

Azalea-i, Azalia-ii ż. roślina z pięknym i pachnącym kwiatem. „Dolewali jakiegoś napoju robionego z soku, który na wiosnę płynie z rozciętych łodyg azalii... i smaczny jest a upaja i oszała" J. Kran. 60. 52.

<u>Azjata</u> -y. m. mieszkaniec Azji „(Zarówno) czerwonoskóry amerykanin, (jak) i oliwkowy azjata Syberji (niedostępny wszystkiemu w stanie trzeźwym, odda wszystko, skoro pokosztuje „wody ognistej)" Rola 3 „W ruchach i całej powierzchowności tego Azyaty przebijało tyle żywotności i potęgi, że miałby czem nadzielić kilkunastu Europejczyków" J. Gord. Kauk. 25.

Azor-a m. i zdrobn. Azorek-rka - nazwa psa pokojowego „Proszę pana Azorek zdechł” J. A. Minisz. Tyg. Ill. 1. 96. „Stary, ślepy Azor, stwór domowy... wyszczekiwał z uciechy..” M. Bał. Pańs. dziecięcy 9.

393 527

Aż (1)

Aże spój. prow. aż „Być ułanem aże miło, bodaj się w życiu święciło" O. Kolb. Krak. 5. 219. Aż (aże) u ludu powszechnie jaż (jaże) „Pili, pili, nie płacili, jaż dziewczynę namówili" O. Kol. 1. 251. od Trzewłodza Rawskie „Zmykał tak, co się jaże kurzyło za nim" Ulicznik krak. Djab. 10. 24. Dod.

„Jak w komedji stary grzech, co z drewnianą swą szabelką wpadł na scenę z furją wielką, starszy djabła, aże śmiech" L. Ulr. Szeksp. 3. 683. „Na piecu garnek, kluski w niem; będę ja się przymykał, po jednemu wymykał, jaż je zjem." Sandom. O. Kol. 2. 64 „A nie wydam pani młodyj kochanyj, aże mi się sam pan młody ukłoni." ib. 82. „Nie wydam swoj rózgi zielonyj, jaże mi się starszy drużba ukłoni" ib. 88 „Oglądała niży, wyży, jaż go dojźrzała" ib. 116

(1) Aż sp. § to samo co: oto, otem, otóż, kiedy, więc, tymczasem „Siedzi, siedzi i ja siedzę, czatuję, czekam. Aż kiedy ja patrzę, a on zemknął" P. Krak. 15. 51. (2)

~~„Nie wydam swoj rózgi zielonyj, jaże mi się starszy drużba ukłoni" O. Kolb. 2. 88.~~ „Leci kula jaże furczy leje się krew jaże ciurczy" Ż. Pauli 68. przyp. (2) „W tych wędrówkach, poskrzyżowa-

Tem Polskę całą... Aż raz... a było to już w trzecim roku tego (mojego pielgrzymstwa – powracając z odpustu z Kalwaryi... staje tłum wielki ludzi" Z. Wawrz. 2. 378. (1)

„Kole lasa, kole lasa goniła zająca, ukąsił ją w palec mały jaże do bolęca" Sandom. O. Kol. 2. 66

(1) „I tłumy stały w milczeniu.. a była wielka ciemność i okropne milczenie. Aż o północy zorza borealna rozciągnęła się na całej niebios połowicy.." Jul. Słow. 1. 242.

„Leon zamyślał aże, tak go te słowa zabolały" Elp. Mł. i Szkicy 1. 378

„Nie dogonił ją jaże na moście" O. Kolb. 6. 108.

394

528

Ażjotaż -u. m.

Ażjoterstwo -a. n. gra giełdowa, spekulacja na podwyższenie się lub zniżanie papierów publicznych, zboża, towarów i t.p. „Handel, ażjoterstwo i geszeft na czole społeczeństwa stygmat swój wycisnęły.” Kur. Świąt. 1871. 8. 3. „Ażioterstwo u nas raptownie ożyło i poczyna prowadzić geszefty na wielką skalę.” Echo 1877. 200. „Ażjotaż i lichwa są ich głównem zajęciem” Wiek 1886. 158. 2. „Popyt za biletami (na koncert) jest niebywały, ale dzięki wczesnym zamówieniom ażiotaż zupełnie wykluczony został” G. lwow. 1887. 2. 4. „Bank nie bawił się nigdy w interesa giełdowe, w spekulacje żydowskie, ażioterstwa nie podsycał..” W. Ancz. Bies. lit. Ø. 182.

395
529

adv. i subst. à jour filigran, przezroczysty

Ażur- ~~xxx~~ - wyraz franc. przezroczysto ~~xxxxxxx~~ ~~xx~~, ~~xxxxx~~ **Ażurowy**-a-e - przezroczysty, tak rzadki że można przez niego przejrzeć „Zosia kładzie pończoszki białe, ażurowe" Ad. Mick. 3. 126 „Z pod peniuaru wysuwała się nóżka w ażurową pończoszkę i śliczny pantofelek ubrana" El. Orz. Kraj 1882. 26. 4. fig. wytarty, dziurawy, podziurawiony „ubrałem się po raz pierwszy w mundur, z czego byłem bardzo kontent, bom się raz przecie rozstał z moim arcy ju- ażurowym fraczkiem" W. Gorczak 1. 100. „W wyrobach ślusarskich ornamentacyjnych wybitne miejsce zajmuje X. K. w wykonywaniu bram, krat i robót ażurowych stalowych" Wiek 1885. 140. 2. „Artystyczne wykonanie całości i szczegółów w tak zwanych wyrobach kutych ażurowych" ib. „Bardzo piękne ażurowe pokrycie na meble" Kurier 23. 310 „Cecha ich (sprzętów) jest lekkość wydrążeń pewne pokrewieństwo z filigranem, niema bowiem ściany w takiej bretońskiej szafie

któraby się miała rozet <u>à jour</u>..." [illegible]

G. Lwow. 1888. 8.